ION AGÂRBICEANU

FARAONII

Ion Agârbiceanu

Faraonii

© LITERA, 2011

Colecţie iniţiată şi coordonată de Anatol Vidraşcu şi Dan Vidraşcu

Redactor: *Ion Ciocanu*

Tehnoredactare: *Marin Popa*

ISBN 978-606-600-340-7

Cuprins

PĂSCĂLIERUL

- I
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII
- VIII
- IX

JANDARMUL

- I
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII
- VIII
- IX
- X
- XI

- XII
- XIII

FARAONII

- I
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII
- VIII
- IX
- X
- XI

PĂSCĂLIERUL

I

Părinţele Costandine,
Cântă-mi în carte bine,
Ce s-a alege de mine?
Sămn bun dacă s-o ivi,
Patru husoşi ţi-oi plăti!
Iar de-o fi să mă cununi,
Ai în palmă cinci zloţi buni.

(Cântec vechi)

Dacă s-ar scula din morţi un creştin din Curmătura, răposat înainte de optzeci de ani, n-ar mai cunoaşte satul, nici după întindere, nici după case şi uliţe, nici după biserica românească, nici chiar după dealurile care îl înconjură şi în căldarea cărora e aşezat. În întindere, satul a sporit de două ori; case vechi, coperite cu paie, nu se mai zăresc decât rar, şi se ascund, mai mult ruşinate decât smerite, în fundul curţilor; pe când, semeţe, cu fruntea-n uliţă, se înşiruie, ca la oraş, case de piatră. Iar uliţele au sporit, largi şi luminoase, şi prin păşunea gâştelor şi-a purceilor e acum vatră de sat cu clădiri zdravene. Dealurile de după care răsare şi după care apune soarele în Curmătura de cându-i lumea, goale, arse de soare şi de dogoreala nisipului înainte cu optzeci de ani, acum sunt pline de vii roditoare, la feţie, iar cele de din dos sunt împădurite cu salcâmi, ajungând astfel şi Curmătura să aibă o pădure.

În locul bisericii românești, neagră de vechime şi cu lemnul mâncat de cari, cocoţată ca o pasăre zburătăcită şi supărată pe coasta de la apus, departe de orice aşezare omenească, azi se înalţă, în vatra nouă şi de căpetenie a satului, biserica de zid, albă şi veselă, cu turnul de tinichea strălucitoare.

Bătrânii de acum optzeci de ani poate ar recunoaşte Curmătura după cele două uliţe săseşti, ferite de partea românească a satului, la locul cel mai bun pe vremuri, până a nu se face vatră nouă. Aici s-a clădit puţin din nou. Casele grele şi urâte, cu ziduri de cetate, sunt tot cele vechi, dar mai întrate în pământ, mai sure, mai mucegăite, cu mulţi pereţi borţoşi, cu ţigla coperişurilor măcinată şi bătucită de muşchi. Vestitele vii de altădată, cu vinuri tari şi galbene, au fost măcinate de filoxeră, goanga duşmană a veseliei din lume, de vreo trei decenii. Saşii au mai scăpătat, n-au mai sădit vii, vitele li s-au mai împuţinat, fac copii şi mai puţini ca altădată, şi românii au năvălit ca lăcustele la ogoarele lor, cumpărându-le bucăţică cu bucăţică. De prin anii optzeci ai veacului trecut, saşii au scăpat din mână şi cârma satului.

Numai biserica, înconjurată de zid înnegrit, înalt şi gros, străpuns de ferestrui lungureţe, rezemat de parapete, străjuieşte şi acum, grea şi puternică, înălţându-şi în văzduh turnul ascuţit. Clopotele vechi sunau dogit şi înainte cu optzeci de ani, dar acum nu mai are nici unul sunet curat, şi le-au bătut demult cele de la biserica românească.

Zadarnic ar căuta azi cineva care a trăit înainte cu optzeci de ani şi casa popii Pleşa Costandin. Ea se ridica pe vremea aceea în Uliţa Alunişului, arătoasă şi cu temei clădită, singura casă românească de piatră din sat. Avea ogradă largă şi o grădină cu pomăt de două iugăre. Popa o moştenise de la părinţii lui, cei mai avuţi români din sat, singurii care pe atunci se puteau lua la întrecere cu saşii, nu atât în moşie, cât mai ales în boi cu coarnele larg arcuite.

Pe vatra veche se ridică azi trei case de piatră cu ogrăzile lor, iar prin jumătatea grădinii s-a croit o uliţă nouă. Din pomii vechi, puţini au mai rămas, scorburoşi, cu braţe negre. Şi odată, în grădina asta, pe lângă pomi creştea un buruieniş în care se

putea ascunde popa Costandin, cât era de nalt şi de voinic...

Multe s-au schimbat în sat la Curmătura în mai puţin de un veac, cum se schimbă lucrurile în toată lumea asta, fără să bage cineva de seamă! Aşa s-a astupat şi părăul prăpăstios care trecea prin mijlocul satului şi în râpile căruia multe vite s-au chilăvit, nescăpând nici popa Pleşa Costandin de pagubă, oricât era de meşter. Şi fântânile s-au rărit, apa trăgându-se tot la mai mare adâncime. Azi, în vreme de secetă, numai la trei fântâni se mai adapă vitele.

Dar amintirea popii celui de demult, a păscălierului, cum l-au poreclit oamenii mai târziu, e vie încă şi acum în sat. La năcaz, la boală grea, numai ce auzi pe vreun bătrân sau pe vreo bătrână oftând:

— Ehei! Dac-ar trăi popa Costandin, nu m-ar durea capul!

Şi isprăvile lui au trecut din tată în fiu, şi femeile mai vârstnice le ştiu şi azi cu de-amăruntul. Numai cu generaţia mai tânără a început uitarea. Dar şi tinerii, ba până şi copiii, mai ştiu încă să spună vorbe din cântecul şi strigăturile vechi:

Părinţele Costandine,
Caută-mi în carte bine,
Ce s-a alege de mine?
Sămn bun dacă s-o ivi,
Patru husoşi ţi-oi plăti!
Iar de-o fi să mă cununi,
Ai în palmă cinci zloţi buni.

Sau:

Popa Pleşa Costandin
Nu se uită la creştini;
Ceteşte la buni şi răi
Şi adună husoşăi,
Umple curtea de viţăi.

Ori:

Popa Pleşa Costandin
Care-şi moaie barba-n vin,
Are carte fermecată,
Ce nu minte niciodată,
Şi te scoate de la moarte,
Din năcazurile toate.

Şi altele de acest fel se mai aud şi azi prin Curmătura, chiar din gura tinerilor şi a copiilor, cum am scris. Iar din spusele bătrânilor i se poate închega povestea întreagă.

* * *

În deosebire de alte neamuri de preot, Pleşa Costandin a fost singurul şi cel din urmă popă din neamul lui. Bădica Vasilie, tatăl popii, nu l-a avut decât pe el, pe Costandin, şi nu s-a lăsat din rândul saşilor, nu numai cu casa şi cu boii, ci şi cu mândria de-a-l învăţa pe copilul lui slovă, aici în sat, de la popa cel bătrân. A avut de furcă cu fiu-său, că era băiat îndărătnic, şi apoi bădiţii Vasilie îi dase în cap să-l înveţe carte când lui Costandin începuse să-i miroase a cătrinţă, pe la optsprezece ani. Vreo trei ani a tot învăţat — când avea şi el, popa, răgaz, — dar în urmă tot putu citi şi scrie.

Mai mare corvoadă şi amărăciune — care l-au pus repede în pământ — a avut bădiţa Vasilie cu însuratul lui Costandin. Împotriva voinţei lui, a luat o golană; lujer de fată, înaltă şi ochioasă, sprâncenată şi cu obrazul fraged. Deşteaptă şi harnică, iute ca o suveică şi plină de draci, dar săracă lipită. Bătrânul n-a avut ce-i face! I-a adus-o în casă fără cununie şi trei ani nu l-a putut îndupleca să-şi caute nevastă de seama lui. Bădiţa Vasilie, cu sufletul amărât, dac-a văzut şi-a văzut că nu răzbeşte cu nebunul, şi-a zis că-i păcat să aibă noră fără cununie, şi-a făcut nunta. Iar nu multă vreme după nuntă s-a pus la pat, şi, după ce

a bolit şase săptămâni a adormit şi s-a adăogat la părinţii săi şi la nevastă-sa, mai demult răposată.

După moartea bătrânului, Costandin Pleşa i-a făcut cu cinste pomenile şi parastasul, apoi s-a pus în fruntea gospodăriei. Pân-acum, în ceartă mereu cu taică-său din pricina Nastasiei, nu-l prea trăsese inima la muncă şi la rânduială. Rămas de capul lui, cu femeia iubită în casă, Costandin s-a dovedit şi priceput şi harnic, aşa că dacă părintele lui ar mai fi avut zile, s-ar fi împăcat şi cu feciorul, şi cu nora. La un an de când gospodărea singur, Costandin mai cumpără o pereche de boi şi două iugăre de loc; avea acum şaisprezece. Patru părechi de boi nu aveau pe vremea aceea decât cinci saşi, iar cu moşia erau înaintea lui numai vreo douăzeci de gazde de saşi, dar români nici unul.

Costandin Pleşa era om vesel şi-i plăcea prietenia la un pahar de vin, îi plăceau jocul şi femeile. De când o luase pe Nastasia, nu mai ducea dorul altora, dar îi plăcea să glumească cu orice femeie frumoasă, picurând multă otravă în inima nevestei şi făcându-i multe nopţi nedormite. Nastasia îl temea şi mai mult din pricina băuturii; era prea tânăr şi prea în floare pentru a cerceta aşa de des crâşmele.

Şi din pricina acestor slăbiciuni ale bărbatului, multe sfezi s-au aprins în casa cea largă de piatră.

Ci Costandin avea felul lui de-a o potoli şi a o linişti pe femeie; îi spunea vreo glumă, din care Nastasia înţelegea repede că n-are pentru ce să se teamă, că bărbatul e numai al ei. Numai în privinţa vinului o liniştea mai greu. Costandin se jura că la crâşmă merge mai mult de dragul prietenilor, al cântecelor, al poveştilor, decât pentru plăcerea vinului. Şi adevărat era că nu se mai lăsa de poveşti şi de pozne, şi de păcăleli, încât oamenii se adunau cu drag în jurul lui. Se adunau şi pentru bucuria să-l audă cântând. Avea Costandin un glas minunat!

De multe ori prietenii îl întrebau, mai în glumă, mai într-adins:

— De ce nu te faci tu, popă, Costandine?

— Da' cel puţin să cânte în biserică, ziceau alţii.

Întrebările acestea se înteţiră mai ales după moartea preotului celui bătrân, când satul rămase vreo trei ani fără popă.

În vremea asta se abătea mai des prin crâşmele satului, şi, adeseori, Nastasia, neliniştită, după ce însera, pleca să-şi caute bărbatul. Şi ştia unde. Uneori intra în crâşmă în toiul discuţiilor despre vacanţa de preot.

— Iată şi preuteasa! izbucnea vreun prieten de-al lui Costandin, închinând cu paharul, şi Nastasia nu scăpa până nu bea şi ea un păhărel două de vin.

Prietenii lui vorbeau mai în glumă, mai într-adins despre popie, dar Costandin, de la o vreme, fără să-şi facă vădite planurile, se gândea întins la treaba asta. Şi după ce a plănuit şi a cântărit lucrul şi pe faţă şi pe dos, cu gând aşezat, ca un gospodar cuminte ce era, se hotărî.

— Tu muiere, începu el într-o sară de primăvară, ce-ai spune tu la gândul meu?

— Ce gând?

— Să mă fac popă în sat. N-are cine se face. Diacul e bătrân. Alţii nu ştiu slova, şi, iarăşi, alţii n-au bani de cheltuială.

Nevasta, Nastasia, izbucni în hohote.

— Tu şi popă! Dar ţie numai drăcii îţi umblă prin cap! Încurci pe oameni în vorbe şi baţi crâşmele. Aşa popă să fie la alţii!

Costandin Pleşa, cum am spus, aşa era: îi plăceau poznele, îi păcălea pe creştini şi-i plăceau cântecele, în crâşmă, la un pahar de vin. Ba Nastasia se temea că mai calcă şi cu stângul, şi erau vreo trei neveste tinere la care Nastasia se uita cu ciudă şi vorbea cu ele numai din vârful limbii.

— Hei, drăciile-s legate de tinereţe, tu femeie! Dar gândeşte-te şi tu: un popă adună o viaţă întreagă de la vii şi de la morţi. Apoi, glas am, bani

de cheltuială am pe ce face, şi puţină buche tot mai ştiu.

Cei doi soţi s-au sfătuit îndelungat seri de-a rândul, şi cu buna şi cu cearta, dar în urmă tot Costandin a rămas biruitor. A vândut o pereche de boi şi un viţel, şi-a pus merindea şi un ceaslov cu chirilice în traistă şi a pornit la vlădicie. Satul s-a mirat, şi nici prea tare. Creştinii sfârşiră prin a fi mulţumiţi: vor avea preot la îndemână.

Săptămânile trecură cu destulă nelinişte şi zdroabă pentru Nastasia. Omul ei, de când plecase, nu-i trimisese veste decât o singură dată: că a sosit în pace şi că e pus pe învăţătură şi canon. Era vremea lucrului, şi femeia abia răzbea cu toate, neînvăţată să fie cap la casă. Vecinele, femeile o întrebau adeseori:

— N-a mai venit Costandin?

Uneori Nastasia îl ocăra, cu popia lui cu tot.

— Asta mi-a trebuit mie acum? Să mă părăsească în cap de primăvară, la începutul plugăriei?! Da’ putea merge în vreme de iarnă, soro dragă, dacă chiar aşa i-a fost scris.

— O să treacă zilele, nu te supăra, ziceau femeile. Şi tot tu o să te bucuri mai la urmă.

— Din partea mea, mai bine mi-ar fi plăcut să rămână cum a fost. Dar el nu a mai avut pace, răspundea femeia, amărâtă.

— Aşa i-a fost scris, soro! Cum să te pui în calea voinţei Celui Preaînalt? Las’, că-i bine! Prescura nu-i de lepădat, nici parastasele!

Nastasia ridica din umeri, supărată mereu.

Şi aşa, cu inima îndoită, aşteptă să treacă cele şase săptămâni, care, după rânduielile lumii, se scurseră, şi într-o după-amiază se trezi că-i deschide portiţa un călugăr voinic.

II

Pleşa, spre deosebire de alţi ţărani care se făceau preoţi pe vremea aceea, îndată ce primise darul, lepădase straiele ţărăneşti şi se îmbrăcase într-o rasă călugărească, pentru care spunea că a dat un viţel. Îl lătrară furioşi cei trei dulăi când intră în curte, nevasta se cruci şi nu putu răbda să nu-i spună vorba obişnuită cu care-l întâmpina când venea cam afumat acasă: «Ucigă-te crucea, drace!». Copiii, trei la număr, alergară speriaţi din curte şi se ascunseră în şorţul şi cătrinţa femeii, abia mijind c-un ochi spre călugăr.

— Bine, omule, ce te-a apucat? întrebă femeia după ce Costandin se apropie.

Dar omul ei, în loc de răspuns, ridică dreapta, făcu semnul crucii peste capul femeii şi al copiilor şi zise cu glas schimbat:

— Întâia mea blagoslovenie peste familia mea, familia noului păstor sufletesc din Curmătura.

Femeia, Nastasia, era de douăzeci şi opt de ani, voinică, iubeaţă de felul ei, frumoasă. Nu-şi văzuse bărbatul de şase săptămâni, şi clipa întâlnirii altfel şi-o închipuise şi o dorise: să-i năvălească în braţele puternice. Şi acum haina aceea de mort, barba ce şi-o lăsase, glasul lui schimbat o sfiau, o ţineau departe. Ba şi inima parcă i se răcise în piept.

— Bine, omule, ce te-a apucat? întrebă ea din nou. Cine te-a îmbrăcat în sacul ăsta? Ce însămnează crucile astea şi glasul tău schimbat? Ţi-ai pus în cap să-mi bagi copiii în boală?

Şi în vreme ce-i vorbea, îl cerceta cu de-amăruntul. Hotărât, nu-i plăcea! Nici mustaţa nu o mai purta răsucită. Iar potcapiul din cap o băga în fiori.

— Ce-i aia ce porţi în cap? N-am mai văzut de când sunt! Cine dracu a mai văzut aşa căciulă?

Ca şi azi, preoţii noştri nu purtau nici pe vremea aceea potcapiu. Iar călugări rătăcitori, cum se mai văd acum prin satele noastre, nu se pomeneau. Unde aveam noi mânăstiri? Acum mai vin şi pe la noi călugări care adună milă, vin din Ţară.

— Nu-i căciulă, preuteasă, ci potcapiu îi zice. E tot un fel de pălărie, pe care o poartă călugării.

— Da' ce, tu eşti călugăr? Ai femeie şi copii şi te crezi călugăr? Ptiu! Te-ai făcut sperietoare de vrăbii! O să te pună satul între lanuri, ca pe-o ciuhă!

În vreme ce vorbeau, copiii recunoscură glasul tatălui lor şi mai prinseră puţină inimă. Nu se mai ascundeau în şorţul Nastasiei, se mai ţineau numai cu o mână de el şi se uitau sfioşi la om.

Costandin Pleşa zâmbi, întinse braţele spre femeie, care se ferise până acum de el, şi, văzând-o că face iarăşi un pas îndărăt, izbucni în râs.

— Ce-i, nebuno? De şase săptămâni lipsesc, şi astfel te fereşti de soţul tău? Nu te-o fi împins cel necurat pe alte drumuri de când m-am dus? Hm! în vreme ce eu m-am canonit în post şi în ajunuri şi am bătut mii de mătănii, dumneaei...

Femeia întinse palma să-i astupe gura.

— Taci, neruşinatule!

Nastasiei nu-i veni inima la loc decât după ce Costandin intră în casă, îşi lepădă rasa şi potcapiul şi rămase în iţari de lână şi pieptar de piele frumos înflorat.

— Dar barba asta înţeapă al dracului, zise Nastasia, aprinsă ca bujorul.

— Înţeapă, da; abia a început să crească. Pe urmă, o să vezi, n-ai să te mai plângi. Aşa mi-a spus mie călugărul bătrân de la vlădicie, care m-a învăţat rânduielile popiei, când m-am plâns şi eu de asprimea cotoarelor din barbă. Zicea: „Fiule, fii răbdător. Rânduiala popii din răsăritul luminat este: să purtăm bărbi ca sfinţii părinţi cei de demult, ca pustnicu şi călugării, ca arhiereii cei vechi, ca sfântu' Nicolae şi toţi vlădicii şi preoţii.

Barba e sămnul de cinste al preotului evlavios, şi unde vei vedea popă fără barbă, să ştii că-i irisie ori altă pacoste. Nu te îngrijora! Preuteasa se va obişnui cu barba frăţiei-tale.” Aşa mi-a spus călugărul care-mi dădea canoanele, şi acela, pot să zic, era un om sfânt.

Se apropiară şi copiii, tot mai curajoşi. Costandin Pleşa îi puse să-i sărute mâna, apoi le împărţi turtă dulce, iar copiii, liniştiţi acum, abia îmbucară din turtă, şi ţâşniră în curte, din curte în uliţă, să-şi mănânce turtele şi covrigeii aduşi de la oraş.

După ce Nastasia înţelese că nu are pricină sa se supere întru nimic pe haina schimbată a bărbatului, mai ales după ce Costandin îi dovedi că straiele o să le îmbrace numai acum la început, două-trei luni, până e proaspăt darul, şi când va merge la biserică şi la slujbe, femeia se îmbună de tot şi se făcu şi cuminte şi ascultătoare.

Totuşi, încă în ziua sosirii, Costandin Pleşa o luă deoparte şi-i zise:

— E nevoie să vorbim despre unele lucruri care nu mai pot fi cum au fost înainte. Aşa m-a povăţuit călugărul cel bătrân care m-a dat la brazda popiei şi de la care am cumpărat şi haina asta şi căciula. Oricum am socoti şi am drege, eu de-acuma tot popă rămân. Mă vezi că sunt tot cel mai de demult la trup, dar la duh am crescut. Am crescut prin darul preoţiei, pe care l-am luat când şi-a pus vlădica mâinile pe capul meu. Iată un lucru pe care de azi înainte nu-i bine să-I mai uiţi niciodată. Nici tu, nici eu. Acum nu mai glumim, Nastasio. Să-ţi bagi minţile în cap.

Vorbind, îşi schimbă iar glasul. Îl făcu mai gros, mai solemn, şi cuvintele le spunea rar şi apăsat.

Femeia avu un fior de neplăcere, de stingherealã, şi se uită cu neîncredere la omul ei, în care ea, cu o clipă înainte, nu simţise nimic străin.

— Ei, şi care sunt lucrurile despre care trăbă să vorbim? întrebă ea ascuţindu-şi gura ca pentru

ceartă.

— Mai întâi ceea ce ţi-am spus: nu trăbă să uităm, de azi înainte, nici tu, nici eu, că sunt faţă bisericească, faţă sfinţită.

— D-apoi, să te văd odată slujind la altar! Poate atunci să înţăleg mai bine.

— Voi sluji, că pentru aşa treabă mi-a pus vlădica mâinile pe cap. Dar azi e numai marţi. Până duminică mai este. Aşadar, să vedem ce urmează din împrejurarea că eu sunt faţă bisericească. Să bagi de seamă că toate câte ţi le spun n-au ieşit din capul meu, ci din gura blagoslovitului părinte călugăr care m-a dat la brazda. Aşadar, tu nu-mi vei mai zice Costandine, ci «părinte Costandine», sau, mai scurt, «părinte». Aşa se cade unei preutese să cheme pe soţul său.

Nastasia începu a râde ca o nebună.

— Da' bine, omule, mie nu-mi eşti părinte, ci bărbat!

— Sunt părinte duhovnicesc şi pentru sat, şi înaintea ta. Bagă de seamă, nu e vorba de glumă, ci de purtarea cuviincioasă ce se cere unei preutese. Aşadar, să nu mai strigi după mine, prin curte ori pe uliţă, ori între oameni: „Costandine!". Cu atât mai vârtos te vei feri să mai pomeneşti numele meu în legătură cu Necuratul ori cu bătaia lui Dumnezeu.

— Ce să fac?! se miră Nastasia.

— Ei da! Obiceiul tău de demult. Să nu te mai aud strigând: „Unde dracu eşti, Costandine?", sau „Vai, bată-te Dumnezeu, om de potcă!". Aşa ceva nu se mai cuvine de azi înainte: nici între patru ochi, nici, mai ales, între alţii, în curte, pe uliţă, la crâşmă! Nici înainte nu era frumos, dar de-acum va fi păcat şi prilej de necinstire pentru mine între oameni.

Nastasia începu să asculte mai cu băgare de seamă. Simţea că omul ei avea dreptate, că nu-s vorbe de clacă ceea ce îi spune.

— Iată întâia poruncă. A doua, pe-o formă de mare: când vorbeşti cu altcineva despre mine, să spui aşa: „Părintele e acasă”, „Părintele a plecat!”, „Părintele e la biserică”, „Părintele e chemat la feştanie, la un beteag.”, „Părintele e la oraş.” Niciodată să nu te scape gura să spui: „Costandin e la biserică sau altundeva”. Nici, cum ţi-e năravul, să zici: „Ăsta al meu trăbă că va fi la crâşmă”. Al treilea...

Omul ridică al treilea deget de la mâna dreaptă. Pe Nastasia o pufni râsul.

— Ascultă, omule, zise ea; uneori îmi pare că vorbeşti cuminte, dar tot îmi vine mie că e numai glumă. Iată, a treia oară pomeneşti de crâşmă. Dacă ai de gând să te mai duci la crâşmă şi să te îmbeţi, apoi îmi pare mie că tot ce spui e numai şagă. Drept e şi aceea că eu doream să te preoţeşti numai pentru ca să nu mai calci pragul cel blăstămat. Eşti om tânăr şi-i păcat să calci de-acum la patimă grea. Dar eu văd că tu n-ai de gând să te dezbari de luda. Aşa, mai bine rămâneai cum ai fost. Încalte n-ai mai fi cheltuit şase sute bune cu preoţia ta.

Costandin Pleşa rămase o vreme gânditor, şi faţa lui se întunecă.

— Ascultă, femeie! Să nu te amesteci unde nu-ţi fierbe oala. Preuteasă eşti, cu ajutorul Domnului, dar rânduiala preoţiei n-ai de unde s-o ştii, nici canoanele ei. Acuma, am zis eu că mă voi duce la crâşmă şi mă voi îmbăta? Eu am vorbit gândindumă la obiceiul cel vechi şi la neastâmpărul tău de a mă căuta prin crâşme. — Tăcu iar, oftă, îşi duse mâna prin părul uns, care încă nu era destul de lung. — Treaba asta, cu crâşma, înţăleg, n-a fost o treabă uşoară pentru mine. Dar m-am lepădat de păcat, ca şi de prietinii mei mai de demult, cu care ne mai încurcam la câte un păhar. N-am avut încătrău! A trebuit să pun jurământ pe cruce şi Evanghelie înaintea acelui cinstit şi cucernic părinte călugăr care m-a dat la brazdă. El mi-a

deschis mintea spunându-mi: „Fiule, trăbă să te faci alt om. De crâşmă şi de beutură în crâşmă să te laşi, ca şi de prietiniile de pe vremuri. Faţa ta bisericească trăbă să fie cinstită de toţi. Şi omul te cinsteşte cu cât stai mai departe de el. Alte pretinii va trebui să legi: cu fraţii preoţi, cu bolnavii, cu toţi cei ce au lipsă de o mână de ajutor. Dacă vreai să te păzeşti de păcat — şi preotul trăbă să umble după sfinţenia vieţii — e nevoie să încunjuri şi prilejurile care duc la păcat.” Aşa mi-a cuvântat omul lui Dumnezeu, şi eu, cu părere de rău şi cu teamă în suflet că n-am să mă pot ţinea, a trebuit să jur. Deci, din laturea asta, a crâşmei adică, să fii tu liniştită. Şi dacă-ţi va spune cineva că m-a văzut întrând sau ieşind, să nu-l crezi. De frică m-am legat cu trei jurăminte, şi tustrele groaznice.

El tăcu supărat şi ostenit. Femeia se uita acum la el c-un fel de teamă: parcă tot se schimbase ceva în omul ei o dată cu luarea darului! Dacă ar fi să se ţină de cuvânt, uşor ar uita ea şi haina cea lungă, neagră, şi căciula aceea ciudată. Ba şi cu barba lui s-ar împăca îndată!

— Şi acum să mergem mai departe cu cele ce trebuiesc ştiute şi ţinute. Pe copii îi vei învăţa să vină în fiecare dimineaţă şi să-mi sărute mâna, pentru ca eu să le pot da blagoslovenia. Ocară din gura lor să nu se mai audă. E nevoie să se deosebească prin vorbe şi purtări de ceilalţi copii. Şi să-i pui să se spele în fiecare dimineaţă. Nici cel mic să nu fie cruţat. Şi să aibă mereu hăinuţe curate. Nu peste mult, în curtea noastră se vor îmbulzi oamenii ca la târg. Şi nu numai creştini din sat, ci şi din sate străine, depărtate.

— Dar ce să caute oamenii străini la noi? Parcă în alte sate nu sunt popi? zise femeia, curioasă.

— O să auzi tu îndată, şi o să vezi. Dar e nevoie să luăm lucrurile pe rând, aşa cum mi le-a spus părintele călugăr care m-a dat la brazdă. Pe rând, ca la moară, să nu le încurcăm. Deci, al patrulea! — Şi popa ridică iar un deget. — Al patrulea: de

sâmbătă de la amiazi şi înainte de praznice c-o zi, tot de la amiazi, să nu cutezi să te apropii de mine cu gândul de a mă duce în ispită, după cum ţi-i felul. Chiar dacă m-ar ispiti pe mine ghiavolul şi m-aş apropia eu, să-mi dai peste labe. Că lucru cu păcat de moarte şi grea ispăşanie este pentru o faţă bisericească înainte de duminică sau praznic, când preotul e dator să slujească sfânta liturghie. Nu zâmbi şi nu te mişca; nu-i şagă! E poruncă mare, şi, dacă nu o ţii, cazi şi tu subt afurisanie. Asta e lege pe care, spunea omul lui Dumnezeu, şi popii cei jidoveşti o ţineau. Deci bagă-ţi minţile în cap! Înţăleşi să fim, fără altă vorbă.

— Doamne, Costandine, cu câte mai vii şi tu acum! Dar s-ar putea să uit că urmează sfânta zi!

Femeia era gata să izbucnească iarăşi în râs.

— N-o să uit eu! Dar şi tu trăbă să fii cu grijă. E poruncă mare, pe care nimeni n-o poate călca nepedepsit.

Omul vorbea cumpănit, serios, c-un fel de durere în glas. Nastasia simţi că nu glumeşte şi, fugar, se gândi ce poate să mai fie şi legea asta.

— Călugărul care m-a învăţat ştia ce spune. Cunoaşte rânduiala şi porunca preoţiei. Aşadar, al cincilea! Şi înălţă iar un deget. Al cincilea este precum urmează: preuteasa în treburi popeşti să nu se amestece. Orice întrebare ţi se va pune, tu să răspunzi: «Nu ştiu, părintele ştie». De-o pildă: te întreabă cineva cu cât îngropi, cu cât cunun, cu cât botezi, care-i preţul unei feştanii, pentru cât fac maslu şi altele de felul acesta. Tu să spui: «Nu ştiu, părintele ştie». Că plata e după felul slujbei şi al omului, şi după folosul ce-l poate aduce omului. Scurt, tu să nu te amesteci. Asta însă nu însamnă că tu să nu primeşti bani. De pildă: vine o femeie şi-ţi aduce cămaşa unui bolnav şi-ţi pune pe masă zece bani. Tu să-i iei şi să zici: «Nu ştiu cât face; o să-i dau părintelui, şi, când vei veni după cămaşă, veţi face socoteala de ce mai lipseşte». Şi încă una: tu să ţii minte numele beteagului. Că eu nu mă voi

nimeri totdeauna acasă, şi omul năcăjit nu-i bine să fie lăsat în năcazul lui. Cred că ai înţăles şi glava cea de-a cincea.

— Ce să înţăleg?

— Aşa se mai spune la canonul preoţesc. I se mai zice şi glavă.

Nastasia se gândi un răstimp.

— Tu ai multe în cap, cum văd eu, zise ea. Tu crezi că oamenii n-au alta de lucru decât să-l cheme pe popa şi să-i dea să cetească. Parcă noi până acum tot după popa am alergat!

Femeii, din tot ce auzise, cele spuse în urmă îi mai plăcură, după făgăduiala că nu va mai călca popa ei în crâşmă. Să pice banul aşa de uşor în punga popii? N-ar fi rău, când banii se fac cu atâta greutate! Simţi o căldură la inimă, şi ar fi voit să ştie mai multe.

— Noi, ce-i dreptul, n-am prea alergat după părintele Costan, dar cu mine e alta. Trăbă să ştii, muiere, că eu aduc cu mine de la călugărul cel bătrân o carte mântuitoare de toate boalele şi năcazurile vieţii. E un dar şi o taină mare, şi părintele meu nu mi-a pus-o în mână decât după ce am făcut întreitul jurământ pentru beutură. Atunci mi-a zis: „Fiule, nădăjduiesc, după Dumnezeu, că te vei da la brazdă şi nu vei prăpădi darul care ţi se va da prin mâinile vlădicului. Eu, de-acuma, sunt bătrân şi vreau să pun în mâinile tale o carte de folos pentru creştini în toate boalele şi năcazurile vieţii. Nu vreau să o dau unui preot prea învăţat, care nu mai crede în puterea rugăciunilor. Tu ştii tocmai cât îţi trăbă, ba poate nici atât. Dar văd că eşti tare la mătanie şi nu te osteneşti, şi răbdăriu la post şi la ajun. Mai vad că ai credinţa în puterea sfintelor rugăciuni. Deci pe tine te-am ales. Mi-ai spus că ai acasă un mânz de trei ani. Pe acela mi-l vei da în schimbul cărţii, şi Dumnezeu să te blagoslovească.”

— Ce spui?! Să ne dăm calul pentru o carte?! Ai înnebunit?! se mânie femeia.

Costandin ridică dreapta.

— L-am şi dat. Mâine o să-l încalec să i-l duc. Sfinţia-sa mi-a dat cartea pe credinţă. E colea în dăsagă... Şi, cum ţi-am spus, după ce am făcut jurământul pentru crâşmă, m-a luat cu cartea cea minunată şi mi-a arătat cum se deschide şi cum se ceteşte în ea la felurite boale şi primejdii. Tot lucruri care nu se cade a se vorbi altora, taine pe care nu le pot descoperi. Zece zile m-a tot învăţat şi, după ce m-au sfinţit popă, m-a dus călugărul în chilia lui şi mi-a dat cartea zicând: «Să nu-ţi pară rău după mânz; cartea asta îţi va aduce o stavă! O să vină la tine lume peste lume, tot neamul năcăjit, când se va auzi că e la tine cartea mea. Se vor vindeca unu-doi la început, şi-ţi vor veni o sută. Numai tu să ţii mereu la câte ţi-am spus, la post şi la rugăciune. Şi prea lacom să nu fii.» Aşa mi-a spus!

Nastasia nu mai ştiu ce să creadă. Auzise şi ea din bătrâni că pe vremuri era un popă în Lunca Vadului care avea o carte minunată, pe care o deschideau oamenii şi popa citea slujbele de acolo, iar creştinii se tămăduiau pe capete. Dar la cal încă ţinea! Era negru, pintenog de picior şi blând ca un noatin. Îl călăreau şi copiii.

— Omule, eu spun să te mai gândeşti... zise ea. Cum să dai mândreţe de cal pentru o carte? Nu-i destul că ne-am vândut doi boi şi un viţel să facem sama de bani pentru preoţia ta, pentru cele şase săptămâni din străinătate? Cu ce rămânem? Cu doi boi şi două vaci. O să ne arate oamenii cu degetul!

— Nici capul nu mă doare! Să ne arate! Vor vedea ei mai târziu.

Cei doi soţi mai vorbiră multe în seara aceea şi, în urma tuturora, Nastasia nu prea era bucuroasă. Nu se încredea în ce-i spunea Costandin decât a suta parte şi mai ales o durea inima după mânzoc. Nici Costandin nu părea vesel, deşi spusese tot ce avea pe inimă. Dimpotrivă, era destul de îngândurat.

Înainte de culcare, Costandin deschise ceaslovul şi începu să buchisească dinaintea icoanelor. La răstimpuri, punea cartea pe masă şi se lăsa în genunche şi în palme la mătănii. Copiii, din păcel, se uitară speriaţi la început, apoi tot mai cu luare-aminte la ceea ce făcea Costandin. Când îl văzură că se lasă la pământ, începură a râde, apoi se potoliră, aducându-şi aminte că şi pe ei i-a învăţat odată mama lor să facă aşa. Pe urmă începură să caşte şi, lăsându-se pe perină, adormiră.

Costandin citi un ceas, citi două, în vreme ce Nastasia se frământa în pat şi nu putea dormi. I-ar fi strigat, dar se temea. Vedea că omul ei se roagă în toată legea. Totuşi, de la o vreme, nu mai răbdă.

— Stinge cel puţin lumina, c-o să te apuce zorile.

Popa stinse lumina, dar mai zăbovi pe întuneric o jumătate de ceas la mătănii.

— Of! Dumnezeule sfinte! Dar asta în toată sara o să fie aşa? suspină ea ca frântă.

— Până-i sita nouă, femeie! Nu-ţi bate tu capul cu canonul preoţiei. Să ştii însă că nu-i glumă. Suntem păcătoşi şi trăbă să ne rugăm şi pentru noi, şi pentru popor. De-acum toate greşalele norodului apasă pe umerii mei.

— Ce prostii mai spui!... suspină femeia, făcându-i loc.

III

A doua zi dimineaţa, Nastasia nu mai răzbea să povestească vecinelor. Învăţaturile ce i le dăduse Costandin după sosire, dar mai ales citania multă de-cu-sară şi mătăniile parcă ar fi ţinut-o într-un fel de rezervă: să spună sau nu? În sufletul ei, de când i se întorsese bărbatul, se strecura în răstimpuri un fel de sfială: poate el are dreptate; nu mai este omul cel vechi, şi ea altfel trebuie să se poarte cu el. Poate nu se cuvine să împărtăşească şi altora ce i-a spus popa. Dar sfiala aceasta, nedumerirea, îi trecea îndată ce se gândea la un lucru, la amintirea căruia zâmbea în neştire. Şi îşi zicea: „Nu s-a schimbat nimic în el!”. Va fi glumit Costandin în toate câte i le-a spus. Dar, mai presus de toate, ardea de dorinţa să povestească. Şi iată că, din instinct ori dintr-o plăcere de care încă nu-şi putea da sama, începând a răspunde întrebărilor pe care le puneau femeile curioase, Nastasia se trezi că ia lucrurile mai în grav decât s-ar fi putut gândi. Nici prin minte nu-i mai trecu că ar putea glumi pe socoteala lui Costandin. Ba mărise încă multe din ce-i spusese ori făcuse popa cel nou. Le asigură, de-o pildă, că bătuse mătănii până la miezul nopţii, că, la mânăstire, la vlădicia unde a fost, a postit cu pâine şi cu apă două săptămâni încheiate, iar patru zile, înainte de sfinţire, n-a pus în gura lui nimic.

— Darul lui Dumnezeu schimbă pe oameni, suspina o bătrână ştergându-şi lacrimile.

— Şi unde e acum? întrebă prescurăriţa satului.

Nastasia se gândi: să spună ori nu că s-a dus să ducă mânzul? Îi părea şi acum rău după el şi mai nădăjduia că va veni cu el acasă. Dar un imbold lăuntric îi da ghes să povestească.

— Dacă v-aş spune, poate că nu m-aţi crede! A făcut un târg ciudat cu călugărul care l-a învăţat la

mânăstire. Călugărul i-a dat o carte mare, din care spune că se poate folosi omul la toate boalele şi năcazurile, i-a dat-o în schimbul calului nostru. Şi părintele s-a dus să-i ducă făgăduiala. Ei, e de crezut aşa ceva? O scumpete de cal pentru o carte! Eu tot mai nădăjduiesc că va aduce calul acasă.

Femeile se mirară, se cruciră. Dar prescurăriţa zise:

— Dac-o fi carte cum avea popa din Lunca Vadului, apoi nu-i scumpă. Cărţile de felul acesta sunt rare pe pământ, aşa se spune. Poate trei-patru într-o ţară.

— Nu ştiu ce carte o fi, da' părintele spunea că i-a arătat călugărul cum s-o deschidă şi cum să cetească în ea felurite slujbe pentru toate boalele şi nevoile omeneşti. Multă vreme l-a învăţat, iar în mână nu i-a dat-o decât după ce l-au sfinţit preot. Şi mai spunea călugarul că i-o dă lui pentru că-l vede om bun de rugă şi răbdăriu la post şi la ajun, popă cu credinţă. Mai ştiu eu ce-o fi şi asta?!

— Ăsta-i lucru mare, Nastasia maichii... zise prescurăriţa despăturându-şi buzele vinete. Să nu-ţi pară rău după cal. Cartea plăteşte o avere.

Nastasia se mira de ceva: cu cât povestea mai mult, cu atât credea mai tare în lucrurile de care ieri a râs, şi începu să se gândească c-un fel de teamă la barbatul ei. Poate fiindcă acum nu-l vedea în trup, ci şi-l închipuia numai după vorbele lui.

Femeile erau dornice să afle toate cele petrecute la vlădicie şi, mai ales, cum a fost făcut preot. Nastasia le povesti ce aflase de la Costandin, mai iscodi şi ea, dar despre felul cum a fost sfinţit nu le putu spune nimic. Nici soţul său nu-i povestise mare lucru.

— L-au dus într-o mânăstire mare şi înaltă, şi el, încunjurat de preoţi mulţi, în odăjdii, a tot făcut mătănii şi s-a tot apropiat de vlădică, ce şădea pe un scaun aurit, în odăjdii de argint şi aur, şi pe cap avea o căciulă de aur cu cruce în vârf. Apoi l-au dus în altar, şi l-au pus în genunche lângă altar, şi

vlădica a strigat de trei ori de a răsunat biserica: „Vrednic este!”. Pe urmă i-a pus vlădica patrafirul pe cap şi mâinile, şi i-a cetit.

Femeile ascultară pline de cucernicie, iar prescurăriţa zise:

— Când i-a pus vlădica mâinile pe cap, atunci s-a coborât darul. Aşa spunea şi părintele cel bătrân că i-au făcut, Dumnezeu să-l hodinească.

— Pe urmă a slujit la altar în rând cu ceilalţi preoţi.

— În mânăstire? întrebă o vecină.

— În mânăstire, da! Asta a fost într-o duminică. Şi l-au mai ţinut după asta o săptămână, şi în fiecare zi a trebuit să slujească liturghia în mânăstire.

— Aşa-i rânduiala! Aşa-mi povestea şi popa cel bătrân despre sfinţirea lui. Îl pun la probă, să vadă dacă ştie face singur sfânta liturghie, vorbi prescurăriţa.

Nastasia fu apoi descusută în privinţa cheltuielilor ce le-au avut, şi femeile se mirară iar şi se tânguiră pentru atâta bănet.

— Cheltuială! Cheltuială, da, că slujba e mare, le mulcomi prescurăriţa. Dar să-i dea Dumnezeu sănătate! Dacă are carte, cum avea popa din Lunca Vadului, o să i se întoarcă banii înmiit îndărăpt. Nastasia maichii, tu să te rogi lui Dumnezeu şi să-i mulţămeşti pentru toate. Şi să ştii că de-acum trăieşti subt un acoperiş cu o faţă sfinţită. Asta să n-o mai uiţi în toate zilele vieţii tale. Şi preuteasă o să te numeşti de-acum înainte.

Nastasia se simţi pătrunsă ca de-o înfiorare. Toţi ochii erau aţintiţi la ea. Văzu că nici una din femeile acestea nu luau în glumă preoţia lui Costandin şi că vorbesc despre el c-un fel de sfială. Văzu că nici de ea nu-şi bat joc, cum ar fi crezut, şi mai vârtos se temu. Ce schimbare! Ieri, cu bărbatul faţă, o pufnea mereu râsul; azi, cu amintirea noii lui înfăţişări şi a vorbelor lui, ea era foarte serioasă. Iată, femeile acestea au venit parcă

anume, să întărească tot ce-i povestise ieri bărbatul său.

După ce vecinele şi celelalte femei se împrăştiară, vorbind încă între ele şi spunându-şi păreri în legătură cu popa Costandin, prescurăriţa rămase singură cu Nastasia.

— Ascultă, fata maichii, începu batrâna, n-ai putea să-mi arăţi cartea cea minunată pe care i-a dat-o călugărul? Tare aş vrea s-o văd. În copilăria mea, voi fi avut şase ani, am fost odată bolnavă greu. Maica m-a pus în car şi m-a dus la popa din Lunca Vadului şi am deschis cartea cea minunată, a cărei urmă s-a pierdut după moartea popii Costea. Da' eu parcă văd cartea ca acum.

— E în casă, pe poliţă, sub grindă, mătuşă Ana. Vino şi vezi.

Prescurăriţa începu să-şi facă cruci până ce ajunse subt poliţă şi se zgâi în înălţime.

— Asta e, sufletul maichii! Chiar aşa era şi a popii Costea. Pe-o formă de groasă şi de mare şi cu păreţi de piele, ca şi asta, şi tot copcii de aramă avea! — Ea se închină până la pământ. — Doamne Isuse Hristoase şi sfântă Maică Precestă, mulţămescu-ţi! Slujba dintr-o astfel de carte m-a întors pe mine, în copilăria mea, din moarte la viaţă.

— Crezi dumneata să fie o carte ca a popii din Lunca Vadului? De cartea aceea am auzit şi eu de la părinţii mei, zise Nastasia c-un fel de teamă.

— Seamănă ca două lumânări, fata maichii. Şi cum să nu fi auzit de cartea popii Costea, când o ţară întreagă ştia de minunile ei?! Mare dar v-a trimis Dumnezeu, numai să-l ştiţi griji şi cinsti. Să nu te superi pe bătrână, preuteaso Nastasie, dar eu m-am învârtit mult prin casa popii celui bătrân, şi cu preuteasa lui, Dumnezeu s-o ierte, am fost ca o soră. Şi de la ea am aflat eu unele lucruri pe care trăba să le ştie o preutească. Dar unul mai ales trăbă să ţi-l spun de-acum, că eşti încă nevastă tânără. — O trase de mânecă şi-i şopti la ureche: Să nu te

apropii de popă în prezi de duminică ori de praznic. Păcat de moarte este, şi pentru tine, şi pentru părintele.

— Ştiu, mătuşo. Mi-a spus dumnealui.

— Cum?! Ţi-a şi spus?! Numai o jumătate de zi a stat acasă, şi ţi-a descoperit canonul ăsta! făcu bătrâna, şi mirată, şi plină de respect. Dacă ţi-a spus, să ştii, sufletul meu, că-i un preot bun şi cu frica lui Dumnezeu şi să-l asculţi în toate zilele vieţii tale.

După ce o părăsi şi prescurăriţa, Nastasia îşi văzu de trebi până seara, dar se simţea tare schimbată în inima ei. Nu se bucura de schimbarea asta, ba se temea de ea ca şi când ar fi să-i întunece viaţa. Îl iubea pe Costandin, era femeie în floare încă şi nu se putea împăca cu gândul că bărbatul ei nu mai e omul pe care-l ştia, ci popa Costandin. Adevărat că îmbrăţişân-du-l, după ce lepădase sperietoarea ceea, îl simţise tot pe omul ei cel vechi, dar acum, după vorbele acestea cu femeile, părea că iar s-a înstrăinat de ea.

În răstimpuri îi venea cu ciudă şi-i tremurau lacrămile în gene, apoi iar îşi întărea inima şi îşi zicea: «Până mă voi obişnui cu el».

Peste zi mai avu vreme să-i înveţe pe copii să nu mai ocărască.

— Sunteţi copii de preot, dragii mei; de-acum draci şi călcături să nu vă mai iasă din gură. Pe care-l aud, e vai de pielea lui! Şi în toată dimineaţa, când întâlniţi pe tatăl vostru, să-i sărutaţi mâna.

Copiii o priviră cu ochi lucitori şi izbucniră în râs argintiu, cu cascade.

— Da’... de ce? întrebară cei doi mai mari.

— Aşa se cade. Preotului toată lumea îi sărută mâna.

— Da’... de ce? întrebă şi al treilea.

— Aşa se cade, puişor.

— Da’ şi dumneata îi pupi mâna tatii? întrebă al doilea, cu râsul în ochi.

— Acuma-l pupă-n obraz, făcu cel mai mare.

Nastasia se roşi toată şi arse o palmă lui Culiţă, feciorașul cel mai mare.

— Aşa să ştiţi! Să nu mai ocărâţi, şi să ziceţi în toată sara şi dimineaţa ocinaşele. De-acum, pe lângă Tatăl nostru şi Născătoare, o să vă mai învăţ şi altele.

Până sara îi păru Nastasiei un veac, frământată de nelinişti şi gânduri nouă. Pe sară îl aştepta pe Costandin.

Dar se întunecă, şi popa nu veni. Se făcu miezul nopţii, şi portiţa nu scârţâi.

Femeia începu să se teamă: să nu fi păţit Costandin ceva pe drum! El aşa i-a spus: merge călare şi se înapoiază cu trenul. A plecat pân-a nu se crăpa de ziuă...

Nastasia aţipea şi iar se deştepta. Frânturi de visuri se legau de Costandin, de mânzocul pe care-l dusese la oraş, de femeile care veniseră azi să afle noutăţi, de prescurăriţă mai cu seamă. Parcă nici nu erau visuri, ci imagini ale celor văzute de curând, care îi stăruiau în cap, amestecându-se.

Pe Costandin îl vedea când în pieptar şi cioareci, când în haina lungă călugărească. El părea mereu pe gânduri, ca şi când nu s-ar putea împăca cu schimbarea ce se făcuse în el. «Poate era mai bine rămânând cum a fost. Îşi spunea în toropeala dintre vis şi realitate Nastasia. Un om ca el, vesel, plin de glume, cam chefliu, va simţi toată viaţa povara preoţiei. Poate de aceea e aşa de îngândurat.»

„Până-i sita nouă, nevastă.” Cine a vorbit aşa? Aşa este! Costandin a spus aşa, sara trecută, după ce se săturase a mai bate mătănii... Aşadar, ea nu aţipise?...

Se frământa în pat şi simţea iarăşi părăsirea în care trăise şase săptămâni. Era nemulţumită acum că vorbise aşa de mult cu femeile acelea. Pentru ce le-a spus poveţele pe care i le dase Costandin? Pentru ce să se amestece ele în viaţa lor? Şi mai

ales prescurăriţa! Parcă era un fel de popă şi ea, aşa îşi băga nasul în toate cele.

Nastasia auzi bătând ceasul unu, apoi două, în ornicul de părete. „Nu mai vine în noaptea asta”, zise ea. Învăli mai bine copiii din patul vecin şi se culcă, hotarâtă să adoarmă, pornită împotriva lui Costandin, care, iată, i-a stricat viaţa şi i-a alungat hodina...

Până sara, satul întreg ştia cum se înapoiase preot Costandin Pleşa, ce haină purta, ce căciulă avea în cap, ce sfaturi dăduse nevestei, cum a fost preoţit în mânăstirea cea mare. Dar mai ales povestea cu cartea cea minunată, pentru care a trebuit să ducă mânzocul cel de trei ani, a stârnit mare vâlvă între creştini. Prescurăriţa întărea cu jurământ că ea a şi văzut cartea pe poliţă şi e leită cartea popii din Lunca Vadului.

Oamenii nu se prea mirau că unul dintre ei o să le fie de-acuma preot. Aşa se-ntâmpla şi în alte părţi. Numai prietenii de băutură şi de alte drăcii ai lui Costandin păreau neîncrezători şi îi tot umfla râsul.

— Cum să ne fie popă, măi vericule? Nu ne-am îmbătat împreună? Şi unul ca el să mă grijască, să mă spovedească? Fugi încolo, frate!

Dar părerile câtorva — cinci-şase inşi — nu putură abate albia părerii obşteşti, care îşi făcu drum în sat a doua zi după înapoierea lui Costandin: vor avea un popă cumsecade! Iar dacă va mai fi şi cartea aceea, cumpărată cu un cal, va fi un popă căutat, cum spun bătrânii că era pe vremuri popa din Lunca Vadului.

Costandin sosi în ziua următoare la prânz. Fără cal.

Nastasia era întunecată.

— Am tot crezut că glumeşti, zise ea îndărătnicită, gata de ceartă.

— Călătorului sosit de departe se cade să-i dai întâi scaun de hodină şi pâine să-şi astâmpere foamea. Aşa se cade şi cu un drumeţ străin, dar cu

bărbatul tău! Trăbă să ştii că n-am putut prinde trenul şi am venit pe jos.

— Dacă ai fost prost să dai mândreţe de cal pentru o bucoavnă de carte!

Nastasia se mai răzbună spunându-i astfel de vorbe.

Preotul înălţă dreapta şi zise:

— Grele de cap sunt muierile când e vorba să le aduci în legea Domnului. Gardul, la stânga, îl sar cu uşurinţă, ca şi caprele. Aşa-mi spunea cuviosul părinte care m-a dat la brazda preoţiei, şi avea dreptate. Iată, de alaltăieri şi până azi ai şi uitat cum se cuvine să vorbeşti cu o faţă preoţească. Te iert acum, dar te fac băgătoare de seamă să nu mai greşeşti. Şi apoi, preţul acelei cărţi nu mi-l poţi preţui acum. O să vină o vreme când vei pricepe. Dar până atunci să faci bine să fii femeie cuminte! Şi acum pune demâncarea pe masă şi o cupă de vin!

Nemulţumită şi plină de arţag, femeia îl ascultă totuşi. Omul era rupt de foame, şi vreme îndelungată nu mai vorbi.

După ce supse şi cel din urmă pahar de vin, îşi şterse mustăţile şi zise:

— Cuviosul părinte a primit cu bucurie darul meu. Iar de-acum să ştii că până duminică după liturghie nu mai pun mâncare în gura mea. Se cade mie, nevrednicului, pe care Dumnezeu m-a ales dintre oameni, să cinstesc altarul la care voi sluji pentru întâia oară. Iată, iau cheile şi mă duc la biserică. Şi o să fac slujbele vecerniei şi toate cele rânduite pentru sara. Iar dimineaţa voi face slujba ceasurilor de dimineaţă. Dacă, deci, mă va căuta cineva, aşa, ca să mă vadă, să-i spui: «Nu se poate până duminică după liturghie. Acum are canon de isprăvit, în biserică.» Iar dacă vine cineva pentru spovadă, ori maslu, ori altă treabă de popă, să vină la mine la biserică. Bagă-ţi minţile în cap. Aşa să le spui. Iar sara voi veni pentru a mă hodini în pat.

Nastasia nu-i zise nimic. Era îmbufnată rău. În treacăt, îi aruncă priviri de dispreţ. La cuvintele din urmă ale popii izbucni:

— Atâta ţi-ar mai trebui: să şi dormi în biserică! Aoleo, frate! Încă nu eşti sfânt să te bată pe părete! Şi nici vei fi! lată, îţi spun eu!

— În treaba asta poţi face mult, că muierea e soră cu dracu în a-l duce pe om la păcat, mi-a spus călugărul. Şi văd că are dreptate. Da' ascultă, Nastasio! Vorba-i vorbă! Eu, acum, la începutul preoţiei mele, aşa trăbă să lucrez. Aşa mi-a spus călugărul că-i bine, şi tu n-ai să te amesteci unde nu-ţi fierbe oala. Pe urmă, mai târziu, vom vedea noi cum va mai fi.

IV

Dacă l-a povăţuit călugărul, bună povaţă i-a dat: dacă a lucrat de capul său, bun cap a avut Costandin Pleşa venind îmbrăcat în rasă de călugăr, aducând cartea cea minunată pe un preţ aşa de mare şi petrecând în biserică, în post şi rugăciune, zilele până la liturghia de duminică.

În sat nu se vorbea decât de popa cel nou şi de râvna lui deosebită, dar mai ales de cartea minunată, cum nu mai avusese decât popa din Lunca Vadului.

Nastasia nu mai ştiu ce să creadă văzând că nici a treia zi nu pune mâncare în gura lui.

— O să te îmbolnăveşti, omule. N-o să poţi sluji duminică liturghia.

— Nu numai cu pâine trăieşte omul, ci şi cu cuvântul lui Dumnezeu. Aşa este scris, aşa mi-a spus părintele cel bătrân. Dar tu învaţă-te şi nu-mi mai zice «omule». Acum sunt şi preot, nu numai om. Greu întră învăţătura în capul femeii!

Vestea lui Costandin Pleşa, popă cu dar proaspăt, a trecut până duminică şi în satele din jur. Se spunea că s-a întors de la sfinţire schimbat să nu-l mai cunoşti; că nu mai iese din biserică de când s-a înapoiat. Toată lumea se miră mai ales de cartea minunată pentru care dăduse un cal de trei ani, carte leită cu a popii din Lunca Vadului, a cărei urmă se pierduse demult.

Astfel, duminică, încă nu tocase de liturghie, şi biserica era plină. Veniseră şi creştini din satele vecine. În curând se îngrămădi mulţimea şi în jurul bisericii. Costandin Pleşa asudă din greu la liturghia aceea. De câteva ori greşi rândurile din liturghie, deşi umbla pe ele cu degetul şi-l ţinea în loc până cânta diacul «Doamne miluieşte». Uită, ori nu ştiu să pomenească numele vlădicăi şi al împăratului, aşa că le spuse din strană diacul. El se

încurcă şi mai rău, şi un răstimp rămase mut în uşile împărăteşti, cu faţa întoarsă spre popor, cu darurile în mână, şi numai întru târziu îi veni în minte ce trebuia să spună: «Pe ctitorii sfintei biserici acesteia, vii şi adurmiţi, şi pe voi toţi, drept-credincioşilor creştini, Domnul-Dumnezeu să vă pomenească întru împărăţia sa cea cerească!». Dar odată cu vorbele îi veni şi glasul mai plin, mai frumos, şi creştinii crezură că aşteptarea lui a fost anume, să-şi dreagă glasul.

După ieşitul cel mare, de care se temuse, fiindcă trebuia să spună fără carte, el prinse curaj, şi slujba curse strună. Avea glas bun, care umplea biserica, şi creştinii fură mulţumiţi de întâia lui liturghie.

Tocmai la sfârşit el văzu cu groază pe altar trei foi de hârtie mâzgălită cu nume: erau pomenirile ce i s-au dat pe ziua de azi şi pe care le uitase pe altar la ieşitul cu darurile, când trebuiau citite. Nu făcuse pomenirile! O clipă se zăpăci, dar deşteptăciunea lui firească îi veni îndată în ajutor. O să le tâlcuiască în propovedania ce le-o va spune îndată pentru ce n-a făcut pomenirile.

Predica lui nu fu mai lungă de cinci minute, şi creştinii o ţinură minte vreme îndelungată.

— Iubiţi creştini, începu el, eu, cu voia lui Dumnezeu şi cu darul şi porunca mai-marelui păstor care e vlădica, sunt de azi încolo popă în Curmătura. La jidovi a fost unul Saul, care nu se deosebea de ceilalţi jidovi decât că era mai nalt decât toţi. Şi pe el l-a ales Dumnezeu să fie urmaşul lui Moisi. Aşa mi-a spus mie călugărul cel bătrân care m-a învăţat la popie. Şi tot el mai zicea că şi apostolii, înainte de a-i chema Hristos, au fost pescari, oameni fără carte. Deci aşa am ajuns şi eu popă, fără să ştiu mai mult decât voi, decât slujbele bisericeşti aşa cum sunt scrise la carte. Sunt dintre voi luat, dar de-acum am darul preoţiei şi mi s-a dat putere să fac tot ce face un preot adevărat. Aşa să mă credeţi şi aşa să mă socotiţi. Prin post şi rugăciune şi ajun m-am pregătit la sfântul dar, şi

tot prin aceste veţi fi şi voi plăcuţi lui Dumnezeu. Iar acasă am carte sfântă, care va da alinare multora. Şi pomenirile cele multe nu le-am făcut azi la ieşitul cu darurile, numai în altar, în taină, pentru că aşa m-a povăţuit călugărul cel bătrân să fac la întâia liturghie, care trăbă să fie cu totul în cinstea lui Dumnezeu, nu a oamenilor. Pentru aceea n-am pomenit nici numele vlădicii şi al împăratului. Ci voi cu toţii să fiţi sănătoşi, şi Dumnezeu să ne ajute. Amin!

După ce împărţi prescurile cu diacul, cu paracliserul, cu cântăreţii, se dezbrăcă de odăjdii, luă traista cu prescurile lui şi, îmbrăcat în haina cea lungă-largă, ieşi din biserică, împărţind în dreapta şi în stânga câte-un corn de prescură. Copiii şi bătrânele se apropiau să-i sărute mâna, şi el dădea blagoslovenia. Afară creştinii îl înconjurară, şi el stătu bucuros de vorbă cu fiecare.

Când ajunseră în faţa crâşmei, Costandin Pleşa se opri, fără voia lui, dintr-un vechi obicei. Câţiva din prietenii lui izbucniră în râs.

— Îţi face cu ochiul? întrebă unul.

— Diavolul nu se dă uşor bătut şi încearcă ispita împotriva orişicui, răspunse Costandin Pleşa. Nici sfinţii nu sunt cruţaţi, dar încă noi, oamenii păcătoşi!

Îşi făcu semnul crucii şi porni mai departe, înotând anevoie în anteriul lung.

Acasă dădu blagoslovenia preotesei, copiilor, apoi se dezbrăcă de haina preoţească şi rămase în iţari şi în cămaşă.

Nastasia părea căzută pe gânduri grele. Slujba la altar, în odăjdii, a bărbatului său îi pătrunsese sufletul mai tare decât tot ce-i spusese până acum părintele despre starea lui cea nouă. Aşadar, era preot în toată legea, şi ea avea să locuiască de acum subt un acoperiş cu acest preot, care era şi soţul ei. Curajul de până acum i se topi, şi ea începu să umble în jurul popii cu deosebită sfială. Îi puse repede demâncarea, îi aduse pe masă o

sticlă cu rachiu şi alta cu vin, şi Costandin bău şi mâncă vârtos.

Târziu, băgă de seamă că mănâncă singur.

— Dar ce-i asta, Nastasio? De ce nu vii la masă? Unde sunt copiii?

— Credeam că aşa se cade, să mâncăm noi pe urmă, răspunse femeia.

— Adună copiii şi staţi la masă. Şi lucrul acesta să nu se mai întâmple! Preotul se cade să mânce încunjurat de familia sa. Alta-i când va fi la masă protopopul şi vom avea de vorbit lucruri bisericeşti.

Nastasia aduse copiii şi şezură la masă. Aceia năvăliră la linguri şi la pită.

— Mai mâncă şi tu, Costandine, că ai ajunat zile întregi! M-am tot mirat eu cum poţi răbda atâta la foame! Şi m-am tot uitat la tine să te vad slăbit şi fără puteri. Dar nu s-a cunoscut nimic pe tine. Pesemne te-ai obişnuit acolo la vlădicie.

— Da, m-am obişnuit, apoi mai ajută şi duhul Domnului. De altfel, o să am vreme de aici încolo şi de mâncare. Până la postul Crăciunului este vreme!

Costandin Pleşa goli o sticlă de vin, şi încă una. Veniră nişte neamuri şi se omeniră din nou, popa tot povestind de câte a petrecut la vlădicie până când a luat darul preoţiei. De la o vreme îşi uită tot mai des că era preot şi începu, după felul său vesel de altădată, să spună glume şi să cânte cântece lumeşti. Petrecania ţinu până sara, spre marea bucurie a Nastasiei, care se simţi din nou cu omul ei cel vechi lângă ea.

A doua zi Nastasia nu ştiu ce căută prin pod şi se coborî mânioasă.

— Mă tot întreb, începu ea, cine ne-a umblat în pod şi ne-a tăiat din slănină? Copiii nu ajung, iar pe slugă nu l-am simţit cu purtări rele până acum.

— Hm! făcu popa. Lipseşte mult?

— Un petec bun.

— Nu-i nici o pagubă. De atâta a fost lipsă pentru ca popa cel nou să poată ajuna săptămâna trecută.

Nastasia nu-l pricepu.

— Apoi da, ţie-ţi pot spune, că înaintea ta nu trăbă să am nici un ascunziş. Eu am mâncat slănina, cu pită din covată, în toata sara, după ce voi vă culcaţi, şi în toată dimineaţa, până a nu vă scula. În biserică am avut şi un ulcior cu apă. Aşadar, fii liniştită, nu învinui pe nimeni şi să mulţămim lui Dumnezeu că ne-a ajutat să ţinem postul.

Femeia se cruci.

— Ce însămnează vorbele acestea?

— Însămnează că a sosit vremea să dăm cărţile pe faţă. Tu ai văzut cu ochii tăi cum pot ajunge oamenii să creadă lucruri care nu sunt. Şi tu ai crezut că am ajunat zile în şir. Şi tot satul crede. Ba şi creştinii din satele vecine. Şi acesta e lucrul de căpetenie: omul să creadă.

Nastasia îşi frânse mâinile.

— Omule, iar te-ai apucat de drăcii şi de păcălituri, pe cât îmi pare mie. Dar să bagi de seamă că Dumnezeu e deasupra. Se poate să ne minţi în felul acesta, în săptămâna întâia a preoţiei tale?

— Minciuna are acum o ţintă bună, Nastasio, răspunse liniştit Costandin. Oamenii cred că eu m-am întors schimbat de la vlădicie. Şi e bine să creadă. Altfel, ce ascultare mi-ar da mie, care abia am lipsit din mijlocul lor şase săptămâni? M-ar fi bătut pe umăr ca şi mai înainte şi m-ar fi poftit la crâşmă. N-ai văzut că Ionu Dinului a râs de mine când m-am oprit înaintea crâşmei? Apoi, trăbă să ştii că minciuna nu a pornit numai pentru un sfârşit bun, ci şi din gândul că aşa ar trebui să fie preotul: tare la ajun. Şi, cu ajutorul lui Dumnezeu, vom ajunge şi aici, numai cu încetul, cu trecerea anilor şi cu apropierea bătrâneţelor. A încerca, popă tânăr, să nu mânci patru zile, însamnă a ispiti pe

Dumnezeu. Dar e bine, pentru lucrarea noastră în viitor, că oamenii m-au crezut de la început postelnic mare. O să aibă încredere în mine. Şi tot aşa şi povestea cu mânzocul.

— Ce poveste? întrebă mirată Nastasia.

— Ei, cum i-am făcut de petrecanie! Şi tu, şi satul, şi jurul întreg ştiţi că l-am dat pentru cartea călugărului. Scumpă carte! Dar toată lumea ştie azi cu ce preţ am cumpărat-o. Toată lumea crede. Şi e bine aşa. Cu cartea aceea o să facem noi mare ispravă.

— Dar bine, omule, n-ai dat calul pentru carte? întrebă şi mai uimită nevasta.

— Doamne fereşte! Mândreţe de cal pentru o carte, oricât ar fi ea de preţioasă, şi este, asta s-o ştii! Am vândut calul şi călugărului i-am dat zece zloţi buni. Iată banii de pe cal!...

Şi Costandin scoase din şerpar hârtii vechi şi le înşiră pe masă.

Nastasia se uită la bani, se gândi, părând a face socoteală în cap, apoi deodată un gând limpede o săgetă, şi ea sări de pe scaun speriată, cu faţa schimbată.

— Acum ştiu că eşti un ticălos şi un mincinos! Nu eşti popă! Aşa-i că nu te-a sfinţit nimeni de popă?

— Ce-ţi trăzneşte prin cap, femeie? zise Costandin, izbit de drumul pe care apucase mintea muierii. Nu sunt popă? Nu sunt eu faţă sfinţită?

— Nu eşti popă cum nu sunt eu călugăriţă! Eşti tot omul cel vechi, care te ţii de drăcii. Dar cum ai cutezat, blăstămatule, să slujeşti la altar fără să fii preot? Mă tot miram eu pentru ce nu mă lasă inima să cred şi să ascult câte mi-ai îndrugat la sosire. Ai scornit poveşti! Eşti un scornitor de poveşti, cum ai fost totdeauna! O să ies în mijlocul satului, să strig peste sat să audă toată lumea. Dar unde ai fost şase săptămâni? Ce ai făcut cu banii? Of! Doamne! De bună seamă i-ai tocat prin crâşmele de la oraş, în toate blăstămăţiile!

Nastasia începu să plângă în hohote, de i se cutremura cămaşa pe dânsa. Cum se pornise la vorbă, după capul şi simţirea ei, Costandin în zadar încerca s-o oprească, să-i arate că s-a înşelat. Acum nu ştia cum să o potolească din plâns.

— Minte de muiere, minte de găină, zicea el mereu.

Şi începu să se plimbe cu paşi largi prin odaie.

— O să-ţi iau haina minciunii şi o s-o bag în cuptor, să ardă, înţăles-ai, om nebun, care, după ce ţi-ai bătut joc de oameni, cutezi acum să-ţi baţi joc şi de Dumnezeu!

— Nebună eşti tu, ca toate fiicele Evei, răspunse bărbatul. Ci ţine minte ce-ţi spun: am venit de la vlădicie cu gândul că tot ce voi câştiga în noua slujbă să împart cu tine, să scriu pe numele tău. Dar pentru necredinţa ta şi pentru batjocora ce-mi faci, iată, nu-ţi mai dau decât a treia parte. Şi dacă nu te cuminţeşti n-o să-ţi mai dau nimic.

Din al doilea an de căsnicie era o dorinţă mare a Nastasiei ca bărbatul să înscrie jumătate din avere pe numele ei. Costandin n-o luase de bogată, ci de frumoasă, şi femeia lăcomea la avere. Mai ales după ce-l văzuse că-i place crâşma şi cheltuieşte bani grei cu prietenii, ea stăruia tot mai des ca bărbatul să înscrie pe numele ei jumătate din avere. El însă nu voia să nu mai fie stăpân la casă. Costandin, pomenind de gândul său cu câştigul din noua slujbă, ştiu că atinge partea cea mai slabă din sufletul femeii sale.

Nastasia se linişti încetul cu încetul şi, când putu vorbi de lacrămi, zise:

— De ce câştig vorbeşti?

— Câştigul după patrafir şi după cartea cea minunată.

— Dar nu eşti popă.

Costandin se apropie şi-i puse mâna pe umăr.

— Ascultă, femeie! Ţi-am spus că între noi nu poate fi nici o taină. De aceea ţi-am vorbit de ajunul meu şi de preţul cărţii. Pentru ca să ştii. Dar

tot aşa îţi mărturisesc adevărul: sunt popă cu dar, şi pentru tine, şi pentru alţii. Aici nu glumesc. E sfântul adevăr. Şase săptămâni m-a dat la brazdă călugărul cel bătrân. Şi banii acolo i-am cheltuit. Şi cei zece zloţi din preţul calului. Aici nu-i glumă, nu-i minciună. Am scrisori de la vlădicie. Tu nu ştii ceti, şi asta-i mare piedecă în slujba unei preutese. Dar o să le cetească protopopul peste două săptămâni în faţa poporului întreg, în biserică. Deci, din partea asta, să nu-ţi mai aud gura.

Nastasia tăcea şi asculta cu nouă uimire. Costandin luă cartea cea minunată de pe poliţă, o deschise la un loc, luă nişte hârtii, le desfăcu şi i le puse sub nas.

— Vezi peceta cu cruce? Şi acum despre asta să nu mai vorbim. Popă sunt. Şi creştin sunt şi eu, ce Dumnezeu! Aş fi cutezat să slujesc la altar dacă n-aş avea darul? Dar gânduri aşa iuţi şi veninoase numai diavolul poate trimite în capul unei femei!

— Am greşit, văd că am greşit, răspunse cu teamă Nastasia.

Costandin se însenină. Mângâie cu degetele-i lungi bărbia albă a femeii şi zise:

— Fiindcă te-ai cuminţit aşa degrabă, iată, mă întorc la gândul cel dintâi: jumătate din ce câştig e al tău. Poţi să-ţi cumperi pământ ori dobitoace, ori să pui banii în ladă, cum vei avea voie.

— Doamne, Costandine, tu vorbeşti mereu de câştig. Dar câţi bani ai câştigat azi din pomeniri? Nimica toată!

— Douăzeci de creiţari, o băncuţă de argint, nu-i lucru de lepădat.

— Atâta ai câştigat?

— Vezi bine! Şi, iată, jumătate sunt ai tai. El scoase banii din şerpar şi-i numără.

— Dar nu de câştigul acesta obişnuit îţi vorbesc eu ţie, femeie! Ci de acela pe care mi-l va aduce cartea asta. Şi de aceea a fost nevoie ca oamenii să creadă povestea cu calul. Cartea e în adevăr rară şi

plina de slujbe folositoare la toata neputinţa. Aşa mi-a spus călugărul. Dar tot el mi-a spus că mai întâi oamenii trăbă să creadă în puterea cărţii şi a slujbei ei. Altfel, nu foloseşte la nimic. De aceea a fost de lipsă să-mi bat eu capul cum să fac să creadă oamenii. În sfârşit, minciuna asta poate să fie un păcat. Dar nelegiuire, cum ai zis tu, defel! Pentru că eu am lucrat numai spre binele creştinilor, pentru credinţa oamenilor, fără de care cartea nu le ajută. Călugărul mi-a spus că-i scris în lege că fără credinţă nu-i cu putinţă nici a-i plăcea lui Dumnezeu, nici a te mântui. Căieşte-te, deci, şi te pocăieşte că te-ai lăsat la ispită grabnică şi ai spus cuvinte grele şi neadevărate unui preot, în bănuială păcătoasă! Toată slujba îşi are meşteşugul ei, tu femeie. Şi eu acum nu fac decât să învăţ meşteşugul preoţiei. Deci, te întreb: eşti gata să crezi şi să mă asculţi?

— Gata, răspunse fără codire Nastasia.

Costandin luă cartea cea mare de pe masă, o vârî la grindă, oftă uşurat, şezu la masă şi începu:

— Deci, să fii cu luare-aminte la ceea ce-ţi voi spune acum. Ştii şi tu, ca şi mine, că nimic nu se întâmplă în lume fără voia şi ştiinţa lui Dumnezeu. Mai ştii că Dumnezeu e bun şi milostiv şi ascultă rugăciunile celor din năcaz. Le ascultă dacă cel năcăjit crede. În cartea asta sunt rugăciuni bune la toate năcazurile. Eu încă nu le pot ceti uşor pe toate. De aceea să nu te miri că mă vei vedea zile şi săptămâni de-a rândul cetind. Că mai târziu mă vor năvăli bolnavii şi sărmanii şi cei chinuiţi de duhuri necurate, şi va fi multă slujbă, şi trăbă să le pot ceti grabnic, să nu stau să buchisesc. Toate acestea însă nu vor fi de folos dacă omul ce se va apropia de carte nu va avea credinţă. Iar credinţa, îmi spunea călugărul, greu se capătă. De aceea iată de ce este nevoie. — El se apropie cu scaunul de Nastasia şi continuă pe un glas mai scăzut: E nevoie să iscodim, să ştiricim de la fiecare bolnav şi om în năcaz, mai înainte de a întra la mine să

caute la carte, cum îl cheamă, de unde este, de câţi ani e, ce îl doare, cu ce năcaz vine. E bine să cunosc înainte şi pe rubedeniile lor, şi averea, şi prietinii, şi duşmanii. Toate acestea şi încă alte lucruri mărunte în legătură cu omul în năcaz care va veni să caute ajutor în carte şi în slujbe.

Nastasia asculta, căutând să nu scape nimic din vorbele bărbatului şi să înţeleagă unde bate. Dar părea că nu pricepe încă.

— Omul, pentru a se tămădui, are nevoie de credinţă, nevastă. Să zicem că întră la mine un străin, dintr-un alt sat, de departe, şi eu îl pun de deschide cartea cea mare. Şi cât ce privesc eu la foaia şi slova unde a deschis, mă întorc către el şi-i spun: «Dumneata, bădicule, vii din satul Aluniş, te cheamă Ion Cornea, pe nevastă o cheamă Aniţa şi eşti însurat cu ea de zece ani. Aveţi trei copii, Ion, Liţă şi Mărie. Iar nevasta ţi-e bolnavă de două luni. Ai fost la babe descântătoare şi n-a folosit la nimic. Are dureri la foale. Iată în carte ce este scris: să i se cetească slujba cuvioasei Maria Egipteanca de trei ori de un popă bun. Iar plata mea face un zlot bun, cu slujba cu tot, doi zloţi.»

— Şi cartea, unde se deschide, arată toate acestea? întrebă Nastasia zăpăcită.

— Cartea arată ce arată, dar toate lucrurile privitoare la om eu trăbă să le ştiu de mai nainte. Dacă i le pot spune omului, să creadă că eu le ştiu din carte, va crede şi în slujba şi în puterea ei, şi credinţa îl va mântui. Şi va plăti, fără să crâcnească, şi banii. Cred că ai înţăles acum.

— Ba eu, drept ţi-oi spune, n-am înţăles. Dacă nu scrie la carte cine-i omul şi de ce năcaz e adus, cine ţi-a spune înainte de a-ţi descoperi el? Că atotştiutor nu-i decât singur Dumnezeu, care ne cunoaşte şi gândurile, răspunse femeia nedumerită.

Costandin Pleşa se ridică, măsură de câteva ori camera, apoi se apropie de nevastă şi-i spuse limpede:

— De unde să ştiu? Omul care vine la mine cu un năcaz trăbă tras de limbă din bună vreme. Văd că trăbă să-ţi vorbesc pe faţă, fiindcă mintea femeii nu ajunge prea departe. Iată cum trăbă tras omul de limbă! M-am gândit mult şi am aflat că aşa va fi bine. Ascultă dar cu luare aminte. — Popa cel nou şezu iar şi începu: Nici un străin care se va abate aici nu-mi va vedea faţa înainte de două ceasuri de la sosire, oricât ar fi de grăbit. I se va spune: „Părintele are de lucru, ceteşte slujbe, mai aşteaptă şi dumneata". Va fi dus în tindă, şi tu o să-l îmbii cu mâncare, ba şi cu un pahar de rachiu. Şi vei trece mereu prin tindă, vei sta cu el de vorbă şi-l vei iscodi, spunându-i mereu că eu n-am sunat clopoţelul precum că omul poate întra, având eu încă treabă. Cum îl vei iscodi? Întrebându-l, fără să bage el de seamă pentru ce, despre toate ale lui, şi bune, şi răle. Tot ce-ţi va spune îţi vei lega în minte şi, venind, îmi vei spune mie cu cine mă voi întâlni. Apoi eu voi suna clopoţelul, că îmi voi cumpăra un clopoţel pentru treaba asta. M-am gândit eu şi la alta. Poate să-mi fac un loc de unde să aud singur tot ce va spune străinul, dar despre asta vom vedea mai târziu. De început va fi destul aşa. Tu-ţi vei băga slujnica să vadă de curte şi de mâncare — aşa se şi cade unei preutese: să aibă slujnică. Şi nu vei mai avea alta de lucru decât să tragi de limbă oamenii care vin la mine. Să nu crezi că-i greu! Omul în suferinţă vorbeşte bucuros despre năcazul său. Nici nu trăbă să-l întrebi adeseori. Să fii numai miloasă cu el, şi-ţi va spune, de bunăvoie, tot ce avem nevoie.

Nastasia îl ascultă cu urechea întinsă, cu ochii aţintiţi. Pricepu acum ce-i spunea bărbatul. Înţelese şi se mânie cumplit.

— Omule, bine am zis eu de atâtea ori, înainte de a te preoţi, că tu eşti dracul gol! Dar de eşti ghiavol, nu te mai apropia şi de Dumnezeu, că te-o bate! Adecă e şarlatanie toată treaba, şi nimic alta! Cartea ta nu plăteşte două parale! Şi, în şarlatania

asta, eu să fac începutul şi să duc povara! Eu să-mi pierd sufletul! Nu ţi-ai găsit omul, părinţele, sfârşi ea cu dispreţ.

— Dacă nu voieşti tu, o să ştiu eu pe altcineva. Soru-mea, Vuţa, ce aşteaptă? Dar văd că tu nu înţălegi adevărul. Te pripeşti cu judecata. Crezi tu că vrem să înşălăm pe oameni şi te arvunesc cu voia celui necurat şi a muncilor iadului?

— E limpede că am fi nişte şarlatani!

— Cap de femeie, ce să spun! E păcat să întrebi pe omul năcăjit cum îl cheamă, de unde este, ce năcaz are?

— Atâta nu-i păcat.

— Şi dacă, nevăzându-te nimeni, decât numai Dumnezeu, te strecori la mine şi îmi spui ce-ai auzit, e un păcat?

Femeia se răsuci pe scaun.

— Ştiu eu? Poate nici asta nu-i păcat...

— Nu-i păcat defel! Tu îmi spui numai ceea ce ai auzit de la om. Dacă a minţit el, minţeşti şi tu, dar vina va fi a lui, nu a ta. Eu, la rândul meu, ce voi face? Voi împărtăşi omului ceea ce tot din gura lui a ieşit. Unde vezi greşala?

— Întortocheat la minte te-am ştiut de când eşti, Costandine! Cum n-o fi păcat dacă omul va crede că tot ce ştii din cartea aceea ştii? Nu vezi minciuna cât un pietroi de moară?

— Ai uitat lucrul de căpetenie, femeie. Pentru ce vor veni oamenii la mine? Să scape, prin rugăciune, de răul ce-i bântuie. Nu-i aşa?

— Aşa este, dacă vor veni!

— Vor veni, ai să vezi, şi încă mulţi! Dar de răul lor rugăciunea nu-i va scăpa dacă ei nu cred. Trăbă să creadă. Şi credinţa în puterea cărţii şi a rugăciunii se va vărsa în sufletul lor îndată ce vor auzi că eu ştiu cine sunt ei şi de ce pătimesc. Dacă eu sunt un mincinos, pentru ei sunt mincinos. Dacă vreai să mă numeşti şarlatan, pentru ei sunt, pentru vindecarea lor. Şi Dumnezeu, care ştie toate, ştie că eu mă fac a cunoaşte lucrurile din carte numai

pentru ca ei să creadă şi să se mântuiască. Altfel, fără credinţă, rugăciunea şi slujba nu folosesc la nimic. Aşa mi-a spus călugărul.

— Dar ţi-a spus el şi cum să înşăli pe oameni?

— Dacă chiar vreai să ştii, ei bine, iată cuvântul meu: mi-a descoperit taina şi mi-a spus că a minţi fără să faci vreun rău cuiva, ci, dimpotrivă, pentru a-l ajuta, nu-i păcat. Eşti liniştită acum?

Nastasia nu răspunse un răstimp.

— E nevoie să ştiu ce pot aştepta de la tine, pentru că altfel va trebui să cer ajutorul altuia, deşi străini nu ar fi bine să între în tainele noastre. Nu ar pricepe că noi, umblând aşa, vrem să facem binele. Dar aş lua de ajutor pe soru-mea, Vuţa. Ea ar lua însă şi partea de câştig; asta trăbă să o ştii înainte.

— Ascultă, Costandine, răspunse femeia pe-ndelete, eu mă mir de tine şi uneori nu te mai înţăleg. Aşa cum îmi vorbeşti acum, s-ar părea că ai dreptate, că nu-i nici un păcat. Dacă minţeşti pentru a face bine altuia...

— Dar nici nu minţesc, nebuno! Tu ai crezut aşa! Eu spun omului vorbele tale. Eu n-am să-i spun că am cetit în carte. Treaba lui dacă va crede aşa — şi aşa va crede! Acest lucru însă îi va da credinţă, şi prin credinţă îi va veni tămăduirea. Adică va câştiga, nu va pierde.

— Spui că şi călugărul zicea că nu-i păcat dacă iasă la urmă binele, adăogă Nastasia, cu gândul viu că ea va putea pierde partea ei de câştig, cu gândul la cumnată-sa Vuţa, o femeie ca un brici şi pe care nu o prea avea la inimă.

— Aşa mi-a spus părintele şi aşa este. Aşadar, ai înţăles? Şi primeşti să-mi fii ajutor pentru a face bine creştinilor?

— Fie voia ta, Costandine! Cred şi eu că nu e bine să afle străinii.

— Acum, la început, nu vom avea lipsă de ei. Dar mai târziu se poate! Când va fi îmbulzeală mare la noi, nu vei mai răzbi singură! Şi va trebui

să am, de pe acum, oameni de încredere în satele din jur. N-ai grijă! Nu o să le spun eu pentru ce am nevoie de ei. Dar ei, fără să-şi dea sama, or să-mi spună tot ce doresc. Voi merge o dată pe săptămână la oraş, la târg. Şi voi afla, la un pahar de beutură — pentru că nu m-am jurat să nu intru decât în crâşmele din sat, — voi afla tot ce-mi trăbă despre bolnavii şi năcăjiţii din satele din jur. Dar mai este ceva. — Popa cel nou tăcu şi se gândi. — Mai greu este începutul, mai greu va fi cu creştinii de la noi. Şi dintre ei vor veni cei dintâi la cetanie. Cu ei va fi uşor, cunoscându-i, dar va fi greu putându-le spune puţine lucruri de care să rămână uimiţi. Vor zice: a putut să afle popa din sat, de la oameni. Deci, aici, va trebui să întri în tainele pe care omul le ţine în el: gândurile ce-l bat, nădejdile ce le are, vreun lucru pe care l-a săvârşit în taină. Pentru asta mi se pare că voi avea lipsă, pe lângă tine, şi de Vuţa. Chiar de la început. Să n-ai grijă. O să o pun să lucreze aşa încât ea să nu bănuiască nimic. Îi voi spune, subt jurământ, că am lipsă de tainele oamenilor pentru ziua când vor veni să se spovedească. Oamenii sunt păcătoşi şi nu spun în spovedanie decât ce-i întreabă popa, şi nici atât, dacă nu-i dovedeşte că ştie. Iar popa are datoria să cureţe pe om de toate păcatele. Ştiu eu cum s-o pun la cale pe Vuţa să nu bănuiască nimic! Şi acum, destul pentru ziua de azi! De mâine eu mă pun pe cetanie, să pot spune uşor şi iute toate slujbele. Tu vezi şi-ţi află o slujnică chiar de mâine. Pe urmă să te duci la oraş să-ţi cumperi postav pentru două rochii: una de purtare şi una de duminică. Aşa! Mi-am pus de gând să te scot din cătrinţă. Aşa se cade unei preutese. Şi rochiile să-ţi fie gata până în două săptămâni, când vine protopopul să cetească scrisorile de la vlădicie prin care se adevereşte că-s popa aici in sat.

V

Costandin Pleşa se puse cu sârguinţă la muncă. Citea, cu ziua de cap, în mineiul cel vechi cu slova răşchirată. Citea rânduielile sfinţilor de toate zilele, de la utrenie, de la vecernie şi canoanele sărbătorilor sfinţilor mai mari. Citania sporea greu, şi popa se ştergea mereu la ochi: îl usturau. Totuşi, din zi în zi citea mai uşor. Uneori lua la rând liturghierul, ceaslovul sau molitvelnicul, pentru a se obişnui mai bine şi cu rugăciunile din ele, mai ales că buchiile se deosebeau destul de mult de la o carte la alta.

După ce prinse curaj, deschise cartea cumpărată cu zece zloţi de la călugărul care-l dase pe brazda preoţiei. Aici slova era mai măruntă şi mai spălăcită, de folosinţă îndelungată. Era tot un fel de molitvelnic, cu deosebire că era cu mult mai bogat decât cele din ediţii mai noi din veacul al nouăsprezecelea. Pe lângă slujba botezului, a cununiei, a maslului, pe lângă rânduielile îngropăciunii şi tuturor molitvelor ce se cuprind în ediţiile noi, erau aici slujbe şi molitve pentru tot năcazul şi trebuinţele omeneşti, ba şi pentru năcazurile şi bolile vitelor. Era şi slujbă pentru alungarea ursului şi a lupului de la oi, pentru dezlegarea de fermecătură, pentru blăstămul gânganiilor care prăpădesc sămănăturile; era slujba Mariei Egiptencei şi canonul sfântului Andrei.

Costandin Pleşa îşi însemnase încă de la vlădicie, din spusele călugărului, care slujbe sunt mai folositoare şi mai des cerute de creştini, şi pusese peste tot locul semn câte un fir de aţă roşie. La aceste semne deschise mai întâi şi începu să citească. Spre marea lui mirare văzu că citeşte destul de uşor şi cu buchiile acelea mărunte, şi, prinzând curaj, se străduia nu numai ziua, ci şi noaptea, la lumânare de său.

Trecu apoi la alte molitve din cartea călugărului, la rânduiala celui ce ispiteşte în vis, la rânduiala scoaterii dracilor, la molitvele de junghi şi de săgetătură. Cu cât citea, era tot mai încântat. Îndeosebi îi plăcea să recitească rânduiala scoaterii dracilor, blăstămele şi afurisaniile marelui Vasilie. „Cumplite afurisanii, zicea el cu satisfacţie; să văd eu, odată ce voi fi cu patrafirul după cap, ce diavol va putea suferi unele ca acestea şi să nu fugă pe pustii locuri!”

Costandin Pleşa, vreme cât i-a vorbit la vlădicie călugărul despre puterea slujbelor cu rugăciune, credea şi nu credea. El lăcomise la cartea aceea, cum lăcomise şi la preoţie, mai mult pentru câştig. Văzuse că popa nu dă nimănui, ci numai primeşte. Auzea pe călugărul spunându-i că din multe strâmtori băneşti l-a mântuit cartea aceea. Voia să înveţe să poată mânui bine molitvele pentru punga sa. Şi nici prin minte nu-i trecea — decât arareori — că poate fi păcat: câştigul se ţinea de rânduiala slujbei de preot. Şi orice om trebuie să trăiască după slujba sa.

Dar în vremea cât se adânci în citanii şi tot mereu îi venea înainte numele lui Dumnezeu, al Precistei şi al sfinţilor, începu a se teme de păcat dacă va face rugăciunea numai cu gândul la câştig. Şi aşa îşi puse în gând că el va trebui să citească bolnavilor şi năcăjiţilor cu toată credinţa. Începu să-i fie frică de taina ce ascundea rugăciunea.

În vremea asta Nastasia aduse de la oraş postav pentru două rochii; nevasta unui sas sărac i le croi şi i le cusu pentru nimica toată. Astfel, când veni protopopul, preuteasa i se înfăţişă după cum trebuie.

Costandin Pleşa folosi din sfaturile călugărului şi pentru această zi însemnată şi se pregăti din bună vreme pentru ea. Ştia pe dinafară o scurtă cuvântare prin care trebuia să mulţămească vlădicului şi protopopului la sfârşitul liturghiei.

Dar, mai ales, ştiu cum să-l primească şi să-l ospăteze pe protopopul.

„Să ştii, fiule, că pacea ta în parohie va atârna mai ales de felul cum vei şti să întri, de la întâiul prilej, în bunăvoinţa protopopului. Că până la vlădică e departe, şi ochiul vlădicăi este protopopul. Deci, bagă de seamă, bine să-l ospătezi şi să-l cinsteşti."

Pleşa ţinu minte sfatul bătrânului, şi bine se folosi!

Când auzi clopotele cailor de la căruţa ce aducea pe protopop, Costandin Pleşa, îmbrăcat în haina cea lungă, cu capul gol, deschise poarta curţii — pe care de-cu-sară o maturaseră argatul şi slujnica, — ieşi la portiţă şi aşteptă cu capul plecat, gata pentru primirea blagosloveniei. Preoteasa aştepta în curte, lângă pridvor, în rochia de duminică, cu cei trei copii alături. Sluga şi slujnica, cu o ceată de vecini, mai la o parte.

Protopopul era în vârstă, cu barbă mare albă, dar în putere încă... Privea cu ochii iuţi, neastâmpăraţi, din căruţă. Avea obrajii roşii, tineri încă, şi mustaţa groasă era afumată sub nas.

Încă din căruţă dădu blagoslovenie lui Costandin, care îi sărută cu evlavie mâna şi-l ajută să se coboare. Protopopul, în picioare, era aproape cât Pleşa de înalt şi de voinic, purta cizme potcovite şi o sutană odată neagră, bătând acum în verziu. Blagoslovi pe toată lumea, vesel, cu surâsul pe faţă şi în ochi, lăsându-i să-i sărute mâna.

— Domnul să te blagoslovească! Domnul, maică! Domnul taică, zicea el mereu, în vreme ce nu-şi lua ochii de la sutana lui Costandin şi făcea din când în când: Hm!

În clopotniţa de lemn, clopotarul începu să tragă vestea: sosirea protopopului; era semnalul pentru duminica aceea.

— Adică tu eşti preotul cel nou, hirotonisit acum, Costandin Pleşa, începu protopopul pornind de la căruţă spre casă, tu eşti noul păstor din

Curmătura. Dar cum se face, fratele meu, că te-ai dus la vlădicie fără să vii pe la mine, fără să mă întrebi? Eu nu te-am cunoscut până acum!

Costandin Pleşa se gândi puţin, surprins de întrebarea asta.

— Să nu fie cu supărare, sfinţia-ta! Nu e din vina mea, ci din vina prostiei şi a neştiinţei. Nu ştiam că aşa e legea, şi nime nu era cine să-mi spună.

— Hm! pufni bătrânul. Dar ştii că, dacă nu puneam o vorbă bună, nu te sfinţea? Am pus o vorbă bună, întrebându-mă vlădica, deşi nu te cunoşteam ce fel de om eşti. Şi acum nădăjduiesc că nu m-am legat pentru un om nevrednic. Văd că eşti în plină putere şi sănătate. Dar cu slujba cum o duci? Poţi îndruga ceva la altar?

— Mi-am dat silinţa şi am învăţat, sfinţia-ta; azi o să vezi ce pot. Nu mă laud, dar cred că pot face orice slujbă.

— Bine, bine, fiule, vom vedea. Dar să-mi spui tu mie cum ai şi îndrăznit să calci canoanele cu privire la îmbrăcăminte?

Întrară în vremea asta în casă, şi pe masă erau de toate bunătăţile: şi slănină, şi brânză, şi unt, şi pâine moale, şi sticla cu tescovină.

— Nu înţăleg, sfinţia-ta, zise Costandin.

Proropopul luă în nări mireasma tescovinei şi a pâinii proaspete şi simţi că i se iuţeşte pasul.

— Îmi pare că haina ta e de călugăr, nu de preot, zise îmblânzit protopopul. Dar, în sfârşit, şi asta e haină preoţească. S-o strângi mai tare cu brâul, să n-o laşi aşa de largă. Poartă omul ce are, deşi canonul nu-i chiar aşa. Pentru ce nu ţi-ai cumpărat o reverendă ca lumea?

— N-am aflat gata, sfinţia-ta, şi călugărul mi-a îmbiat-o pe asta. Nici nu-i nouă, ci purtată.

— Şi cât ai dat pe ea?

— Trei zloţi buni.

— Hm! Mulţi bani, fiule. Eu îţi vindeam o reverendă bună cu doi zloţi. Lacomă poamă e şi

călugărul în lumea asta, Dumnezeu să ne ierte!

— Eu mă bucur, sfinţia-ta, că-mi poţi da una bună. Şi dau bucuros doi zloţi pe ea.

— Văd eu că tu nu eşti cu nimic vinovat că ai îmbrăcat haină străină de tagma noastră. Bine, va fi cum zici. Da' ce văd, masa întinsă înainte de sfânta liturghie?!

— Pentru sfinţia-ta, că vii de departe.

— Da' ştii că popa nu poate pune în gura lui nimica până după slujbă!

— Cum să nu ştiu, vai de mine! Nici n-am pus eu, nici n-am de gând! Ci pentru sfinţia-ta, că vei fi ostenit de drum.

— De la patru de dimineaţă am plecat! Şi ai dreptate: sunt ostenit, că la vârsta mea drumurile lungi nu-s şagă. Am îmbucat puţin şi pornind de-acasă, că nu slujesc când merg pe sate. Mă îmbrac în odăjdii şi stau la altar, zic ectenii, dar nu mă cuminec. Mai demult, în tinereţe, când mergeam pe sate, făceam slujba întreagă, cu cuminecare. Acuma nu mai pot. Ce-a fost verde s-a uscat, ce-a fost dulce s-a mâncat, vorba ceea.

După al treilea păhărel de tescovină, protopopul îşi aduse aminte că n-a închinat cu nimeni, şi Costandin trebui să cheme pe preuteasa.

Nastasia se arătă ruşinată, copiii se iviră în prag în urma ei.

— În sănătatea popii celui tânăr, zise protopopul cu păhărelul în mână, mestecând brânză cu pâine moale.

— Şi a sfinţiei-tale, îndrăzni Nastasia.

— Dar sunteţi încă oameni tineri, fratele meu, zise bătrânul privind cu bucurie la preuteasă. Dumnezeu să vă îmbucure! Sfintele sărbători! Şi dădu păhărelul peste cap.

Protopopul îşi aprinse o ţigară, mai mâncă, mai bău, când se auzi trăgând a doua oară clopotul.

— Să mergem, zise el. Pe preuteasă o iertăm de data asta. Are treabă pe la oale şi pe la cratiţe. Dar noi să ne grăbim.

Când trecu prin tindă, prinse de bărbie pe cel mic dintre copiii lui Costandin.

— Ce-i, Prâsleo? Nu vii la biserică?

— Ba viu, cu Ion şi cu Liţa.

În curte se adunaseră în vremea asta mai mulţi creştini, care primiră blagoslovenia şi porniră cârd în urma celor două feţe bisericeşti.

Protopopul nu era necunoscut în sat. De vreo treizeci de ani era în fruntea protopopiatului şi nu trecea anul să nu vină o dată. Numai acum nu mai fusese, de la înmormântarea preotului celui bătrân, de vreo trei ani.

Oamenii erau dornici să afle ce va zice despre popa cel nou şi cum i se va împărea cu slujba lui. De aceea biserica fu mai plină decât la întâia liturghie a lui Costandin.

Popa cel nou, cu sârguinţa lui din cele două săptămâni, ajunsese departe: nu se mai împiedică nicăiri în ectenii, pomeni pe vlădica şi pe împăratul cu numele. Era mai stăpân pe glas, barba îi mai crescuse, aşa că protopopul rămase mirat de sporul unui om din popor ridicat la treapta preoţiei. Şi pentru aceea îl şi lăudă în cuvântarea ţinută la sfârşitul slujbei şi când citi scrisoarea de întărire de la vlădicie. Iar când îi puse în mână semnele slujbei celei nouă, Evanghelia, crucea şi cheile bisericii, protopopul spuse cuvinte de la inimă şi lăcrămă.

— Îţi încredinţez cartea sfântă a Evangheliei, unde-i cuprinsă toată învăţătura de mântuire. Tăria e în carte, nu în frăţia-ta. Domnul, care luminează pe toţi, te va lumina şi pe tine, om cu puţină învăţătură, căci Domnul îţi va da să grăieşti. Întru cele umilite i-a plăcut lui Dumnezeu să arate înţălepciunea. Deci nu întru ştiinţa mea mă voi lăuda, ci întru Domnul. Îţi încredinţez crucea, arma de luptă a creştinătăţii şi a preoţilor celor evlavioşi. În numele ei vei birui pe dracul şi te vei ridica, dacă ai căzut. Iar crucea ta, cu năcazurile lumii şi ale păstoriei sufleteşti, să o porţi cu vitejie, dar mai

ales cu răbdare. Că biruinţa din urmă îndelungată răbdare iaste, după cuvântul sfântului Pavel. Crucea să-ţi ajute! Şi-ţi mai dau cheile acestei biserici, cum le-a dat Domnul Isus Hristos lui Petru, să încui şi să descui, adică să legi şi să dezlegi de păcate turma cea cuvântătoare, încredinţată ţie. Ai putere şi îndatorire să săvârşeşti sfintele taine, de la botez şi până la maslu, ungerea cea de pe urmă, întru frică şi întru cutremur să nu te ardă, că foc sunt. Să ocări cu blândeţe pe cei vrednici şi să lauzi pe cei cu frica lui Dumnezeu. Şi beat să nu cutezi a săvârşi nici una din sfintele taine, că spânzurare îţi vei agonisi, ca Iuda vânzătorul. Iată, ţi-am spus şi ţi-am arătat canonul preotului şi datoriile lui. Iar voi, blagocestivi creştini, bărbaţi şi muieri, tinări şi bătrâni, avuţi şi mişei, să ascultaţi cuvântul şi porunca părintelui vostru sufletesc. Să nu vă spuneţi că-i om din rândurile voastre, pe care-l cunoaşteţi, că acum nu mai este. Darul preoţiei l-a schimbat, şi nimeni dintre voi nu are acest dar. Să nu vă cotiţi şi să ziceţi: «Ce ştie el mai mult decât noi?», că Domnul îi va da ce să spună. Şi să-l cinstiţi ca pe unul ce-i slujitorul lui Hristos, aşa să-l socotiţi. Şi femeia tinără, ori fata, să nu-şi ridice ochii asupra lui cu gând de păcat, că în afurisanie cade. Iar ceea ce i se cade la boteze, şi la nunţi, şi la morţi, şi la Bobotează, cu străşnicie să păziţi, şi să-i daţi, şi să nu vicleniţi asupra câştigului slujbei sale. Că tot slujbaşul după slujba lui se cade să trăiască, iar popa de la altar. Să nu vă scumpiţi la prescură şi la parastase şi la pomeni, că pentru sufletul vostru daţi. Iată, v-am spus, şi nu-i porunca mea, ci porunca sfintei maicii bisericii. Amin!

Cuvântarea protopopului a fost ascultată cu evlavie, cu uimire pe alocuri. Ceremonia cu darea Evangheliei, a crucii şi a cheilor n-o mai văzuseră încă, şi erau pătrunşi de credinţă. Se uitau acum cu alţi ochi la Pleşa Costandin, care sărutase pe rând

Evanghelia, şi crucea, şi cheile, şi acum le ţinea în braţe, gata să-i răspundă protopopului.

Cuvântarea lui nu ţinu mult, dar fu bine rostită, fără poticniri, şi protopopului, de la început, îi păru cunoscută. Către sfârşit nu se mai îndoi că era învăţată pe dinafar' din aceeaşi carte de unde învăţase şi el pe vremuri pe a sa, pe care, de treizeci de ani, o rostea neschimbată de câte ori avea să introducă în slujbă un preot nou. Descoperirea nu-i fu tocmai pe plac şi îl sili să-l cinstească pe Costandin, pe care, iată, l-a ajutat glagoria să înveţe o cuvântare din carte. Părea deştept ţăranul ăsta!

Prânzul ţinu până la patru, adică mâncarea mai de mult nu mai avea căutare, dar vinul nu se lăsa îmbiat. Protopopul sugea bine, iar părintele Costandin Pleşa, când văzu aşa, prinse curaj şi arătă şi el ce poate. Popa mai chemase la masă pe diac, pe ţârcovnic, pe clopotar şi încă patru dintre bătrânii bisericii.

Protopopul intrase în mare veselie, glumea cu Nastasia, ba o mai şi pişca de mânecă şi-l zorea mereu pe Costandin să cânte.

— Trăbă să cânţi! Ai glas bun! Am auzit eu!

Cântă întâi diacul, cu glas hodorogit şi scârţâit, că era bătrân, cântă şi Pleşa, care, înfierbântat de vin, nu se mai lăsa îmbiat.

Şi se bucurară cu toţii de vinul cel bun, şi prinseră limbă şi bătrânii bisericii şi începură a povesti întâmplări cu popa cel de demult.

Când protopopul se hotărî de plecare, să nu înnopteze pe drum, Pleşa ieşi repede în curte să vadă: gata sunt toate pentru plecare?

— Niculae! strigă din prag.

— Aici, aici! răspunse sluga.

— Ai pus sacii în căruţă?

— I-am pus.

— Doi de grâu şi doi de porumb?

— Aşa mi-ai poruncit.

— Da' cartofii cei noi?

— La locul lor şi ei.

— Ai legat de picioare cele două gâşte?

— Legat. Să le aduc?

— Pune-le în căruţă, la şireglă.

Costandin Pleşa, tot întrebând, se apropie de căruţă şi cercetă şi cu ochii. Toate erau în bună rânduială.

— Şi acum spune-i omului să prindă caii.

— S-a cherchelit puţin şi doarme, dar îl trezesc eu îndată.

Când ajunse la masă, protopopul, în picioare, închina de ducă.

— Şi acum încă unul, frăţia-ta, de la botul calului. Pagubă să-l lăsăm să se răsufle.

Costandin Pleşa se repezi în pivniţă şi aduse în braţe un butoiaş ca de trei vedre.

— Unde să-l mai punem şi pe ăsta, sfinţia-ta? întrebă el cu veselie.

— Îi facem loc, îi facem loc numaidecât. Pune mâna, măi Ilarie! strigă protopopul, care trecu în revistă sacii. Numai după pipăit ştia ce ascund. — N-ai uitat decât două-trei mierţe de grăunţe pentru cai.

Popa simţi că a greşit, din uitare, şi sluga aduse repede ovăsul.

Când să pornească, Pleşa sărută mâna protopopului şi-i strecură în palmă cinci piese de câte un zlot.

Bătrânul clipi din ochi, îi strânse mâna şi zise tare:

— Vă las în paza Domnului pe toţi! După cum văd, Curmătura a căpătat popă de frunte. Să vi se umple casa de copii, şi curtea de vite.

Şi el blagoslovi larg cu amândouă mâinile, în vreme ce căruţa porni. Ilarie, pe capră, se cumpănea. Deodată, cât ce ieşi în drum, părându-i-se, poate, că e la o nuntă, începu să chiuie şi să dea bici cailor.

VI

Trecură zile, luni şi ani, şi blagoslovirea protopopului se izbândi. Casa popii Pleşa Costandin se umplu de copii, iar curtea lui de vite. Cu cât treceau anii, lumea uita tot mai mult obârşia părintelui; cu cât se îmbogăţea, creştea în cinste; cu cât făcea mai multe minuni cu cartea lui, faima lui se răspândea tot mai departe. Ajutase la această îndepărtare a popii de prietenii şi cunoscuţii lui de odinioară şi împrejurarea că Pleşa nu se mai purta îmbrăcat decât în haină preoţească. Pe lângă sutana cea călugarească şi reverenda cumpărată de la protopop, îşi mai făcu una nouă, de sărbători. Apoi, într-un an barba-i crescuse cât un măturoi. Şi, pe deasupra, nu mai umbla nici cu plugul, nici cu carul. Nu mai lucra nici la fân, dar încă la coasă ori la secere!

Şi toate acestea, fiindcă nu mai avea vreme. Îl năvăliră creştinii cu boalele şi cu năcazurile mai curând decât nădăjduia el. Vestea cărţii ca şi care nu mai avusese decât popa din Lunca Vadului mersese departe, înainte de a începe slujbele, dar şi întâmplarea l-a ajutat înainte de a-i putea veni în ajutor preoteasa, după înţelesul ce-l făcuseră, ori soru-sa Vuţa.

Şi anume, a doua zi după introducerea lui în slujbă prin protopopul, dis-de-dimineaţă, pe când încă preoteasa nici nu se sculase, popa Costandin Pleşa se trezi cu noaptea în cap. Îl durea capul, iar gura îi era amară şi rea. Băuse mult duminică, şi până era faţă protopopul, şi, mai ales, după ce el plecase. Se ospătase cu bătrânii bisericii, care îşi aduseseră aminte, cu diacul şi cu celelalte feţe bisericeşti, de zilele bune când popa cel răposat era în floare. Îşi aduseseră aminte de nunţile şi pomenile de pe acea vreme.

Pleşa Costandin se trezi deci cu noaptea în cap, în ziua aceea de luni, şi nu mai putu adormi. Era treaz şi se frământa în aşternut, când auzi larmă la portiţă: sunet de zurgălăi şi glasuri de oameni. Un glas răguşit striga mai tare ca toate. Auzi şi vorba lui Niculae, a slugii:

— Aşteptaţi, oameni buni. Deschid numaidecât poarta.

Popa tresări: Ce sa fie? Cine să vină la el aşa de dimineaţă cu căruţa?

Sări din pat, se uită pe fereastră. Era o căruţă străină, şi în căruţă, legat cu funii, un om slab, cu faţa galbenă, care zbiera mereu. Doi creştini şi o femeie, supăraţi ca la înmormântare, umblau pe lângă căruţă, în jurul cailor.

Costandin intră în sutana călugărească, îşi trecu degetele prin păr şi barbă şi ieşi în curte, neliniştit. Ştia că vin cu vreun năcaz şi, iată, n-a putut lua înainte nici o măsură de pregătire. Ceva însă îi dădu îndrăzneală să cuteze.

— Bună-dimineaţa, oameni buni, zise el străinilor. Mare canon pe capul dumneavoastră să porniţi de acasă cu noaptea în cap.

Oamenii îi sărutară pe rând mâna. Costandin colindase multe sate în tinereţele sale şi cunoştea, după port, pe rumânii din multe părţi. Iar portul acestora îl cunoscu iute.

— Din Obreja până aici este cale de patru ceasuri bune, adaogă el.

Creştinii rămaseră miraţi.

— Aşa este, părinte, şi din Obreja suntem, şi cu noaptea în cap am pornit, şi mare canon avem. Numai adevărul l-ai spus, Dumnezeu să te bucure.

Pleşa îşi luă acum şi mai mare curaj. Simţi că-i clipa de a cuteza.

— Cum n-o fi canon cumplit, zise iar, privind la cel legat în căruţă, care gemea şi se uita urât, când cineva e legat de necuratul şi-şi pierde mintea?!

El îşi dăduse socoteala, de când văzuse pe omul legat în căruţă, de ce este vorba.

— Adevărat, părinte dragă! Ce-i pe noi să nu mai fie nici pe pui de năpârcă, suspină femeia. Ficiorul acesta al nostru ne bagă în pământ de vii. De aceea, auzind de darul şi cartea sfinţiei-tale, am venit să mai încercăm şi cu dumneata.

Pleşa Costandin, dacă credea în puterea vreunei slujbe, apoi aceasta era slujba de scoaterea dracilor, afurisaniile marelui Vasilie. «Aici, îşi zicea el, nu trăbă nici o ştiinţă. Spui blăstămele, şi ghiavolul piere.» Şi-i plăceau straşnic blăstămele acele împotriva Duhului Necurat.

— Aduceţi-l în casă! porunci el, pornind cu paşi îndesaţi spre locuinţă.

Intră în odaia dinainte, unde ospătase ieri pe protopopul, luă cartea cea groasă de la grindă, îşi puse patrafirul şi aştepta.

Bolnavul intră potolit, adus de subsuori de cei doi rumâni. Nu mai zbiera, ci privea întins la popă.

— Să vedem dacă vrea să deschidă cartea, zise popa, şi o apropie de bolnav. Acela se strâmbă şi se feri.

— Deschide dumneata în locul lui, zise popa către muma îndrăcitului. Când a intrat pe poartă, eu am deschis-o şi am văzut ce năcaz are. Deschide-o acum şi dumneata, să vedem, nimereşte-se acelaşi loc?

Femeia îşi făcu semnul crucii, se apropie cu teamă de carte şi o deschise.

— E la acelaşi loc, zise popa vesel. Şi iată slujba ce-i este scrisă: slujbă pentru scoaterea dracului.

— Drac am! cuvântă atunci cu glas ostenit bolnavul, privind în pământ.

— De-acum nu vei mai avea. Dumnezeu şi puterea crucii şi a rugăciunii îl vor alunga pe pustii locuri. Îngenuncheaţi cu toţii.

În casă încă nu se vedea bine să citeşti, şi popa aprinse o lumânare. Puse patrafirul pe capul tânărului îngenuncheat între cei doi bărbaţi şi începu să citească cu putere. Şi ştia citi bine blăstămele marelui Vasilie.

Din când în când se auzeau suspine. Suspinau şi feciorul, şi oamenii cei năcăjiţi. Aceştia se şi cutremurau de blăstămele cele grozave. Dar, ca prin minune, bolnavul nu mai strigă, se linişti şi se muie ca o cârpă. Poate după zbuciumul prea mare de până acum.

Popa citea întins, cu tot mai multă înverşunare asupra diavolului. Deodată bolnavul sări cu putere mare în picioare, răsturnând pe cei doi şi răcnind înfricoşat. În clipa asta ceva negru şi lungureţ năvăli prin fereastră, sparse ochiul şi ţâşni afară.

Toţi cei din casă rămaseră încremeniţi. Şi popa. Abia după câteva clipe îşi dădu sama că trebuie să fie mâţa, care se va fi strecurat aici la oscioarele de pui aruncate pe jos după ospăţul de ieri; lungindu-se până noaptea petrecania, preoteasa nu mai măturase, căci sara nu se mătură. «Ptii! Bat-o puterea de mâţă!»

Îl băgase în sperieţi şi pe popa! Dar, în clipa următoare, îi veni gândul mântuitor, dat de îngerul lui cel bun. Văzând cum se uită cu toţii la geamul spart, îngroziţi şi acum, Costandin Pleşa suspină şi zise:

— Dracul a ieşit, a fugit de puterea rugăciunii şi a sfintei cruci. Nu vă mai uitaţi după el. Puneţi-vă în genunche, să sfârşim rugăciunile.

Oamenii îngenunchează. Bolnavul nu mai avea putere: se lăsă din genunche în coate, suspinând din adânc.

După ce se sfârşiră rugăciunile, cei doi bărbaţi îl ridicară în silă: feciorul era moale în mâinile lor. Ochii i se împăienjeniseră. Îl cuprindea somnul.

Îl duseră şi-l aşezară pe perină în căruţă.

— Nu-l mai legaţi. De-acum e ostenit şi o să doarmă, zise popa, năduşit de această întâie minune.

Cei doi rumâni, femeia, nu mai ştiau cum să-i mulţumească.

— Lăudat fie Dumnezeu şi puterea lui! zise Costandin.

— Şi acum, cu ce vă suntem datori, sfinţia-ta? întrebă femeia, despăturind o năframă. Oricât îi cere n-o fi mult; şi de nu vom avea toţi banii, îi vom aduce, că mare uşurare ne-ai adus.

— Slujba dumnezeiască nu se poate plăti cu bani, dragii mei. Îmi veţi da cât veţi avea, aşa, vreo cinci zloţi numai. Da' va trebui să-i mai cetesc nişte canoane, pentru a nu se întoarce cel necurat. Pentru asta îmi veţi mai da doi, şi să-mi lăsaţi o haină a bolnavului. Peste o săptămână să veniţi după ea.

Mama bolnavului nu avea la ea decât trei zloţi, aşa că avea să-i mai aducă patru de toţi. Îi dădu banii bucuroasă, sărutându-i dreapta.

Înainte de plecare, unul dintre rumâni, un văr al bolnavului, zise:

— Părinţele, n-ai putea să ne spui ce formă avea ghiavolul care a ieşit pe fereastră?

— Pentru ce întrebi? zise popa neliniştit.

— Cum era cam întunerec, n-am văzut bine. Iar tinărul ista ne spunea mereu că ghiavolul care a întrat în el avea făptură de ied negru.

Părintele se gândi o clipă şi răspunse:

— Ghiavolul subt felurite forme se arată. A putut fi în formă de ied sau de mâţă, sau de cocoş negru. Dar asta nu hotărăşte nimic. Ar fi putut să iasă numai subt formă de fum. Da' mie tot mi se pare că ied a fost, deşi, ducă-se pe pustii, nici eu nu l-am văzut bine. Îi spuneţi însă că ied a fost, aşa va crede mai tare, şi credinţa îl va mântui pe el. Să-i spuneţi că-i poruncă de la mine să nu se mai gândească la năcazul lui niciodată şi să-şi zică în toată sara ocinaşele. Şi deasupra patului să aibă cruce.

Costandin Pleşa se mira de sine însuşi cum i s-a dezlegat limba şi cum îi vin în minte atâtea îndrumări folositoare date de călugăr în legătură cu slujbele asupra celor din năcazuri. Mulţumi în gând duhovnicului celui bătrân şi se simţi crescut în putere când căruţa cu străinii ieşi în drum.

Despre întâmplarea aceasta auziră îndată toţi vecinii. Sluga şi slujnica nu mai răzbeau să povestească. În câteva zile toate satele din jur vuiau de aşa minune. Şi bolnavii şi năcăjiţii începură să alerge la popa din Curmătura, care cu carul şi căruţa, care călare sau pe jos. Şi dup-o săptămână sosi şi mama bolnavului, cu cei patru zloţi, să ducă haina lăsată pentru slujbă. În curtea popii aşteptau vreo zece străini, veniţi de departe, şi femeia nu se mai sătura povestindu-le minunea şi cum, din ceasul acela, fiu-său s-a făcut sănătos şi umblă după toate treburile, ca orice om.

Preoteasa Nastasia intrase în horă. Se păstrau, după întâia minune, cu sfinţenie îndrumările date de Costandin. Nimeni nu vedea faţa popii decât la două ceasuri după sosire. În vremea asta Nastasia întreba, iscodea, dar tot mai mult trăgea cu urechea. Oamenii şedeau şi-şi spuneau păsurile.

Costandin, arătându-i cei trei zloţi, îi zisese: „Banii mânzului încep să se întoarcă. Dar nu mă pot bizui pe întâmplare, cum s-a nimerit întâia oară. De aceea vei afla tor ce vei putea şi vei veni în taină să-mi spui.”

Popa îşi alese o cameră a cărei intrare era în văzul tuturora. Dar mai avea una, tăinuită în perete, după o culme mare, prin care intra Nastasia şi-i şoptea. Nimeni nu o vedea pe unde intră.

La început lucrul nu fu uşor: să ţină în minte atâtea sate, atâtea nume, bolile felurite, chipul omului celui în năcaz, când se nimerea cu mai mulţi deodată. Dar, pe zi ce trecea, mintea ei se ascuţi, memoria i se lărgi, mai ales după ce se convinse că popa se ţine de cuvânt şi-i dă partea ei de câştig. Şi după toate semnele, câştigul avea să fie tot mai mare din zi în zi.

Cu încetul i se potoliră şi mustrările de conştiinţă, văzând că rugăciunea ajută multora, dar de stricat nu-i strică nimănui.

Greu fu şi pentru ea şi pentru popă anul cel dintâi, până se perindară tot felul de bolnavi şi de

năcazuri, că erau tot lucruri noi, tot cazuri pe care le întâmpinau pentru întâia oară. Mai târziu preoteasa ajunsese să ştie din câteva întrebări ce-i trebuia, iar popa ştia pe de-a rostul slujba ce tămăduia fiecare boală ori supărare, după neamul ei.

VII

În anii cei dintâi ai preoţiei lui Pleşa Costandin oamenii se îmbulzeau, ca de obicei, să caute în carte, în zilele de duminică şi sărbătorile. Cei cu năcazuri sau boale grele veneau şi peste săptămână, şi rară era ziua lucrătoare care să nu-i aducă doi-trei străini. Dar, de sâmbătă sara până luni la prânz, popa nu avea o clipă de hodină, nici preoteasa. Nu răsufla Costandin Pleşa decât vremea cât slujea liturghia. Şi, dându-şi sama câţi nenorociţi îl aşteaptă încă, slujea şi sfânta liturghie tot mai în galop. În zilele lucrătoare avea de citit slujbe şi molitve, canoane întregi, după cum se arată la carte, pe hainele lăsate la el de către bolnavi sau alţi năcăjiţi. Şi, cu patrafirul după cap, citea întins. Nu cuteza să ia banul şi să nu facă slujba. Nu-şi dădea răgaz decât pentru a trage o ţigară şi pentru masă.

După ani, după ce faima îi mersese departe, era o îmbulzeală în curtea lui şi în zilele lucrătoare cum a fost în anii cei dintâi în duminici şi sărbători.

Părintele din Curmătura, greu şi voinic, cu barba cât măturoiul, cu mustaţa amestecată în barbă, cu părul bine pieptănat, şedea pe un scaun cu spetează, cu patrafirul după cap. Înaintea lui, pe masă, cartea cea făcătoare de minuni, închisă, şi deasupra ei o cruce de metal, argintată, cu Hristos răstignit pe ea. Omul care intra nu ştia că preoteasa, înainte de a-l pofti, abia ieşise de la popă pe uşa cea tainică.

Creştinul intra închinându-se şi făcând la cruci. Costandin Pleşa nu se uita la el, ochii săi erau aproape închişi. Boscorodea psalmul „Miluieşte-mă Dumnezeule” şi-i făcea omului semn să se apropie. Îi dădea să sărute crucea, o punea cu evlavie deoparte, după ce o săruta şi el, apoi,

ridicând dreapta, blagoslovea pe om şi zicea, cu glas jos, cu ochii împăienjeniţi:

— Îndrazneşte, fiule, şi te apropie. Îndrăzneşte şi deschide sfinţita carte. Dumnezeu să te lumineze şi să-ţi poarte mâna.

Creştinul se apropia cu sfială şi cu mare teamă; după ce făcea de multe ori semnul crucii, deschidea cartea cea groasă.

— Las-o deschisă, fiule, şi aşteaptă să caut în ea, să vad cine eşti şi ce ţi se arată.

În clipa aceea somnul îi trecea, ochii lui priveau ageri, făptura lui voinică se apleca întreagă asupra cărţii şi, după ce se uita întins la un loc din pagină, în vreme ce se întrista sau se lumina la faţă, gemea surd ori zâmbea — după cum i se arăta, — începea:

— Vii de departe, din sat din Vadul Rău, şi te cheamă Nicodim Bălan. Împlineşti în curând cincizeci de ani, şi în căsătorie n-ai prea fost fericit. Femeia dumitale. Anuţa, boleşte în pat de un an, şi mai mult a zăcut de când ai luat-o, decât a muncit. Iată, se arată drumul vieţii de pân-acum cu suspine, da' Dumnezeu se milostiveşte şi va asculta rugăciunea. Slujbă i s-arată canonul sfântului Andrei şi trei liturghii cu prescură şi cu vin. Şi dacă n-ai în traistă vreo cămaşă sau năframă, sau alt lucru de al ei, să aduci unul (omul de obicei avea). Iar Anuţa dumitale, după ce va posti cu ajun trei zile, să se scoale din pat, şi o lună de zile să nu mânce decât lapte. Că-i beteagă la rânză şi nu-i suferă acriturâ de oţet, nici fasolea. Şi pentru toată slujba ce-i voi face să dai un taler, că nu-i mult, şi nevasta ţi se va tămădui.

. . . . . .

— Eşti lelea Maria Vântu din Broşteni, şi nu mai ştii ce să faci cu fata dumitale Firuţa, că s-a legat tare, de trei ani, de Ionu Diacului. Şi tinării vor să se cunune, iar dumneata nu. Iată ce se arată la carte, unde ai deschis: dumneata să nu mai spui vorba împotrivă, ci să zici aşa: „Fiica mea, tinără

eşti! Da’ tu vei trăi cu prostia ta. Cunună-te cu Ionu Diacului, dar nu acum. Mai aşteaptă un an. Că amândoi sunteţi prea tinări” şi dacă nu va vrea, să-i spui ce s-a arătat aici la carte: Ionu Diacului încă nu s-a descurcat de tot de Mariuţa Dinului. Să aştepte până se va descurca. Să nu creadă în jurămintele lui, ci să aştepte până va ieşi sămn la carte. Iar slujba i s-arată un paraclis şi un canon al Mariei Egiptencei, pentru potolirea şi cuminţirea ei. Şi plata pentru slujbă patru husoşi, nu mai mult, că-i vorba de suflet tânăr, nerobit încă păcatului.

. . . . . .

— Ţi-au furat de o săptămână calul cel sur şi vii tocmai din Poiana Ţapului să-i dai de urmă, frate Vasilie Pintea. Hm! bun şi iute cal! Nu l-ar fi dat pe o sută bună. Ci iată ce ţi se arată la carte: calu-i dus peste munte, şi nu-i poţi da de urmă. Da’ hoţii sunt de la voi, şi ei îţi vor întoarce paguba, ori îţi vor aduce cal în loc, că de meseria lor sunt hoţi de cai şi au de unde da. Vei ajuna şi tu şi toată casa ta şapte vineri şi şapte miercuri şi vei da şapte sfinte liturghii cu prescură şi vin. Iar în bani, doi zloţi buni.

. . . . . .

— Negre gânduri te muncesc, nevastă, şi n-ai pace nici alinare din pricina lui Ion, bărbatul tău. Că-l prepui cu toată tufa, şi-ţi macini viaţa fără folos. Iată ce scrie la locul unde ai deschis-o, leliţo Ana: bărbatul n-a greşit decât cu gândul, da’ cicăleala femeii îl poate duce la greşală. De aceea canonul ei să fie: un sărindar şi două acatiste, iar în bani, trei taleri. Şi duhul rău va fugi de la ea, că el îi bagă în cap toate prostiile. Şi-i canon ca, iarăşi, femeia să-şi aducă aminte de ce este scris în apostolul de la cununie: «Iară femeia să se teamă de bărbat».

. . . . . .

— Durere de cap, cu săgetături şi cu ameţeală, ca la oaia de gălbează, iată ce te aduce la noi, frate Pavele Negură din Ţapu. Dar încrede-te în

Dumnezeu, că iată ce ţi se arată unde ai deschis: tămăduire după canon. Iar canonul pentru tine ăsta va fi: vei cumpăra şase făclii de ceară pentru biserica din Ţapu şi nu vei mai trece, ca până acum, pe lângă faţă popească fără să-ţi scoţi căciula. Iar eu îţi voi ceti argariul cel mare, acum îndată, punându-ţi argariul şi patrafirul pe cap.

. . . . . .

— Cine a băut va mai bea, mătuşă Vironico din Răstoci, şi omul dumitale s-arată încă mereu setos. Da', după cum arată cartea, tot l-a sătura Dumnezeu dacă vei ajuna şapte vineri şi vei da să-i cetesc afurisaniile marelui Vasilie. Că duhul beuturii e un duh drăcesc, şi numai blăstămele cele mari îl alungă. Nu-i plăti decât doi husoşi, că eşti femeie săracă!

. . . . . .

— Nu poţi trăi în pace cu vecinul dumitale şi sunteţi tot în pâră de zece ani. Odată i-ai spart capul cu parul. Bădică Petre, pe drum rău ai apucat dacă şi acum vii tocmai din Vlădeasa, cale de două zile, doar ţi-oi face slujbă să-l răpui pe duşman, pe Nichifor. Eu, după cum arată sămnul la care ai deschis, nu fac moarte de om, ci să se întoarcă păcătosul şi să fie viu. De aceea nu te mai lăsa călăuzit de ghiavolul urii şi al pizmei, ci să-l alungăm din dumneata cu afurisaniile marelui Vasilie. Şi se va potoli atunci şi dracul din Nichifor şi te va lăsa în pace. Trei zloţi vei plăti pentru alungarea duhului.

— Fiica mea şi scumpa mea, nu te mai boci şi nu te mai întrista, că Visalonul Floarei tot al tău va fi. Tinereţele-s aprinse şi năbădăioase, el mai trage cu ochiul în dreapta şi în stânga, dar în carte se arată că tot cu tine se va cununa. Numa să-i cetesc cu canonul tinărului ce se ispiteşte, şi vei vedea că nu se va mai lăsa de cătrinţa ta. Vei plăti numai patru husoşi, că eşti fată nevinovată.

. . . . . .

— Nu te mai gândi la despărţenie, leliţă Anişoară, că soarta dumitale e omul de acum, Ioniţă Strâmbu. Şi alungă-ţi din cap gândul că cu Iordan ai trăi mai bine. În carte, de Iordan se arată prăpăstii, de care nici să nu mai pomenim. Iar Ioniţă se va da la brazdă, dacă-i voi ceti, pe cămeşa care ai adus-o, slujba sfântului Andrei. Că ceea ce a venit peste el e mai mult orbire decât patimă. Şi vei plăti un zlot bun.

. . . . . .

Da' cine ar putea înşira toate câte se vorbeau pe vremea aceea între oameni despre cartea şi canoanele popii Pleşa Costandin, întâmplări care se mai pomenesc şi azi?

Destul că cine intra în odaia popii şi deschidea cartea rămânea uimit de cele ce-i spunea părintele: era însăşi patima şi viaţa lui. De unde le ştia? Cum nu-i era ascuns nimica pe lume? lată ce va să zică o carte minunată şi un popă cu dar! Şi oamenii, cum e felul lor când povesteau altora, măreau lucrurile şi mai adăogau şi de la ei, umflând vâlva ce-o avea Pleşa în tot jurul acela.

Cei cu boalele şi năcazurile credeau cu tărie în tot ce le spunea păscălierul, şi mulţi se tămăduiau prin credinţă. Erau destui însă care cheltuiau degeaba, dar despre aceştia nu pomenea nimeni. Ba nici ei nu prea se jeluiau, socotindu-se nevrednici de izbăvire, după ce au văzut cu ochii că alţii s-au vindecat.

Îndeosebi pe beţivi nu-i putea vindeca popa Costandin. Nevestele acelora se întorceau şi de cinci şi de zece ori la popa pentru slujbe noi, cu lacrimile în ochi şi cu husoşii în năframă.

— Oare ce să fie, tu femeie? întrebă odată, după multe păţanii, părintele Costandin pe Nastasia. Cum se face că slujbele pentru beţie nu prind? Mă tot gândesc că n-am în carte rugăciuni potrivite pentru patima asta.

Preoteasa răspunse cu tărie şi cu necaz:

— Tu eşti de vină, nu cartea.

— Eu?! Cum aşa?

— D-apoi pătimeşti de aceeaşi patimă.

— Cum aşa? Mai umblu eu în crâşmele satului?

— Nu mai umbli, dar la oraş te îmbeţi în toată săptamâna o dată. Iar acasă nu ţi se mai usucă plosca de vin din odaia de după culme.

— Hm! Mai ştii? zise popa pe gânduri.

— Ba-i chiar aşa! La început mă bucuram că nu mai întri în crâşmă. Dar de când a fost aici protopopul, îţi faci de cap.

— Hm! Hm!

— Ei da! Tu nu bagi de seamă, dar când vorbeşti, miroşi a bute. Tot omul care vine la tine va simţi. Uneori mă şi mir că mai vin creştinii cu năcazurile lor. Că despre beţiile tale din târg a mers vestea.

— Ei, nu va fi chiar aşa! Tu faci din ţânţar armăsar, vorba ceea. Da' bine zici, trăbă să ţin ceva în gură, să-mi ia mirosul vinului. Tu însă nu ştii nimic, Nastasio! Într-o slujbă ca a mea trăbă mult duh şi multă înţălepciune. Şi orice ai zice, vinul îmi este de mare ajutor. Unde mai pui că şi călugărul bea vin, şi vlădica. În sfârşit, nu bem beutură făcută de mână omenească, ci una dată de Dumnezeu. Şi domnul Hristos a beut la nunta din Cana Galileei.

— Bine, bine! Numai să nu-ţi pară rău pe urmă. Uneori eşti ameţit cumsecade şi uiţi ce-ţi spun despre oamenii care aşteaptă să vorbească cu tine. Când se vor trezi că eşti un păscălier gol, un şarlatan, să vezi ce o să fie!

— Voi fi cu băgare de seamă, Nastasio! Bine faci că-mi spui. Nu-i vorba să mă las de vin, care-mi luminează duhul, ci să nu mă îmbăt. Bine grăieşti. Iar joile, în zilele de târg, la oraş, voi fi mai cu băgare de seamă.

VIII

Joile, dis-de-dimineaţă, părintele Costandin Pleşa pleca la oraş. Făcuse rost de o căruţă cu un cal îndată după ce protopopul îl introdusese în parohie. El mâna calul, şi pe drum se oprea de multe ori; îl întâmpinau creştini care nu se lăsau până ce nu-i sărutau mâna. Pleşa era mereu îmbrăcat, la drum, în haina călugărească, cu potcapiul în cap. În joile cele dintâi, oamenii se mulţumeau să-i sărute mâna şi să ia de la el blagoslovenie. Dar mai târziu, bucuroşi că-l întâlneau, îi cereau sfaturi, îi plăteau vreo slujbă, îl întrebau când pot veni la el acasă. De multe ori, în drumul până la oraş şi la înapoiere, aduna bani grei şi multe slujbe de făcut. La dus era mai grăbit, trebuia să ajungă la oraş, să tragă la crâşma „Pomul verde" cel mai târziu la ceasurile unsprezece. Pe atunci se adunau aici popii din satele învecinate şi ţăranii care voiau să-şi prindă inima cu ceva, înainte de a pleca spre casă.

Vestea cărţii minunate şi a tămăduirilor ce le făcea mersese departe şi cu ajutorul întâlnirilor de la «Pomul verde».

Pleşa Costandin şi înainte de a se sfinţi trăgea la cârciuma asta, când venea la oraş; cunoscuse aici mulţi popi şi mulţi ţărani din satele din jur. Toată lumea îl ştia de pe atunci că plăteşte bucuros o cupă două de vin, iar dacă se începeau cântecele, plătea şi mai multe.

Preoţii, care îl cunoşteau dinainte de sfinţire, la început îl ocoleau, nu şedeau cu el la o masă: nu le venea la socoteală că a intrat în tagma lor. Pleşa le dădea bineţe şi intra între ţărani, şedea cu ei la masă şi, lângă un pahar de vin, începea să iscodească noutăţi de prin satele din jur. Chiar de la întâia întâlnire Pleşa se convinse că cei mai mulţi ştiu despre cartea minunată cumpărată de la

călugăr cu preţul unui cal, iar popa nu se feri să povestească despre îndrumările pe care i le-a dat călugărul şi despre credinţa pe care o are el în cartea aceea. Oamenii începeau să povestească despre cutare sau cutare din sat care ar avea nevoie să-şi încerce norocul deschizând cartea cea minunată. Şi, fără să bage ei de seamă, tot ridicând păhărelele, popa aducea în astfel vorba, încât oaspeţii se pomeneau povestind cu amănunte despre patima ori suferinţa fiecăruia.

Ager la minte a fost Costandin Pleşa totdeauna, dar acum ajunsese să ţină în cap sumedenie de nume de oameni şi sate, de feţe, de boale şi de necazuri. De multe ori era de-ajuns ca Nastasia să-i spună numele cutărui om, pentru ca el să-i facă îndată o descriere amănunţită, arătând şi cu ce necaz venea, aşa că la început se minuna Nastasia foarte şi credea că popa ei nu mai minte, ci citeşte toate celea ascunse în carte.

După doi-trei ani de petrecanii la oraş, cuteza uneori să iasă sâmbăta după-amiază în mijlocul pelerinilor, în curte, ori să se oprească pe treptele pridvorului şi, arătând cu degetul, să spună:

— Veţi veni deocamdată în rând după cum urmează... unul după altul, ca la moară.

Şi arăta cinci ori zece inşi, numindu-i pe fiecare dimpreună cu satul de unde erau, aşa încât se îngroziră rumânii de atâta ştiinţă.

Popa purcedea astfel numai după ce se uita prin fereastră şi vedea feţe cunoscute din descrierea auzită de la oameni la «Pomul verde».

Şi avea mare folos de aici: putea începe consultarea de cu vreme, iar preoteasa avea timp să afle mai multe de la cei necunoscuţi.

Preoţii din jur nu putură însă păstra multă vreme izolarea de Pleşa. La masa acestuia curgea vinul şi se aduna lume peste lume. Ba şi lăutarii se arătau uneori. Şi Pleşa era mereu cu voie bună şi nu se ferea de un cântec. Aştepta însă totdeauna ca tovarăşii lui să ia ei întâi la cap. Ştia, din păţania

lui, ca dacă tu eşti în voie bună, nu mai bagi de seamă când se îmbată altul. Cu felul acesta de a se purta nu-i ieşi, ani de zile, vestea că ar fi beţiv, deşi de chefurile lui se vorbea până departe.

Dar toată lumea spunea:

— E omul lui Dumnezeu; e om vesel. Niciodată nu se plânge de nimic şi numai coraj dă oamenilor. Aşa se şi cade unuia care are putere asupra dracilor şi a boalelor.

Prin nimic nu-ţi faci nume bun în lume ca prin omenirea de-aproapelui cu un pahar două de vin.

— Îi place sfinţiei-sale vinul, dar cui nu-i place? vorbea lumea care s-a răcorit la masa lui. Dar beat nime nu l-a văzut, că nu cade în păcat.

Adevărat că beat nu l-a văzut nimeni, nici să se împiedice, dar încă să cadă sub masă, ori să i se împleticească limba, orice ar fi crezut preoteasa Nastasia. Era răbduriu la vin şi ar fi trebuit vedre să-l doboare. Dar în voie bună, aprins la faţă, cu barba udă de băutură, l-au văzut destui.

Şi această voie bună, nevinovată, a lui, sili şi pe preoţii din jur să nu-i mai înconjure, joia, masa.

Îl duşmăneau unii şi acum pentru haina lui de călugăr şi pentru potcapiu, şi s-a auzit că l-ar fi şi pârât la vlădicie, şi încă demult, că umblă călugăreşte, ceea ce nu-i după tagma lui.

Greu fu până se apropiară de Pleşa Costandin. Mai târziu se despărţeau de el cu mare părere de rău. Pleşa cunoştea pontul popilor. După ce ţăranii plecau, ori şi mai devreme, se retrăgea cu bărboşii într-o cameră mai curăţică, pentru domni, şi petreceau acolo, rar lăsând pe cineva să plătească.

Apoi, după trecerea anilor, preoţii din jur se alipiră de Pleşa ca de un izvor de câştig, şi atunci prietenia lor nu mai putu fi ruptă prin nimic.

Pe Costandin îl îmbulziră oamenii năcăjiţi în aşa măsură, încât el nu mai răzbea să citească singur toate slujbele ce i se arătau în carte. Conştiinţa lui era încă trează şi nu cuteza să ia plata pentru slujbe fără să le facă. Pe de altă parte, slujbele pe care le

făceau ceilalţi preoţi se împuţinară; toţi năcăjiţii alergau la Costandin.

Şi atunci, deştept cum era, el făcu o tocmeală cu preoţii din jur.

— Eu, zise el într-o zi la «Pomul verde», nu-i trag de mânecă pe rumâni. Vin aduşi de năcazurile lor. Nu mai răzbesc cu slujbele şi bucuros vă dau şi vouă să faceţi. Că dacă în şase zile lucrătoare, câte are săptamâna, eu sunt dator să fac douăzeci de liturghii, cum să le fac? Călugărul mi-a spus că mai mult de una la zi să nu slujesc pentru tot aurul lumii. Şi nici pentru doi ori mai mulţi să fac o singură liturghie. Şi, pentru mine, asta e lege sfântă. Sunteţi voi gata să slujiţi o liturghie pentru un husoş? Dacă sunteţi, eu în toată joia vi le împart aici, câte nu pot face eu. Şi cu celelalte slujbe tot aşa voi face.

Preoţii bătură din palme. Ei slujeau liturghia pentru mai puţin, şi alte molitve tot aşa.

Învoiala se făcu, şi din joia următoare Costandin le împărţi slujbe şi bani.

— Dar nu cumva să nu le săvârşiţi! Eu am sămnele mele după care cunosc.

Pleşa era în câştig: el lua patru husoşi, lua un zlot, doi, trei, şi, când împărţea, mai mult; pentru afurisaniile de alungarea duhului necurat dădea doi husoşi. Însă această slujbă fiind mai grea şi plăcându-i foarte mult să afurisească pe cel din pietre, rar o dădea altui preot.

În schimb, el putea lua tot mai multe slujbe: avea cine să-l ajute acum. Iar un lucru ştia de la călugărul: că slujba, mai ales liturghia, aceeaşi putere o are, oricare preot o săvârşeşte.

Preoţii din jur ajunseseră acum un fel de agenţi ai popii din Curmătura. Ei înşişi îndemnau pe creştini să încerce cartea popii Costandin. Şi tot ei aduceau informaţii asupra bolnavilor sau a oamenilor cu alte necazuri din satele lor.

Şi cum ştiau cu toţii scrisoare, joia îi dădeau lui Pleşa liste cu nume, cu boale, cu descrierea

oamenilor. Aşa că, an de an, popa din Curmătura avea joile tot mai puţin de lucru cu ţăranii şi tot mai mult cu preoţii. Aşa se tâlcuieşte pentru ce, cu cât treceau anii, Pleşa întârzia tot mai mult la oraş joile şi începuse a ieşi vestea despre chefurile de la „Pomul verde”.

Pâra aceea, despre care se vorbea că au trimis-o nişte preoţi la vlădicie, a şi fost trimisă. Dar vlădica o trimisese protopopului spre cercetare. Şi bătrânul a răspuns adeverind că chiar de la el a cumpărat popa din Curmătura o reverendă. „Da’ şi dacă ar purta haină de călugăr, nu-i nici un rău şi nici un păcat. Că poartă omul ce are şi ce poate, şi nu haina îl face pe om.”

Aşa i-a scris protopopul lui Costandin că a încheiat răspunsul către vlădicie, şi Pleşa a înţeles ce se cuvine şi numaidecât a trimis doi miei mari — că era pe la Rusalii — la protopopie.

De altfel, haina aceea nici n-a ţinut mulţi ani. Se vede că postavul a fost vechi şi copt. Numai potcapiul a înfruntat cu voinicie scurgerea vremii. O nepoată a popii, una Vironica, îl putea folosi încă de cuibar, pe când popa Pleşa era demult oale şi ulcele. Părintele Costandin folosea demult reverenda cumpărată de la protopopul; haina asta se adeveri bună, pentru că era răbdurie la tăvăleală, astfel că numai târziu îi veni rândul celei de duminică.

Când trecu de cincizeci de ani, îi trebui croială nouă, că se burtise la mijloc şi se lăţise în spate, câtu-ţi-e namila.

IX

Ca orice meşteşug, şi părintele Costandin şi-l învăţase pe al său, de păscălier, pe încetul. Cu toate învăţăturile ce-i dase călugărul cel bătrân, cu toata isteţimea sa firească, cu tot ajutorul preotesei, el a înţeles, la vreme, că e nevoie mereu de inovaţii, de adăogiri, de perfecţionări, şi că adeseori trebuia să dea soluţii după om, nu după categoria necăjiţilor care îi cereau ajutorul. Încă din întâii ani nu se încurca, ştia pe dinafară ce slujbe să rânduiască, dar tot de atunci pricepu că încă nu ştie tot şi, ca om cuminte ce era, se silea să înveţe.

Astfel, ceea ce-i reuşi cu întâiul îndrăcit, din întâmplare, nu-i mai reuşi decât de trei-patru ori, deşi acum aducea anume mâţa cea neagră în odaie şi lăsa şi fereastra puţin deschisă. Dacă nu striga sau gemea bolnavul, făcea, la un loc anume, părintele tărăboi mare, bătând cu cizmele în podele; dar ticăloasa de mâţă se obişnuise cu zgomotul şi nu mai sărea prin fereastră.

Pleşa Costandin stătu şi se gândi, apoi într-o bună zi, încă în anul cel dintâi de slujbă, zise nevestei:

— Nastasio, am să-ţi spun ceva.

— Spune, că te ascult, răspunse Nastasia dereticând prin casă.

— Uite ce este: prăpădita de mâţă nu mai sare prin fereastră, şi omul nu mai poate vedea pe dracul ieşind, şi nu se mai tămăduieşte. Iar asta nu e bine. M-am gândit că în locul mâţei să slujească copilul nostru cel de trei anişori.

— Cum, omule?

— Să închipuie el pe ghiavol. Şi când oi tropoti din cizme, să dea buzna afară.

— Pe fereastră?! Ce? Ţi-ai pierdut minţile?

— Ba defel! Nu va sări pe fereastră. M-am gândit aşa: tu îi vei face o hăinuţă neagră dintr-o materie uşoară. Când va veni un bolnav care are nevoie de afurisaniile marelui Vasilie, ţi-oi face sămn, tu vei îmbrăca copilul în haina aceea neagră, îi vei căni faţa cu funingine, şi el va sta ascuns frumuşel după o laviţă pe care o voi pune în loc potrivit, lângă uşa cea astupată de perdele. Când voi începe a afurisi tare şi a tropoti din cizme, el va sări în patru labe de după laviţă şi va face ţuşti printre perdele.

Preoteasa se împotrivi din toate puterile la aşa gând nelegiuit, dar, cu încetul, Costandin o convinse că nu-i nici un rău într-asta, că e chiar de lipsă o aşa înşelătorie pentru ca omul să creadă că a ieşit dracul din el şi astfel să se tămăduiască. De altfel, se însărcinase singur să-l înveţe pe băiat cum să facă, şi lucrul ieşi minunat. Copilul lui cel de trei ani, după ce fu îmbrăcat în rochiţă neagră şi cănit pe faţă, ieşi biruitor şi vesel de la întâia încercare. Şi după ce repetă scena de vreo cinci ori, şi după fiecare probă puse în mâna copilului câte un ban de aramă, popa Pleşa era liniştit pentru îndrăciţii ce vor mai veni.

Încercarea, pe om, cu copilul se potrivise să fie cu un sas din Curmătura. Sasul fu adus de către rudenii în taină mare, să nu afle popa cel sătesc, care nu-şi lăsa credincioşii nici să intre în biserica rumânească. Şi totuşi, în Curmătura, ca şi în alte sate mestecate cu saşi, aceştia scăpau adeseori la ajutorul slujbelor rumâneşti: citanii, masle, molitve, liturghii. Vorba unei frâue din Aluniş: «Mai avem şi noi noroc cu Maica Precista şi cu slujba rumânească, altfel, cu popa nost’ toţi am ajunge în iad».

Sasul din Curmătura, cu care probă mai întâi popa Pleşa scoaterea duhului după noua metodă, s-a jurat mai pe urmă în tot satul că a văzut cu ochii lui pe ghiavolul fugind printre nişte perdele. Era negru şi urât, mai mare ca un ied.

Şi isprava asta stinse în sfârşit îndoiala creştinilor din Curmătura, care, până acum, nu prea dăduseră crezare tămăduirilor prin cartea cea minunată a popii Pleşa, după cuvântul cel vechi al Scripturii, că «nici un prooroc nu-i primit în pământul său». Şi începură să vină la carte şi necăjiţii din Curmătura, rumâni şi saşi, fără alegere. Adevărat este că nici Vuţa, sora părintelui, nu stătuse cu mâinile în sân în vremea asta. N-a fost casă din sat în care să nu se minuneze de câte tămăduiri şi minuni nu se întâmplă cu ajutorul cărţii celei minunate. Şi în vremea asta, după poveţele părintelui, mereu iscodea buba ascunsă din fiecare casă.

Astfel, după vindecarea sasului, îndrăznind în credinţă şi rumânii din Curmătura, ei rămaseră uimiţi de ştiinţa popii despre gândurile lor şi necazurile cele mai ascunse descoperite popii de cartea cea minunată. Gheaţa se topi, şi credincioşii lui Pleşa ajunseră în grabă vestitori înflăcăraţi ai puterii păscăliei pe care o cumpărase popa cu un cal.

În schimb, copilul se făcea tot mai isteţ. Nu se mulţumea să sară în patru labe şi să dispară ca fumul printre perdele. Ci învăţase să guiţe ca purceii, să behăie ca iezii, ori să cucurige când ţopăia de după laviţă.

Într-o zi părintele se apropie de preoteasă şi-i zise:

— Nastasio! Noi, până ne va dea Dumnezeu puteri, va trebui să nu ne lăsăm. Să avem mereu la casă un copil de trei-patru anişori, că multă izbândă se face printr-un copil nevinovat!

Şi anii adeveriră că şi popa Pleşa a vorbit serios, şi că nici preoteasa nu s-a ferit de aşa bucurie şi noroc la casă. Şi astfel, când băieţaşul care începuse mai întâi să facă pe duhul necurat crescuse mărişor de nu mai încăpea în hăinuţa cea neagră, veni altul la rând, şi după el altul, şi iarăşi altul. Aşa că diavolii nu se mai isprăveau. Şi

Nastasia făcu de multe ori hăinuţe de şlaier, când cele vechi se rupeau şi se vedea subt ele cămăşuţa albă.

Şi iarăşi nu trecu multă vreme de la începerea slujbei de păscălier, şi Pleşa se gândi să mai desăvârşească şi putinţa de a lua informaţii asupra străinilor care veneau după ajutor.

Într-o primăvară el puse de se mai adăoga o cameră la casa din bătrâni, mai largă decât toate celelalte, plină cu laviţe pe margini.

— Aici se vor aduna şi vor aştepta oamenii, zise el preotesei. Că-s tot mai mulţi şi nu se cade să-i ţinem în curte sau în pridvor pe vreme rea. Şi, iată, podul are o spărtură, şi nu se vede, că o acopere o scândură subţire. De acolo poţi auzi tot ce-ţi place, să nu mai umbli atâta printre ei. Că, mi se pare, unii încep să bănuiască pentru ce-i iscodeşti. Sau, oricum, ar putea bănui. Aşa că printre ei nu va mai trebui să rămâi decât până le vei cunoaşte faţa şi numele. Şi Vuţa, soru-mea, va fi printre ei şi se va mira de suferinţele lor, şi ei vor povesti, şi tu vei asculta din pod. Şi când nu vei avea vreme să asculţi tu, voi trage eu cu urechea, iar Vuţa îmi va spune numele.

Şi aşa, an de an se desăvârşiră mijloacele de cunoaştere şi de însănătoşire pe care le întrebuinţa popa Costandin Pleşa din Curmătura.

Iar în vremea asta casa i se umplea tot mai tare de copii, şi bătătura de vite. Şi din moşiile saşilor popa Costandin începu să cumpere mai întâi dintre rumânii din Curmătura. Şi preoteasa, după legământul ce-l făcuse popa cu ea, îşi avea partea ei de câştig, fără nici o înşelăciune. Şi, lacomă la avere, ea cumpăra mai ales pământ.

De ani de zile în ograda popii Costandin era ca la moară, nu numai sâmbetele, duminicile şi în sărbători, ci şi în zilele lucrătoare, afară de joia, când Pleşa se ducea la târg, la oraş, să-şi facă socotelile cu preoţii din jur şi să tragă la chefuri tot mai prăpăstioase. Aproape zi de zi se puteau vedea

scene ca acestea, petrecute într-o duminică, în anul al zecelea al preoţiei lui Costandin, prin septembrie.

După zile de nori grei, aduşi de vântul de la miazănoapte, cu frig şi cu mireasmă de toamnă târzie, aerul se îndulci, şi cerul se arătă înalt, de un albastru-verziu, semn de vreme statornică. Curmătura aburea din toate coperişele de paie, neguri fine se ridicau din văi. Nu plouase zilele trecute, ci burniţase numai, dar cum vremea fusese rece, întreaga umezeală fusese absorbită de pământ, de coperişurile de paie, de clăile de fân. Şi acum, în dimineaţa călduţă, îndată ce soarele se înălţase de-o suliţă pe cer, se pornise aburirea necurmată, din toate lucrurile, ridicându-se fumurie în văzduh şi topindu-se degrabă în limpezimea cerului.

În ograda popii Pleşa intrară de-cu-noapte vreo zece cară şi căruţe, altele erau aci de sâmbătă sară, şi iarăşi altele soseau mereu. Curtea era largă cât un hotar. Vitele desjugate mestecau otavă proaspătă, plină de mireasmă, altele zăceau rumegând. Caii, deshămaţi, ronţăiau grăunţe din traistele atârnate de cap şi, din când în când, suflau aspru pe nări.

În cară şi căruţe nu mai erau decât fân şi învălitori, ţoalele în care fuseseră înfăşuraţi bolnavii. Unde şi unde se vedea vreo perină, semn că aci au fost coborâţi bolnavi greu. În alte cară, afară de fân, nu mai era nimic, semn că cei care s-au coborât n-au venit pentru ei, ci pentru alţii, rămaşi acasă.

Pe la ceasurile şase dimineaţa sluga popii ieşi între cară să facă rând: nu mai încăpeau cele nou-sosite.

Din când în când vreun bărbat sau vreun copilandru ieşea din odaia cea largă, adaosă de Pleşa locuinţei celei bătrâne, să vadă ce mai e pe la cară.

Înlăuntru aşteptau peste treizeci de bărbaţi şi de femei. Bolnavii greu stăteau întinşi pe laviţe, ceilalţi şedeau, alţii, în picioare, erau băgători de seamă la tot ce se spunea.

O nevăstuţă cu nasul ascuţit, cu ochi ageri, uşoară şi iute ca o suveică, se purta printre oameni, stătea de vorbă cu cei bolnavi, îi mângâia, întreba şi răspundea cu o vioiciune uimitoare, se mira, îşi arăta nădejdea în tămăduire. Într-o jumătate de ceas deschise gura tuturora, şi rumânii nu mai ajungeau acum la rând să-şi spună fiecare păsul, şi se îmbulzeau la vorbă. Cei mai mulţi, venind aici pentru întâia oară, nu o cunoşteau pe sora popii, pe Vuţa. După ce le dezlega limbile, Vuţa ieşea, îşi făcea de lucru pe-afară, apoi intra iar, pentru puţină vreme. Preoteasa Nastasia se afla duminica aceea în pat, cu un prunc nou-născut la sân. Sus în pod, lângă spărtura acoperită cu o scândură subţire, trăgea cu urechea însuşi părintele Costandin.

Creştinii, porniţi odată pe destăinuiri, nu mai isprăveau cu poveştile, şi aproape că-şi uitaseră pentru ce veniseră. Plăcerea şi uşurarea ce o simţeau povestindu-şi necazul părea aproape destulă mângâiere pentru drumul făcut până aici.

Afară de istorisirea de căpetenie, la care se perindau, în câte un colţ şopteau doi-trei laolaltă, spunându-şi necazuri mai tainice. În jurul acestora se învârtea mai ales Vuţa, sora popii Costandin.

— Ficioraşul ista al meu, oameni buni, a ieşit în primăvară cu vitele la păscut, cu alţii de sama lui. S-au jucat o vreme şi, după ce s-au săturat de joacă, s-au întins pe pajişte, în căldura soarelui. Aista al meu a aţipit şi a adurmit, iar ceilalţi au pornit după vite, că se depărtaseră. Şi în vreme ce au întors vitele, s-au pornit nişte vântoase, şi pe copilul meu l-au aflat durmind. Şi când s-a deşteptat, era ţapăn, şi piciorul stâng nici acum nu-l mai poate mişca. Unde n-am umblat, ce n-am încercat! Tot de-a geaba! Iar nevasta n-a mai avut

pace: „Să-l duci la popa Costandin Pleşa, să deschidă în carte. Doar se va arăta ce-i de făcut.”

. . . . . .

— Nevastă-mea a rămas din naştere cu năcaz. Nici acum nu se poate ţine bine pe picioare. Toată vara, în puterea lucrului, a zăcărit. Acum, norocul şi ajutorul lui Dumnezeu şi în cartea părintelui Costandin.

. . . . . .

— Un cal şarg şi pintenog, iute la fugă cum nu s-a mai pomenit. Nu l-aş fi dat pe patru. Zicea nevasta: „Nu-l mai trimite noaptea la păşune, că nu ştii pe-a cui mână apucă odată. Şi dacă-l călăreşte un hoţ, nu mai este în sat cal să-l ajungă din urmă.” Şi aşa s-a întâmplat, măi fraţii mei. Sâmbătă noaptea, acum o săptămână, mi l-au furat. Un sămn cât de mic să mi se arate, să ştiu că-i plătesc popii cinci zloţi buni!

Şi pe rând, şi mai fără rând, fiecare îşi povestea năcazul şi supărarea. Pe la ceasurile opt nu mai rămăsese nici unul cu taina lui, afară de trei fete, care se strânseră într-un colţ şi şopteau. Ele se feriră chiar de auzul Vuţei.

La opt tocă de liturghie, şi părintele Costandin ieşi îndată din odaia lui, în haină lungă, neagră, cu un ceaslov subsuoară.

— Veţi aştepta până isprăvesc cu slujba. Cei care pot, să vie la biserică şi să se roage cu credinţă. Cei bolnavi să rămână şi să se roage aici, că Dumnezeu primeşte rugăciunea spusă cu credinţă oriunde se face. Că el, Atotputernicul, peste tot locul e de faţă. Vede, aude şi ştie toate.

Şi împărţind blagoslovenia, trecu printre bărbaţii şi femeile care se îmbulzeau să-i sărute mâna.

După liturghie, părintele Costandin mâncă un corn de prescură, bău două pahare de vin şi, cu patrafirul după cap, cu cartea cea minunată pe masă, primi până seară târziu pe oamenii cei năcăjiţi. Pentru unii făcea slujba atunci îndată, altora le rânduia post şi mătanii, şi de la fiecare nu

uita să-şi ia plata sa de la un husoş până la cinci zloţi. De la cele trei fete luă câte un zlot de argint şi le citi dezlegare de farmece asupra năfrămuţelor ce le aveau de la iubiţii lor, pe care îi temeau să nu le părăsească. De la rumânul cu şargul furat luă trei zloţi şi-i arătă semn bun după care să plece.

Când se ostenea, trecea în odaia vecină, mai îmbuca un corn de prescură şi mai bea două pahare de vin.

În curte carăle se tot răreau. Dar creştinii care nu putuseră vedea faţa părintelui decât seara, rămaseră peste noapte aici. Nu voiau să-i întâmpine duhul neputinţelor, care nădăjduiau să fie alungat cu rugăciunile popii Costandin.

Aşa învârteală, ca la moară, era în toate duminicile şi praznicele, şi adeseori şi peste săptămână, în curtea lui Costandin Pleşa. Şi, după ani, nimeni nu se mai mira de străinii care veneau şi umpleau curtea popii.

Cu anii, părintele îmbătrâni, dar avea tot mal mult de lucru. Faima lui trecuse departe. În acest sat, Curmătura, din judeţul Făgăraşului, veneau rumâni de pe Câmpie, de pe la Bălgărad şi Munţii Apuseni, veneau saşi de pe la Bistriţa şi secui din secuime. Veneau şi domni şi cucoane mari şi, de dincolo, unguroaice se apropiară de cartea minunată a popii Costandin, şi lăsau mult bă-net în palma popii. Drept că se şi întorceau mângâiate. Popa Costandin ajunsese în vremea asta la mare cunoaştere de oameni şi la mare înţelepciune. Dădea sfaturi cuminţi şi era de o blândeţe cuceritoare, mai ales când era ameţit de vin. Şi, cu anii, spori şi în băutură, sau bătrâneţele erau de vină, dar după vârsta de şaptezeci, popa Pleşa nu mai vorbea cu clienţii decât cu ochii plini de lacrimi. Aşa că, mereu ameţit, trăia ca pe altă lume, cu patrafirul după cap, cu cartea pe masă, cu cana de vin în odaia vecină, şi era de o blândeţe ce-i vindeca pe oameni numai prin cuvânt.

Se povestea despre el că la vârsta de patruzeci şi cinci de ani a scos un drac rău dintr-o baroniţă unguroaică, adusă de departe, aici, în ţara Făgăraşului. Şi se mai povestea că baroniţa aceea aşa drac rău avusese, încât popa nu-l putuse scoate două săptămâni, şi atâta vreme a rămas îndrăcită în casa popii. Ba mai pe urmă, după ce la a treisprezecea citire a afurisaniilor dracul ieşise şi fugise pe uşă, cu corniţe ca de ied, baroniţa tot nu voia să părăsească locuinţa popii Costandin, de frica dracului care ieşise. Şi popa mai trebui să o hrănească alte două săptămâni, până când preoteasa Nastasia se mânie în toată legea şi-i făcu vânt doamnei aceleia, mai ales că popa nu i-a mărturisit niciodată câţi bani i-a luat pentru slujbele cele multe.

Despre această scoatere de drac s-a iscat mai târziu un cântec în sat, o strigătură, pe care însă lumea de azi a uitat-o, şi chiar de n-ar fi uitat-o, nu s-ar putea scrie aici.

Când preoteasa Nastasia, trecută şi ea în zilele ei, nu mai putu câştiga drăcuşori de trei-patru ani din trupul ei, popa îşi luă la rând nepoţii, că i se însuraseră până acum cinci feciori şi măritase trei fete. Alegea pe cei mai deştepţi, pe cei mai sprinteni. Iar Nastasia ajunsese meşteră mare în croitul hăinuţelor de şlaier negru pentru duhurile ce le alunga popa Pleşa cu afurisaniile.

Îi plăcuseră lui afurisaniile marelui Vasilie din tinereţele sale şi le citea cu mare înflăcărare, dar mai rar, când bănuia îndrăcirea. Dar la bătrâneţe la citea aproape la fiecare boală, căci ajunsese la credinţa că fiecare boală îşi are dracul ei, duhul neputinţei. Şi aşa, avea nevoie de mulţi nepoţi şi de multe hăinuţe.

Şi, la bătrâneţele sale, popa Pleşa avu mult de furcă cu aceşti nepoţi. Că nu-i mai cunoştea şi nu ştia căruia i-a dat banul de aramă, creiţarul ştiut, şi ticăloşii veneau de zece ori şi scoteau plata de la bătrân.

În vremea asta neamul lui Pleşa Costandin se înmulţi şi se întări în Curmătura. Feciorii lui însurau acum şi ei feciori şi măritau fete. Şi tot gospodării bine închegate, ci Pleşa nu însura fecior şi nu mărita fată fără doi boi şi două vaci şi fără o moşie bună.

Bătrânul adunase mult bănet cu cartea, dar şi cu înţelepciunea şi credinţa lui, şi spărtura în averile saşilor din Curmătura popa Pleşa şi neamul ce s-a tras din el au făcut-o mai întâi.

Credinţa lui, la bătrâneţe, ajunsese de pomină: nu mai mânca de dulce, nici lapte; postea necurmat cu prescură şi cu vin vechi şi trăi bătrân verde până la optzeci şi cinci de ani.

Nastasia, preoteasa, muri cu zece ani înaintea lui, şi nu cu inima mângâiată! Dorinţa ei din urmă a fost ca în locul lui Costandin să vină preot tot unul din neamul lor: fecior sau nepot. De câte ori îşi arăta această dorinţă, popa Pleşa clătina cu hotărâre din cap.

— Nu! Asta nu va fi! răspundea el mereu, neabătut. Nu! Eu sunt întâiul şi cel din urmă popă din neamul Pleşa.

— Şi pentru ce, Costandine? Nu vezi ce slujbă bună?

— Nu mă ispiti, femeie! Nu se poate!

Dar pentru ce nu se poate nu i-a descoperit părintele Costandin decât în ceasul morţii preotesei, când aceasta a stăruit din nou.

— Făgăduieşte-mi, şi mor liniştită.

Şi atunci popa Pleşa i-a dat un răspuns din care iarăşi se vede credinţa lui cea mare la care ajunsese în anii bătrâneţii:

— Tu femeie, eu am fost om neînvăţat şi am ajuns popă. Dar am fost neîntinat. Cum să faci popă dintr-un ficior sau nepot al nostru? Nici unul nu a scăpat de hăinuţa cea neagră şi de corniţele de drac. Chiar cei doi mai mărişori: nu-ţi aduci aminte că, fiind cel mai mic bolnav, au trebuit să facă ei pe dracu? Iar asta nu se poate, dintr-un

copil care s-a asemuit diavolului să facem popă. Şi acum linişteşte-te şi adormi în pace. Am agonisit destul. Lasă lăcomia baremi în ceasul morţii!

Dar Nastasia, în loc să se liniştească, mai vârtos s-a înfricat de descoperirea asta şi a înholbat cu spaimă din ochi până ce şi-a dat duhul!

* * *

Cântece despre popa Pleşa Costandin au răzbătut până în zilele noastre. Dar nimeni nu ştie ce s-a ales de cartea cea minunată după moartea lui. A trăit până de curând o bătrână în sat, care a mărturisit mereu că popa Costandin, înainte de moarte cu trei zile, s-a târât până în grădină, a adunat găteje uscate, a făcut un foc şi a ars cartea cea groasă, foaie de foaie. Mai mărturisea că ea a văzut focul şi că diavoli mulţi se împleteau în flăcări, se zvârcoleau şi porneau apoi săgeată în văzduh. Şi mai spunea că, cu groaza în oase, s-a uitat la foc până la sfârşit, şi că la urmă, după ce n-a mai rămas decât şperla, s-a pornit o volbură de vânt şi a împrăştiat în văzduh rămăşiţele, iar barba albă a popii toată se cănise de şperlă.

Bătrâna era vecină cu popa şi ar fi putut vedea. Dar neamurile, cei din jurul popii Costandin, nu ştiau nimic de aşa întâmplare.

Destul că bucoavna aceea n-a putut fi găsită nicăieri, deşi o căutară popi pricepuţi ca pe un ac.

1931—1932

JANDARMUL

I

În dimineaţa ceea însorită de la începutul primăverii, se coborâră, ca de obicei, puţini călători la staţia Vârtopi. Între ei era şi un bărbat tânăr, îmbrăcat în straie nemţeşti, care purta un geamandan mare, ce părea destul de greu pentru un om voinic ca el. Se pleca puţin într-o parte pentru a echilibra povara.

— Nu-i nici o căruţa pe-aici? întrebă străinul, cu un glas aspru, înfundat, cu un accent străin, cum se întâmplă cu cineva care n-a vorbit de mulţi ani româneşte.

Şeful gării, un ungur mititel, cu obrajii roşii, cu mustaţa blondă, îl măsura de sus până jos.

— Dar ce-i aici? Gară de oraş, să aştepte trăsuri? îi răspunse ursuz, în limba ungurească. Şi îi întoarse spatele.

Străinul îl fulgeră cu o privire tare de oţel, şi aruncă după el o înjurătură, tot în ungureşte.

Puse geamandanul jos şi se întoarse către doi fecioraşi români care căscau gura pe peronul gării.

— Căutaţi un par şi luaţi povara asta până-n sat. O să vă plătesc.

Feciorii veniră îndată cu parul, îl trecură prin mânerul cufărului şi-l luară pe umeri.

Satul nu era departe de gară.

Străinul înainta cu pas apăsat şi regulat, de ostaş, şi-şi răsucea din când în când mustaţa neagră. Trupul lui voinic nu se potrivea în straiele acelea nemţeşti, care păreau de împrumut şi că-l stânjenesc în mers. El tăcea, şi fecioraşii nu cutezau să-l întrebe nimic. Din când în când puneau povara jos, să răsufle. Se mirau, din ochi, ce poate fi aşa de greu în geamandan.

Intrând în sat, femei şi bărbaţi care măturau pe la portiţe — era o dimineaţă de duminică — ridicau capul şi priveau după străin. Femeile

făceau câte-un semn de întrebare către feciorașii care duceau povara: «Cine-i?»

Tinerii ridicau din umeri; nu ştiau nici ei.

Înaintea primăriei străinul se opri. Porunci feciorilor să aştepte în drum, iar el intră în primărie. Acolo era şi locuinţa notarului.

După puţină vreme ieşi însoţit de notar, care aducea nişte chei în mână. Vorbeau ungureşte. Tinerii porniră cu bagajul după ei.

Se opriră pe uliţa principală a satului, în faţa unei case mari, de bârne, cum erau toate din sat, cu multe acareturi şi curtea largă cât un hotar.

Notarul luă o cheie, descuie portiţa, apoi cu alta lacătul de la uşa tinzii.

Cei doi feciorași rămaseră cu geamandanul în curte.

— Ăsta trăbă să fie jandarmul, zise unul. S-a vorbit prin sat că bădiţa Bogdan a lăsat toată averea jandarmului.

— Care jandarm?

— D-apoi este un nepot al lui, rămas orfan de mic de amândoi părinţii şi care a trăit mulţi ani printre străini.

— Va fi Dumitru Bogdan, jandarmul...

— Aduceţi cufărul în casă, se auzi din uşa tinzii glasul aspru al străinului.

Le dădu câţiva bani şi-i lăsă să plece.

Când au ieşit oamenii de la biserică, toată lumea vorbea de străin. Femei, bărbaţi, cu capetele aplecate unul spre altul, povesteau despre întoarcerea lui Dumitru Bogdan şi despre norocul ce a dat peste el: i-a rămas moştenire de la unchiu-său cea mai mare avere din sat!

— Cine are noroc are, şi pace bună!

— Cine-ar fi crezut că se mai întoarce? Am auzit că era plutonier în jandarmerie.

— O fi fost, da-n jandarmerie e slujbă de câine, nu de om. Tot cu puşca-n spate şi cu sabia la şold! Omul trage la satul lui, la vatra lui.

— Dar până n-a moştenit pe bătrân, de ce n-a tras? Omul trage la avere şi la bine, spuse un bătrânel cu gura strâmbă.

— A fost norocul lui. Bătrânul Bogdan n-a avut noroc la copii. Toţi i-au murit de mici.

Unii îşi aduceau aminte de Dumitru de când a plecat din sat, fecioraş de vreo cincisprezece ani. Alţii îl uitaseră. Trecuseră de-atunci alţi cincisprezece ani, poate şi mai mult. Prin sat veneau, din când în când, veşti despre el. Mai ales în vremea cât a fost în armată, la acelaşi regiment cu alţi flăcăi din sat, de vârsta lui. Pe urmă s-a auzit că a intrat în jandarmerie, şi de-atunci puţine veşti au mai venit de la el.

Gura satului nu s-a oprit toată ziua aceea de duminică. Bărbaţii, femeile mai ales, se mirau pentru ce n-a venit îmbrăcat ca jandarm, şi, mai cu seamă, ce a putut aduce în cufărul acela, despre a cărui greutate vorbiseră cu mirare cei doi băieţandri.

Cei mai deştepţi spuneau că Dumitru a ieşit din jandarmerie, de aceea a venit îmbrăcat civil; alţii erau de părere că-şi va fi luat numai un concediu.

Femeile ajunseră la încheierea că în cufărul acela trebuie să fie bani, şi încă mulţi.

— Ce vorbiţi prostii? le înfruntă învăţătorul. Cine mai umblă azi cu lada cu bani după el? Cine are bani îi pune la bancă.

Aici se vârî iarăşi în vorbă bătrânelul cel cu gura strâmbă.

— Pui la bancă banii curaţi. Dar aceia de care nu voieşti să ştie nimeni? Hm! un jandarm are multe prilejuri să pună mâna pe bani străini. Câţi hoţi şi tâlhari nu prinde el? Şi pe câţi nu-i face scăpaţi?

Părerea asta o primiră numaidecât, cu însufleţire, femeile. De bună seamă, în ladă sunt bani!

Dar, chiar de nu ar fi fost, casa, curtea şi grădina, moşia cea mai mare din sat, moştenită de

la bătrânul Bogdan, făceau din jandarm un ginere de clasa întâi.

Şi multe mame cu fete de măritat începură să ţese în gândul lor planuri de viitor cu acest Dumitru, pe care încă puţine îl văzuseră, despre care nu ştiau dacă va rămâne în sat au ba şi care toată ziua de duminică nu ieşi din casă.

Şi nu îl văzu nimeni nici a doua zi, nici a treia, nici săptămâna întreagă. Lacătul era pus din nou pe uşa tinzii, şi portiţa era încuiată.

Veştile cele mai ciudate umplură satul.

— V-am spus eu! A venit numai să-şi vadă moştenirea, într-un scurt concediu. Cine gustă o dată din pita domnească, nu se mai întoarce la coarnele plugului, câtu-i lumea şi pământul.

— Se va fi dus să-şi aducă nevasta. Ficior la vârsta lui, va fi cătră treizeci de ani, trăbă să fie însurat.

— Ce, parcă jandarmii de pe la noi se însoară toţi! Ce lipsă au de neveste, când sunt atâtea femei prin sate!

— Poate s-a dus să-şi aduca lucrurile. Va fi având şi el un pat, o masă, veşminte...

— Mai degrabă se va fi dus să-şi pună banii la adăpost. Atâţia bani e primejdie să-i ţină într-un cufăr.

Peste zece zile, într-o dimineaţă, satul se trezi cu el acasă. Se vede că sosise în puterea nopţii. Dar nu venise singur. În curte erau patru boi, două vaci şi un cal de călărie, tânăr, sur. Şi printre vite răsărea un fecioraş ca de optsprezece ani, cu biciul pe spate.

Oamenii îşi aduseră aminte că de la bătrânul Bogdan nu rămăseseră vite. El le vânduse cât a fost în viaţă, şi cu preţul lor a mai cumpărat pământ. Toată moşia o dădea în parte, după ce rămăsese singur-cuc.

Dimineaţă, la portiţă, se grămădiră bărbaţi şi femei. Când ieşi din casă jandarmul, nimeni nu-l mai cunoscu. Era îmbrăcat în portul satului, ca

oricare fecior, cu deosebirea că purta cizme în loc de opinci sau de bocanci.

Un murmur de mirare se auzi în grupul de la portiţă: era un bujor dc român cum nu se afla altul în sat. Drept ca un brad, dar cu trupul vârtos, cu priviri tari, sure, ca de oţel, cu mustaţa neagră răsucită. Faţa bronzată avea linii aspre, întunecate. O paliditate ciudată pătrundea de subt arămiul obrajilor. Gura părea pecetluită cu o nuanţă de strânsoare.

Trecu printre vite, spuse câteva cuvânte slugii, dar nu aruncă nici o privire grupului de gură-cască de la portiţă.

Satul Vârtopi avu ce vorbi vreme de două săptămâni!

În vremea asta, Dumitru Bogdan puse în rânduială carul, cele două pluguri rămase de la bătrân, şi începu să are de primăvară, cu amândouă plugurile, el şi sluga.

La capătul moşiei moştenite erau de vânzare vreo zece iugăre. Dumitru le cumpără, le ară şi sămănă în ele orz şi ovăs.

Oamenii rămaseră în credinţa că jandarmul avea bani în cufărul cel greu. Altfel, cum ar fi cumpărat o avere întreagă?

Dar mai mult se mirau văzându-i cât e de harnic şi cum se pricepe la arat şi sămănat.

— Se vede că până a întrat în armată tot cu plugul a umblat.

— ÎI răzbună acum şi pe tată-său, care n-a putut să păstreze moşia rămasă de la părinţi.

— Cum s-o păstreze, dacă în zilele de plugărie nu se mişca din crâşma lui Ghidale?

Dumitru Bogdan era scump la vorbă şi posomorât. Nici sluga, nici altcineva nu-l auzise cântând sau fluierând, nici pe câmp, nici în curte. Iar oamenii, ştiindu-l că a fost strajameşter la jandarmi, nu cutezau să înceapă vorba cu el.

În scurtă vreme, gospodăriei lui i se mai adaose o femeie în vârstă, lelea Fira, o rudenie îndepărtată

de-a bătrânului Bogdan, cunoscută în sat ca femeie tăcută şi singuratecă. Ea pregătea mâncarea, ea spăla, ea ţinea rânduiala în cele două camere mari, în tindă şi în cămară, în curte şi în grădină.

Femeile cu fete de maritat căzură în greu frământ: cum să facă să şi-l apropie? lar fetele-mari se aprinseră toate după Dumitru. Era cel mai frumos şi cel mai spălat bărbat din sat; fecior cu averea cea mai mare, harnic şi cuminte. Nimeni nu l-a văzut intrând în crâşmă, nici pe lelea Fira sau pe slugă ducând băutură acasă. Şi în satul acela maramureşean erau multe cârciumi, şi nici dintr-o casă de român nu lipsea băutura.

Dumitru însă nu se amesteca nici cu bărbaţii, nici cu femeile şi fetele. Schimbase vreo câteva vorbe cu preotul, cu învăţătorul, cu primarul şi notarul, cu vreo patru-cinci gospodari din sat, dar cu nici un fecior de seama lui nu vorbise. La biserică mergea rar. La horă deloc, şi lucra duminica prin curte, prin grădină, fără să ia seama la vorbele oamenilor.

Şi în vreme ce fetele-mari îl sorbeau din ochi, şi mamele lor căutau prilej să intre în vorba cu el, flăcăii şi bărbaţii începură să-l urască şi să-l vorbească de rău.

— A fost jandarm!... Şi ce-i într-asta? Ce domnie mare, să nu mai cunoască oamenii din sat?

— Parcă n-am şti noi cine i-au fost părinţii! Au mâncat tot ce-au moştenit!

— Poate are şi el patima taică-său şi se ţine cu puterea să nu-i apuce pe urmă! Dar aşchia nu sare departe de topor...

— Cine ştie, măi oameni buni, ce are pe suflet! Câţi jandarmi n-au împuşcat oameni? Poate are şi el o moarte pe suflet. Nu-l vedeţi cât e de întunecat, de parcă-i plouă şi ninge mereu? Ori poate banii cei mulţi, câştigaţi cine ştie cum, îi stau grei pe suflet...

Câteva femei începură s-o iscodească pe Fira, rubedenia aceea îndepărtată care-i grija de casă.

Dar Fira şi mai nainte era mută ca pământul, iar acum amuţise şi mai tare. Ea nu ştia nimic. Nu ştia dacă-i însurat ori nu-i, dacă în cufărul acela a avut ori mai are bani, dacă e rău sau bun, dacă are de gând să mai cumpere moşie ori ba, dacă are gânduri de însurătoare ori nu are, dacă va rămâne mereu în sat ori va pleca iar în jandarmerie. Erau tot atâtea întrebări pe care le puneau femeile.

Sluga îl lăuda că-i om harnic şi drept, că uneori îl cinsteşte cu nişte ţigări străine, de care n-a mai văzut. Dar mărturisi că i-e cam frică de mâna lui.

— Când se mânie, izbeşte în vite fără milă şi cruţare, şi sloboade înjurături în ungureşte. Asta a învăţat-o în jandarmerie, zise sluga. Aşa cred eu; ştiu că toţi jandarmii suduie şi bat.

— Acolo se învaţă multe blăstămăţii încă, spuse bătrânelul cel cu gura strâmbă şi care se ţinea mereu pe unde se adunau grupuri de oameni.

— Ce blăstămăţii? întrebă sluga.

— De-o pildă, să umble după muierile oamenilor.

Câţiva oameni din grup întoarseră capetele spre bătrân. Ştiau că Ilie Rău, bătrânelul acesta cu gura strâmbă, care era şi împărţitorul poştei în sat, îşi vâră nasul pretutindenea şi ştie multe lucruri. Sluga râse.

— De pe partea stăpânului, pot să nu mai fie femei pe pământ. Nu le are grija, cum nu mă gândesc eu la moarte.

Ilie Rău clipi din ochii-i mici, vicleni.

— Încă-i proaspăt în sat, dar vom vedea mai târziu. Bineînţăles, dacă nu va fi om de omenie, să se însoare.

— Cum s-a lăsat de jandarmerie, se va lăsa şi de năravurile rele, spuse un gospodar care trăgea nădejdea să-şi mărite fata cu el.

— Are sămănături frumoase, adaose cu acelaşi gând un altul; ce-a dat bătrânul în parte mai an, el a răscumpărat cu bani. Aşa că are şi grâu de

toamnă, pe lângă ovăs şi porumb. Şi toate-au crescut îmbelşugat...

— Cine se va mărita cu el, vine la casă plină. Harnic ficior! Ce pagubă că nu-şi pune ochii pe vreo fată! S-ar lumina şi viaţa lui, zise o bătrână.

— A trăit fără părinţi, tot în străini. De aceea se va fi sălbătăcit aşa, zise alta.

Dumitru Bogdan sosise în Vârtopi pe la sfârşitul lui martie. Acum era mijlocul lui mai, şi adeseori duminica nu mai lucra, ci, luându-şi un băţ pe care-l adusese din străinătate, ieşea la câmp să-şi vadă sămănăturile. Umbla tot cu pasul lui larg şi măsurat, de jandarm, cu trupul drept, cu grumazul încordat. Şi umbra lui trecea prin lumina plină de mireasma tare a vieţii ca un greu semn negru de întrebare pentru întreg satul.

II

A treia casă de la vatra Bogdaneştilor era gospodăria lui Ion Roşu, bărbat de vreo douăzeci şi opt de ani, însurat abia de trei ani, om fruntaş în sat, şi ca neam, şi ca avere, şi ca ştiinţă de carte.

Nevasta lui, Veronica, abia împlinea douăzeci şi unu de ani. Fusese fată săracă. Roşu o luase pentru frumuseţea ei, cu care îl legase încă din copilărie. Veronica era zveltă ca o viespe, cu ochi negri pătimaşi, sprintenă ca o suveică.

Întreg satul ştia că fetei îi plăcuse de un alt fecior. Ion Roşu nu avea nimic atrăgător pentru o fată ca Veronica. Dar la sfatul şi îndemnul părinţilor, ea se supuse. Şi nu-i păru rău, pentru că bărbatul era bun, cinstit şi o ţinea ca pe palme.

Într-o seară ducea apă de la fântâna din uliţă, când simţi deodată cofele prea grele şi avu părerea că i se pironesc în ceafă două cuie înroşite în foc. Puse cofele jos, răsuflă din greu şi, întorcându-şi capul, se uită în urma ei. La a treia casă, dinaintea portiţei, stătea drept ca un brad Dumitru Bogdan şi o aţintea cu privirile. Femeia, înfiorată, îşi întoarse repede capul, păli ca moartă şi abia mai avu putere să-şi ridice cofele. O spaimă rece îi cuprinse toate mădularele şi, după ce intră în casă, îşi şterse sudorile de pe frunte. Îşi făcu cruce spunând, parcă în neştire: «Doamne, fereşte şi apără!». Apoi începu să se închine la icoane. Era singură acasă. Bărbatul încă nu sosise de la plug.

Dar, închinându-se, simţi încet ca o răscolire de foc în tot trupul, în locul spaimei de mai nainte. Chipul lui Dumitru i se năzărea mereu. Ce ochi frumoşi şi trişti avea! Şi câtă patimă în ei!

— Nu! strigă ea tare în faţa icoanelor. M-a privit ca pe o pradă! S-a uitat la mine ca un strigoi care-ţi ia sânge! Nu!

Şi iar începu să se închine, bătând mătănii: «Doamne, fereşte şi apără de rău!».

O durea capul. Îşi stinse cărbuni şi se spălă cu apă de leac. Zadarnic. Toată noaptea se zvârcoli ca pe jar.

Peste trei zile, aceleaşi piroane de foc în ceafă. Peste o săptămână, iar. Şi de câte ori întorcea capul, vedea ochii arzători ai lui Dumitru Bogdan pironiţi asupra ei. A doua oară era pe câmp, a treia oară la ea în grădină.

Cum se ţinea jandarmul în urma ei! Nu-l văzuse mai nainte. Nu ştia de unde a răsărit! Şi mereu aceeaşi spaimă la început, aceleaşi tulburări, şi pe urmă acceaşi furnicare de fiori care-i aprindea întreg trupul.

Când, a patra oară, întoarse capul, era la ea în portiţă, în crucea amiezii, venea cu nişte târguieli de la prăvălie.

Dumitru era numai la doi paşi de ea. De unde răsărise aici?

— La noapte te aştept în grădină la voi, lângă nucul cel mare.

Speriată de moarte, ea ţâşni în curte şi izbi portiţa. Se împiedecă şi căzu. Iumea se învârtea cu ea. Un gând i se implântă ca o suliţă în creier: «Ce bine ar fi să mor acum!“.

lon Roşu, bărbatul, era dus la moară, într-un sat vecin. A plecat de dimineaţă şi nu se va întoarce până mâine la amiază. De unde a aflat Dumitru? De dimineaţă l-a văzut, prin fereastră, plecând cu plugul. Veronica se ridică cu greu din curte şi intră în casă.

În vreme ce aprindea tămâie şi se închina la icoane, un singur gând o lumina şi o sângera: «Doamne, ce bărbat frumos! Niciodată nu l-am văzut atât de aproape!» Bătând mătănii să piară ispita, întreba mereu cu glas tare, ca pentru a se încuraja:

— Dar cine-i el? Ce vrea el cu mine?

Şi în aceeaşi vreme se simţea moale şi neputincioasă ca o cârpă muiată: ştia cine-i! ştia ce voieşte cu dânsa!

Fugi în curte; îşi făcu de lucru în grădină; trecu pe la nişte vecine; alergă până la părinţii ei, în celălalt cap al satului. Zadarnic! Neliniştea şi înfrigurarea ei creşteau din clipă în clipă.

Spre înserate veni iar la părinţii ei.

— Mamă, vreau să dorm la noapte aici la dumneavoastră.

— Dar ce ai, tu fată? Ai înnebunit? Azi de două ori ai alergat până aici. Ce-i cu tine? Arzi toată ca jarul.

— Nu ştiu, mamă, mi-e frică! Mi-e frică!

— Parcă n-ai mai durmit tu singură în casa voastră! D-apoi când a fost bărbatul tău la manevre? Trei săptămâni ai durmit singură, şi niciodată nu te-ai plâns de frică.

Veronica îşi ştergea sudoarea de pe frunte cu năframa.

— Să meargă tata să doarmă la noi în noaptea asta.

— Bine, tu fată, să meargă? Văd eu bine că tu eşti bolnavă şi vorbeşti într-aiurea.

Omul, abia sosit, ostenit, de la plug, trebuia să meargă până la capul celalt al satului; totuşi, o linişti pe Veronica:

— Mă voi duce, fata tatii, cum să nu mă duc? Văd eu că ţi-e rău. Poate te-a deocheat cineva. Vezi, tu femeie, şi stinge-i nişte cărbuni.

După cină, omul îşi luă o nuia în mână şi plecă.

După ce-i stinse cărbuni şi-i descântă, Veronica părea că s-a mai liniştit. Se culcară, şi mama şi fata.

Ruptă de osteneala zilei, bătrâna adormi îndată. Pe o laviţă, lângă perete, Veronica se răsucea mereu. Către miezul nopţii se sculă tiptil şi se furişă pe uşă. Peste o jumătate de ceas era în grădina lor, unde o aştepta Dumitru Bogdan.

Aşa s-a întâlnit întâia oară Veronica cu omul cel întunecat şi singuratec, cu fostul jandarm, către sfârşitul lunii lui april.

Două luni, mai şi iunie, nimeni n-a ştiut unde se întâlneau în fiecare noapte. Dar satul începu să vuiască şi să fiarbă. Ilie Rău, bătrânelul cel cu faţa strâmbă, factorul poştal al satului, aruncă întâile bănuieli.

— Am spus eu că în jandarmerie se învaţă multe răle! Cu ce-a greşit înaintea lui Dumnezeu lon al Roşului, să-şi bată jandarmul joc de casa lui?

Femeile-şi şopteau la ureche:

— Veronica Roşului?

— Veronica!

— În loc să se însoare, să ajungă în rând cu oamenii! Câte fete frumoase, de măritat, nu sunt în sat! Şi oricare ar merge bucuros după el.

— Poate că i-a aruncat farmece Veronica. Nu sunt aproape vecini? Numai două case îi despart.

— Ce mai staţi să vorbiţi! Veronica are bărbat tânăr, om fruntaş, nu-şi bate joc de casa lui. Nici el nu-i orb şi surd, să nu afle ceva dacă ar fi adevărat.

— De, parcă nu-i vorba din bătrâni că ce ştie satul nu ştie bărbatul?!

— Nu i-a văzut nimeni întâlnindu-se; nu i-a auzit nimeni schimbând un cuvânt. Să vorbeşti de rău fără nici o probă, e greu păcat. Ce blăstămată e şi gura satului!

Părerea aceasta din urmă era a preotului, dar abia câţiva bărbaţi credeau la fel. Femeile, deşi nici una n-a văzut cu ochii, ar fi jurat că zvonurile erau adevărate.

Dovezile? Vagi, nehotărâte!

Slugii lui Dumitru i s-a părut, în câteva rânduri, că, în miez de noapte, ar fi ieşit cineva din casă. Dar părea că-i mai mult umbră decât om, aşa umbla de uşor, aşa s-a făcut de repede nevăzut.

Ilie Rău — de unde aflase, nimeni nu ştia, nu spuse nimănui — ştia şi locul întâlnirii: lângă nucul cel bătrân din grădina lui lon Roşu.

Vreo trei femei, fără să ştie una de alta, săriseră gardul prin fundul grădinii dinspre câmp. Pătrunseseră, printre prunii deşi, până la nucul cel bătrân, şi ar fi aflat iarba rară bătucită.

În câteva nopţi, câinii din curţile vecine lătraseră la început ca la om, apoi începuseră să urle speriaţi.

O babă întârziată pe hotar, — ea ştia de ce, — într-o noapte cu lună văzuse trecând gardul în grădina Roşului pe cineva îmbrăcat în negru de sus până jos. Om n-a putut fi, pentru că a trecut gardul cel înalt uşor, ca un abur.

În sfârşit, lelea Fira, rubedenia îndepărtată ce grija de casa lui Dumitru Bogdan, amuţise de tot şi parcă şi asurzise; nimeni nu-i mai putea scoate o singură vorbă, deşi, îndată ce ieşea pe uliţă, femeile o înconjurau roi şi se ţineau ca scaiul de ea, până la prăvălie şi înapoi.

Dar se pare că sunt femei şi sunt bărbaţi care au semnele lor după care cunosc pe nevasta vinovată. Acestora nu le trebuia nici o dovadă. Le era de-ajuns să se uite la Veronica: femeia se schimbase! Se ţinea mai drept, părea că mai crescuse, păşea apăsat, hotărâtă şi se uita drept în ochii omului. Privirile ei se măriseră şi ardeau în flăcări negre. Mai nainte umbla adeseori cu capul plecat, privea cu sfială în ochii omului, ca şi când s-ar fi simţit vinovată că ascultase de părinţi, că l-a părăsit pe cel iubit şi s-a măritat, din interes, cu lon Roşu. Acum se desprindea din întreaga ei fiinţă o mândrie mare. Părea că vrea să întreacă pe toată lumea. Şi se făcuse mai frumoasă, mai sprintenă, mai harnică.

Schimbarea aceasta din urmă o văzu şi bărbatul ei, o privea cu încântare, se bucura în sufletul lui şi o mângâia cu gingăşie pe obrajii împurpuraţi.

Veronica nu se ferea de el, de mângâierile lui. Ea nu le mai vedea şi nu le mai simţea. Intrase într-o lume cu totul nouă faţă de aceea în care trăise până atunci. Iar bărbatul îşi avea locul în

lumea cea veche, şi ea nu voia să-l alunge de-acolo. Cea care rămânea cu lon acolo era Veronica cea de demult. În lumea cea nouă nu exista decât ea, ea de după întâlnirea cu Dumitru, fostul jandarm. Şi ştia că abia acum a început să trăiască. De aici izvora mândria ei de femeie, care o făcea să-şi înalţe capul peste toată lumea.

Rareori se gândea cum a pus Dumitru stăpânire pe ea. O teamă adâncă, nedesluşită i se cuibărea în fundul sufletului de câte ori îşi aducea aminte de cele două piroane de fier înroşite în foc pe care le simţise înfigându-i-se în ceafă subt privirile lui. O tulbura aceeaşi spaimă: n-a fost lucru curat! Dar repede-i alunga amintirea un sentiment atotcotropitor: «A fost soarta mea, partea mea în viaţă. De soarta lui nimeni nu poate scăpa.»

Şi ea n-ar fi voit acum să scape nici moartă.

Erau bărbaţi şi erau femei care citeau aceste schimbări în toată fiinţa, în toată purtarea Veronicăi. Aceştia nu se mai îndoiau nici o clipă de traiul ei cu fostul jandarm.

Dar pe Dumitru nu se vedea nici o schimbare. El îşi vedea cu străşnicie de lucrul lui, tot aşa de pecetluit ca şi mai nainte.

Gura satului nu se mai potolea. Femeile cu fete de măritat blăstămau pe Veronica şi-i ziceau căţea. Nu aveau nici o dovadă, nici un martor despre păcatul ei. Dar găsiră tâlcuiri.

— Farmec este! Dar nu se ştie: l-a fermecat ea, sau a fermecat-o el? Jandarmul ista poate foarte bine să fie în legătură cu duhurile necurate. N-a intrat în sat ca oamenii. Nu trăieşte ca oamenii. Iar ochii lui ard mereu, ca la strigoi.

— Şi pentru ce umblă noaptea în mantie neagră, cum l-a văzut bătrâna ceea? Şi cum trece gardurile ca un abur? Şi pentru ce câinii, după ce-l latră, încep să urle?

— La urma urmelor, nici nu ştie nimeni cine este. Cine să mai cunoască pe un om de treizeci de ani când nu l-a mai văzut de când a fost de

cincisprezece ani? Cui şi-a arătat drepturile la moştenire? Se spune că notarului. Dar străinul a venit cu o ladă de bani!

Aşa umblă gura lumii în mai şi iunie. La sfârşitul lui iunie, Ion Roşu muri de moarte năprasnică, înveninat cu bureţi culeşi şi gătiţi de nevasta lui, de Veronica.

Mâncase şi ea din bureţii aceia, se îmbolnăvise greu, ajunsese în gura morţii. Dar doctorul satului o trimise în grabă la spitalul din Sighet, unde-i făcură spălături şi unde zăcu trei săptămâni.

În vremea asta o comisie cercetă cazul, constată că omul murise de înveninare cu bureţi răi, amestecaţi cu de cei buni. După însănătoşire, Veronica fu ascultată la judecată. Doctorii dovediră că de aceiaşi bureţi veninoşi era să moară şi ea, şi nici n-ar fi scăpat dacă nu o trimiteau grabnic la spital.

Fu pusă în libertate.

Când se întoarse în sat, peste vreo patru săptămâni, era slăbită şi veştedă. Două săptămâni încheiate n-a ieşit din casă. Nimeni nu veni s-o vadă, afară de părinţii ei.

Acum se puse peceta adevărului pe toate zvonurile ce umblaseră două luni. Gura satului urla: nu numai că a trăit cu jandarmul, dar şi-a înveninat şi bărbatul, să se poată mărita cu Dumitru.

Zadarnic spunea câte un om cu scaun la cap:

— Cum să-l învenineze, dacă şi ea abia a fost scoasă din gura morţii?!

Nimeni nu-l lua în seamă.

— Nu-i numai o căţea, ci şi o ucigaşă, spuneau aproape toţi sătenii, bărbaţi şi femei.

Şi aşteptau să mai treacă o vreme şi să se cunune. Ce-i mai putea împiedica? Ion Roşu putrezea în mormânt. Pe ea, pe Veronica, judecata o dovedise nevinovată.

III

Căzu ca un trăsnet peste Vârtopi când, la două săptămâni după întoarcerea Veronicăi, preotul vesti în biserică cununia lui Dumitru Bogdan cu Catarina Albu, fata lui Gligor Albu, omul cel mai avut din sat după fostul jandarm.

Era întâia vestire, şi în după-amiaza aceleiaşi duminici preotul vesti şi cununia. Pentru două vestiri s-a cerut şi s-a primit dispensă de la vlădicie.

Ochii tuturora începură să caute pe Veronica. Nu era în biserică. Nu era nici prin sat. Femeile şi copiii din apropiere spuneau că plânge în casă cu urlet, ziua, noaptea. Plângea pe cel mort? Jelea după cel ce se însoară?

Credinţa satului în vinovăţia Veronicăi se clătina acum. Se mirau cu toţii de hotărârea fulgerătoare a lui Dumitru Bogdan de a se însura cu Catarina. Nimeni nu i-a văzut vreodată povestind, deşi se ştia că şi mama şi fata se dădeau în vânt după jandarm.

Şi, dacă a trăit două luni cu Veronica, pentru ce nu se însura acum cu ea?

Mulţi spuneau că femeile pizmaşe au scornit legăturile dintre jandarm şi nevasta lui Ion Roşu, şi nu mai credeau în înveninarea cu voie a bărbatului. A fost o întâmplare nenorocită. Nu era să moară şi nevasta?

La cununie veni tot satul. Nimeni n-a văzut pe mire spovedindu-se şi cuminecându-se la liturghia de dimineaţă, când se făcu vestirea. Catarina singură se apropie de cele sfinte, după obiceiul străvechi. Între lumea venită la cununie, nimeni nu văzu pe Veronica, nici pe Gligor Albu, tatăl miresei.

Catarina fu adusă în casa Bogdăneştilor, la avere mare, pizmuită de toate mamele cu fete de măritat,

duşmănită şi de fetele-mari. Ce lujer de om era mirele! Nici un fecior din sat nu se putea asemăna cu el.

Dar la o săptămână după nuntă, într-o seară, Catarina începu să ţipe în casă ca din gură de şarpe. Şi de atunci jandarmul, vreme de două săptămâni, o bătu în toată seara. Nu se ferea de nimeni. O bătea şi în curte, în văzul vecinilor.

Şi tot la o săptămână după cununia aceea, văduva lui Ion Roşu se arătă din nou pe uliţele satului, cu faţa îmbujorată, sprintenă ca o suveică, povestind nenorocirea cu bureţii şi cum au spălat-o pe ea atunci pe dinăuntru doctorii din spital.

O vreme satul rămase uluit: dac-o bate pe Catarina, e semn că jandarmul s-a întors la cea dintâi, săturându-se grabnic de nevastă. Altfel, cum s-ar fi potrivit bătaia Catarinei cu noua înflorire a văduvei lui Roşu?

Zvonurile începură să umble iar: jandarmul s-a întors la Veronica!

Erau femei şi fete pline de pizmă şi de răutate, care se bucurau de păţania Catarinei.

— Aşa-i trăbă! De ce s-a legat de el, bărbat înhăitat cu femeie măritată? Şi încă ce femeie! Una care şi-a otrăvit bărbatul!

De când Veronica umbla iar printre oameni, cu capul sus, mulţi credeau din nou că totuşi înveninarea lui Ion Roşu n-a fost lucru curat.

Gligor Albu, socrul, auzind cum îi bate jandarmul fata, s-a înfăţişat cu turbare înaintea lui.

— Să nu mai aud c-o baţi, înţălesu-m-ai? Cât eşti de jandarm, îţi răsucesc grumazii ca unui pui de găină! Aşa-mi trăbă dacă n-am stat destul împotriva nebuniei muierilor!

Gligor era un român înalt şi pietros, voinic cât un munte. Îl privi cu dispreţ şi cu ură pe ginere şi, părăsindu-l, bătu din picior.

Dumitru Bogdan se învineţi şi făcu un pas după socru să-l înhaţe de grumazi. Dar se răzgândi şi se opri, suflând greu ca un foi.

Pe drum, Gligor spuse cui voia să-l asculte:

— Aşa-mi trăbă dacă am ascultat de nebunia femeilor! Atâţia ani în jandarmerie l-au sălbătăcit de tot. Mirare e? Din bătaie a trăit, şi, cine ştie, poate şi din omor...

Când frământarea se porni din nou şi gura satului nu mai înceta, alt trăznet căzu asupra lui: se sună mobilizarea generală, izbucni războiul din 1914, pe la Sânt Ilie.

Se sfârşeau o lume şi o viaţă, şi începea alta. Parcă s-a săpat deodată o prăpastie între ele, deşi lumea ce avea să vină nu era cunoscută decât ca un presimţ de groază şi de moarte.

Oamenii din Vârtopi, care din martie trăiseră din vâlva întoarcerii jandarmului, bărbaţi ca şi femei, căzură cu toţii deodată în cumpăna primejdiilor, necazurilor şi spazmelor proprii. Întâmplările din ultimele luni păreau că se petrecuseră înainte cu veacuri. Îngrijorări grele brăzdară feţele oamenilor.

Dumitru Bogdan, fostul jandarm, fu mobilizat printre cei dintâi. Cui îi mai păsa, în tot satul, ce se va mai întâmpla cu el?

Iată, erau şi de aceştia!

Catarina, când auzi vestea, înlemni. Cum, la trei săptămâni după cununie, în gura morţii?! Începu să se bocească şi să-şi smulgă părul. Uitase într-o clipă bătăile şi ruşinea grea adusă unei neveste tinere. Mamă-sa îşi va fi avut ea gândurile ei cu cununia asta, dar fata era demult îndrăgostită greu de Dumitru. N-a avut Veronica o duşmană de moarte, între toate fetele din sat, ca pe Catarina. L-ar fi luat să fi fost gol ca degetul. Şi ar fi trăit cu el chiar de ar fi bătut-o zilnic toată viaţa. Şi acum, după trei săptămâni de la nuntă, să plece în război, poate la moarte? Cu neputinţă!

Întreba prin sat pe toată lumea dacă-i adevărat. Se duse până la părinţii ei, care locuiau într-altă parte a satului, să-i întrebe şi pe ei.

Gligor, tată-său, era vesel. Catarina nu l-a mai văzut aşa dinainte de a fi vorba de căsătoria ei cu

Dumitru. Pe-o clipă îi veni inima la loc: dacă tatăsău e vesel, nu poate fi nici o primejdie. Dar inima-i sări din nou când omul vorbi.

— Cum să nu fie adevărat, tu fată? S-au tras clopotele! S-a bătut toba! Nu vin chemări prin telegraf? N-au dat porunci notarul şi jandarmii?

Catarina începu să plângă cu hohote.

— Ce proastă eşti, tu fată! Las' să-l ducă! Las' să-i moaie oasele! Până va veni acasă, o să se potolească şi căţeaua!

Catarina îşi înghiţi plânsul, se uită la părintele său şi se înălbi ca varul.

— Cum? Şi dumneata crezi iar?

— Nu-s orb, nici surd, fata mea! S-au ţinut ei şi înainte de a muri Roşu din bureţi. Iar de două săptămâni, de ce te-a chilăvit pe tine şi te-a făcut de ruşinea satului, cu noi cu tot? S-a înhăitat iar cu spurcăciunea! Da' până s-o mai întoarce jandarmul, este vreme să se potolească şi căţeaua. Poate se va mărita văduva lui Roşu, că bun e Dumnezeu şi meşter e dracu!

Cei care plecară dintâi, între care şi jandarmul, fură mulţi. Satul întreg veni la staţie.

Veni şi Veronica, deşi nu avea nici frate, nici părinte, nici bărbat care pleca în război. Dar nu o luă nimeni în seamă. Nici chiar Catarina nu o văzu. Toate sufletele erau îngrijorate de moarte. Femei şi copii plângeau. Plângea şi lumea care venise numai pentru privelişte. Cine să se mai gândească la cele petrecute în sat în zilele din urmă?

Când să se urce în tren, Dumitru Bogdan abia se descleştă din braţele Catarinei; când puse piciorul pe scară, din mulţime izbucni un răcnet de groază:

— Mitre! Mitre! Mitre!

Din două sărituri, Veronica fu lângă jandarm, dar se trezi cu Catarina în faţă.

— Aici eşti, căţea? Ce ai cu el?

Catarina era galbenă ca moartea. Cele două femei săriră ca furiile una asupra alteia, şi până să

apuce oamenii să le despartă, se despletiră şi-şi însângerară feţele cu unghiile.

Jandarmul se pierdu repede în mulţimea din vagon. Trenul şuieră şi porni în bocetele şi ţipeteIe celor rămaşi. Catarina căzu la pământ ameţită. O stropiră cu apă rece. Veronica se strecură prin mulţime, legându-şi năframa ce-i fusese smulsă din cap, şi o luă spre sat fără să-i aibă cineva grija.

Oamenii uitară întreaga întâmplare încă aici, la gară, de unde se ridica mereu jelania grea ca o cădere depărtată de ape. Lumea privea încă în urma trenului dispărut şi părea că nu se îndură să se înapoieze la vetre.

Numai Ilie Rău, bătrânelul cel cu gura strâmbă, stropind-o cu apă rece pe Catarina, bombănea:

— Dracu nu doarme niciodată! Da' scoală, tu nevastă! O să te mai întâlneşti cu el, n-ai teamă.

Nu se ştie la ce se gândea moş Ilie: la cel din pietre, sau la jandarm?

Catarina, luată de subsuori, fu ridicată de la pământ. Apoi, palidă ca ceara, porni sprijinită de mamă-sa spre casă.

Gligor nu venise la gară. Pentru el plecarea jandarmului în război nu era prilej de supărare, ci de bucurie. Când văzu intrând în curte pe cele două femei, şi pe fată zgâriată toată pe obraz, cu părul despletit abia legat sub năframă, îi lunecă de pe buze o înjurătură auzită numai de el:

— Nebunele!

Îi era scârbă de ele.

Fata, când îl văzu, izbucni în plâns.

— Nu plânge, tu fată! Ştii ce ţi-am spus. Ai scăpat de dracu, după care aţi alergat amândouă ca nişte nebune. Las' să-i moaie şi lui oasele, cum ţi-a făcut şi el ţie! Las' să treacă vremea! Las' să se potolească şi căţeaua! Vezi cum ţi-a pus peceta ticăloşiei ei şi-a lui în obraz?

Gligor auzise ce s-a petrecut la gară de la nişte oameni care veniseră mai devreme.

Dar acum, alături de fată, începu să se bocească şi mama. Gligor trânti portiţa, porni prin sat şi le lăsă să urle.

Înspre seară se întoarse şi zise fetei:

— Tu vei merge la casa ta, la casa bărbatului. Este acolo o avere întreagă. Nu o poţi lăsa pustie. Nu o poţi lăsa pe mâna slugii.

De părerea aceasta era şi mama, dar ea stăruia ca în noaptea asta Catarina să doarmă la ei. Gligor fu însă neînduplecat. Îşi luă fata de mână şi o duse în casa Bogdăneştilor.

— Nu eşti singură, tu fată; lelea Fira e tot aici, şi aici va rămâne, să-ţi ajute în casă şi să-ţi ţină de urât. Apoi nici noi nu trăim într-alt sat, iar sluga, Nicodim, e harnic să păzească şi curtea şi casa. O să vă aduc mâine şi doi câini. Niciodată n-am înţăles pentru ce Dumitru n-a ţinut câine la casă.

În noaptea aceea Catarina n-a închis ochii. La masă n-a stat. A cinat lelea Fira cu sluga, cu Nicodim. N-a scos nici o vorbă.

Fira nu s-a dus la gară. Jandarmul, când a plecat, i-a pus în palmă un ban de aur. Bătrâna îl legase într-o năframă şi-l ascunsese în sân. De atunci o încălzea mereu banul dăruit, ca şi când ar fi purtat în sân un ochi de jar.

Nicodim îl însoţise pe stăpân, care îi plătise simbria pe anul întreg tot în bani de argint. Îi dusese la gară acelaşi cufăr cu care venise în martie. Nu mai era greu ca atunci.

Sluga cină tăcut şi plin de nelinişte. Se spunea că în curând vor fi mobilizaţi alţi oameni. Apoi alţii. Cine ştie? Curând va veni poate şi rândul lui... Rămase cu sufletul greu de jelania satului la staţie. Parcă i se pusese un văl pe ochi, prin care viaţa se întrezărea cu mult mai grea şi mai plină de nenorociri decât crezuse el.

După cină ieşi în curte şi se duse în grajd, unde avea un păcel cu fân, să se culce. Boii şi vacile zăceau rumegând nepăsătoare. Calul izbea uneori din copită.

Lui Nicodim îi veni un gând: dobitoacele sunt mai fericite ca oamenii. Ele nu mai ştiu ce se întâmplă în lumea asta! Războiul! Cum va fi şi războiul ăsta? Nicodim încă nu ajunsese la anii recrutării.

Lelea Fira spălă vasele, în aceeaşi nesfârşită muţenie. Părea că nu a băgat de seamă zgârieturile de pe obrajii Catarinei. Numai după ce se puse în păcelul ei, stingând lumânarea, scoase un oftat prelung.

Dimineaţa următoare, spre marea mirare şi spaimă a Catarinei, bătrâna îşi despătură buzele şi zise:

— Te-ai zvârcolit toată noaptea ca şarpele pe jar. Nu-i bine aşa, fata mea. Şi altele au păţit ca tine. Porunca de la împăratul nu se poate schimba. Dar să ştii un lucru: nepotul Dumitru a început o gospodărie care trăbă să meargă înainte. Noi va trebui să muncim ca şi când el ar fi acasă.

Catarina oftă şi-şi şterse lacrimile. Fără Dumitru, ea era aici o străină. Pentru ce ar mai rămâne la o casă pustie? Cum ar putea vedea în bătrâna asta mută o rudenie? N-a văzut nici până acum. Când a venit de la cununie, nu i-a spus un cuvânt; după ce o batea bărbatu-său, ea se strecura în curte, în grădină. Îi era frică de bătrână. Dar îşi aduse aminte că tatăl său o adusese aici de mână şi-i poruncise să rămână la noua vatră. Îi vorbise aproape ca şi bătrâna. Cum să rămână? Peste două curţi era casa lui Ion Roşu, casa Veronicăi. Dacă se vor întâlni, nu-şi vor scoate ochii? Nu se vor ucide? Nopţi în şir nu se apropie somnul de ea. Dar peste zi lucra şi, muncind, uneori mai uita de necazuri: plecarea lui Dumitru, războiul, Veronica.

După mobilizarea de la începutul lui august, urmară alte chemări sub arme. Alţii plecară din sat, cu zecile; apoi alţii.

Satul îi petrecea cu mai puţină jelanie decât pe cei dintâi, şi al treilea transport nu mai fu petrecut la gară decât de rudeniile mai apropiate. Omul se

obişnuieşte şi cu binele, şi cu răul, şi să nu-i dea Dumnezeu câte poate răbda.

Lucrul câmpului era în toi în aceste regiuni de miazănoapte. Mai erau încă de secerat ovesele. Se coseau fânaţele de munte. Oamenii care au mai rămas prin sat, femeile şi copilandri, munceau şi în locul celor plecaţi.

Lucrau şi Catarina şi Veronica în rând cu lumea. Satul nu se mai interesa de ele şi de Dumitru. Gândurile erau împărţite între cei duşi şi între grijile de acasă ale fiecăruia.

Pe fostul jandarm nu-l mai pomenea nimeni, afară de cele două femei, în sufletul lor.

Trecură săptămâni şi luni. Începu să cadă întâia zăpadă.

IV

Prin noiembrie veniră cele dintâi scrisori de pe front, de prin spitale, din lagărele în care erau concentraţi mobilizaţii înainte de a fi trimişi pe front.

Poştarul satului, Ilie Rău, bătrânelul cel cu gura strâmbă, avea de lucru. Nu se ştie cum ajunsese el din tinereţe ştiutor de carte. La şcoală n-a umblat. O vreme fusese şi ajutor de cântăreţ la biserică. Dar la o pomană se îmbătase rău, se bătuse cu nişte creştini şi rămăsese cu gura strâmbă. Când, după aceea, voi să cânte duminica mai departe în strană, la locul lui, oamenii începura să râdă, şi el trebui să se lase de slujbă. Dar de patima băuturii nu se lăsă, ci căzu în ea tot mai adânc. Acum, de ani, era factorul poştal al satului Vârtopi. Şi de când începură să vină scrisori de la cei plecaţi, era mai mult beat decât treaz. Pretutindenea unde ducea o carte poştală ieşeau oamenii cu un pahar de ţuică. Când nimerea la neştiutori de carte şi trebuia să citească scrisorile, era omenit şi cu două, şi cu trei.

De la o casă la alta el citea toată corespondenţa, aşa că satul întreg ştia într-o zi-două toate veştile venite de la cei mobilizaţi.

Unii trimiteau veşti bune: că sunt sănătoşi, că încă n-au intrat în foc. Cei mai mulţi scriau din spitale, unde erau bolnavi sau răniţi, ori de pe front, într-un ceas de linişte. Erau şi câţiva greu răniţi, prin spitale depărtate: fără un braţ, fără un picior. Spaima şi îngrijorarea nu se mai ridicau de deasupra satului. Cei care aveau pe cineva în război priveau cu groază când se apropia llie Rău. De la o vreme, puţine veşti bune mai aducea.

Prin decembrie sosiră la primărie şi întâile tablouri oficiale ale Ministerului de Război cu cei morţi, răniţi ori dispăruţi.

În toată duminica era îmbulzeală mare în jurul tablourilor cu pierderile.

Ferindu-se una de alta, Veronica Roşu şi Catarina Bogdan ştiriceau şi ele, înfrigurate, în fiecare zi, de la Ilie Rău, dacă n-a scris şi jandarmul. Poştarul avea făgăduială, şi de la una, şi de la cealaltă, de bună răsplată dacă le va spune ce scrie Dumitru potrivnicei.

Trecură patru luni, şi nici una nu primi nici o înştiinţare de la jandarm. De la vreo zece inşi, doar, nu sosise încă nici o ştire. Cele două femei, ferindu-se una de alta, cercetară mereu tablourile oficiale. Zadarnic! Nici o veste, ca şi când pe Dumitru Bogdan l-ar fi înghiţit pământul.

Ele nu puteau nici să-i scrie, neştiind numărul poştei de campanie, pe care numai jandarmul li l-ar fi putut da.

Când una, când alta ieşea în calea lui Ilie Rău, privindu-l întrebător.

Bătrânul clătina din cap:

— Nimic!

Uneori îl iscodeau:

— Ce crezi dumneata? Pentru ce nu vine de la Dumitru nici o ştire?

— Păi, mai sunt şi alţii de la care n-a venit nimic. Cine ştie? Dumnezeu ştie! Poate se mai pierd şi scrisorile, se rătăcesc... Poate să fi căzut prizonier...

Ele îl iscodeau pe bătrân ce scriau alţii: nu cumva l-a văzut cineva, ori s-a întâlnit cu el?

Nu! Nimeni nu-l pomenea.

Catarina se jeluia mamei sale:

— Toată lumea trimite veste. Numa el tace.

— Poate-i scrie celeilalte...

— Nu i-a scris până acum. Ilie Rău ştie pe oricine scrie şi oricui i-ar scrie.

Când mama, când fata, când amândouă tăbărau cu gura pe Gligor:

— Tu n-ai nici o grijă? Dacă nu scrie el, ar putea să-i scrie fata, dacă i-ar şti adresa, poşta de

campanie. Dar tu nici atâta n-ai făcut până acum, să afli poşta aceea!

Gligor avea o bucurie pe care n-o spunea nimănui: dacă jandarmul nu scrie, e semn bun, e semn că-i merge rău şi-i la primejdie. Poate l-au trimis în rândurile cele dintâi în foc, şi va fi căzut prizonier la ruşi. Las' că-i bine, las' să-i moaie oasele!

După întâmplarea aceea de la gară, îl junghia de câte ori se gândea că nu s-a pus de-a curmezişul muierilor şi nu a împiedicat o căsătorie de care acum se ruşina şi ar fi voit s-o ştie desfăcută. Dar ştia că numai moartea desface căsătoria. Pe la ei nu erau divorţuri. Şi apoi fata nu s-ar fi învoit odată cu capul! Dar mai bine ar fi ca jandarmul să treaca prin suferinţe şi chinuri grele, să se întoarcă acasă schimbat. Dacă şi-a nenorocit fata, nu înţelegea să piardă şi averea. Prea frumoasă avere avea şi, iată, nu-i nici un semn ca fata să fi rămas grea, să poată avea drept la moştenire printr-un copil!

Din gândurile lui nu spunea nimic femeilor. Pe fată o mai înţelegea că se frământă şi pătimeşte după o veste de la el. De bătut, de, a bătut-o, şi încă-n graba mare după căsătorie, dar fata-l iubea orbeşte şi nădăjduia în bine. Ea putea plânge, se putea văita! Gligor se făcea că nu o vede. Dar ceea ce-l scotea din sărite pe rumân era că suspina, ba uneori urla, în rând cu fata, şi nevastă-sa.

— A dat boala-n voi! zicea Gligor scârbit.

Se mira ce farmece o fi avut jandarmul acela, om aproape necunoscut, să lege aşa de tare şi gândurile fetei şi ale nevestei.

Şi uneori, când nu mai putea răbda, ridica pumnul asupra femeii lui:

— Să nu te mai aud, că-ţi mut fălcile! Ce? Ţi-a fost ficior? Ţi-a fost bărbat?

Femeia tăcea, îşi ştergea lacrimile c-un colţ de năframă, apoi izbucnea:

— Plâng norocul fetei, păgânule, nu pe el! Numai trei săptămâni de n-am fi măritat-o, am fi

scăpat de el, şi ea şi noi. Venea războiul! Dar acum e legată de un stricat şi-i de râsul lumii, cu noi cu tot!

Şi iarăşi: Hu! Hu! Hu! — plângea cu înecăciune.

— Acum te poţi boci, nebuno, dar e prea târziu. De ce n-aţi ascultat de mine? Nu aţi înnebunit amândouă şi nu mă ameninţaţi că într-o noapte vă spânzuraţi dacă vă stau împotrivă? Acum: Hu-hu-hu!... — Şi, ieşit din fire, omul o pleznea peste obraz cu palma lui lată şi grea. — N-a dat strechea, ori diavolul v-a luat atunci în stăpânire, încât nici un om al lui Dumnezeu nu mai putea vorbi cu voi? Nu v-a povăţuit şi popa că nu-i bine să se mărite fata după un om pe care abia-I cunoaşte? Nu m-aţi fiert pe mine ziua şi noaptea, până m-aţi înnebunit de cap şi am lăsat după voia voastră? Acum plângi norocul fetei, hai?

Şi iar se învenina Gligor şi-o lipea cu palma, pe celălalt obraz.

Dar nevasta nu învăţa minte. Când plângea fata, începea şi ea. Alteori se căina ca de moarte şi singură: cum a stricat ea, cu capul ei, norocul fetei.

Dar, cu toate stăruinţele Catarinei, Gligor nu se gândea să-i afle adresa poştei de campanie a jandarmului. Nici nu ştia cum ar putea-o afla. Nu cunoştea nici unitatea la care a slujit jandarmul în vreme de pace. Dar, ce mai ştii! Poate nici nu a fost jandarm! A putut ieşi, de pe partea lor, şi dintr-o puşcărie, că lor le-a luat Dumnezeu minţile şi n-au cercetat nimic privitor la el, nici cu prilejul cununiei.

Dar chiar dacă i-ar fi ştiut adresa, nu i-ar fi dat-o fetei. Pentru ce să stea de vorbă cu el? Să-i mulţumească pentru bătaie? Să-şi aprindă iar sufletul în flăcări? Acum, e adevărat că focul arde, dar ca jarul în spuză: n-o topeşte pe fată. Îşi poate vedea de lucrul ei. Şi cu cât va trece vremea şi nu va şti nimic de el, cu atât amintirea lui se va spăla, şi inima ei se va potoli.

Nu! El nu-i va căuta adresa blăstămatului aceluia!

Nu ştia nimic de urma lui Dumitru Bogdan nici Veronica Roşu.

După întâmplarea aceea de la gară, ea nu mai cuteză multă vreme să umble între oameni. Nu-şi putea ierta că-şi ieşise din fire, că-şi dezvăluise taina ei înaintea oamenilor. Şi-i părea că, de-ar ieşi pe uliţă, toată lumea ar huidui-o.

Dar într-o zi rămase portiţa curţii deschisă, şi un viţel zburdă afară. Fără să-şi dea seama ce face, alergă după el.

Atunci văzu cu uimire că nimeni nu-i are grija. Pe drum erau mai mulţi bărbaţi şi femei; era sâmbată seara şi măturau pe la poartă. Săriră cu toţii să-i ajute să-şi ducă viţelul în curte.

Înţelese, cu un suspin de uşurare, că oamenii îşi au grijile şi năcazurile lor şi nu se mai gândesc la ea, nici la jandarm.

De-atunci cuteza să iasă prin sat. De la Ilie Rău aflase că nici Catarina n-a primit nici o ştire de la Dumitru. În listele oficiale ce veneau la primărie nu era nici o pomenire despre el. Arsă de nelinişti, întrebă pe notarul din sat, între patru ochi, cum ar face să-i afle adresa lui Dumitru Bogdan.

Notarul avu un zâmbet de plăcere gândindu-se la legăturile ei cu jandarmul.

— Este o singură cale, răspunse el. Să întrebăm la compania de jandarmi în care a slujit. Acolo avea, la mobilizare, ordinul să se prezinte. Ei trăbă să ştie poşta de campanie.

— Ai face bine să întrebi dumneata? Nimeni nu ştie unde a slujit el la jandarmerie. Pentru osteneală, iată, am adus douăzeci de coroane.

Peste două săptămâni o chemă notarul la cancelarie.

— lată adresa. A fost împărţit din primele zile la front.

Veronica luă bucata de hârtie cu adresa şi o băgă în sân. Inima-i bătea să-i spargă pieptul şi-i venea

ameţeală la cap. Abia ieşi din cancelarie, clătinându-se.

Începu să-i scrie. Şi azi, şi mâine, mereu. În curând tot satul află că Veronica-i trimite scrisori jandarmului. Dar nici llie Rău, nici poştăriţa, o zgripţuroaică bătrână cu nasul cât un ardei, nici primarul, nici notarul nu ştiau să-i fi venit vreun răspuns de la Dumitru Bogdan.

«Asta e mai turbată ca femeile mele», îşi zise Gligor Albu, după ce se încredinţă, chiar de la poştăriţă, că Veronica-i scria mereu. Văzu chiar o cartă poştală de-a Veronicăi, cu adresa jandarmului, cu numărul poştei de campanie. De când o căuta Catarina lui! Dar Gligor nici nu se gândi să i-o spună fetei. Las' să turbe căţeaua, nu fata lui!

Când Catarina înţelese, în acceaşi zi, şi de la o vecină, şi de la Ilie Rău, că Veronica-i scrie lui Dumitru, i se făcu rău, şi două zile nu se putu ridica din pat.

lată, potrivnica-i aflase adresa! Poate i-a trimis-o el! Poate o aflase ea, cine ştie cu câtă alergare şi cheltuială! Îl iubea mai mult decât dânsa? Dar Ilie Rău se jură pe toţi sfinţii că Veronica n-a primit adresa de la jandarm şi că, deşi-i scrie, pân-acum nu i-a venit nici un răspuns.

Când se ridică din boală, se hotărî să o întâlnească pe duşmană. Câteva zile în şir o pândi, dar nu o putu întâlni pe uliţă. Se hotărî să-i intre în ogradă.

Era spre seară, şi Veronica tăia, în tindă, pe-un scăunel, bostani la porci, să-i fiarbă în căldarea ce atârna învălită în flăcările de pe vatră.

Catarina se apropie tiptil, îi smulse din mână barda cu care tăia bostanii, apoi rămase împietrită.

Cealaltă, ţipând de spaimă, se întoarse.

— Arată-mi şi mie! şuieră ca un şarpe Catarina.

— Ce să-ţi arăt?

— Scrisorile de la el!

— Ce? Eşti nebună?

— Arată-mi-le! urlă ea acum, ridicând barda.

Veronica nu se clinti din loc.

— N-am scrisori de la el!

— Cutezi să spui că nu-i scrii? Că nu-i ştii adresa?

— I-o ştiu. A aflat-o notarul, de la compania la care a slujit Dumitru în jandarmerie. Dar n-am primit nici un răspuns de la el. Parcă l-a înghiţit pământul.

— Dacă l-a înghiţit, tu trăbă să ştii! Numai tu ştii, după cum tot numai tu ştii cum l-a înghiţit şi pe bărbatul tău.

Veronica o privi cu ochii holbaţi:

— Ce vreai să spui? Că mi-am omorât bărbatul?

— Ceea ce vorbeşte tot satul! Jură că nu te-ai ţinut cu Dumitru până a trăit bărbatul tău!

Catarina rămase ameninţătoare, cu barda ridicată, ca o furie. Veronica suspină greu şi, întristată de moarte, răspunse fără nici un înconjur:

— Ne-am iubit, nu zic ba! A mai venit la mine şi după ce s-a însurat. Dar şi oamenii şi tu sunteţi nişte nemernici şi păgâni! Cum să-mi omor bărbatul? Nu era să mor şi eu din aceeaşi mâncare? Of! Şi-ar fi fost de-o mie de ori mai bine şi pentru mine!

Veronica izbucni într-un plâns atât de furtunos şi deznădăjduit, încât Catarinei îi căzu braţul ridicat şi scăpă barda din mână. De la o vreme, printre gemete adânci, Veronica şuieră:

— Tu mi l-ai luat! Voi mi l-aţi luat pe Dumitru! L-aţi fermecat! Şi, pe urmă, ce putea el face decât să se întoarcă la mine? Voi, blăstămaţilor!

Catarina simţea că se învârte lumea cu ea. Simţea marea dragoste a Veronicăi şi durerea ei cumplită. Inima i se împietri, apoi şi toată răscolirea firii sale. Dar un lucru înţelegea: femeia asta nu minţea! Dacă i-a spus că n-a primit nici o scrisoare, aşa trebuie să fie.

— Dă-mi şi mie adresa! Să încerc şi eu.

Glasul îi era rugător acum.

Veronica duse mâna în sân, desfăcu dintr-o năfrămuţă un petec de hârtie şi i-l întinse.

Catarina îl luă cu lăcomie şi porni fugind, ca şi când ar fi alungat-o cineva.

Pe drum îşi dădu mai bine seama ce o îmblânzise şi făcuse să-i cadă braţul neputincios şi barda din mână: nu era durerea Veronicăi, ci pricina acelei dureri: moartea lui Dumitru! Dacă el n-a răspuns la scrisorile ei, e semn rău!

Gândul morţii lui îi pustia acum sufletul; un vânt de crâncenă răutate bătea prin el. «Dacă nu-i al meu, nu e nici al ei.»

Convingerea că Veronica îl iubeşte mai mult ca ea, o făcu să se simtă, în drum spre casă, ca o femeie lepădată, ca o piatră din marginea drumului, ca o zdreanţă. Se simţea ruşinată şi umilită. O durere neîncercată încă îi muşca din suflet.

Acasă nu era decât Fira. Catarina o privi ca pe o duşmană de moarte; strigoaica asta a înlesnit apropierea lui de Veronica. Niciodată nu-i venise gândul până acum. Şi deodată se năpusti asupra bătrânei, o răsturnă la pământ şi începu s-o bată cu pumnii şi s-o calce cu picioarele.

Bătrâna îşi apăra ochii cu palmele, bolborosea ceva neînţeles, dar când o răzbi durerea şi înţelese că nu-i glumă, se răsuci deodată ca o coardă şi o răsturnă pe Catarina lângă ea. Apoi, dintr-o săritură fu în picioare şi puse mâna pe securea de lângă vatră.

— Să nu mai dai, că fac moarte de om! strigă ea c-un glas ruginit, care o îngrozi pe Catarina. O îngrozi şi faţa schimbată a bătrânei: văzu în ea spaimele morţii. Era să mă omori! Dar, mulţămită lui Dumnezeu că-s încă mai tare decât tine, Iepădătura femeilor!

Catarina înlemni cu ochii holbaţi la ea.

— Da, lepădătură! şuieră bătrâna. Unde s-a mai pomenit ca un bărbat să-şi lase bătută nevasta la o săptămână după cununie şi să se întoarcă la

ibovnică? Să se întoarcă, de o sută de ori Dumitru, şi tot la Veronica se va întoarce, aşa să ştii!

Catarina, palidă-moartă, căzu pe o laviţă. Lelea Fira, ţinând mereu securea la subsuoară, îşi adună într-o desagă câteva lucruri aduse de la ea de-acasă.

— De-acum ne despărţim. Şi bun e Dumnezeu şi meşter e dracu: ne vom întâlni când va veni Dumitru, să aruncăm din casă mortăciunea.

Catarina nu mai simţea nimic. Auzea cuvintele, dar nu le mai înţelegea. A rămas împietrită pe laviţa aceea până sosi sluga, ori un veac? Nu-şi putea da seama. Dar auzind glasul slugii în curte, simţi că trăişte. Începură să i se adune gândurile şi să i se pună în ordine. Întocmai ca nişte furnici venind ostenite, pe drumuri răzleţe, dar toate către acelaşi muşuroi.

Ce s-a petrecut cu ea? Din ce i-a venit nebunia? Întâi, în tindă la Veronica: i-a smuls barda şi a ridicat-o să izbească. Şi, apoi, aici, în casă: s-a năpustit asupra bătrânei s-o omoare. Nu se mai putea îndoi; cu gândul acesta s-a aruncat asupra ei, şi era gata s-o sugrume dacă nu se dovedea mai tare bătrâna.

Nu! Când a ridicat barda, nu avea gândul uciderii? Numai când s-a prăbuşit asupra femeii care i-a ajutat lui Dumitru să facă din ea o femeie lepădată. Da, se simţea învinsă, zdrobită, o lepădătură, cum i-a spus şi lelea Fira: a simţit şi ea, şi în deznădejde a voit s-o ucidă.

Îşi făcu încet cruce, cutremurându-se toată şi dârdâind de frig: era să facă moarte de om! Ea! Catarina! E cu putinţă? Sări de pe laviţă, ridică zăvorul şi strigă:

— A intrat dracu-n mine? şi ţâşni, nebună, în curte.

Sluga desjuga boii. Cărase toată ziua gunoi pe nişte ogor. Vederea lui şi a vitelor, cei doi duläi aduşi de Gligor, care i se gudurau la picioare, o făcură să-şi vină în fire.

Se gândi că nu are încă nimic de mâncare. Trecu în tindă, aţâţă focul, puse de mămaligă.

Seara, la cină, sluga întrebă:

— Dar unde-i lelea Fira?

Catarina abia acum băgă de seamă că bătrâna lipseşte. Îşi aduse aminte de vorbele ei din urmă.

— S-a mutat de la noi. N-a mai vrut să rămână aici.

Sluga se miră:

— Dar stăpânul i-a poruncit să nu se mişte de-aici până la întoarcerea lui!

Femeia ridică din umeri.

— Poate ştie că nu se mai întoarce!

— N-are de unde şti! A trimis cineva vreo veste?

— Mie nu, poate ei, răspunse femeia, simţind că i se deşteaptă din nou ura împotriva bătrânei.

Sluga cină în tăcere, iar la urmă zise:

— Trăbă să vorbesc eu cu ea. Dimineaţa voi merge s-o aduc înapoi. Eu ştiu porunca stăpânului.

Catarina nu răspunse.

Dar dimineaţa sluga se întoarse singur de la locuinţa lelii Fira.

— Nu mai vrea să vină, şi nu-i pasă de nici o poruncă. Împieliţată bătrână! Şi doar nu avea cine ştie cât de lucru aici.

— Nu-i nimic, o să lucrez eu şi pentru ea, răspunse cu glas de stăpână Catarina.

Duşmănia împotriva bătrânei îi umplea iar inima. Să n-o mai vadă în ochi pe vrăjitoarea ceea mută! Ea l-a legat pe Dumitru de Veronica! Va munci ea în locul ei, va lucra pentru zece, dar să scape de bătrână!

Apoi, rămasă singură, se gândi: pentru ce să mai muncească dacă Dumitru e mort? Şi mort trebuie să fie, dacă la atâtea scrisori ale ei — ale celeilalte — nu i-a răspuns niciodată. La o dragoste ca aceea e cu neputinţă să nu răspunzi câtă vreme nu putrezeşti subt pământ.

V

De o săptămână avea Catarina adresa lui Dumitru Bogdan şi nu se putea hotărî să-i scrie. Conştiinţa, convingerea că Veronica îl iubea mai mult, că Dumitru şi-a bătut joc de ea, îi nimiceau orice putere de voinţă.

Dar treceau zilele, şi ea nu-l putea uita! Îl vedea mereu, frumos şi voinic, singurul om pentru care bătuse inima ei, cu gândul la care tremura toată. Ce-i păsa ei că el nu o iubeşte? Era al ei, legat prin cununie! Şi, în primele zile după cununie, n-a iubit-o?

Când îşi aducea aminte de mângâierile lui, se tulbura adânc. Poate a iubit-o puţin şi pe ea, şi la întoarcere poate va iubi-o mai mult. Cine ştie? Poate avea dreptate tat'său, Gligor. Îi vor muia şi lui oasele în război, va ajunge în faţa morţii şi se va schimba! Cine ştie? Poate şi căţeaua se va mai potoli.

Frământându-se aşa cu gândurile, începu să creadă iar în bine. Ceru şi sfatul mamei sale: să-i scrie, au ba? Avea acum adresa.

— De la cine?

Fata nu voi să-i spună.

— De la poştă. Îi scrie cineva din sat.

— Veronica?

Fata închină din cap.

— I-a scris ei?

— Nu. Dar adresa i-a aflat-o notarul, după câte am auzit.

Mama-sa rămase un răstimp pe gânduri.

— Cred că e mai bine să nu-i scrii. Las' să hotărască Dumnezeu între tine şi ea.

Dar Catarina nu-i ascultă sfatul. Îi scrise încă în ziua aceea. Şi de atunci îi scria mereu. Scrisorile ei se întâlneau la poştă cu ale Veronicai şi porneau pe

acelaşi drum. Trecură însă săptămâni şi luni, şi răspuns nu venea la nici una.

Catarina ştirici de la notar dacă într-adevăr el i-a câştigat Veronicăi adresa. Şi dacă e cea bună, cea adevărată.

Notarul confirmă, dar adaose:

— Compania de jandarmi la care a slujit în vreme de pace a dat de bună seamă adresa cea bună. N-a avut nici un motiv să dea una greşită. Dar cu războiul ăsta, cum se rup şi se mută mereu fronturile, se schimbă şi împărţirea armatei. Poate de atunci să fi ajuns jandarmul la altă formaţiune, cu altă adresă. Dar eu zic să-i scrii mereu pe adresa cunoscută. Poşta militară va şti noua adresă şi va trimite scrisorile acolo. Bineînţăles, dacă va fi o poştă în toată rânduiala. Dar cu războiul ăsta, care răsuflă mereu când într-o parte de lume, când într-alta, nu cred să poată fi un serviciu de poştă regulat.

Catarina continuă să-i scrie lui Dumitru. Cine ştie, poate dă Dumnezeu să-i cadă o scrisoare în mână. Tot aşa credea şi Veronica.

Prin martie, prin april, începură să se întoarcă în sat bolnavi şi răniţi de pe front, după ce înainte trecuseră prin spitale. Căpătau concedii de convalescenţă. Vreo doi invalizi fuseseră reformaţi şi se întoarseră pentru totdeauna.

Cele două potrivnice îi iscodiră pe toţi cei lăsaţi la vetre. Dar nimeni nu ştia nimic de jandarm. N-a fost împărţit la regimentele şi companiile la care slujiseră ei. Jandarmii nu luptă pe front. Ei sunt mai mult la spatele trupelor. Ei fac poliţia pe câmpul de bătaie. Totuşi, uneori, ajung şi ei să se încaiere în vreo patrulă, sau când se rup fronturile, sau când cad atâţia prizonieri.

Toţi cei sosiţi le spuneau cam acelaşi lucru.

Cu venirea răniţilor şi bolnavilor războiul intră în inima satului. Până acum se mărginise la scrisorile ce veneau de pe front, la tablourile oficiale de la primărie cu pierderile armatei, la

detunăturile tunurilor ce se auzeau în depărtare. Dar acum, din povestirile celor întorşi, războiul răsufla cu suflu de gheaţă în inima oamenilor. O tăcere şi o tristeţe grea căzură pe sat. Dacă şi până acum satul uitase de jandarm şi de cele două potrivnice, azi parcă lumea nici nu le mai cunoştea. Puteau să ştiricească în bună voie după Dumitru! Părea că ochii nu mai văd înafară, ci numai înlăuntru, răscolind temerile şi durerile tuturora.

Nici de pe front, nici din garnizoane, nici din spitalele prin care au zăcut, cei întorşi nu ştiau nimic de Dumitru Bogdan. Poate trăieşte, poate-i mort, poate a căzut în prinsoare rusească!

Către sfârşitul lui aprilie, într-o sâmbătă seara, Catarina, după ce lipise podeaua tinzii — cele două odăi erau padimentate cu scânduri, — presără nisip adus în spate de ea de la o râpă din apropiere. Intră apoi în odaia vecină, căzu pe gânduri, şi lacrimile i se scurgeau încet pe obraji. Toate încercările ei să afle ceva despre bărbat fură zadarnice. Oare nu-i zadarnică şi toată osteneala ei în gospodăria lui Dumitru Bogdan? Nu ar fi mai bine să se mute la părinţi? Pentru ce trăieşte ea singură în casa asta străină? Dacă Dumitru e mort, ce rost mai are şederea ei aici?

Se înserase de tot, şi din norii de primăvară începu să mâzgâie mărunt, ca o burniţă.

Nu aprinse lumânarea, nu se mişcă de pe scaun. Era bine aşa, împietrită. Deodată auzi paşi în tindă, paşi apăsaţi, aşa cum numai jandarmul păşea, paşi cunoscuţi de tot satul.

Inima-i sări din loc, şi răsuflarea i se opri. Mai auzi paşii cunoscuţi de câteva ori, apoi se făcu linişte.

Înnebunită, crăpă puţin uşa tinzii, cu inima la gură, şi întrebă cu glas scăzut:

— Tu eşti, Dumitre?

Dar întrebarea rămase fără răspuns şi se pierdu în noapte. Îşi adună toate puterile, deschise mai

larg uşa şi întrebă iar:

— Tu eşti, Dumitre?

Nici un răspuns, numai o linişte de moarte, care o îngheţă de frică. Se încleştă cu mâinile de uştiori, să nu cadă: înlemnise, nu se mai putea mişca din gura uşii. Îi veni puţin inima la loc numai când auzi câinii lătrând şi glasul slugii strigând în curte:

— Nea, boală, nea!

Era un mascur blestemat, care-i tot scăpa în uliţă. Îl aducea de departe.

Catarina aprinse o lumânare şi ieşi îngrozită în tindă. Numai cât isprăvise cu lipitul şi cu presăratul nisipului pe jos; era cu neputinţă să nu se cunoască urmele bocancilor, dacă a fost Dumitru.

Dar nu putu descoperi nimic. Nisipul era neatins. Numai urme de talpe goale, urmele ei, se desemnau pe nisip în două rânduri.

Şi totuşi ar fi jurat că au fost paşii lui Dumitru. Şi un glas tainic, un sentiment nedesluşit îi spunea că bărbatul ei a intrat în tindă.

— Ai pierdut ceva? întrebă sluga deschizând uşa tinzii, văzându-şi stăpâna aplecată, cu lumânarea în mână.

— N-am pierdut nimic, răspunse ea cu glasul stins. Apoi, îndreptându-se: Ascultă, Nicodime! N-ai văzut pe nimenea?

— Unde să văd?

— Prin curte.

— N-a fost nime!

— La cine au lătrai câinii?

— La boala asta de mascur, la cine să latre? lar mi-a scos sufletul cât am alergat după el.

— Mi se pare că a umblat cineva pe aici, zise ea mai încet, şi iar se uită la nisip.

— Da’ cine să umble, stăpână? şi sluga trecu în odaie, să cineze.

În noaptea aceea Catarina nu cuteză să se culce în casa jandarmului.

— Ascultă, Nicodime, eu am o vorbă cu părinţii. Peste zi n-am vreme. Dar cum e întuneric greu şi a început ploaia, o să dorm la ei în noaptea asta. Vezi să stai acasă, să te culci în păcel, în tindă.

— Da' unde să mă duc, stăpână?

Părinţii rămaseră cruciţi când o văzură.

— Aşa târziu, şi prin ploaie! Ce s-a întâmplat? Vreo veste de la Dumitru?

— Nici o veste, mamă. Dar în ia' sară mi-a fost urât să dorm singură.

— Sluga ştie? întrebă Gligor.

— Cum să nu ştie?!

— De! E om de credinţă, dar eu tot nu l-aş lăsa să-mi păzească singur casa. Câţi ficiorandri de sama lui nu bat acum uliţele satului noaptea! Au ajuns ei în locul ficiorilor juni...

Mamă-sa băgă de seamă că fata e schimbată, înfricată, şi, cât ce rămase singură cu ea în odaie, întrebă:

— Ce s-a întâmplat?

— Nimic, răspunse Catarina. Dar mi-e frică să mai dorm singură în pustietatea aceea.

Şi spre mirarea şi mânia lui Gligor, fata veni să se culce acasă şi în seara următoare, şi in celelalte. Fu silit să se ducă el în locul ei; nu putea lăsa atâta agoniseală pe mâna slugii.

Peste câteva zile se auzi în sat că în Carpaţi au fost lupte grele, cu prăpăd de morţi, şi că ruşii au trecut graniţa.

Catarina alergă ca o nebună să afle veşti despre bătălia asta: când a fost? unde a fost?

Locul nu se putea şti: în Carpaţi, aproape, dacă au trecut graniţa. Dar se putea şti cu siguranţă că lupta a început la sfârşitul săptămânii trecute, sâmbătă după-amiază. Spuneau soldaţii dintr-o patrulă care ajunsese până la Vârtopi.

Catarina auzi chiar din gura lor: «Sâmbăta trecută dup-amiazi!». Dar sâmbătă seara ea a auzit paşii lui Dumitru în tindă! Ar fi jurat şi acum că i-a cunoscut paşii!

O trecură sudori reci: în lupta aceea a căzut şi Dumitru, şi el a umblat atunci seara prin tindă! A fost umbra lui, de aceea nu i s-au cunoscut urmele!

În seara aceea Catarina le-a spus părinţilor hotărârea sa:

— Nici moartă nu mai mă întorc în casa aceea!

Ochii ei ardeau ca de boală, şi în răstimpuri o scuturau fiori de friguri.

Tatăl, Gligor, părea că nu vede nimic din chinul Catarinei.

— Ba te-i mai întoarce, fătul meu, că nu poţi lăsa să se aleagă nimic din casă şi de toată averea! Ai vite, ai bucate, ai nutreţ, ai casă plină.

Mamă-sa îi ţinea parte. Dar nici ea nu înţelese ce spunea fata.

— Destul e dacă stă peste zi şi îşi vede de treburi, zise ea. Sluga e băiat de încredere. Apoi, vei mai da şi tu câte o raită pe acolo. Ce ştiţi voi bărbaţii! O femeie singură, noaptea, în pustietatea unei case!

— Nici peste zi nu mai mă-ntorc, mamă, gemu fata. Nu mai calc pragul blăstămat!

Fata se ţinu de cuvânt. Era palidă ca o moartă, şi toată ziua se mişca dintr-un loc într-altul, fără să facă nimic, cu privirile împăienjenite, pierdute parcă în ea însăşi.

Traiul în casa lui Gligor începu să se strice. Certuri izbucneau mereu între el şi nevastă, între amândoi şi fată. Lui Gligor îi venea greu să îngrijească de două gospodării. Dacă ar fi fost cel puţin aproape una de alta!

Catarina nu-i spuse nimic mamei sale despre paşii lui Dumitru. Nici că i-a auzit în ziua când a început marea bătălie din Carpaţi, când a căzut potop de om, nici despre încredinţarea ei că jandarmul murise în lupta aceea. Dar din hotărârea ei nu ieşi, cu toate ameninţările lui Gligor. N-a mai trecut pragul casei lui Bogdan.

Mamă-sa ţinea acum cu ea, iar Gligor blăstăma în gura mare întreg neamul muieresc din lume.

Într-o zi era gata să-şi scarmene nevasta, când începură să tragă clopotele, să bată toba, şi pârgarii satului şi vreo zece jandarmi alergau de la casă la casă să dea porunci.

Se hotărâse evacuarea grabnică a satului Vârtopi: tunurile bubuiau aproape, şi prin sat se iviră unităţi de trupe în retragere.

Ruşii, după ruperea frontului, trecuseră graniţa în munţi şi se apropiau.

Evacuarea, poruncită în ceasul din urmă, nu reuşi. Oamenii nu-şi puteau lăsa avutul şi să plece în necunoscut cu mâna goală.

Jandarmii, ajutaţi şi de o mână de honvezi, adunară de prin curţi, din grajduri, de pe uliţă, vitele aflate acasă şi le porniră spre miazăzi. Mai adunară o seamă de bărbaţi şi de femei, dintre cei care nu se grăbiseră să se ascundă prin pivniţe, prin podul caselor şi al şoproanelor, cum făcuseră cei mai mulţi, până va trece urgia.

Unii dintre cei duşi de jandarmi şi armată scăpară pe drum, după ce se înnoptă, şi se întoarseră în sat. Vreo câţiva inşi aduceau şi vitele.

Dar ceea ce nu putură face jandarmii şi honvezii isprăvi spaima în dup-amiaza zilei următoare: satul a început să fie bombardat, şi larma războiului ajunse la marginea lui. Cine putu, scăpă cu fuga. Mulţi se ascunseră în pivniţe, alţii luară drumul codrului.

Vreme de trei zile satul trecu de patru ori la ruşi şi tot de atâtea ori a fost recucerit de trupele austriace. Pe urmă focul s-a potolit. Fără să fie bătuţi, se spunea, ruşii s-au retras nu numai din Vârtopi, ci din toate satele de la poalele munţilor. S-au retras pe vechea linie din Carpaţi.

Oamenii începură să iasă din ascunzişuri, să vină din păduri, să se întoarcă din evacuare.

Tunurile n-au bătut multă vreme peste sat. Au fost mai mult lupte la baionetă, după pregătirea artileriei. Totuşi, multe case din Vârtopi, şuri, grajduri, au fost dărâmate sau aprinse.

Casa lui Dumitru Bogdan, din inima satului, lângă drumul principal, rămăsese fără acoperiş, numai cu pereţii şi tavanul.

Păgubaşii se priveau înfricaţi, se jeleau, dar încă în aceeaşi zi se apucară să repare ce se mai putea.

Şura, grajdul lui Gligor nu fuseseră atinse. Nici casa şi acareturile văduvei lui Ion Roşu. În jur fusese pârjol.

Socrul lui Dumitru Bogdan se duse singur la locuinţa acestuia, cercetă casa, şoproanele, grajdul. Erau stricăciuni la toate, dar nu ca la casă. Intră în camerele de unde nici un lucru nu fusese clintit de când se mutase Catarina la părinţi. Tavanul nu era spart, dar geamurile curseseră toate în ţăndări.

Întors acasă, zise supărat:

— Nu mai avem încătrău! Trăbă să mutăm toată gospodăria la noi. Câteva repărături s-ar putea face la grajd, la şoproane. Dar casa trăbă acoperită din nou, şi e nevoie de întreg scaunul coperişului. Cheltuială mare pe scumpetea asta! Ş-apoi, cine ştie dacă peste o săptămână, ori poate o lună, nu ne bate tunul iar? Că războiul ăsta, dupa cât se vede, pe cât merge înainte, pe atât dă şi îndărăpt.

Femeia fu de aceeaşi părere, iar Catarina mulţămi în gând lui Dumnezeu că a scăpat de a mai trece pragul acelei case. Ea vedea un blăstăm şi în faptul că tunul nimerise drept în casa lui Dumitru, iar alte case din apropiere rămăseseră neatinse.

Astfel, în loc de învrăjbire, în casa lui Gligor Albu din Vârtopi se sălăşlui pacea şi buna înţelegere.

Întreaga gospodărie a lui Dumitru Bogdan fu mutată la Gligor: şi mobila din casă, şi vitele, şi bucatele, şi nutreţul, căci şi în casă, şi în grajd, şi în curte, era lărgământ destul pentru a mai încăpea o gospodărie cuprinsă.

O dată cu avutul din vatra Bogdăneştilor se mută aici şi sluga Nicodim. Iar cei doi dulăi daţi Catarinei ajunseră iarăşi la stăpânul lor dintâi.

Casa lui Dumitru rămase pustie.

VI

De vreo patru săptămâni tunul nu se mai auzea bătând. Războiul îşi luase drumul pe undeva prin Galiţia.

Umblau întâi veşti, apoi ştiri sigure, că în unele din satele vecine se făcuseră spitale.

Nu trecu multă vreme, şi primăria din Vârtopi primi ordin să evacueze şcoala pentru spital. Abia se putu înfiripa unul pentru douăzeci de paturi înghesuite.

Se părea că în luptele din Carpaţi, de la sfârşitul lui aprilie, căzuseră mulţi răniţi.

În sat veniră soldaţi de pe la alte regimente şi unităţi decât acelea în care slujeau vârtopenii. Mai mult de jumătate dintre ei erau totuşi români.

Văduva lui Ion Roşu, Veronica, cât ţinu prăpădul peste sat, locuise la părinţii ei. O luaseră ei, cu puterea, acasă. Cum să rămână singură în ploaia de bombe şi de gloanţe?

Dar nici acasă nu voi să se ascundă în pivniţă. Mamă-sa o trăgea zadarnic, îngrozită, de mânecă.

Nu! Ei nu-i mai era frică de moarte!

Slăbise mult în vremea din urmă. Somnul ei, să fie al celor blăstămaţi! Se zvârcolea toată noaptea în aşternut, ca pe jar. Vai de zilele ei!

Se frământa şi biata mamă-sa. Ştia, voia să creadă că Veronicăi nu i-a pierit somnul pentru cel mort, ci pentru cel ce poate mai era în viaţă. Auzise şi ea toate zvonurile din sat şi, deşi se îngrozea, inima n-o lăsa să creadă că fată-sa şi-a putut învenina bărbatul cu voia. Adevărat că nu s-a dus cu toată inima la cununia cu Ion Roşu, dar în scurtă vreme Veronica se obişnuise cu el. Traiul lor era paşnic, plin de înţelegere, gospodăria lor mergea ca pe roate când intrase în sat nenorocul fetei ei...

Se dădea cu capul de păreţi. Cum n-a putut vedea ea nimica două luni?! Cum s-a putut ascunde Veronica şi în faţa ei, care o cunoştea mai bine ca oricine?! N-a fost jandarmul acela însuşi diavolul în chip de om? Sosise în sat, necunoscut de nimeni, cu bani mulţi într-o ladă. Cine era? Dar ea n-a băgat de seamă nici o schimbare la fata ei, pentru a se putea pune de-a curmezişul alunecării în prăpastie.

După ce se îndepărtă războiul şi vârtopenii începură să-şi vadă iar de treburile lor, văduva se întoarse la casa bărbatului.

La plecare, mamă-sa îi zise:

— Fata mea! Ai fost bună şi ascultătoare totdeauna. Viu sau mort, uită-l pe cel ce ţi-a nenorocit viaţa.

Veronica o privi cu ochi îndureraţi, înconjuraţi de cearcăne mari, şi nu răspunse. Oftă din baierele inimii şi, sărutând mâna mamei sale, plecă.

Veronica simţi o sfârşeală de moarte când văzu casa lui Dumitru Bogdan descoperită. Văzu în ea un semn rău. Părea o rană grozavă, cum stătea goală, în pereţi, şi rana aceea trecu şi în inima ei. De câte ori nu se întâlnise acolo cu Dumitru!

După ce Gligor mutase întreaga gospodărie, casa rămăsese şi mai pustie, şi rana în inima văduvei creştea. Şi pustiul căuta să pătrundă şi în sufletul ei. Ea făcea opintiri mari ca să-l alunge, şi, după sosirea bolnavilor în spitalul din sat, Veronica începu să învie.

Începuse să ştiricească iar după jandarm.

Ştia că poate se va întâlni aici cu potrivnica sa, cu Catarina. Dar nu o nelinişti gândul acesta. De la întâlnirea aceea din tindă, când Catarina venise după adresa lui Dumitru şi ridicase asupra ei barda, din clipa în care duşmana îi spusese în faţă că şi-a înveninat bărbatul, Catarina nu mai însemna pentru ea nimic: un lucru mort, o piatră, un gătej din drum. Nu-i mai pasă ce face, ce drege; era moartă pentru ea!

Veronica Roşu veni cea dintâi la spital. Ea trecu de la om la om şi ştirici în toate chipurile, descriind şi înfăţişarea lui Dumitru Bogdan. Răniţii erau dintr-alte ţinuturi şi de la regimente străine.

Totuşi, unul din ei, cu o rană nevindecată în picior — o ruptură de obuz —, o tot ascultă şi se tot gândi. După descrierea amănunţită a Veronicăi — îi arătase şi cum îi sună glasul —, se bătu cu palma peste frunte, se ridică într-un cot şi zise:

— El este! îmi aduc aminte. El este! — Apoi tăcu deodată, se lăsă gemând pe perină şi o întrebă: ţi-e frate?

— Nu!

— Bărbat?

Ea clătină mută din cap.

Omul oftă.

— Atunci îţi pot spune. A intrat într-un atac cu regimentul nostru. El nu se ţinea de regiment, dar cu alte cete rătăcite de la unităţile lor a fost încorporat la noi. A fost o luptă grea, cu mitraliere, cu bombe de mână, cu baioneta mai pe umăr. Luptă mare, aici, în Carpaţi, pe la sfârşitul lui aprilie. Atunci am fost rănit şi eu. Au căzut mulţi în atacul acela, eu nu pot jura că a murit. Cu ochii mei nu l-am văzut căzând. Dar înapoi nu s-a mai întors, la spitalele prin care am zăcut eu n-am auzit de el. Dar am auzit că mulţi, între moarte şi viaţă, căzuţi în luptele acelea, au fost duşi la alte spitale, mai mari, înlăuntru în ţară, unde se pot face şi operaţii mai grele. N-am văzut cu ochii mei decât intrarea lui în atac. Nu pot jura că a murit. Poate să fie la un spital mai mare, poate să fi căzut prizonier, poate s-a rătăcit la alte trupe în retragere.

Veronica porni cu capul frânt în piept. Nu se putea gândi la nimic. Ci rana din trup o simţi acum mai adâncă, şi pustiul din suflet mai mare.

În vremea asta Catarina cercetă şi ea spitalul, şi, întrebând din om în om, ajunse la acelaşi izvor.

— Eşti sora lui?

— Nu! E bărbatul meu!

Rănitul cel străin era să-i spună: „a mai întrebat cineva despre el”, dar se răzgândi şi zise:

— Poate să fie acela pe care l-am cunoscut. Nu era din regimentul meu.

— Nu slujise înainte la jandarmi?

— Ba parcă spusese odată!

— El e! zise nevasta, sfârşită.

— Poate că-i el, poate c-a fost altul! Hei! câţi oameni nu seamănă şi câţi n-au slujit în jandarmerie!

Catarina ştirici amănunţit despre lupta aceea: voia să ştie luna, ziua, ceasul. Omul îşi aducea cu greu aminte. Dar, în sfârşit, tot a putut hotărî ziua:

— Era într-o sâmbătă după-amiazi; se însăra. Va fi fost pe la sfârşitul lui aprilie.

— El este! ţipă femeia. A murit în lupta aceea!

— Nu se poate şti, leliţă! Poate-i rănit prin vrun spital mai mare; poate-i prizonier la ruşi. Că mulţi au căzut prizonieri în lupta aceea.

— A murit! A murit! oftă Catarina. Am avut sămne în sara aceea. Toate se potrivesc!

— După sămne să nu te iei, leliţă! Hei! câte sămne înşălătoare nu s-au dovedit in război! Am cunoscut destui care se lăudau cu visări ori cu sămne că vor scăpa de moarte, şi au fost curăţaţi de mitraliere.

— Sămnele mele nu m-au minţit niciodată! lar inima încă îmi spune!

Îşi duse mâna la ochi. Lacrimile o podidiră. Şi ieşi din sală fără a se gândi să-i mai spună o vorbă rănitului.

Rănitul se întreba în sufletul lui: „Care l-a iubit mai mult? Nevasta, sau cealaltă?” şi gândindu-se la viaţa lui, la femeia de acasă, o amăraciune ca fierea îi umplu fiinţa.

De data asta Catarinei nu-i mai rămase nici o nădejde să se înapoieze Dumitru. Murise, fără îndoială. Din deznădejdea ce-i sfâşia fiinţa, işi

dădu seama cât de adânc îl iubeşte încă şi acum, după toată încredinţarea că el era legat de cealaltă.

Povesti acum şi mamei sale cele auzite, şi întâmplarea aceea de sâmbătă seara, când simţise paşii lui Dumitru.

— Hm! Acum înţăleg de ce ţi-a fost frică să te mai culci în casa lui. Hm! Vezi bine, sunt sămne în viaţă! Unele sunt adevărate, dar altele sunt înşălătoare. Eu aş mulţămi lui Dumnezeu dacă te-ar dezlega de el şi dacă ţi l-ar scoate din suflet. Abia ai fost trei săptămâni măritată. Şi ce măritiş! După o săptămână a început iadul şi pentru tine, şi pentru noi!

Bătrâna tăcu, părând că vrea să-şi adune gândurile.

Catarina oftă.

— Aş vrea să dăm un parastas pentru odihna lui. Oricum, mi-a fost bărbat, am fost cununată cu el. Şi începu a plânge.

— Pe sămne şi pe bănuieli nu se poate sluji parastas, fata mea. Ar fi păcat. Nici popa nu l-ar sluji. Dar ascultă ce vreau să-ţi spun! Am făcut mare păcat că ne-am legat de un om necunoscut. Mai greu am greşit eu decât tine. Tu l-ai iubit, ştiu eu. Care fată din sat nu s-ar fi îndrăgostit de el? Dar eu trebuia să nu gândesc şi să judec ca tatăl tău; să nu te lăsăm să te arunci în braţele unui necunoscut, de-ar fi fost frumos ca un arhanghel! Dar mie îmi luase Dumnezeu minţile.

Mama se opri, se uită pe la icoane, îşi făcu cruce. Fata plângea înainte, potolit.

— ...Acum iată ce spun eu: Nu ştiu dacă e viu sau mort. Dumnezeu ştie! Tu trăbă să te linişteşti şi să aştepţi. Dacă nu mai vine, e sămn că e mai bine aşa. Dacă se-ntoarce, e sămn că Dumnezeu i-a schimbat sufletul. Pentru că, iată, nu ţi-am spus până acum: nu mai poţi trăi cu el dacă nu se lasă de viaţa lui blăstămată. Te vei despărţi de el, cu lege, fără lege! Nu te putem lăsa, fată tânără, să fii de râsul lumii şi să-ţi pierzi sufletul.

Catarina se gândea: „A învăţat de la tata! Dar acum e prea târziu! Ce am fost înainte de cununie nu voi mai fi cât e lumea!”

Şi plânsul o năpădi cu putere.

— O viaţă stricată nimeni n-o mai drege, mamă dragă! suspină ea. Nu-ţi mai face mustrări! Vinovată sunt eu şi dragostea mea...

La vreo trei săptămâni de când cele două potrivnice auziseră de la rănitul din spital veşti despre Dumitru — era pe la mijlocul lui august acum —, prin sat, prin Vârtopi, începu să umble, apoi să crească un zvon: cică prin casa cea părăsită şi pustie, fără acoperiş, a jandarmului, ar umbla cineva noaptea!

După ce Gligor mutase la el întreaga gospodărie din vatra Bogdăneştilor, la vreo săptămână se gândi că poate tot n-ar fi rău să ducă pe unul din cei doi dulăi îndărăt, să-l lege sub şopron: tot n-ar fi casa aşa de părăsită. Răufăcătorii n-ar îndrăzni să intre. Un om de nimic ar putea desface gardurile ori şoproanele.

Din casă nu se mai putea fura nimic, rămăseseră pereţii goi. Gligor nici nu se gândise să înlocuiască geamurile sparte, ci bătuse ferestrele cu nişte scânduri vechi, să nu poată intra câinii. Peste zi adeseori se apropiau copii şi se uitau prin crăpăturile dintre scânduri, să vadă ce-i în casa pustie.

Gligor duse câinele, îl legă sub şopron, îi dădu de mâncare. Dar după trei nopţi trebui să-l dezlege şi să-l aducă acasă: vecinii nu mai puteau dormi de urletele lui.

Când ieşi zvonul că umblă cineva noaptea prin casa jandarmului, vecinii se gândiră numaidecât la urletele câinelui. Dar tot ei îşi ziseră:„Cum să nu urle într-o ogradă părăsită, lângă o casă pustie?”

De zvon auzi şi Gligor. „Da, îşi zise el, se vede că tot mai sunt oameni care cred că în casă au rămas cine ştie ce bunătăţi. Poate chiar lada cu bani a jandarmului.”

El făcu totuşi cercetări. Nici o scândură din cele bătute în ferestre nu lipsea, iar lacătul era încuiat, şi cheia la el. «Vorbe!» îşi zise Gligor şi se linişti.

Zvonul creştea însă mereu. Se spuneau cu numele bărbaţi şi femei care au văzut ceva mişcând, fie în casă, fie tupilat pe lângă pereţi, pe sub streaşină. Nu treceau trei-patru zile, şi altul văzuse aceeaşi arătare. Însă nimeni nu putea spune dacă-i bărbat sau femeie.

Catarina, deşi nu se prea mişca din casa părinţilor, auzi şi ea. Ţinea cu aceia care întăreau că arătarea e bărbat, nu femeie.

— E umbra lui Dumitru, mamă! Să punem un parastas pentru odihna sufletului său. E păcat să nu punem.

— Tot la el ţi-e gândul şi acum! zise bătrâna supărată. Păcat e să nu poţi uita un om nelegiuit!

Catarina nu răspunse. Dar îşi puse în gând să păzească într-o noapte lângă casa părăsită. Ea cunoştea paşii lui Dumitru...

Se îngrozi de hotărârea ce-şi luase, şi nopţi de-a rândul nu cuteză.

Dar într-o noapte cu lună plină îşi luă inima-n dinţi, ieşi tiptil din casa lor şi porni spre vatra Bogdăneştilor. Nu era pui de om pe uliţă, şi inima-i bătea s-o sugrume. Luase în mână un par, să se apere de câini. Dar nici un câine n-o simţi, şi ea se strecură în curtea bărbatului său.

Se apropie de casă cu paşi de pisică. Începu să se strecoare de la o fereastră la alta. Printre scânduri erau deschizături prin care putea intra pumnul. Gligor, mereu cruţător, le bătuse largi. Iuna plină bătea prin acele deschizături.

Catarina cerceta prin toate deschizăturile dintre scânduri, la toate cele patru ferestre. Nu vedea, nu auzea nimic. Începu din nou, şi, când se uită prin luminişul de la fereastra a doua dinspre curte, într-un ungher i se păru că vede mişcându-se o umbră de femeie. O rază de lună căzu asupra chipului, şi

Catarina, dând un ţipăt, începu să alerge ca nebună.

Când va fi ajuns la drumul jumătate către casă, se opri deodata şi-şi zise: „Era Veronica! Pentru ce alerg ca o nebună? Pentru ce m-am îngrozit? Ea nu-i moartă, să-i văd umbra! Ce caută ea aici?”

Şi deodată tot sângele îi năvăli la cap: „Poate se-ntâlneşte aici cu Dumitru. Poate ticălosul e cu trupele prin apropiere, şi noaptea vine s-o vadă.”

Şi o cuprinse un curaj sălbatic. Se întoarse din drum şi, fără nici o frică, cercetă cu de-amănuntul prin deschizăturile ferestrelor. Nu mai văzu nimic. Lacătul la uşa tinzii, lacătul cunoscut de ea, era la locul lui, încuiat. Voi să-l spargă, dar nu putu. Smulse două scânduri dintr-un geam şi sări în casă. Nu era nime. Nici o urmă nu putu descoperi.

Ieşi pe unde intrase, căută o piatră, bătu scândurile la loc şi porni către casă, cu sudori reci pe tot trupul, în lătratul turbat al câinilor. Larma ce făcu desfăcând şi bătând la loc scândurile îi deştepta pe cei din vecini, iar lătratul acestora deşteptă şi înfurie pe alţii.

Catarinei nu-i păsa de nimic. Era sigură că văzuse pe Veronica. Pentru ce venea ea acolo dacă nu să se întâlnească cu jandarmul? El, dacă-i încă în viaţă şi dacă-i prin apropiere, la Veronica avea să vină, nu la ea!

Părinţii nu o simţiră nici la plecare, nici la întoarcere.

Hărmălaia câinilor din noaptea aceea o auziseră mulţi. Ba unii auziseră şi cum bătea cineva în casă. O bătrână de peste drum jura că a văzut o femeie ieşind pe fereastră.

— O femeie a fost! întări şi Catarina, gândindu-se la Veronica.

Gligor şi încă alţi oameni cercetară ferestrele şi aflară în grabă scândurile scoase şi bătute la loc.

Oamenii clătinară din cap, şi zvonul cu arătarea din casa părăsită prinse aripi noi.

Catarina mai veni trei nopţi în şir, dar nu mai văzu nimic. Totuşi, ea spunea în gura mare, cui voia s-o asculte, că în casa părăsită umblă o femeie. Nu cuteză să spună că văzuse pe Veronica... Dar dacă fusese ea, pentru ce nu se mai arată? S-a dus Dumitru de prin împrejurimi? După o vreme, Catarina se îngrozi din nou: văzuse ea bine în noaptea aceea? Se mişcase o umbră! Dar era o femeie? Fusese chiar Veronica? Bine a făcut ea c-a spus şi sub jurământ oamenilor c-a văzut o femeie? Putea să fie şi umbra unui bărbat, a unui soldat în manta lungă!

De atunci Catarina nu mai cuteza să iasă seara din curte: poate a fost umbra lui Dumitru!

Dar şi larma din noaptea aceea, şi vorbele Catarinei, şi ale altor vecini, făcură ca toată lumea să înconjure, seara şi mai ales noaptea, casa cea părăsită, vatra Bogdăneştilor din Vârtopi.

Un singur suflet din sat nu crezu în toate zvonurile cu arătarea din casa lui Dumitru: văduva lui Ion Roşu, Veronica. Şi doar numai două gospodării o despărţeau de casa blestemată. Şi când i se spunea de ce vorbeşte satul, ridica din umeri.

— Prostii! zicea dânsa.

Dar inima îi sângera: ca şi în primăvară, şi acum acelaşi nume de om, ei atât de scump, făcea vâlvă în sat! El şi casa lui, tot ce era în legatură cu fiinţa lui!

Pentru ce nu-l lasă lumea odată în pace? E în război, e poate rănit greu, ori poate mort. De ce nu-l uită oamenii, de ce nu-l lasă în pace? Iată, acum vor să-i vadă umbra! Poate nici nu e încă mort, şi lumea vrea să facă din el strigoi şi să-l pună stafie la vatra Bogdăneştilor. Ce păcate! Ce nemernicie!

Veronica singură ştia că nici o umbră nu umblă în casa lui Dumitru. Că nu-i nici un lucru necurat. Că numai osânda unei dragoste fără hotar şi fără noroc îşi lasă urmele pe aici, sângerând şi

lăcrimând, o suferinţa mută şi mistuitoare. Dacă cineva ar fi voit să se încredinţeze de acest adevăr, era de-ajuns s-o privească pe Veronica. Cât de mult îmbătrânise în vremea din urmă!

VII

Într-o dimineaţă de septembrie, Ilie Rău, bătrânelul cel cu gura strâmbă, intră, ca de obicei, la închinăciune, în crâşmă. Mai erau înăuntru câţiva rumâni, grăbiţi pentru aceeaşi slujbă.

Ilie Rău dădu bună-dimineaţa, se uită, clipind din ochii lui mici, la oameni, şi dupa ce înghiţi o dată din sticluţa ce o puse crâşmarul pe laviţă, îşi şterse mustăţile albe, cănite de pipă, şi zise sentenţios:

— Azi-noapte l-am văzut pe jandarm!

— Ce? Ai vazut şi dumneata umbra? Ai văzut şi dumneata stafie? Şi crâşmarul, înalt şi slab, întrebând, se apleca de dupa tarabă ca un arc. Apoi, îndreptându-şi trupul: Dumneata, om bătrân, moş Ilie, crezi şi dumneata în prostii? Crezi în stafie?

Rumânii din crâşmă îşi ciuliră urechea.

— Da' nu cred, jupâne, în nici o stafie! Eu am spus că l-am văzut pe jandarm, pe Dumitru Bogdan, nu umbra lui.

— Asta nu se poate... intrară în vorbă oamenii de la masa vecină. Dacă e chiar el, s-ar fi auzit în sat, cum s-aude într-un ceas de toţi cei care vin în concedii.

— Adevărat că acum vin destui în concediu, dintre cei care au zăcut prin spitale. Poate să fi văzut bine moş Ilie, zise un rumân din grup. Poate a sosit chiar în noaptea asta. De unde să se fi şi auzit în sat?

— Unde l-ai văzut, moş Ilie?

— În curtea lui. Se uita a pagubă la pustietate. Drept e că, deşi era luna plină, abia l-am cunoscut. Poartă barbă mare şi pare slăbit rău, ca după o boală îndelungată.

— Poveşti de-ale dumitale! N-ai văzut dumneata nimic! zise înfricat crâşmarul. Dacă era

el, nu rămânea în curte, s-ar fi dus mai întâi la nevastă, sau la cealaltă...

— În zadar m-aş jura pe cruce, că dumneata, jupâne, tot nu m-ai crede! Nu numai l-am văzut, dar i-am dat şi bună-sara, agrăindu-l pe nume. El a întors capul şi a răspuns. Cu faţa în lună l-am văzut şi mai bine. Are o rană adâncă de-a curmezişul frunţii. Se părea că nici nu-i vindecată bine.

Vorba lui Ilie Rău se lăţi într-o clipă în sat. Femei, bărbaţi îl opreau mereu.

— N-a fost stafia lui, moş Ilie? Poate asta s-a mai arătat în casă şi în nopţile de mai nainte. Poate despre ea întăreau oamenii care au văzut că-i bărbat.

— L-ai văzut! Dar ce făcea în curte? A intrat în casă?

— Ţi s-a năzărit, moş Ilie! lată că până acum nici nevastă-sa, Catarina, nici cealaltă, nu ştiu nimic!

— Ce concediu va mai fi şi ăsta, să vii în sat şi să nu-ţi vezi nici nevasta, nici ibovnica? Să treci noaptea prin curte, să te uiţi la pustietate şi să te înghită apoi pământul?

Ilie Rău nu avu pace toată ziua. Se înfuria şi suduia pe cei ce nu-l credeau.

— Dar ce, mă, sunt eu muiere să văd vedenii şi arătări? N-am fost faţă bisericească şi nu ştiu destule rugăciuni pentru alungarea celui necurat?

Catarina auzi şi ea vestea, de dimineaţă, şi toată ziua stătu pe jar, arsă de friguri, aşteptând să-i pice bărbatul în casă. Nu pentru că ar fi crezut cu tărie în vorba lui Ilie Rău! Puţină nădejde, slabă, nici cât un fir de aţă, mai avea că Dumitru ar mai putea fi în viaţă! Apoi, mai era încredinţată că ceea ce a văzut Ilie, dacă a văzut într-adevăr, şi nu minţea omul, n-a putut fi decât femeie, aceea pe care o văzuse şi ea: Veronica. Cine ştie ce păcate or fi dus-o pe locurile unde a greşit odată, ca şi atunci când a văzut-o ea... Dar a văzut ea bine atunci? Şi

iar se gândi, înspăimântată ca şi atunci: „Nu putea fi şi o umbră de bărbat în manta lungă?”. Ea aşteptă, totuşi, arsă de friguri, ziua întreagă în casă. Nu cuteză să iasă pe uliţă.

Nimeni nu l-a văzut pe jandarm până la înnoptare.

Gligor cercetă cu de-amănuntul curtea, casa. Nu descoperi nici o urmă. Lacătul era încuiat, neatins. Nici o scândură din cele bătute în ferestre nu fusese mişcată de la locul ei. «O fi fost beat ticălosul ăla de bătrân în noaptea trecută», îşi zise el. Şi trecu pe la crâşmă, să întrebe pe ce vreme a plecat Ilie Rău acasă noaptea trecută.

— Va fi fost pe la unsprezece, zise crâşmarul.

— Iac-un om beat, cu mintea tulburată, aprinde iar satul.

— Aşa am gândit şi eu, nene Gligor. Ce se mai uită oamenii la gura unui om ca Ilie Rău!

Gligor Albu era supărat că porniseră iarăşi zvonurile despre casa părăsită. El avea încă planuri mari cu casa şi gospodăria asta. Şi iată cum i se face nume rău! Ce ticăloşi sunt oamenii!

Într-adevăr, în noaptea ce cobora, uliţele satului ajunseră pustii mai degrabă decât de obicei. De cum se înseră, nimeni nu mai trecu pe lângă vatra Bogdăneştilor. Dar poate oamenii se aciuaseră în case mai devreme şi pentru zvonul ce se lăţise dup-amiază încă. Se spunea că iar o să fie bătaie peste sat, şi Dumnezeu ştie ce va mai fi.

Ziua întreagă nimeni nu o văzuse pe văduva lui Ion Roşu, pe Veronica. Şi, ciudat lucru, nimeni nu se mira în sat cum de vorba lui Ilie Rău nu a scos-o şi pe ea pe uliţă, între oameni.

Veronica Roşu nu se mişcă toată ziua din casă, pentru că dis-de-dimineaţă află în tindă, vârât pe subt uşă, un semn cunoscut, un petec de hârtie, şi pe el, trasă cu creionul, o cruce. Asta însemna că noaptea viitoare se vor întâlni, ea şi Dumitru, în casa lui. Când se întâlneau în grădină, pe bucăţica de hârtie era o singură linie.

Veronica ridică semnul, îl privi un răstimp, apoi se clătină şi, pierzându-şi cunoştinţa, căzu.

Când se trezi, soarele era sus pe cer. Nu-şi putu da seama ce se întâmplase cu ea, până ce nu văzu iar hârtiuţa ce-i căzuse din rnână.

Intră în casă şi căzu, ruptă de slăbiciune, pe o laviţă. Privea neclintit în peretele din faţă. Gândurile nu voiau să pornească, capul şi-l simţea gol, ca un bostan din care ai scos miezul.

De la o vreme ochii i se opriră pe icoane, şi începu să învie. Îşi amintea cum, de săptămâni, se roagă, bate mătănii, posteşte şi ajunează. Pentru ce le făcea toate acestea? O rază de lumină îi străluci în priviri: pentru el! Pentru viaţa şi întoarcerea lui, de când rănitul acela din spital îi spusese că poate Dumitru a fost acela pe care îl cunoscuse.

De atunci începuse postul şi rugăciunile.

Tot privind icoanele, cu raza aceea de lumină în ochi, Veronica simţi o undă de căldură la inimă. Dumnezeu i-a ascultat rugăciunile şi i-a primit canonul. Dumitru e viu şi a venit la ea.

De când începuse canonul, jandarmul nu mai pierise din închipuirea ei. Îl simţea atât de aproape! Retrăia clipele petrecute împreună. Le retrăia cu atâta intensitate, încât, din când în când, trebuia să meargă să vadă, să pipăie locurile pe unde se întâlnea cu Dumitru: nucul cel bătrân din grădină, otava din şura lui Dumitru, casa Bogdăneştilor. Avea o cheie de la lacăt, din vremurile cele bune.

Catarina nu se înşelase: pe Veronica o văzuse atunci, prin luminişul scândurilor de la ferestre, în casa jandarmului. Nu se înşelaseră nici alţii, care văzuseră o umbră umblând prin casa cea părăsită.

Veronica era!

Adevărat era că Veronica de acum nu mai era decât umbra celei de demult. Se topea văzând cu ochii. Amintirile traiului ei cu Dumitru o mistuiau şi o purtau, ca pe o rătăcită, prin locurile întâlnirilor cu jandarmul. În sufletul ei nu ardea

decât iubirea. Ardea cu deznădejde, cu ultimele flăcări parcă, şi cu atât era mai mistuitoare.

Cu hârtiuţa strânsă în pumn, cu cheiţa de la lacăt în mână, la vremea ştiută de mai demult, Veronica se strecură în casa lui Dumitru Bogdan. Ea singură nu ştia nimic de vorba lui Ilie Rău, nici de teama cea nouă că iar o să fie bătaie peste sat. În noaptea asta neagră, cu nori grei, în care satul Vârtopi, încărcat de temeri, parcă nu mai respira, Veronica îl aştepta pe Dumitru Bogdan.

O fi trecut un ceas, un veac... până auzi paşii cunoscuţi în tindă?

Sări de pe laviţă şi-i deschise uşa.

— Mitre! strigă ea, cu un răcnet de animal înjunghiat.

— Psst! Vorbeşte-ncet! Nu vreau să ne audă nime! Nu vreau să ştie nime!

Dar până vorbi el, femeia îi şi sări de grumaz şi-l înlănţui cu braţele.

— Mitre, inima mea!

În întuneric numai ochii lui arzători îi vedea bine: luminau fosforescent, nefiresc, ca nişte ochi de fiară.

Veronica îl cunoscu prin pipăit. Barba mare, aspră, o înfioră când o atinse cu obrazul.

— Ţi-ai lăsat barbă! ce grozăvie!

— Mi-a crescut ca o buruiană rea.

Tot pipăindu-i faţa, simţi tăietura adâncă din frunte, dădu un ţipăt şi-şi desfăcu braţele. O fulgeră un gând de spaimă: „Nu e Dumitru!” Dar nu era glasul lui? Mai aspru, mai ruginit, dar glas dulce n-a avut niciodată! Şi, apoi, cine altul ştia semnul întâlnirilor?

— Mitre! gemu ea şi voi să-l înlănţuie din nou cu braţele.

Dar bărbatul o respinse. Ea, fără să bage de seamă, strigă din nou:

— Mitre! în sfârşit, ai venit! De când te aştept! De câte ori te-am aşteptat chiar aici!

Şi iar voi să-l înlănţuie cu braţele.

Dar omul o respinse din nou şi-i zise cu glasul poruncitor de altădată:

— Nu striga! Nu vreau să ştie nime că sunt aici. Sunt dezertor. Mă caută patrulele!

— Vai de mine!

— M-au dus din nou pe front. Abia am ieşit din spital.

Îi căută mâna prin întuneric şi i-o duse la frunte.

— Simţi tăietura? Mi-au crăpat capul în atacul acela. Camarazii mi-au spus că am stat între moarte şi viaţă zece zile. Dar ei mint!

Veronica nu văzu, dar parcă-i simţi prin întuneric rânjetul rău când spunea vorbele din urmă.

— De ce să mintă? întrebă ea cu sufletul la gură, uitând cu totul că bărbatul îi respinsese îmbrăţişarea.

— Mint, pentru că eu atunci n-am fost între moarte şi viaţă, ci am murit. M-au deşteptat doctorii din morţi.

Femeia simţi că omul vorbeşte îngrozit.

— Dumitre, vino-ţi în fire!

— Eu ştiu că am murit în sâmbăta aceea, după-amiază, pe la sfârşitul lui aprilie.

Carnea începu să se încrânceneze pe Veronica.

— Dumitre, vorbeşti aiurea! Eşti bolnav? Rana nu ţi s-a vindecat încă?

— Vorbesc ce ştiu! După ce am murit, am venit acasă şi am intrat în tindă. Aveam de lucru cu tine.

Femeia se dete un pas înapoi, îngrozită.

— Aveam să-ţi vorbesc, şi de aceea am venit acum. De, rana mă doare încă, dar ei m-au trimis din nou pe front. De aceea am dezertat; nu mai puteam muri a doua oară. Şi înainte de a pleca să mă ascund iar prin păduri, eu trăbă să ştiu adevărul. De aceea am venit, şi nu pentru ce ai crezut tu la început!

Veronica simţi că se sfârşeşte de spaimă: Dumitru era nebun. Cine ştie ce rană primejdioasă avusese la cap! Şi deodată se trezi în ea, în locul

ibovnicei, mama. Glasul i se încălzi, plin de înduioşare:

— Sărace Mitre! Să n-ai nici o grijă, o să te ascund eu să nu te găsească nici o patrulă. Şi voi să-l mângâie pe faţă.

Dar jandarmul o respinse din nou.

— Nu vreau să mă ascunzi! Vreau să ştiu adevărul! Apoi, cu un glas şoptit, dar şuierător, continuă:

— Cine a cules bureţii aceia?

Femeia scoase un ţipăt şi sări un pas înapoi, gata să se răstoarne pe spate.

— Bureţii? oftă ea. Dar eu i-am cules, Mitre!

— Ştiam eu că tu i-ai cules! Dar voiam să aud din gura ta. După ce m-am însurat, la o săptămână, am venit iar la tine. Mă apucase o nebunie şi nu te-am întrebat să aud din gura ta. Dar după ce am căzut rănit, poate când eram mort, mi-am adus aminte de toate. Mi-am adus aminte că la moartea lui Roşu mi-am zis: «Odată are să-mi culeagă şi mie bureţi veninoşi!» Şi, după ce te-ai întors din spital, de unde credeam că nu te vei mai întoarce, mi-a fost groază de bureţi. Aş fi venit iar la tine, şi tu într-o bună zi mi-ai fi dat bureţi, ca şi lui lon Roşu. De aceea m-am grăbit şi m-am însurat cu Catarina. Mi-era frică de bureţi veninoşi. Dar, după o săptămână, m-a apucat nebunia şi am uitat de ei. Scăparea mea a fost că a început războiul.

Veronica îl asculta îngrozită: Era în toate minţile? Era nebun? Nu mai ştia ce să creadă!

— Mitre! strigă ea ca înjunghiată. Cum poţi vorbi aşa? Cum te rabdă inima? Am ştiut eu că-s veninoşi? Nu era să mor şi eu? Of! De-aş fi murit atunci!

— După ce am fugit de pe front, m-am ascuns prin păduri. Ce de bureţi, Veronico! Şi albi, şi galbeni, şi vineţi, şi roşii... Mereu mă întrebam: «De care i-a dat lui Roşu? De care îmi va da şi mie odată?» lată pentru ce am venit: să-mi spui adevărul, să mă păzesc!

Femeia nu mai putu răbda. I se ridica din suflet o duşmănie ucigaşă. Îl întrebă cu glas sugrumat:

— Mitre, eşti tu nebun sau treaz?

Deodată jandarmul făcu un pas hotărât către ea, o prinse de un braţ ca în cleşte de fier şi-i spuse cu glasul lui firesc, cunoscut, cum îi vorbea când era mânios:

— Sunt în toate minţile, nu-ţi fie frică.

— Şi crezi că l-am înveninat anume?

— Cred!

În loc de orice răspuns, Veronica îl scuipă în faţă.

— Jandarm ticălos! şuieră ea, şi-l pălmui peste amândoi obrajii.

Pe-o clipă luna ieşi din nori, şi o dungă de lumină căzu printre scânduri drept pe chipul lui Dumitru: rânjea îngrozitor în barba încâlcită. Era el? Era umbra lui?

Înnebunită, ţipând, Veronica ţâşni afară, trântind uşile după ea. Sări garduri prin grădini. În urma ei câinii lătrau înveninaţi. Lătrară până târziu. Câţiva rumâni ieşiră în capul gol în curţi. Vreo doi văzură pe cineva sărind gardurile, la o strălucire trecătoare de lună. Apoi nu mai văzură nimic. Întreaga hărmălaie a câinilor fusese în jurul casei jandarmului. De la o vreme se mai auzea în noapte un singur câine urlând.

Dimineaţa urla şi satul. Nu mai erau vorbe, nu mai erau poveşti. Lacătul de la uşa tinzii fu găsit descuiat. Fu chemat în grabă Gligor, şi el intră, urmat de patru oameni.

Pe jos, în nisipul tinzii, erau urme de bocanci militari, urmele cuielor din talpă. Erau şi urme de talpe mici goale, talpe femeieşti. Dar în odaia deşartă nu putură afla decât câteva frunze uscate, prinse-n tină, căzute de pe călcâiul unui bocanc. Se vedea urma unui sfert de potcoavă.

— Hm! Făcu Gligor, şi-l străbătu un fior de gheaţă. Era întâia oară când îl mişca şi pe el toată povestea asta încâlcită cu stafia de la vatra

Bogdăneştilor. Hm!... făcu el iarăşi, privind la cei patru rumâni. Aici n-a fost nici o stafie A fost un om. Şi încă cineva cu bocanci militari, deci un soldat. Şi a mai fost, după cum vedeţi, şi o femeie! Stafiile nu lasă urme de bocanci, nici de talpe goale în nisip.

Oamenii se priviră tuspatru şi avură acelaşi gând: jandarmul şi Veronica.

Gligor se gândi să astupe urmele, să nu le vadă şi Catarina. Dar îşi zise că adevărul nu mai poate fi acoperit. Vor spune cei patru rumâni.

— Vedeţi, măi, zise unul, că n-a minţit Ilie Rău când a spus că l-a văzut pe jandarm în curte?

Gligor cumpără un lacăt nou, mare, şi-l puse la uşă.

«Nici lui nu i-au muiat încă oasele, nici căţeaua nu s-a potolit încă, îşi zise el supărat greu. Sămn că va mai ţine războiul!» şi oftă din baierele inimii.

Peste trei zile sosi o patrulă care-l căuta pe Dumitru Bogdan.

Îl ascultară pe Ilie Rău, pe Gligor, pe cei patru rumâni. Trebui să-i lase în casă, să vadă urmele. Trecură apoi la casa lui Ion Roşu.

Veronica nu era acolo. O aflară la locuinţa părinţilor ei. Dar nu avură cu cine vorbi; femeia zăcea în pat, scuturată de friguri şi aiurind.

Patrula răscoli tot în gospodăria părinţilor ei, ca şi acasă la Gligor, în gospodăria părăsită, la casa lui Ion Roşu. Căutară şi prin alte case şi şuri, până seara. Nu aflară nimic. Seara, soldaţii plecară mai departe.

Auzi şi Catarina de tot ce s-a vorbit prin sat. Dar nu s-a dus să vadă urmele. Nu voia să creadă: dacă Dumitru trăieşte cu adevărat şi, venind în sat, a ţinut s-o vadă numai pe cealaltă, însemna că ea era mai puţin şi decât o femeie lepădată, decât o zdreanţă!

Şi nu mai avea puteri să sufere şi umilinţa asta. De aceea Catarina se lega cu nădejde de părerea care până la urmă rămase biruitoare în sat: n-a fost

jandarmul, ci numai stafia lui. Altfel, pentru ce ar fi înnebunit de atunci Veronica? Urme de bocanci, urme de cuie au putut lăsa fără să bage de seamă şi cei patru rumâni care intraseră în casa cu Gligor.

Ciudat lucru. Nici chiar venirea patrulei care-I căuta pe jandarm nu putu scoate din credinţa celor mai mulţi că prin casa cea părăsită a umblat o stafie, nu un om viu! După întâmplarea din urmă, mulţi erau gata să jure că iar s-arată stafia.

VIII

Din noaptea întâlnirii cu jandarmul, Veronica Roşu, văduva, căzu la pat, bolnavă greu. Mai mult de-o lună se zbătu fără cunoştinţă, arsă de febră, între viaţă şi moarte.

Aiurea mereu, când nu era adormită în somn greu ca moartea. Se certa mereu cu Dumitru şi uneori scuipa scârbită dupa fiinţa pe care numai ea o vedea.

— Cum să-mi otrăvesc bărbatul cu voia, când era să mor şi eu? Eşti nebun! Eşti nebun! Eşti nebun! striga scăldată în sudori, cu ochii închişi.

Alteori striga tare, cu ochii deschişi:

— Nu eşti Mitru, eşti numai umbra lui!

Muierile care veneau s-o vadă spuseră că ori e holeră, ori lingoare. Dacă s-a întâlnit într-adevăr cu jandarmul, a putut să ia de la el una din boale. Cei întorşi bolnavi acasă, cei din spital, spuneau demult că în Galiţia mulţi oameni s-au îmbolnăvit de tifos ori de holeră.

Mamă-sa aduse şi pe un doctor dintr-un sat vecin. N-avea bani să o poată duce la spitalul din Sighet. Era prea departe. Şi cum ar mai fi dus-o! De când o scăpaseră acolo de la moarte, mamă-sa îşi luase o vorbă: «Întâi Dumnezeu, apoi Sighetul».

Doctorul nu putu descoperi semnele nici uneia din cele două boli. Lăsă să-i pună apă rece şi să nu mănânce decât lapte.

De mâncat, nici până acum nu sorbise decât lapte cu lingura, dat de mamă-sa.

Vecinele, femeile, începură cu descântece, cu slujbe, cu masluri. Masluri cu un preot, cu trei, cu şapte. O mătuşă coborî până departe în ţara Făgăraşului, unde se spunea că este un păscălier care descoperă leacul la orice boală, deschizând o carte, şi dă slujbe care te scoală din morţi. O

ţigancă bătrână îndemnă să i se facă slujba argariului celui mare.

Buruieni de leac fură aduse când de o bătrână, când de alta, şi descântătoare veniră din sate îndepărtate, şi de la şes, şi din creierii munţilor.

Nu fură de nici un folos nici rugăciunile, nici descântecele, nici buruienile de leac. Veronica aiurea mereu şi se certa înveninat cu jandarmul.

Când văzură că boala nu mai trece, nu mai slăbeşte, femeile lecuitoare se împărţiră în două tabere.

Unele traseră încheierea că Veronica, în noaptea aceea blestemată, nu s-a întâlnit cu jandarmul, ci cu stafia lui. De aici i-a venit boala asta fără leac: s-a atins de cineva de pe celălalt tărâm. Şi nimeni nu poate să se atingă de umbra unui mort decât prin puterea şi mijlocirea necuratului. Cine ştie dacă Veronica, pentru a vedea pe jandarm, nu s-a vândut diavolului! Iar cine cade într-un asemenea păcat de moarte, nu mai are leac în lumea asta şi nici mântuire în cealaltă.

Altele începură să întărească din nou că Veronica şi-a înveninat bărbatul. Nu vrea să mărturisească, şi de aceea se chinuie aşa de cumplit. Nu vrea să-şi uşureze sufletul.

E de mirare cum se întoarseră unele din femei la părerea asta, pentru că Veronica, în aiurările ei, niciodată nu-l certa şi nu-l scuipa pe Ion Roşu, ci numai pe jandarm. Şi mereu se jura că nu-i vinovată pentru moartea bărbatului.

Grupul acesta de femei se încăpăţâna să creadă că Veronica s-a întâlnit într-adevăr cu jandarmul, nu cu umbra lui, şi că acela i-a cerut să-i spună tot adevărul despre moartea lui Ion Roşu, pentru a vedea dacă se poate căsători cu ea sau nu. Toată lumea văzuse încă înainte de război că n-a avut nici un înţeles cununia lui cu Catarina, şi că se va desface.

Amândouă grupurile de femei, lecuitoare şi milostive, avură aceleaşi izvoare de informaţii:

veştile din sat, boala Veronicăi, aiurările ei. Şi totuşi ajunseră la păreri aşa de potrivnice! Dovadă că maşinăria minţii omeneşti e deosebită de la om la om, şi aceleaşi lucruri pot fi văzute şi tâlcuite în multe feluri.

Ba, ţinând boala Veronicăi îndelungat, se mai iscă şi un al treilea grup de femei, care spuneau că e pedeapsa lui Dumnezeu pentru traiul ei nelegiuit. S-a înhăitat ea, femeie măritată cu om de omenie, cu un necunoscut şi încărcat, poate, de păcate grele. Nu arareori se întâmplă ca un jandarm să schilodească în bătăi sau chiar să împuşte oameni nevinovaţi. Apoi, câte furturi şi tâlhării nu trec prin mâna lor? N-a venit jandarmul acasă cu o ladă de bani? De unde a cumpărat deodată patru boi, două vaci, un cal şi zece iugăre de pământ? Din leafa lui de jandarm? Dar cine a văzut, pe sate, jandarmi avuţi din leafă?

Veronica ispăşeşte acum după legea dreptăţii dumnezeieşti. Până a fost jandarmul acasă, ea, luată de patimă, n-a avut vreme să se gândească nici la păcat, nici la omul care i-a luat minţile, cine ştie cu ce puteri, cu ce farmece... Dar acum, rămasă singură, a avut vreme să se gândească la toate! Nu slăbise şi înainte de boală, încât rămăsese numai cât o scândură?

Prin postul Crăciunului febra scăzu, şi mintea Veronicăi începu să se limpezească. Se gândea acum, cu ziua de cap, privind la focul din vatră.

De ceea ce îşi aduse mai întâi aminte fu întâlnirea nu cu Dumitru, ci cu rănitul acela din spital, care-i adusese mai întâi o veste mai sigură despre el. Simţea că amintirea acestuia nu are nici un rost decât să-i aducă în minte altceva. Dar ce anume? Se bătea să afle şi nu putu zile în şir, până când lucrul căutat îi veni singur în minte.

Da! Acum îşi aducea aminte! Când l-a scuipat atunci în faţă, şi-a scuipat şi toată dragostea păgână ce a legat-o de omul acesta!

Da! Atunci, în casă, după ce l-a scuipat în faţă, văzându-i rânjetul groaznic din barba încâlcită, şi rana din frunte, a putut crede iar că nu-i stafia lui. Cât a vorbit cu el în întuneric, a putut crede că-i nebun! Dar acum ştie şi simte că a fost Dumitru în carne şi oase, Dumitru cel adevărat, cel drăcesc, pe care ea nu l-a cunoscut.

Nu l-a cunoscut?

Gândurile ei, mai clare acum şi mai sprintene, începură să plece din cap, în căutare, ca albinele din coşniţă.

Nu l-a cunoscut?

Dar ce-au fost cele două piroane înroşite în foc ce-i sfredeleau ceafa când fostul jandarm o aţintise mai întâi, de la spate, cu privirile? Şi a doua, şi a treia oară? Nu a înlemnit atunci de spaimă, nu au năpădit-o sudori reci şi nu s-a închinat la icoane după ajutor? Dar când i-a poruncit întâia întâlnire — căci poruncă a fost, nu rugăminte — şi când l-a ascultat, dusă de o putere mai tare decât ea, nu s-a îngrozit? Şi rânjetul lui la a treia întâlnire, când ea, la poruncă, a venit în casa jandarmului, nu semăna cu rânjetul din urmă, când i l-a văzut în bătaia lunii? Şi nu a ridicat de atâtea ori pumnul asupra ei, când îi spunea că mâine ori poimâine nu va putea veni?

Doamne! Cu cât i se întorceau din cercetare mai multe gânduri, cu atât înţelegea că jandarmul a fost mai mult diavol decât om! Nesăturat în dragoste până la nebunie, crunt şi brutal, şi nici o vorbă pentru sufletul ei! A întrebat-o vreodată dacă-l iubeşte? A întrebat-o vreodată dacă nu o chinuie gândul păcatului sau, cel puţin, dacă lon Roşu a simţit ceva? I-a vorbit vreodată despre căsătorie?

Amintirile acestea îi înăbuşiră sufletul, şi Veronica, închizând ochii, începu să plângă. Întru târziu, îşi zise: «Nu l-am cunoscut? Ba Dumnezeu mi-a luat atunci minţile. I-am iubit orbeşte... Dar oare pe el l-am iubit, sau mi-am iubit dragostea din mine?»

Câleva zile înainte de Crăciun, gândurile i se limpeziră de tot. Nu mai avea febră şi se hrănea mai bine. Se putea scula din pat şi începu să înveţe din nou să umble.

Lumea întreagă îi părea alta. Ea însăşi se simţea ca şi când s-ar fi curăţit de o piele uscată, de şarpe.

Toate lucrurile îi păreau noi, şi ea părea că-i iarăşi copilă; se mira şi se bucura de toate.

Învie şi mamă-sa, care, de la începutul toamnei, nu mai avusese zi bună. Dar ea se mai uita încă şi acum cu ochi trişti la fată, de câte ori credea că aceasta nu o vede. Şi adeseori ofta prin colţuri de odaie, prin tindă.

Într-o seară, Veronica, plângând, îşi deschise inima:

— Mă bănuieşti mereu şi dumneata, mamă dragă! Mă bănuieşti încă! lată, nu mai pot răbda! Nu mi-a fost drag de bărbat, cum ştii şi dumneata, dar nu mi-a fost nici urât de el, iar jandarmul a intrat în viaţa mea ca o vâlvătaie de foc, ca un blăstăm. Pe bărbat nu l-am înveninat cu voia. Iată, mă jur pe sfânta cruce şi pe Maica Precesta! Bureţi, de câte ori n-am cules eu! Dar atunci, fără să ştiu, am amestecat şi bureţi veninoşi. Aici e vina şi păcatul meu de moarte: gândul meu era la jandarm, şi când i-am cules din pădure, şi când i-am spălat acasă şi i-am tăiat în cratiţă. Dumnezeu m-a pedepsit! Dumneata ştii că era să mor şi eu. Întreabă pe doftorii de la spital şi crede-mă. Să nu mă bănuieşti, că mă omor!

Şi izbucni în hohote de plâns. Abia întru târziu putu continua:

— Acuma ştiu că şi jandarmul m-a bănuit. Nu numai m-a banuit, ci a şi crezut că sunt o ucigaşă. Mi-a spus când m-am întâlnit cu el în noaptea aceea.

— În care noapte, tu fată? lar începi să vorbeşti într-aiurea?

— În noaptea când am fugit la dumneavoastră şi după care am căzut la pat... Mă duceam uneori

noaptea în casa lui şi-l aşteptam acolo. Tot credeam că odată şi-odată va veni. În urmă a şi venit şi mi-a spus că am să-i dau şi lui bureţi veninoşi.

— Ce tot îndrugi tu, fată hăi! zise mamă-sa îngrozită. Te întoarce, se pare, boala, şi iar vorbeşti într-aiurea.

— Vorbesc ca subt patrafir, mamă dragă. M-am întâlnit cu el în carne şi în oase în noaptea aceea. Ştiu că el a fost, dar acum mai ştiu ceea ce nu ştiam până atunci că-i un mare blăstămat şi ticălos! Mi-a spus în faţă că eu l-am înveninat pe lon.

— Veronica, fata mea! Lasă-l în plata Domnului, ori în mâna dracului! Nu te mai gândi la el, nu mai vorbi de el! Nici azi nu ştie satul dacă în noaptea aceea, când te-ai îmbolnăvit tu, a fost în casă el sau stafia lui! Şi de-atunci, de câte ori s-au mai arătat încă vedenii în casa aceea blăstămată! Poate ai visat că te-ai întâlnit cu el, şi în boala îndelungată visul ţi s-a părut adevăr. Lasă-l, nu-l mai pomeni, că destul blăstăm şi ruşine a adus peste casa noastră!

— De azi încolo nu-l voi mai pomeni, măicuţa mea dragă. L-am smuls pentru totdeauna din inima mea, fie că-i în viaţă, fie că-i mort până acum. Cine m-a crezut ucigaşă nu m-a putut iubi. De pe partea mea, de aici încolo poate să vină viu, poate să se arate ca stafie, poate să se schimbe în strigoi, nu-l mai ştiu, nu-I mai cunosc, nu mă mai tem de el. I-am scuipat în faţă, şi-am scuipat atunci şi toată dragostea mea nelegiuită.

Tăcu un răstimp, apoi îşi şterse lacrimile, se întoarse spre mamă-sa şi o întrebă cu hotărâre:

— Crezi-mă dumneata nevinovată de moartea bărbatului?

Părea că-şi pusese tot sufletul, toată viaţa în întrebarea asta.

— Doamne! Te cred! Te-am crezut totdeauna! Dar diavolul trimite ispite grele! De-acum deci nu mă va mai putea împresura!

— Să mă crezi, măicuţă, fără şovăire! Am jurat jurământul mare. Să mă crezi! Altfel, nu mai pot trăi! Altfel, mă omor!

— Te cred, sufletul meu drag, viaţa mea! Cum nu te-aş crede eu?

Şi mama izbucni în hohot de plâns, îmbrăţişându-şi fata, sărutând-o.

Veronica simţi că-ntr-adevăr mamă-sa o crede, din căldura dulce ce-i inundă sufletul. Se lăsă frântă pe un scaun. Nu mai fusese aşa fericită din anii copilăriei nevinovate. Din când în când ridica ochii şi se uita la mamă-sa ca la o icoană. Întru târziu şopti:

— Îţi mulţămesc.

Apoi se ridică, se apropie de bătrână, îi ridică mâna încet şi i-o sărută.

Amândouă femeile se îmbrăţişară şi plânseră multă vreme.

IX

De când cu vorba lui Ilie Rău, că vazuse pe Dumitru Bogdan, de când cu boala Veronicai şi părerile împărţite din sat în legătură cu această boală, de când cu căutarea dezertorului, Catarina nu mai ştia ce să creadă. Dacă fusese Dumitru în carne şi oase şi dacă el s-a întâlnit numai cu cealaltă, iar pe ea n-a venit nici s-o vadă, era semnul din urmă că pe ea n-o iubise niciodată. Era o umilire sângeroasă în faţa satului întreg, ca şi traiul lui nelegiuit cu Veronica la o săptămână după cununia lor, ca şi încăierarea aceea de la gară. Dar părerea aceasta era împotriva credinţei şi convingerii ei că Dumitru a murit în sâmbăta aceea când i-a auzit paşii în tindă. Şi mai bucuros credea că n-a fost Dumitru acela pe care îl văzuse Ilie Rău şi de vederea căruia se îmbolnăvise Veronica, ci numai stafia lui. De aceea se va fi îmbolnăvit atât de greu şi potrivnica.

După însănătoşirea Veronicai, în Vârtopi ajunse tot mai covârşitoare credinţa că ce văzuse Ilie Rău fusese numai stafia jandarmului. Unii întrebau totuşi:

— Cum să fie arătare, măi oameni buni, când şi patrula îl căuta? N-a răscolit tot prin sat?

— Pe câţi nu-i caută patrulele, şi ei sunt demult subt pământ! În războiul ista fugarii, dezertorii, se rătăcesc adeseori şi cad în liniile duşmane, unde sunt luaţi drept duşmani ce spionează şi sunt împuşcaţi fără multă judecată.

Spuneau aşa bolnavii şi reformaţii veniţi de pe front.

Către sfârşitul iernii, afară de Veronica, nimeni în sat nu mai era sigur dacă Ilie Rău văzuse pe jandarm sau stafia lui. Nu se auzi să-l fi prins nicăieri patrulele, dar, cât ţinu iarna, în casa aceea părăsită de cinci ori se mai arătă vedenia necurată.

Mama Veronicăi, mai liniştită acum, auzind ce se vorbeşte iar, nu putu răbda să nu spună într-o zi unei vecine:

— În aiurările ei Veronica striga deseori: „Nu eşti Dumitru! Eşti stafia lui!”

Ea se jurase în sine să nu spună nimic din ceea ce vorbise fata în aiurările ei. Dar de multe ori au fost martore şi alte femei. Apoi, ceva o trăgea de limbă: ar fi fost mai bucuroasă să fi fost stafia decât jandarmul în carne şi oase. Pentru că, viu, s-ar mai putea întoarce să-i strice iar viaţa fetei. Ea crezuse cu desăvârşire un singur lucru din mărturisirile Veronicăi: fata ei nu era o ucigaşă! Dar că ar fi smuls toate rădăcinile iubirii păgâne, nu putea crede.

Vorba ei spusă unei vecine o află îndată întreg satul.

— De bună seamă a fost stafia jandarmului, nu el.

— lată pentru ce s-a bolnăvit Veronica aşa de greu, văzuse duh!

— Zice că ar fi dus-o până la uşa tinzii călare pe o mătură şi ar fi strecurat-o înlăuntru pe broasca cheii.

— Biata nevastă! Norocul ei că avusese în noaptea aceea o cruciuliţă la grumazi!

— De! Nu rămâne faptă fără răsplată. Prea-şi bătuse joc de bărbat!

Porniră apoi prin sat o sumedenie de poveşti din viaţa jandarmilor, una mai întunecată şi mai fioroasă decât alta.

— Va fi căzut pe front, ori îl vor fi împuşcat patrulele, plin de păcatele trecutului!

Poveştile pornite odată, din bună sămânţă, nu mai conteniră. Să năşteau tot altele noi. Erau femei, erau bărbaţi care aveau vedenii. Închipuirea aţâţată de spaimă desemna fel de fel de chipuri în ogradă şi pe pereţii casei părăsite.

Gligor Albu, care aflase lacătul descuiat şi văzuse urme de bocanci pe nisipul din tindă, nu se

lăsă luat de credinţa ce se înstăpânea tot mai tare peste sat.

Primăvara începură ploile. Nu mai putea lăsa casa descoperită. Tocmi meşteri, aduse lemne. Scaunul coperişului începea să se închege. Alţi oameni copereau cu snopi de paie îndată ce se termina într-o parte ridicarea scheletului de lemn. Gligor se grăbea, căci ploile nu mai conteneau.

Dar când să înalţe meşterii cea din urmă pereche de căpriori, unul dintre ei căzu şi-şi rupse piciorul.

De atunci nimeni nu mai cuteză să se urce pe coperiş, nici bărdaşi, nici dintre cei ce copereau cu jipi de paie. Casa rămase numai pe jumătate acoperită.

Gligor încercă să aducă lucrători din satele vecine. Dar nimeni nu voi să vină. Vestea zburase până departe, ca şi toate poveştile în legătură cu stafia casei părăsite.

Dar casa nu putea să rămâie aşa. Vor răzbi-o ploile şi vor ruina-o! Era averea fetei sale, era averea lui! Jandarmul trăia, căţeaua se potolise, şi odată se va sfârşi şi războiul!

Într-o zi puse scara şi începu să urce pe coperiş: nu putea să lase casa descoperită de jumătate. Ce putea face un meşter din sat, va putea şi el.

Dar când ajunse la cel din urmă fuscel, scara lunecă într-o parte şi el căzu jos, pe o dungă.

Nu era nimeni în curte, nimeni pe uliţă. Când se trezi din ameţeală, voi să-şi facă semnul crucii. Dar nu-şi putu ridica mâna dreaptă, prin care începură să-l treacă junghiuri.

Două luni o purtă legată în scândurele de către un om priceput din sat, până se prinse ruptura.

Întâmplarea ajunse cunoscută până în satele de la poalele munţilor.

Iar în Vârtopi, când se însera, toata lumea înconjura casa cea părăsită, acoperită numai de jumătate, ea însăşi părând noaptea o arătare de groază.

Veronica auzi şi ea toate întâmplările din urmă. Nu se mai mută de la părinţi în casa lui Ion Roşu. Acolo se aşezară nişte rudenii. Cum nu avuseseră copii, la judecata moştenirii după bărbat, ei i se socoti zestrea adusă, jumătate din agoniseala făcută împreună, iar casa şi averea lui Roşu trecură rudeniilor.

Văduva ieşise în primăvară puţin mai înviorată. Nu mai avea uscăciunea aceea de scândură. Se întremase puţin în trup. Dar obrajii-i erau încă veşteji şi supţi. Era încă numai umbra Veronicăi de mai demult. Auzi şi ea întâmplările din primăvară, dar ele nu-i mai tulburară cu nimic sufletul. După boală, după mărturisirea ce o făcuse mamei sale, şi alta, preotului, pentru ea jandarmul nu mai însemna nimic, viu ori mort. Era aşa cum spusese mamei sale: l-a scuipat pentru totdeauna din inimă. Dar auzind veştile din urmă şi aducându-şi aminte chipul lui de groază, aşa cum l-a văzut o clipă în noaptea aceea, acum, când era în toată firea, cum nu mai fusese dinainte de cununia cu Ion Roşu, nu ar mai fi cutezat să jure dacă a fost jandarmul sau stafia lui. Nici îndoiala asta n-o mai tulbura. De pe partea ei, putea fi mort, putea fi viu. Pentru ea murise pentru totdeauna, ca şi când nu l-ar fi cunoscut vreodată.

Trecuseră trei ani de la începutul războiului, când la primărie începu să se vorbească de grabnica lui încheiere. Vorbea notarul, vorbea primarul. Ştiau ceva, de bună seamă.

Gligor auzi şi el, şi-i spuse vesel Catarinei:

— În curând se va încheia pacea. Aşa vorbesc la primărie.

Catarina ridică din umeri.

— Ca şi când n-ai avea pe nimeni în război! zise nemulţumit tată-său.

— Nici nu am!

— D-apoi bărbatul tău?

Catarina îl privi cu o sclipire de batjocură în ochi.

— Dumneata crezi că mai trăieşte?

— Până nu vine dovadă de la împărăţie că e mort, nu cred altfel.

— Eu ştiu că-i mort! răspunse fata liniştită.

— Nu poţi şti nimic! se înfurie taică-su. Nu l-au căutat patrulele? Cum crezi tu că-i mort, aşa cred eu că-i viu. Şi mai cred că se poate începe o viaţă nouă între voi. Nu vezi cum s-a potolit căţeaua? Acum se vorbeşte prin sat că se va mărita! Nu ţi-am spus eu că războiul ăsta e rânduit de la Dumnezeu?

Fata îl privi scârbită.

— Ce tot spui, tată? Crezi că Dumnezeu a făcut războiul anume ca să despartă pe Dumitru de Veronica? Pentru asta să moară şi să rămână schilavă atâta lume? E o grozăvie şi păcat greu ce spui dumneata, tată!

Şi ea-şi întoarse privirile reci şi rele de la bătrân.

— Eu spun ce spun şi ştiu că am dreptate! Fără război, ce se alegea de cununia ta? Praf şi pulbere! Aşa, potrivnica s-a îmblânzit, el poate să se-ntoarcă schimbat, ca un om ce a stat în faţa morţii. Dar nu e vorba numai de căsătorie, fata mea! Mai este vorba şi de avere. Cea dintâi avere din sat, cu cele zece iugăre cumpărate de Dumitru. Nu poţi da cu piciorul unei asămenea averi!

Fata se albi ca varul şi abia mai răsufla; revolta împotriva tatălui său o îneca.

— Nu te-am cunoscut, tată, până acum. Dumneata ţi-ai vinde sufletul diavolului pentru avere!

— Ce spui? întrebă el, neputând crede că a auzit bine.

— Dumneata ai fost împotriva căsătoriei mele cu Dumitru. Atunci nu te-ai uitat că-i întâia avere în sat. M-ai făcut nebună că vreau să merg după un om necunoscut. N-ai vrut să vii nici la cununie, la biserică. Şi acum nu te mai poţi gândi să scapi averea aceea din mână! Nu crezi dumneata că-i mâna diavolului aici? Că-i blăstămul celui mort?

— Care mort?

— Jandarmul!

Omul tăcu un răstimp, apoi zise cu glas aşezat:

— Adevărat că m-am împotrivit la căsătorie. Dar nu pentru avere, ci pentru că era necunoscut, nici din neamuri, şi se mai înhăitase şi cu spălătura aceea. La averea lui râvneam de atunci. Dar nu o voiam cu preţul nenorocirii tale. N-o voiesc nici acum cu acest preţ. Dar Veronica s-a potolit, se va mărita, iar Dumitru se va întoarce alt om din război. Nu-i vezi tu pe toţi care se întorc din bătaie că nu mai seamănă cu cei mai dinainte?

— Dumitru nu s-o mai întoarce niciodată. El e mort, şi cine ştie pe unde-i putrezesc oasele...

— Atunci ar fi rău, fata mea, cum nu se poate mai rău! Dac-ai avea un copil! Dar n-ai! Şi nu vei căpăta nici un fir de aţă din averea lui!

— S-o fi ars focul avere! Tot la ea ţi-e gândul! Mai bine te-ai gândi şi dumneata că, oricum a fost, mi-a fost bărbat cu cununie şi ai da să se slujească un parastas pentru sufletul lui! Cine ştie pe unde putrezeşte! Poate nici nu-i îngropat, şi de aceea sufletul lui nu poate avea odihnă şi se arată stafia lui.

Omul o privi îndurerat.

— Parastas se slujeşte numai pentru morţi, iar Dumitru poate fi încă viu. Cât despre avere, eu m-am legat de ea acum, dar nu pentru mine, ci pentru norocul tău.

— De norocul meu să nu-ţi mai pese dumitale! Nu mai sunt o fată nepricepută. Mă va lumina Dumnezeu!

Zile în şir nu mai vorbi cu tată-său. În schimb, Catarina stătea mai mult de vorbă cu mamă-sa.

— E adevărat ce spune tata? Cică umblă zvonul că Veronica vrea să se mărite.

— Am auzit şi eu... răspunse bătrâna oftând. E uşor pentru ea! Nu-i stă în cale nici o piedică.

— Într-adevăr, nu-i mai stă, dacă a murit Dumitru.

— Mort au ba, nu de asta atârnă acum căsătoria ei. Ea e slobodă înaintea legii. Se poate căsători cu oricine vrea. Nu ca tine! şi mamă-sa oftă din nou.

— Nu ca mine? întreba ea neînţelegând. Eu nu mă pot mărita cu cine vreau?

— Nu, fata mea! Asta e nenorocirea noastră. Tu eşti cununată pe lege, şi la primărie, şi la biserică. Tu trăbă să aştepţi.

— Şi până când?

— Până vine ştirea de la împărăţie că jandarmul e mort. Altfel, nu te poate cununa nime.

Catarina se înfioră. Nu se gândise niciodată la asemenea piedică, de când era încredinţată că Dumitru e mort.

— Şi dacă nu vine nici o ştire, ori vine peste ani de zile? Eu să stau să-l jelesc şi să ajung să împletesc cosiţe albe?

— Zadarnic, fata mea! Legea nu poate fi călcată. Nime n-ar cuteza să te cunune, să te trezeşti odată cu doi bărbaţi. Aici e nenorocirea şi blăstămul ce a căzut peste noi.

Catarina se revoltă:

— Nu-mi pasă de nici o lege! Mai trăiesc oamenii şi necununaţi. Dacă războiul va mai ţine ani de zile, şi despre mulţi dintre cei duşi nu va mai veni nici o ştire, ce vor face femeile lor? Vor rămâne văduve viaţa întreagă?

Bătrâna nu ştiu ce să răspundă. Zise, întru târziu:

— Dacă va fi aşa, poate se va aduce o lege care să desfacă pe femei de cei cu care au fost cununaţi şi nu mai dau nici un sămn de viaţă.

Catarina, în sufletul ei, nu se mai simţea acum cu nimic legată de jandarm. Chiar dacă Veronica s-ar mărita şi dacă Dumitru s-ar întoarce, n-ar mai trăi cu el. Era acum cu totul încredinţată că jandarmul nu o iubise niciodată.

Şi era în anul al douăzeci şi doilea. Ea o lăsă pe mamă-sa singură în casă şi, în curând, cântecul ei

se auzi în curte. Nu mai cântase dinaintea cununiei.

X

Pe la începutul lui august alerga spre sat, întorcându-şi mereu capul înapoi, îngrozită, haranca Măriuţa, ce-şi avea bordeiul chiar la marginea ţigăniei. Iarna, vara, ea se ducea tot a treia zi în pădurea satului şi se întorcea cu câte o sarcină de uscături. De când răsăreau bureţii, se ducea aproape în fiecare zi. Aducea uneori şi câte o desagă. Mânca ea şi dădea şi pe la creştine în schimbul unei mâini de făină, unei fărâme de brânză sau a unei ulcele de lapte.

Nime nu cunoştea, în tot satul, locurile bune de bureţi, ca ea. Şi nu numai în pădurea din care fugea acum, ci în toate pădurile satului.

Dar acum alerga cu traista aproape goală. Avea în ea doar un pumn de bureţi.

Copiii care păşteau vitele pe câmp o cunoşteau cu toţii şi nu le mai era frică de ea. De multe ori le dădea câte o lăptucă — un burete cafeniu, cu lapte mult când îl rupeai, şi care se mânca crud.

Ei o văzură alergând pe câmp cu pletele sure fluturând în vânt. Dar nu se opri să vorbească cu ei, după obicei. Nu se opri decât intrând în sat, la o poartă unde erau adunaţi femei şi bărbaţi.

Haranca se mai uită de câteva ori pe drum înapoi, suflând să-şi verse sufletul. Apoi, cu mâinile negre, uscate, cu unghiile mari, îşi făcu repede cruce.

— Dar ce-i cu tine, Măriuţo? întrebă o femeie.

Toţi citiră groaza de moarte din faţa ei.

— Am văzut... am văzut... dar nu putu continua şi iar se uită pe drum înapoi.

— Ce ai văzut, tu femeie? Doar n-ai fi văzut pe dracu în pădure! El se mai arată câteodată unei zgripţuroaice ca tine, zise un bărbat, încercând să glumească.

Dar spaima din ţigancă trecu şi în el, ca şi în toţi ceilalţi.

Măriuţa îşi făcu iar cruce şi scuipă la stânga şi la spate.

— L-am văzut pe jandarm!

— Pe Dumitru Bogdan?

— Da, pe el, maică!

— În pădure?

— În pădure!

— Poate plecase şi el după bureţi, ca şi tine, se sili să râdă un bărbat voinic.

— Chiar aşa, mânca-te-aş! Culegea bureţi!

Femeile şi bărbaţii se priviră.

— Să mă trăznească dacă mint!

— Dar stafiile nu s-arată ziua, tu nebuno! zise un rumân.

— N-a fost stafie, bădică, să mă săce Precesta dacă mint! Era aşa cum l-a văzut Ilie Rău. Poartă barbă mare încâlcită, şi de-a curmezişul frunţii are o rană adâncă!

Oamenii se priviră iar.

— Ce tot spui, Măriuţo? zise o femeie bătrână. Cine ştie ce ţi s-a năzărit!

— Nu mi s-a nazărit! Numai de azi umblu eu în pădure? Cunosc toate tufele, toate huzdoapele. M-am speriat eu vreodată de cineva?

— Şi culegea bureţi, spui?

— Culegea, maică, în poala mantalei soldăţeşti. Culegea, tot bombănind. Când îşi umplea poala, şedea în frunzele uscate, desfăcea poala şi lua pe rând câte un burete. Se uita la el pe toate părţile, apoi îl arunca. „E veninos! Şi ăsta-i veninos!” spunea, îngrozit parcă, cercetând mereu fiecare burete şi aruncându-l. „Cu de-ăştia a înveninat pe Roşu.” După ce-i arunca pe toţi, se scula şi iar începea să culeagă.

— L-ai auzit vorbind?

— Cum v-aud şi mă auziţi.

— Şi tu ai stat să-l vezi cum culegea bureţi şi să-l asculţi? Parcă veneai alergând ca de tătari!

— Eram dup-o tufă, oameni buni, când l-am zărit. Şi mi-au ologit picioarele. Nu mă puteam mişca! Am crezut şi eu că-i stafia lui. Vroiam să-mi fac cruce de necuratul, dar nu-mi puteam mişca mâna: îmi ologiseră şi mâinile. Gândeam: stafia lui este, şi de aceea nu mai am putere în trup; m-a pălit aerul iadului. Lunecasem în genunche şi am încremenit aşa. Dar pe el îl vedeam bine. Nu era departe. Tot bombănind, aduna bureţi. Paşii lui sunau în frunzele uscate. Nu mai era stafia lui, era el. Să n-am parte...

— Nu te mai jura, că-i păcat, zise un rumân. Poate să fi fost el. Doar mai demult l-au căutat patrulele în sat, ca dezertor. Poate se ţine mereu ascuns prin păduri.

— Era slab şi negru la obrajii ce abia se mai vedeau din barba încâlcită. Să mă bată Dumnezeu dacă nu era ca un om sălbatec. Sămăna mai mult a fiară decât a om!

— De, dacă trăieşte numai prin păduri, hăituit mereu de patrule! Dacă se va hrăni numai cu bureţi... zise acelaşi rumân.

— Vai de mine, moş Vasile, dumneata crezi? întrebă, galbenă ca o turtă de ceară, o nevastă tânără.

— Nu-i cu neputinţă. L-au căutat patrulele! El ştie că dacă-l prind, îl împuşcă!

— Nu mi-a părut să fie în toate minţile, zise ţiganca. Arunca toţi bureţii din poală: şi pe cei buni, ca şi pe cei veninoşi. Ochii lui erau căzuţi ca-n două găuri adânci, şi de-acolo ardeau cum ard noaptea ochii motanului.

— Cine ştie, poate din rana aceea de Ia frunte să i se fi tras şi o scrântire a minţii, mai zise acelaşi om. Când stai şi asculţi grozăviile câte le povestesc oamenii întorşi din prăpădul ista, nu-ţi mai pare nimic cu neputinţă.

— Stăteam, mânca-v-aş sufletul, ologită după tufă, şi abia mai suflam de frică. De trei ori l-am văzut umplându-şi poala cu bureţi şi de trei ori

risipindu-i. După ce a treia oară aruncă cel din urma burete, o urechiuşă tânără, i se sparse-n grumaz un hohot de râs, sări în picioare strigând: «Pe mine nu mă învenineză ea!», şi începu să alerge înspăimântat, drept spre tufa după care eram ascunsă. Nu ştiu de câte ori am murit şi am înviat! Trecu pe lângă mine în salturi mari, ca o sălbătăciune. Frunzele uscate sunau, gătejele trozneau în urma lui, prin pădure, departe. În urmă s-a făcut linişte, mi-au venit puterile la loc şi am ieşit, paşind ca pe ouă, din pădure, să nu m-audă. Ajunsă la margine, am rupt-o la fugă.

Ţiganca, cu faţa brăzdată încă de spaimă, privi iar înapoi pe drum.

Grupul de oameni tăcu. Se uitau cu ochi pustii.

— Poate că a înnebunit din rana aceea de la frunte, zise o femeie, deşi rana n-o văzuse nimeni, ca şi pe jandarm, afară de Ilic Rău şi Veronica.

Dar Ilie Rău nu putea fi crezut pe cuvânt, iar Veronica îngropase taina în sufletul ei. Totuşi, oamenii vorbeau acum de rana aceea ca şi când ar fi văzut-o satul întreg.

— Cine ştie care va fi fost partea lui în înveninarea cu bureţi a lui Roşu! Poate i-a adunat el! Poate să fi voit să-i învenineze pe amândoi. Îi va fi simţit bărbatul, ori s-ar putea ca nevasta să-l fi ameninţat că o rupe cu el! Eu, unul, nu-mi pun mâna-n foc pentru sufletul nici unui jandarm! vorbi un om mai în vârstă, care în tinereţele sale avusese de lucru cu jandarmii.

Cuvintele lui deşteptară presupuneri, bănuieli, care pân-acum nu se auziseră în sat. Da, era cu putinţă ca jandarmul să-şi fi avut partea lui la înveninarea cu bureţi a lui Ion Roşu! Poate din pricina mustrărilor de conştiinţă i s-a zdruncinat mintea.

Şi grupul de oameni începu să se frământe pe cărările noilor bănuieli, uitând de haranca Măriuţa.

Într-o clipă de linişte, ea începu a se tângui:

— Ce mă fac eu acum, oameni buni? De aci încolo, nici lemne, nici bureţi! Baba Măriuţa nu va mai cuteza să se apropie de pădure.

Începu să plângă, şi lacrimile-i curgeau pe brazdele din obrajii negri, tăbăciţi de necazuri şi de vreme.

— Dacă-i nebun, nu rămâne el într-un loc, n-avea grijă, Măriuţă! Mâine poate-i într-al treilea hotar. Nici nu cred să fi venit demult pe aici. Altfel, l-ai mai fi văzut, ori l-ar fi văzut alţii. Câţi copii şi câtă lume nu umblă acum prin păduri după bureţi...

Ţiganca ascultă întins aceste vorbe cuminţi, şi-i mai veni inima la loc. Adevărat că nu-l mai văzuse niciodată pe jandarm în pădure, deşi ea intra aproape zilnic în taina ei.

— Dacă nu-i ţâcnit de tot, se va teme şi de patrule şi nu-şi va face nicăiri ascunziş statornic, mai adăogă acelaşi om.

Ţiganca îşi pipăi bureţii puţini din traistă, oftă şi porni pe drum la vale.

— Doamne fereşte şi apără, suspină ea, luându-şi ziua-bună de la oameni.

Satul avu iar ce vorbi zile în şir. Peste vreo săptămână, Măriuţa venea iar încărcată din pădure, când cu sarcini de găteje uscate, când cu desaga plină de bureţi.

Încă în seara zilei când adusese Măriuţa vestea, nişte copii care erau cu vitele la păşune povestiră că la sfinţitul soarelui a ieşit o mătăhală din pădure şi a luat-o peste câmp, către pădurile satului vecin.

Din faptul că Măriuţa mergea acum iarăşi des la pădure, oamenii văzură că avuseseră dreptate copiii. Că oricine ar fi fost omul de care se speriase ţiganca, acela nu se mai ascundea acum prin pădurile lor. Nici nu l-a mai căutat nimeni prin sat şi prin împrejurimi, nici patrule, nici jandarmi.

Întâmplarea fu repede uitată, mai ales că iar era primejdie să se coboare balaurul războiului sub Carpaţi.

XI

Prin dulcele Crăciunului, în al treilea an de război, se întoarse, în Vârtopi, Vasile Lişniţă, împuşcat la un picior, spuneau oamenii. Dar el mărturisea că i l-a rupt o schijă şi că a zăcut o jumătate de an într-un spital, după operaţie.

Piciorul drept îi rămăsese puţin mai scurt, şi şchiopăta. Încolo era sănătos tun, ba se şi îngrăşase cât a stat în spital.

Era om ca la treizeci şi cinci de ani. Sosi în sat vesel lucru mare: era dat ca invalid greu. De pe partea lui, putea să ţină bătaia o sută de ani de aici încolo, pe el nu-l vor mai duce! El şi-a plătit partea lui, cu vârf şi îndesat.

Acasă-l aştepta nevasta cu trei copii, doi băieţaşi şi o fetiţă.

Omul sosi pe la mijlocul dulcelui Crăciunului, şi la prinderea postului de Paşti îşi îngropă nevasta. Căzuse în aprindere de plămâni, şi a opta zi a închis ochii.

— A fost o femeie harnică! Nime n-a văzut-o hârjonindu-se cu tineretul satului, ca pe alte neveste.

— Săracii copiii ei! Sunt încă nişte puişori golaşi.

— Dar, bietul Vasile! Când credea c-a scăpat de primejdia morţii, moartea pândea prin apropiere.

Vasile Lişniţă era om cu inimă de bărbat. Dar tot îi curgeau lacrimile la căpătâiul moartei în timpul prohodului. Şi oamenii băgaseră de seamă că, de când i-a murit nevasta, el şchiopătează mai tare. Ia înmormântare veni şi văduva lui Ion Roşu, Veronica. Ea cuteza, demult acum, să iasă printre oameni, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic. Nu-i mai păsa nici de privirile oamenilor, nici de gura satului, chiar dacă ar fi urmărit-o cu răutate.

Dar satul nu-i mai avea grija. Dacă unii o urmăreau cu privirile era numai pentru a se mira de schimbarea Veronicăi.

De la boala ei trecuse aproape un an, şi femeia îşi venise în firea ei de altădată. Întinerise, se îmbujorase, şi era iar sprintenă ca o fată-mare. Ochii bărbaţilor şi ai tinerilor o urmăreau nu cu gândul la trecut, ci cu un fel de încântare. Ajunsese una dintre cele mai frumoase neveste tinere din sat.

Ea veni la înmormântare de la începutul prohodului şi rămase în cimitir până se înălţă movila pe mormântul proaspăt.

Încă de la început nu-şi mai putea lui ochii de la cei trei copii de lângă sicriu. Cel mai mare era cu lacrimi în ochi şi privea speriat la tatăl lui, la oameni. Celălalt băieţaş tot învârtea în mână un covrig şi se părea că ar fi muşcat bucuros din el. Fetiţa, ţinută de mână de o mătuşă, avea doi covrigi, pe care îi arăta mereu frăţiorilor, şi zâmbea.

Uneori Veronica îşi arunca ochii şi la bărbat: stătea neclintit la căpătâiul moartei. Nu simţea cum îi curg lacrimile. Nu le ştergea.

Asculta cântările de înmormântare şi nu pierdea din ochi pe copii. Un val de căldură, de înduioşare, îi tot creştea de la inimă, şi ochii i se umeziră. «Sărăcuţii de ei!», îşi zicea tot mai plină de valul acela de înduioşare. „Săracul de el!”, îşi şoptea în suflet, când îşi arunca ochii la bărbat.

Preotul vorbi îndurerat despre căile nepătrunse ale lui Dumnezeu: scapă bărbatul de la moarte şi pleacă soţia, lăsându-l cu trei ulcele de copii.

Toate femeile plângeau. Iar când diacul începu viersul de la îngropăciunea nevestei tinere ce-şi lasă fără căpătâi copiii mici şi bărbatul, lăcrămară şi destui bărbaţi.

Veronica era copleşită de valul acela cald de înduioşare, şi o simţire nouă începu să nască în sufletul ei: Cum i-ar mângâia de bucuros pe copiii

aceia! Cum ar voi să-l poată ocroti pe bărbat! O simţire maternă, vie, dulce, curată creştea mereu în sufletul ei şi nu o mai părăsi până se trezi lângă mormântul proaspăt, lângă care nu mai rămăsese decât bărbatul şi patru rudenii mai apropiate. Pe copii nu-i mai aduseseră la cimitir.

Veronica se uită ruşinată şi speriată în jur. Ce avea ea să rămână până la urmă în rândul rudeniilor mai apropiate? I se părea că şi ele se miră, ba chiar şi bărbatul.

Se plecă, mai luă o mână de ţărână şi o aruncă pe mormânt.

— Dumnezeu s-o ierte şi s-o hodinească! şopti ea sfioasă, şi porni cu paşi repezi.

— S-o ierte Dumnezeu! auzi în urma sa.

Acasă simţi că sufletul i-i plin.

— Ce nenorocire pe bietul om şi pe copii!

— Dumnezeu să apere şi să ferească, zise mamă-sa. Lumea uită uşor durerile şi nenorocirea de-aproapelui. Fiecare-şi are crucea lui, fiecare, în sinea lui, se bucură că nu este el în locul celui năpăstuit.

Satul uită în grabă şi de nenorocirea lui Vasile Lişniţă. Mai în grabă decât în vremuri de pace. Acum nu era săptămână să nu se audă de o nouă năpastă, fie în Vârtopi, fie în satele vecine. Soseau tot mai multe scrisori de pe front, de prin spitale. Listele oficiale cu pierderile din război sosite la primării erau tot mai lungi. Se dădeau ştiri despre morţi, răniri sau căderi în prinsoare întâmplate demult. Unele de la începutul războiului.

Familii care nu avuseseră nici o ştire şi nici un presimţământ rău se trezeau că acela de la care aşteptau veşti putrezea de un an în pământ ori căzuse în prinsoare.

Durerea şi jelania era tot mai multă şi în Vârtopi, şi în satele vecine. Soseau tot mai mulţi invalizi. Din ce vedeau, din ce auzeau de la cei întorşi, oamenii începură să-şi facă o închipuire despre grozăviile războiului abia de aici încolo. Un

aer tot mai greu, ca un nor de plumb, plutea peste sat.

Cine să se gândească multă vreme la durerea altuia? Aproape fiecare o avea pe a sa.

Astfel, şi nenorocirea ce se abătuse asupra casei lui Vasile Lişniţă fu uitată în grabă. Rămase el singur cu crucea lui şi câteva rudenii mai apropiate: o soră, o cumnată, o mătuşă.

Dar mai era un suflet în Vârtopi care nu putea uita năpasta lui Vasile şi a copiilor: văduva lui Ion Roşu, Veronica.

Se gândea şi-i vedea mereu pe cei trei copilaşi cum stăteau lângă sicriu, şi i se rupea inima de mila lor.

Era numai milă? O vreme văduva gândi că-i numai milă şi înduioşare. Dar, cu scurgerea zilelor, înţelese cu bucurie că inima ei o leagă de copiii aceia ca şi când le-ar fi mamă. Îi iubea din zi în zi mai tare.

Se gândea şi la bărbat, la văduvul. Era un om cu liniile feţei ca tăiate în piatră, un bărbat în care-ţi puteai pune nădejdea. În ochi, în jurul buzelor îi lumina bunătatea, întristată acum. Un om care nu se lasă răpus de soartă.

Veronica urmări de aproape felul lui de viaţă după ce-şi îngropă nevasta.

Adusese în casă pe o mătuşă bătrână, pentru grija copiilor şi a gospodăriei. Copiii se împrieteniră în grabă cu ea. Vasile Lişniţă, după vreo săptămână, nu mai şchiopăta tare ca la mormântarea nevestei. Îşi vedea de treburi tăcut, îngândurat, dar cu multă hotărâre şi pricepere.

Pe drum Veronica se întâlnea uneori cu mătuşa cea bătrână, de mână când cu un orfan, când cu altul, când cu toţi trei pe lângă ea. Veronica-i dădea bineţe, se oprea în drum şi mângâia copiii. Erau curăţei şi sănătoşi. Copiii nu se fereau de ea. Dimpotrivă, după fiecare întâlnire erau mai prietenoşi, mai îndrăzneţi.

Veronica începu să le împartă câte o bomboană, câte un măr, o nucă.

Mătuşa se bucura de bunătatea şi dragostea Veronicăi. Nimeni nu mai avea acum grija copiilor. Într-o zi ea zise:

— Fac şi eu ce pot pentru ei şi pentru Vasile. Dar lipsa mamei şi a soţiei nu se poate umple cu nimic. Mă cam tem de nepot. E veşnic înnegurat, deşi îşi vede cu hărnicie de lucru.

Veronica oftă. Mângâie copiii pe căpşoarele bălaie şi zise mai mult în şoaptă:

— Tare mi-s dragi copilaşii lui Vasile.

Apoi tăcu şi-şi luă ziua-bună de la bătrână.

Aşa trecură săptămâni şi luni. De multe ori îl întâlni şi pe văduv. Uneori schimba o vorbă două, alteori mai multe, tot despre copii.

Într-o zi bătrâna o întâlni pe Veronica. Nu avea nici un copil cu ea. Vorbiră multă vreme despre greutăţile vieţii şi-ale casei în care nu-i nevastă şi soţie.

— Am început să-i spun lui Vasile că s-ar putea gândi să se însoare. Anul văduviei a trecut. Apoi copiii se obişnuiesc mai uşor cu mama maşteră până sunt mici şi nepricepuţi, dacă dă Dumnezeu să găsească o femeie bună...

Veronica simţi un junghi, şi valul cel bun de căldură iar îi umplu sufletul. De când tot căuta ea prilejul şi forma să-i spună bătrânei că ea s-ar mărita bucuros cu Vasile Lişniţă! Dar nu cuteza. Gândul că satul întreg vorbise atâta de ea şi de jandarm îi surpa mereu curajul.

— Da, e adevărat! a trecut un an de la moartea nevestei, oftă Veronica. Şi cred că e adevărat şi ce spui dumneata: copiii se obişnuiesc mai uşor cu o mamă străină până sunt mici.

Bătrâna ridică privirea şi se uită iscoditor la nevastă.

— lată, cu tine copiii s-au împrietenit uşor. Dacă ar afla Vasile o femeie ca tine...

Veronica albi ca varul.

— Da, mie mi-i drag de copii. Eu simt că aş putea să le fiu o mamă bună. Parcă Dumnezeu mă îndeamnă către ei... Dar ce-s eu? Ce număr eu? Vorba e ca Vasile ce-ar zice?

Bătrâna, mişcată, înduioşată, îi puse mâna pe umăr.

— Vasile ce să zică? El tace încă, nu spune nimic. Dar cred că se gândeşte şi el la căsătorie!

— Se poate, dar nu la o căsătorie cu una ca mine... oftă Veronica.

— Şi pentru ce nu? Apoi, citind din ochii nevestei răspunsul, o linişti îndată: Pentru ce-a fost? Pentru trecut? Dar cine nu-i greşit în faţa lui Dumnezeu, fata mea? Şi-apoi, toate prostiile acelea sunt uitate demult! Oamenii au alte gânduri şi alte griji astăzi.

Încă în seara aceea mătuşa îl luă pe departe pe nepot. Se cam temea de răspunsul lui. Dar când pomeni numele femeii, văzu că Vasile avu un zâmbet şi o tresărire de bucurie.

— Ştiu că-i place de copii! zise el.

— Îi place tare, şi copiii se alipesc de ea. Dacă ar mai fi şi acum o păcătoasă, copiii n-ar avea încredere în ea. Să ştii, nepoate, că nevinovăţia simte altă nevinovăţie.

Omul tăcu o vreme, căzut pe gânduri, apoi faţa lui se lumină:

— N-am crezut niciodată că şi-a înveninat bărbatul. Doar era să moară şi ea din aceeaşi mâncare.

Apoi tăcu, şi zile în şir nu mai pomeni nimic de Veronica.

Într-o seară zise:

— Ai putea vorbi cu ea, mătuşă!

— Cu cine?

— D-apoi cu Veronica. M-am şi hotărât din partea mea. Dar cine ştie! Eu sunt şchiop şi mai în vârstă, am şi trei copii. Ea e încă tânără şi frumoasă.

— A trecut şi ea prin multă suferinţă. A fost bolnavă greu din toamnă până la Crăciun. E tânără şi frumoasă, dar nu mai zburdă ca mai demult. Au cuminţit-o năcazurile, nepoate.

Peste o săptămână Veronica îi spuse mamei sale:

— Măicuţo, m-am hotărât să mă mărit.

— Vai de mine! făcu înfricată bătrâna. Aşa dintr-o dată? Ce te-a apucat?

— Nu-i dintr-o dată. E un gând ce mi-a întrat în cap de un an, de la înmormântarea femeii lui Vasile Lişniţă.

Mamă-sa o privi cu teamă.

— Doar nu-i fi vrând să te măriţi cu el?

— Ba cu el, măicuţă!

— Nici o grabă nu-i bună, fata mea. E adevărat că a dat peste el mare nenorocire, dar peste alţii n-au căzut destule? Nu-i pentru tine! E cu cel puţin zece ani mai bătrân. Apoi e şchiop şi are trei copii. Va mai fi el noroc în lumea asta şi pentru tine, tu fată! Tu nu ştii încă ce însămnează să creşti un copil. N-ai avut. Dar încă trei copii străini! Gândeşte-te!

— Un an m-am gândit. Destul! Iar de copiii aceia mi-i drag.

Mamă-sa o dezmânta, înfricată de alte gânduri. Ştia că pe Veronica nu va mai lua-o nu ştiu cine, după câte se petrecuseră. Poate nici nu se va mai mărita a doua oară, că bărbaţii şi feciorii se împuţinează cu cât se lungeşte bătaia, iar numărul fetelor de măritat sporeşte.

Dar bătrâna se temea de altceva: nu cumva să se întoarcă sănătos din război Dumitru Bogdan, şi fata ei, măritată, să-nceapă iar! Mai bine să rămână nemăritată, mai bine s-o vadă moartă! Mamă-sa nu putea crede nici acum că fata ei s-a dezlegat cu desăvârşire de jandarm.

Dar i se împotrivi în zadar. Înainte de Rusalii, Veronica se cunună cu Vasile Lişniţă.

Trecură zile, săptămâni şi luni, şi căsnicia celor doi văduvi era lăudată de toată lumea. Mătuşa cea

bătrână părăsi, mulţumită, casa nepotului. Nu mai era nevoie de ea.

— Copiii nici nu-şi mai dau sama că nu-i mama lor cea bună, spunea bătrâna cui voia s-o asculte.

Înţelese şi mamă-sa că Veronica nu se mai gândeşte la jandarm.

— Mulţămescu-ţi ţie, Doamne, că ai izbăvit-o! se ruga ea seara la icoane.

XII

Puţini oameni străini se vor fi bucurat de cununia Veronicăi cu Vasile Lişniţă, ca Gligor Albu, tatăl Catarinei. El vedea aici împlinirea convingerii sale că femeia, «căţeaua» cum îi zicea el mereu, se va potoli. Partea întâi se împlinise, şi acum urma să se adeverească şi partea a doua: Dumitru Bogdan se va întoarce şi va începe un trai nou cu Catarina.

Dar pentru fată cununia Veronicăi fu ultima dovadă că Dumitru era mort şi se simţi mai slobodă ca oricând.

Într-o dimineaţă de septembrie, Catarina era în grădină şi culegea prune. Bura fină, albă, de pe fructele coapte, îi aduse în minte anii copilăriei, anii fericiţi de demult...

Cerul era înalt, senin; se pusese «vara cea mică». Funigei lungi pluteau în văzduh. Nucul din grădină răspândea mireasma lui tare. În depărtări se auzea surd vuietul iazului.

Ea se trezi spunându-şi: «Ce nebunie! Ce prostie! Încă nici n-am început să trăiesc! Şi cât de frumoasă este viaţa!»

Culese cu hărnicie, până seara, prune. Iar seara îşi luă furca în brâu şi se duse la şezătoare.

După vreo lună, Gligor, aflând-o odată singură în casă, îi zise:

— Tu, fată hăi! Fii mai cu grijă. Începe să umble gura lumii. Se prea învârt ficiorii şi bărbaţii pe lângă tine.

— Da, e adevărat. Dumneata n-ai ştiut nimic? Vreau să mă mărit.

— Cum să te măriţi, nebuno?! Nu eşti măritată?

— Parcă am mai vorbit despre asta, tată. Am fost măritată, dar cu cine am fost nu mai vreau să ştiu de el: nu mi-a fost bărbat.

De atunci Catarina n-a mai vrut să schimbe nici un cuvânt despre căsătoria ei cu Dumitru. Mamă-sa îi dădea dreptate şi o sprijinea.

Şi, înainte de postul Crăciunului, Catarina fugi cu Ion Plăieşu, un fecior frumos şi voinic, să tot fi fost de vârsta ei, dar poate că mai tânăr. El fusese scutit de armată şi de război ca singurul susţinător de familie: o mamă văduvă, cu şase copii mici.

Gligor Albu ameninţă, voi s-o aducă acasă cu puterea. Dar tinerii, când văzură duşmanul, se făcură nevăzuţi din sat vreme îndelungată.

După fugă, lui Gligor i se făcu rău. De trei ani lucra şi moşia lui Dumitru Bogdan, agonisea mult şi lăcomea şi la mai mult. Ce pământ roditor era în moşia aceea! Ce fân se făcea în luncă! Întreg satul se uita cu pizmă la el când venea cu carăle încărcate de belşug.

Şi se vorbea, chiar acum, din nou, despre sfârşitul apropiat al războiului. A câta oară? El credea însă şi se învenina că chiar acum fata sa pune în primejdie întreaga avere.

Se hotărî să meargă până la Sighet, să ceară sfatul unui avocat. Dar mai întâi trebuia să se răfuiască cu nevastă-sa! Ea a ţinut mereu partea fetei şi a încurajat-o.

Pentru a se vindeca de supărare şi necaz, mânios şi pentru cheltuiala ce va avea-o cu drumul şi cu avocatul, el îi dădu nevestei o bătaie zdravănă, să înveţe minte să nu se mai amestece în treburile lui.

Plecă apoi la Sighet.

Ştia el un avocat român care-l apărase mai demult, la tribunal, într-un proces de moştenire cu frate-său.

Nu după multe cercetări, află casa.

— Să ştii că ai noroc dumneata, îi spuse slujnica; numai de două zile s-a întors stăpânul din război. Doi ani încheiaţi puteai să tot faci drumul în zadar până aici.

Avocatul, purtând încă uniforma de locotenent, veni îndată.

— Bună-dimineaţa, bade! Nu te vei supăra dacă-ţi voi spune că nu pot lua nici un proces. Nu-s venit decât pentru un concediu de o săptămână.

— Nu-i vorba de un proces, domnule avocat, ci numai de un sfat. Dumneata mi-ai mai fost de folos.

Gligor începu cu procesul vechi, şi avocatul păru că-şi aduce aminte de el.

— Şi în ce te-aş putea sfătui acum?

Omul începu să-şi arate nedumeririle: cu bărbatul în război, cu nevasta fugită cu altul, cu moşia. Povestind, deşi se ferea să spună nume, se greşi totuşi şi pomeni numele lui Dumitru Bogdan.

Avocatul ciuli urechea:

— Cum ai spus că-l cheamă? Dumitru Bogdan? El e bărbatul? Poate chiar ginerele dumitale?

Omul recunoscu cu părere de rău că se dezvăluise. El ceruse părerea avocatului aşa, pentru un caz anume.

— Dumitru Bogdan! Stai, frate, de unde-mi aduc aminte de numele ăsta? şi avocatul îşi duse gânditor mâna la frunte. Nu avea gradul de plutonier?

— Se poate să-l fi avut! N-a venit niciodată în concediu, n-a scris niciodată de când a plecat pe front. Adevărul e că noi nici nu mai ştim dacă e viu sau mort. N-am putut afla nici o veste de la el.

— Ascultă, bade Gligore! Omul acela, Dumitru Bogdan, nu a slujit înainte de război în jandarmerie?

Gligor începu acum să asude. Simţea că avocatul îi va da veste despre ginere.

— Ba a slujit, domnule avocat. Ieşise din jandarmerie numai cu vreo câteva luni înainte de război. Îi rămăsese în sat o moştenire de la un unchi al lui.

— Din ce sat?

— Din Vârtopi!

— De acolo eşti şi dumneata?

— Vezi bine!

— Atunci el este! zise cu un fel de satisfacţie avocatul. Dar în grabă faţa lui se întunecă. Ascultă, bade Gligore, omul acela a fost prins de patrule şi adus ca dezertor de pe front înaintea Consiliului de război.

— Vai de mine! L-or fi împuşcat!

— Nu l-au împuşcat, răspunse avocatul. Eu sunt împărţit de doi ani ca judecător la acel consiliu. Pot să ţi-l descriu pe omul acela. Era înalt, brunet, voinic, purta o barbă mare încâlcită şi o urmă adâncă de rană în frunte.

Gligor se înfioră: era aşa cum îl descrisese şi Ilie Rău, şi ţiganca Măriuţa.

— Când a plecat din sat, la trei săptămâni după căsătoria lui cu fata mea, nu purta nici barbă, nu avea nici urmă de rană în frunte; eu nu l-am văzut niciodată aşa, domnule avocat. Aşa cum îl spui dumneata nu-l cunosc.

— Totuşi, el este. Rana a căpătat-o mai târziu, barba şi-a lăsat-o şi mai târziu.

Înţelegând că ginerele său a ajuns înaintea Consiliului de război, pentru dezertare, Gligor simţi un mare gol în suflet. Părea că însăşi mândria lui de om avut se topise.

— L-au judecat şi nu l-au împuşcat? întrebă el temător.

— Ascultă, bade Gligore. Cu plutonierul acesta s-a întâmplat o mare nenorocire. Am început să-l judecăm după ce l-au adus patrulele. Dar am văzut că nu avem pe cine judeca.

Omul nu înţelese nimic.

— Nu s-a aflat vinovat?

— Un dezertor e totdeauna vinovat. Dar ţi-am spus că n-am avut pe cine judeca: omul prins de patrulă era nebun!

Gligor îl privi năucit:

— Nebun?

— Întâi gândeam că se preface, cum se întâmpla cu destui. Vorbea de o femeie, de una... cum îi zicea?... Veronica. Cică şi-ar fi înveninat bărbatul,

şi acum vrea să-l învenineze şi pe el. Dar că el a cules toţi bureţii veninoşi de prin păduri... Spre norocul lui, avea şi clipe limpezi; îşi aducea aminte cum îl cheamă, la ce unităţi a slujit, când şi unde a fost rănit. Apoi iar bătea câmpii. Dacă ar fi aiurat mereu, cum într-altfel era sănătos, cred că l-am fi luat drept un prefăcut şi l-am fi condamnat la moarte, cum s-a mai întâmplat şi cu alţii care făcuseră astfel de încercări. L-a cercetat şi doctorul. A dat în scris că-i nebun. Credea că din rana de la cap.

Gligor asculta ca de pe altă lume. Nu se mai putea îndoi că omul era chiar Dumitru Bogdan... Dacă-i nebun, s-a isprăvit şi cu cununia Catarinei, şi cu moşia, şi cu toate. Începu să-i pară rău că a mai cheltuit până aici şi că va mai plăti şi avocatului.

— El a fost, domnule avocat! zise, fără să-şi dea seamă ce spune.

Avocatul întinse puţin urechea, dar continuă îndată:

— N-am avut pe cine judeca, nici pe cine condamna. Un biet om nebun! Au fost tâlhari aceia care, după ce a ieşit din spital, l-au trimis iar pe front. Am făcut întrebări şi cercetări. S-a pornit o anchetă. Şi s-a adeverit cu martori că nime nu bănuia atunci că-i nebun. Ceea ce a trebuit să recunoaştem că-i cu putinţă. Fiindcă şi în faţa noastră a avut unele luminişuri de cuminţenie. Dar a putut să-i vină nebunia şi mai târziu.

— Şi... ce s-a ales de el? întrebă cu greutate Gligor Albu.

— A fost dus într-un spital de nebuni... Dar cine ştie dacă nu va scăpa de-acolo! Avea nebunia să culeagă bureţi. N-avea hodină într-un loc.

— Hm! atunci e rău! E vai de norocul fetei mele! oftă Gligor.

— Câte nenorociri nu se întâmplă în războiul ăsta, bade Gligore!

— Şi fata nu se poate mărita cu altul? întrebă rumânul, luat acum de alte gânduri.

— Deocamdată, nu! Poate se însănătoşează! Poate să moară, poate rămânea aşa, mulţi ani, Dumnezeu ştie!

Gligor Albu avu totuşi la plecare o mângâiere: avocatul nu voi să primească nici un ban de la el.

XIII

Gligor Albu se întoarse în Vârtopi greu ca pământul. Îmbătrânise. Iar acasă închise în el ca într-un mormânt tot ce auzise de la avocatul acela din Sighet. Se gândea şi-şi răsucea planurile cu ziua de cap şi n-o scotea la nimic; nu ştia ce să facă.

Într-o noapte, prin noiembrie, după drumul la Sighet, câinii din vecinătatea casei lui Dumitru Bogdan lătrară înverşunaţi, toată noaptea, ca la om străin. Mulţi vecini şi vecine se treziră, deschiseră ferestrele şi strigară la câini să-i ogoiască. Câinii tăceau o clipă, apoi începeau să latre din nou.

De vreo câteva luni nu se văzuse nici o stafie pe la casa părăsită. Oamenii se liniştiseră. Şi acum toţi erau nemulţumiţi că iar începe nebunia asta.

În zori, câinii se liniştiră. Dar în noaptea următoare, a treia, a patra, urlară iar, de nu mai putură oamenii dormi de răul lor.

Nu mai era de răbdat!

În ziua a cincea, vreo patru vecini îşi luară inima în dinţi, furcile de fier în mână şi intrară în curtea casei părăsite.

Scotociră curtea, casa, podul casei în parte coperită, şoproanele, grajdul. Când ieşiră din grajd şi intrară în şură, la adierea vântului îi lovi un miros greu de mortăciune.

Oamenii se priviră, ochii le sticliră în cap. Se încordară.

Iar o undă de vânt, şi iar mirosul cel nesuferit!

— Vine din podul grajdului!

Puseră scara şi urcară pe rând toţi patru.

Până se obişnuiră cu întunericul din pod, nu văzură nimic.

Deodată unul dintre ei ţipă de groază şi rămase cu mâna întinsă în sus. Priviră cu toţii. Apoi se apropiară. De-un căprior, cu funia de grumaz,

atârna o mătăhală. Prin bocanci îi ieşeau degetele de la picioare. Mantaua era zdrenţuită. O traistă atârna peste umăr. Limba, neagră, atârna peste un bărboi încâlcit.

Oamenii îşi făcură cruce. Coborâră din pod. Erau să se înăbuşe de duhoare. Înştiinţară primăria, jandarmeria din satul vecin, de care se ţinea şi Vârtopii.

Pe la ojină, spânzuratul era întins pe spate în mijlocul curţii. Tot satul veni să-l vadă. Şi să se îngrozească.

Nime nu-l cunoscu dintre cei sosiţi întâi. Erau de faţă şi primarul, şi notarul, şi doi jandarmi. Puseră pe un ţigan să-i caute prin buzunare. Nu găsi nici o hârtie. Dar, în traistă, ţiganul află câţiva bureţi.

Lumea se dădea tot mai înapoi cu câte un pas, cu mâinile la nas.

— Vreun nenorocit de soldat, măi oameni buni! zise primarul. I-o fi tras aţa aici.

— Vreun dezertor!

— Va fi răbdat de foame cine ştie de câtă vreme. N-aţi văzut că avea o mână de bureţi în traistă?

Abia întru târziu oamenii îi văzură şi rana de pe frunte.

— Cine-i ştie? Poate a fost rănit în război.

Un bătrân mărunţel răzbătu prin mulţime, se apropie de mort, se aplecă asupra lui şi îl cercetă cu multă băgare de seamă. Apoi se obli, se trase la marginea mulţimii şi zise cu glas răguşit:

— E jandarmul!

— Ce jandarm, bade Ilie?

— Stăpânul casei, Dumitru Bogdan.

Ilie Rău voi să se strecoare prin mulţime. Simţea că-i vine ameţeală. Dar oamenii îl prinseră de mânecă, de haine.

— Ce vorbeşti, bade Ilie? Cum să fie jandarmul?

— N-aţi crezut când v-am spus că l-am văzut într-o noapte la el în curte, cum se uita a pustiu la

casă. Când v-am spus că purta un bărboi mare şi avea o rană la frunte, o tăietură adâncă. A venit patrula să-l caute ca dezertor, şi tot nu aţi crezut. Dacă aşa vă place, nu credeţi nici acum.

Şi bătrânelul cel cu gura strâmbă se smunci din mâinile oamenilor şi trecu prin mulţime.

Acum cutezară mai mulţi să se apropie de mort, să-l vază mai de aproape, să-i vadă tăietura din frunte. Veni şi haranca Măriuţa. Ea merse drept la mort, ca şi când ar fi mers la o izbândă, şi se aplecă asupra lui. Îi fu destul o ochire şi zise, cu faţa către oameni, nedepărtându-se de mort:

— El este! Pe el l-am văzut în pădure, cu mantaua, cu barba, cu tăietura la frunte. Şi uite şi traista cu bureţi!

Cel din urmă, pe înserate, veni să-l vadă Gligor Albu. Se apropie cu grijă de mort, închise apoi ochii şi se întoarse.

— E jandarmul, ginere-meu! întări şi el. Cine ştie cum va fi scăpat din spitalul de nebuni...

— Din ce spital? îl întrebară mai mulţi.

GIigor abia acum îşi dete seama ce vorbă-i ieşise din gură. Şi, nevoind să dezvăluie nimic din ceea ce ţinea închis în el ca într-un mormânt, zise:

— Numai dintr-un spital de nebuni a putut scăpa un om care vine la el acasă să se spânzure!

Notarul, la care trăsese mai întâi Dumitru când venise în Vârtopi, se apropie acum şi el de mort.

— N-aş putea jura că-i el. Dar asămănare este.

— Dac-a slujit la jandarmi înainte de război, trăbă să se găsească la el o tăbliţă de tinichea cu numărul companiei, zise unul din jandarmi.

I-o găsiră pe bluza zdrenţeroasă, pe dinlăuntru. Era pe ea nu numai numărul companiei, ci şi numele jandarmului, zgâriat acolo, în ungureşte. Acum, nimeni nu se mai putea îndoi. Oamenii începură cu bănuielile cum a ajuns Dumitru Bogdan aici, şi să se spânzure, şi ce rost aveau bureţii din traistă.

Dar singurul om care ar fi putut da lămuriri, Gligor Albu, tăcea ca mormântul.

Satul întreg se perindă să-l vadă pe mort. Numai două femei nu fură văzute de nimeni: Veronica, măritata acum a doua oară, şi Catarina, care cine ştie pe unde era cu feciorul cu care fugise.

Pentru amândouă jandarmul era mort demult.

1940—1945

FARAONII

I

În seara aceea de iulie, înaintea corturilor din tabără, focurile se stinseră mai devreme. Cerul era greu de norii care coborâseră, de cu ziuă, până pe umerii dealurilor. Din când în când, fulgere vinete brăzdau noaptea din cer şi de pe pământ, luminând pe-o clipă sălaşurile taberei de corturari.

De când se stinseseră focurile, nimic nu mai arăta că aici, la o încrucişare de drumuri, în mijlocul câmpului, era o aşezare provizorie a tribului nomad: căruţe cu coviltire, corturi, cai, câini şi o puzderie de puradei, ascunşi în zdrenţele cu care i-au acoperit mamele, bunicile. Erau bărbaţi şi femei de toate vârstele. Cu copii cu tot, se puteau socoti cam şapte suflete de o căruţă. Şi erau cincisprezece căruţe.

Tăbărâseră aici, pe hotarul unui sat de frontieră, venind din ţara ungurească, din pusta nesfârşită dintre Dunăre şi Tisa, de vreo cinci zile. Primăria le-a dat răgaz de zece zile pentru popas.

Pe uliţele satului nu fuseseră văzuţi decât vreo trei cu căldările de aramă în spinare şi vreo câţiva ciurari. Două hărănci vânduseră câteva ceşti de porţelan.

Oamenii se bucuraseră că nu au năpădit satul. Altedăţi, din caravane de acestea, năvălea în sat toată suflarea şi puneau mâna pe ce apucau. Erau tabere care se opreau aici o zi-două, poate nici atât. Erau ţigani mai săraci, mai zdrenţuroşi.

Corturarii de acum păreau a fi dintr-un neam mai ales, oameni cu meşteşugul lor. Cei care trecuseră prin sat erau bine îmbrăcaţi. Bărbaţii purtau bluze albastre cu nasturi albi-sclipitori — poate erau de argint. Femeile aveau rochii verzi, roşii sau în mai multe culori.

Cât ce se aşezase tabăra, cântecul ciocanelor pe ilaie se auzise până departe, răsunând limpede în

văzduh. Erau, pesemne, meşteri cu toţii.

Dintre căruţe se deosebeau mai ales două, cu coviltirul nou, mari, largi, trase de cai voinici, de pe pusta ungurească.

Sătenii aflaseră puţin despre caravana asta. Cine putea şti de unde vin şi unde se duc? Poate nici ei înşişi! Se ştia numai că-s corturari mai înstăriţi, meşteşugari; că între ei sunt bărbaţi frumoşi şi femei tinere şi mai frumoase; că sunt bătrâni şi bătrâne cu poveri de ani mulţi în spate şi o droaie de copii şi de câini.

De obicei, cântecul ciocanelor se auzea şi după ce cădea înserarea. Dar în seara aceea de iulie încetase încă înainte de a se aprinde focurile sub ceaune pentru cină. Iar acum era întuneric şi linişte grea peste corturi şi căruţe. Se auzea ronţăitul cailor care păşteau prin apropiere, unii împiedicaţi în fiare, alţii priponiţi.

Văzduhul era apăsător, ca înainte de izbucnirea furtunii în zilele înăbuşitoare de vară. Câinii zăceau, cu limbile scoase, sub căruţe. Oamenii se frământau, neliniştiţi, pe pământul gol, pe rogojini sau pe mantale rupte, să adoarmă.

* * *

Duşmănia între cei doi fruntaşi se iscase de multă vreme, se mărise şi crescuse ani de zile, iar acum izbucnise ca flacăra pe care nu o mai pot ţine tăciunii.

Ţancu, ori Ţanco — i se spunea şi pe-un nume, şi pe celălalt — era dintr-o viţă veche de voievozi. Se însurase cu Salomia, fată din cel mai vechi şi mai avut neam, cu mari tradiţii în laie, încă de pe vremea când era voievod Ţancu cel bătrân. El avea să-i ia locul, şi lui i se cuvenea să se însoare cu fata cea dintâi din trib. Nimeni nu se gândise să le pună vreo piedică. Era un lucru firesc. Era o tradiţie.

La întoarcerea de la biserică — cei din neam mare se cununau şi la biserică, — pe înnoptate,

cineva descărcă cinci focuri de revolver asupra mirilor.

Nu peste mult se află că Dinu trăsese. Mai târziu, când ajunse voievod, mărturisi el însuşi.

Ţanco cel bătrân fu arestat undeva prin Ungaria pentru falsificare de bani şi-i fu ridicată toată averea aflată în căruţa de voievod: bani, salbe şl lanţuri de argint şi de aur, inele, cercei. Salomia abia putu ascunde ceva din zestrea ei. Noroc că Ţanco tânărul îşi luase din bună vreme moştenirea şi o pusese la un loc sigur. El era căsătorit abia de-un an când se întâmplă nenorocirea cu tată-său. Caravana, după arestarea căpeteniei, trebuia să plece în România. Dar fără voievod nu putea.

Pentru ruşinea că Ţanco cel bătrân s-a lăsat prins şi pentru că neamul i-a rămas sărac, tribul nomad nu alese — după tradiţie — poruncitor în fruntea lui pe Ţanco cel tânăr, ci pe Dinu.

Îndată ce se urcă în şa, Dinu-i porunci lui Ţanco să-i dea lui pe Salomia. El a iubit-o şi înainte, iar acum i se cuvine, şi în temeiul şefiei, fata din neamul cel mai bun din laie. Unii îi ţineau partea, alţii spuneau că nevasta e a lui Ţanco, şi a lui trebuie să rămână.

La început, Ţanco nici nu-l luă în seamă. Putea bate cinci ca Dinu: avea şi revolver, şi pumnal bine ascuţit.

Dar într-o noapte Dinu încercă să-i răpească nevasta, în fruntea unei cete de vreo zece inşi. Se născu, în grabă, o încăierare, la care luă parte întreaga tabără, împărţită în două. Cei care ţineau cu Dinu fură biruiţi. Şi multă vreme laia fu învrăjbită şi înveninată cum e un stup de albine când intră în el un viespe.

Peste vreo jumătate de an, Dinu încercă, într-o noapte, singur, să fure pe Salomia. Îl văzuse pe Ţancu beat în seara aceea şi se furişă ca un şarpe spre cortul lui.

Ţiganul era beat într-adevăr şi dormea greu, dar era trează Salomia, ori se trezi uşor. Nu se putea

nici gândi la Dinu, cum nu se gândise în toată fetia ei: era şi din neam mai puţin ales, şi urât. Îl ghionti pe Ţancu înainte de-a intra în cort Dinu. Omul sări mut, ca un dulău de sună asupra ursului, şi-i puse o mână în grumazi. Cu cealaltă îi vârî în gură un cocoloş de zdrenţe, apoi începu să-i care la pumni şi, izbindu-l la pământ, să-l calce cu picioarele. Plin de vânătăi, Dinu se ascunse câteva zile. De-atunci nu mai cuteză să încerce furtul, şi nici nu mai putu: Salomia, abia de şaisprezece ani, născu o fetiţă, pe Rusalina.

Se însură acum şi Dinu, dar mânia între cei doi fruntaşi nu se potoli. Ţancu nu se putea împăca cu gândul că altul e poruncitor peste laie; iar Dinu nu putea uita pe Salomia, şi de frumoasă, şi pentru că era din neamul cel mai bun. Şi el ştia că nu poate să asigure urmaşilor săi moştenirea şefiei, dacă neamul Salomiei nu intră în neamul lui.

Trecură ani de mânie şi duşmănie mocnită între cei doi.

Într-o vreme, Ţancu se despărţi de laie, urmat de vreo şapte căruţe. Voia să-l caute pe tatăl său: poate a ieşit din temniţă, dacă mai era în viaţă. Umblau zvonuri că l-ar fi dus la ocnă, ba chiar că l-ar fi spânzurat, deoarece s-ar fi aflat la proces că ar fi săvârşit, înainte cu mulţi ani, un omor, când a furat şi multe lucruri de argint. Dar nimeni nu putea jura pe nimic. Erau zvonuri, ca multe altele. Se putea să fie şi alt ţigan acela pe care l-au dus la ocnă ori l-au spânzurat, dacă zvonul ar fi fost adevărat.

Ţancu se înapoie la matcă, urmat de cele şapte sălaşuri de sub coviltirele căruţelor. Nu mai vorbea, nu se mai întâlnea cu Dinu decât rareori, la adunări, la praznice mai mari.

Cu trecerea anilor, nemaiavând nici o veste despre Ţanco cel bătrân, autoritatea lui Dinu începu să crească în tabără. O întări şi prin câteva isprăvi însemnate: câteva furturi, care îmbogăţiră tabăra şi mai ales averea conducătorului.

Într-o zi, Dinu îl opri în drum pe Ţancu.

— Haida să uităm duşmănia din trecut! Haida să ne încuscrim! Dă-mi pe Rusalina pentru ficiorul meu.

— Ce, eşti nebun? răspunse Ţancu ridicând capul în vânt.

— Vei spune că-i prea tânără, că n-a împlinit treisprezece ani. Dar fata-i mărişoară. Seamănă leit cu mamă-sa. Dacă n-am avut-o eu pe Salomia, s-o aibă ficiorul meu pe fată-sa!

— Nici acum, nici peste o sută de ani! răspunse Ţancu tulburat, şi mâna lui pipăi cuţitul din teacă. Cu neamul tău nu se va amesteca neamul nostru!

Când auzi Salomia de propunerea lui Dinu, îşi ieşi din minţi.

— Nici acum, nici peste o sută de ani, zise şi ea, mai bine o sugrum!

Din ziua aceea Dinu nu mai vorbi cu Ţancu, dar îi trimitea des ştafete dintre bătrânii taberei.

— Dă-o, Ţancule, nu te mai împotrivi! Azi Dinu e tare şi mare. Mai toate corturile ţin cu el.

— Dacă nu o dai de bunăvoie, într-o noapte o să ţi-o fure. Spun că e nevoie de încuscrire pentru binele taberei.

Salomia sărea cu unghiile la ei.

— Să pieriţi, blăstămaţilor! Nu vă ruşinaţi să cereţi un amestec cu neamul acela ticălos? V-aţi uitat că-i neam străin, neam de pripas la noi, de care s-a milostivit moşul meu şi moşul lui Ţanco, voivodul de atunci, şi l-au adăpostit? Acum vrea să-şi întărească moştenirea? Dar nu pupă el, ficiorul veneticului, obrazul Rusalinei! Să vă fie ruşine că vă faceţi crainicii lui!

Cei din urmă peţitori trimişi de Dinu veniră în dup-amiaza zilei aceleia din iulie.

— Dacă nu i-o daţi, la noapte tăbărăsc toţi bărbaţii asupra voastră, v-o iau cu puterea şi o cunună cu Ilie.

Ilie era feciorul lui Dinu. De data asta peţitorii nu erau dintre bătrâni, ci bărbaţi de vârsta lui

Ţancu.

Acesta începu să răcnească şi să-i brăzdeze cu cuţitul.

Oamenii fugiră. Vestea se lăţi ca fulgerul, şi tabăra se umplu de nelinişte grea.

Toţi erau siguri că la noapte Dinu o va răpi pe Rusalina. Unii, cei mai mulţi, erau gata să-i dea ajutor. Dar nu toată tabăra era cu el.

* * *

...Frământarea asta şi, poate, teama de vremea tare care era gata să se prăbuşească alungau somnul de Ia ochii faraonilor în noaptea aceea înăbuşitoare de la sfârşitul lui iulie.

Bănuiau şi Ţancu, şi nevastă-sa, şi fata că în noaptea asta Dinu o să încerce răpirea.

Cât ce căzuseră umbrele înserării, un nepot fusese trimis s-aducă de la păşune caii, să le pună şaua şi să-i priponească la un loc anumit, nu departe de tabără. Când începură fulgerele, Ţancu scoase din căruţă, dintr-o ladă ferecată, o desagă de piele, trei traiste vechi, tot de piele, şi, strecurându-se prin noapte, le legă de şaua unui cal. De cealaltă legă o desagă adusă de Rusalina.

— Nu te mai mişti de-aici. Când vei auzi că se apropie larma, sari pe-un cal, ia-l de frâu pe celălalt şi porneşte tot spre răsărit. După două ceasuri de fugă, ne vei aştepta. Şi dacă până dimineaţa nu venim, eu şi mumă-ta, du-te cu Dumnezeu, tot înainte, tot spre răsărit. Întreabă de oraşul Lugoj, şi acolo întreabă de Mina fierarul. E o rubedenie mai depărtată dinspre moşul.

Ţancu pieri în noapte. Pe drum îl izbiră întâii picuri grei. Fulgerele îl orbeau. Când ajunse la sălaş, cerul începu să se prăbuşească: tunetele bubuiau unul după altul.

El aştepta în uşa cortului, cu revolverul încărcat; Salomia, la spatele lui, mai ţinea două în mână. Din şerparul lat se vedea mânerul cuţitului. Avea unul şi în tureacul cizmei.

Nu aşteptă mult. La lumina unui fulger zări duşmanii apropiindu-se în patru brânci. Era şi Dinu între ei? Aşa-i păru. Slobozi revolverul. Auzi un vaier, apoi tunetul astupă orice alt zgomot.

De la dreapta, de la stânga, se apropiau alţii. Trase din nou. Alte vaiere. Veneau tot mai mulţi. După ce goli pistoalele, săriră cu cuţitele, şi el, şi Salomia.

Deodată se auzira ţipete, urlete.

— Nu te lăsa, Ţancule! Suntem aici şi noi. Nu te da tâlharilor!

Apoi nimeni nu mai ştiu ce se petrece în noaptea aceea sângeroasă. Ţiganii se încăierară între ei. Fiecare vedea în celălalt un duşman. Nimeni nu mai ştia cine-i cu Dinu şi cine-i cu Ţancu. Noaptea îi orbea. Numai la lumina fulgerelor se vedeau grupuri încăierate şi însângerate. Unii gemeau pe jos.

Cu trei răni în coaste, Ţancu desfăcu, trăgând din toate puterile, pe Salomia dintr-o încăierare şi o luară la fugă. Erau încrestaţi cu cuţitele, şi el, şi femeia.

Pe fată o aflară lângă caii priponiţi. Ea aşteptase, după porunca tatălui său, să se apropie larma. Dar larma vuia încă şi acum deasupra taberei.

Salomia încălecă pe un cal. Ţancu pe celălalt, şi porniră în galop în noapte.

Bătaia dură, în tabără, până în zori. Numai atunci băgară de seamă ţiganii că era bătaia orbilor: se ţineau încăieraţi cei din aceeaşi partidă.

Nu mai avură vreme să se gândească unde va fi Ţancu cu femeia şi fata. Nici Dinu nu se mai gândi: în tabără erau doi morţi şi vreo şapte răniţi mai greu.

Îi aruncară în grabă în căruţe, îi acoperiră cu zdrenţe, strânseră tot calabalâcul, prinseră caii şi, pe la răsăritul soarelui, caravana porni.

Fiind în apropiere o încrucişare de drumuri, în curând se află de plecarea taberei. Oameni curioşi

merseră să vadă batiştea, urmele focurilor. Descoperiră în multe locuri pete mari de sânge.

Peste două zile, o patrulă de jandarmi plecă în căutarea faraonilor. Poate au ucis pe cineva! Pe cine? De-al lor, sau vreun străin?

În zorii zilei, se apropiau şi cei trei călăreţi de un sat.

— Rămânem aici, ori mergem mai departe? întrebă Salomia.

— Rămânem! Să nu le pierdem urma. Ai văzut cum ne-au minţit ticăloşii de peţitori? Ai văzut că sunt încă mulţi cu noi şi împotriva lui Dinu? Cine ştie? Poate de-aici îi va veni răsturnarea! Să nu le pierdem urma!

Mai galopară un timp. Satul se vedea bine.

Deodată Ţancu opri calul.

— Nu! Vom merge mai departe! zise el. Tabăra nu va rămâne la răscrucea aceea de drumuri. După sângele vărsat, va pleca în grabă.

Mai erau şi alte gânduri care îl abătură pe Ţancu din drum. Nu se puteau opri într-un sat, aşa cum erau. Jandarmeria caută de bună seamă pe fugari.

După două zile de mers peste câmpuri, înconjurând satele, ajunseră la un orăşel pe care Ţancu îl cunoştea din drumurile din trecut ale caravanei, pe când tatăl său era conducătorul. Îşi aducea aminte de o casă, la marginea orăşelului, unde fusese găzduit odată, cu bătrânul, la un ţigan avut, negustor de porci, unul Miloş.

Omul îl recunoscu îndată. Dar îi dădu sălaş cu oarecare îngrijorare. Zvonurile despre bătaia aceea din tabăra corturarilor merseseră până departe. Căruţele fuseseră oprite de jandarmi şi puse în tabără la marginea unui sat.

Cercetările începuseră îndată şi fuseseră aflaţi, între zdrenţe şi fân, cei doi morţi. Dintre răniţi muriseră trei pe drum. La interogator, toţi mărturisiseră că ucigaşul e cel dispărut, Ţancu. Ba unii se juraseră că şi Salomia a dat cu cuţitul. Unde

erau fugarii? Nimeni nu ştia, dar căruţa lor fusese adusă fără cai, legată de alta.

Toată gloata a fost închisă. Cercetările urmaseră în faţa tribunalului. În aceeaşi vreme erau căutaţi şi fugarii.

lată pentru ce Miloş îl primi cu îngrijorare. Apoi se interesă de bătrân.

— A murit, răspunse Ţancu.

Nu putea să-i spună adevărul. Omul acesta ţinuse mult la bătrân şi, de câteva ori, îi fusese de ajutor.

— Pân-a stăpânit el, nu ştiu să se fi întâmplat o astfel de nenorocire în tabără.

Femeile se culcară, dar cei doi bărbaţi sfătuiră până târziu, la lampa stinsă.

Ţancu îşi deschise inima înaintea lui Miloş. Simţea că-i scade încrederea în viitor. Dacă au fost descoperiţi morţii, dacă el e pus subt urmărire drept ucigaş, nu putea decât să-şi piardă urma pentru o vreme. Şi avea nevoie de un sfat prietenesc.

Povesti lui Miloş pricina bătăii din tabără şi a fugii lui. Numai despre bătrân nu spuse mai multe.

— Hm! Te-au scos din drepturile tale, şi ticălosul acela a mai vrut să-ţi răpească şi fata? El trebuia să cadă de glonţ sau de cuţit!

Ascultând povestirea lui Ţancu, în Miloş se deşteptau moşteniri străbune: un moş al lui s-a răzleţit, pe vremuri, tot dintr-o laie de corturari, şi tot din pricina unei prigoane.

— Dacă sameni bătrânului, nu-I poţi ierta pe ticălosul acela! Dar, deocamdată, nu-i nimic de făcut, decât să-ţi pierzi urma, să te ascunzi. Aici nu, vezi bine, aici nu se poate! E prea aproape de satul unde-i tabăra. Veţi lua trenul şi veţi merge până în inima ţării. Apoi o să mă înştiinţezi unde sunteţi, să-ţi pot trimite veşti. O să mă îngrijesc eu să pornească nişte zvonuri. Eu, să ştii, am drumuri multe. O să se audă, de-o pildă, şi la judecată, că voi, fugarii, aţi încercat în noaptea aceea să treceţi

călări Tisa, dar că râul vuia cu valuri mari şi v-aţi înecat. Poate voi afla nişte martori care să jure că v-au văzut în Ungaria când vă duceau jandarmii în temniţă.

— Dar ce mă fac cu caii? întrebă Ţancu.

— Caii îi vindem, nici nu mai poate fi vorba. Cu ei nu le-ai putea ascunde nicăiri. Ai bani?

Ţancu înclină din cap.

— Dacă n-ai avea, ţi i-aş plăti eu acum. Dacă ai, să vii aici peste o lună de zile. O să luăm preţ bun pe cai.

Dimineaţa, Miloş le aduse o pereche de desagi răi şi haine rele. Trebuiau să le schimbe pe cele bune, cu care erau îmbrăcaţi.

Abia atunci se văzură petele de sânge pe cămaşa şi hainele lui Ţancu. Rănile în coaste nu fuseseră adânci. Sângele nu mai curgea. Numai zgârieturile de cuţit de pe faţa ţiganului şi a nevestei puteau da de bănuit.

Miloş rămase cu ochii la fată, la Rusalina, îmbrăcată acum într-o rochie ruptă.

— Pagubă că n-am un ficior... oftă el. Nu-i mirare că s-a făcut moarte de om pentru asemenea fată. Şi e încă numai o copilă... Câţi ani?

— Împlineşte la Sânpetru treisprezece, răspunse Salomia, învăluindu-şi copila într-o privire de dragoste pătimaşă.

— Ascultă, Miloş, zise Ţancu la despărţire. Şăile să nu le vinzi, nici frâiele. Sunt ţintuite în argint. Sunt moştenire de la tata. Poate voi mai avea nevoie de ele.

II

Satul Vlădeni e aşezat într-o vale, între dealuri rodnice, şi de grâu, şi de vin. Sat cu case de piatră, cu oameni gospodari, cu două biserici, cu două neamuri de ţigani: «cei din sus», la capătul de răsărit al satului, şi «cei din jos», la capătul de la apus.

Cei dintâi erau mai puţini, vreo zece familii, toţi fierari şi potcovari. Ţigănia de la apus număra peste cincizeci de bordeie: vara erau zilieri la români, iarna trăiau din împrumuturi de bucate luate de la gospodari pentru munca de vară şi din cerşit în sat, ba hărăncile mai făceau şi un fel de negoţ cu arnici, cu ace, şi în Vlădeni, şi în satele vecine.

Ţigănia din sus se deosebea de cea din jos nu numai ca mărime, dar şi ca înfăţişare. Ţiganii din sus aveau case de lemn, bulgărite şi văruite. În cea de jos erau numai bordeie. Nici locuitorii lor nu prea sămănau. Cei din sus erau oameni mai înalţi, de-un brunet-palid; cei din jos erau mijlocii de statură şi negri ca ceaunul.

După port, pe cei din sus nu-i prea puteai deosebi de români, mai ales duminica şi la praznice: cămeşi albe, cioareci de pănură sau de pânză — după anotimpuri, — pieptare albe «înfundate». Cei din jos se îmbrăcau cum dădea Dumnezeu, în toate tărcăturile, în ce căpătau de la oameni.

Într-o dimineaţă pe la sfârşitul lui august, în ţigănia de din jos se porni larmă mare. Se treziră cu trei străini: un bărbat, o femeie tânără şi o fetiţă. Bărbatul era subţire, înalt, cu părul în valuri pe spate, cu faţa palidă şi cu urme de tăieturi. Era îmbrăcat cu pantaloni negri, peteciţi, strânşi pe picior, ca cei milităreşti. Cămaşa era murdară,

sfârtecată. Dar şerparul era lat, bun şi era ţintuit cu nasturi sclipitori, poate de argint.

Femeia era de aceeaşi înălţime cu bărbatul. Sub zdrenţele cu care era îmbrăcată, se ghicea trupul subţire, mlădios ca o trestie. Ochii mari, negri, luminau aprins, cu priviri tari, ca pentru deochi. Era mai palidă la faţă ca bărbatul.

Fetiţa era leită mamă-sa, dar era încă gingaşă ca o jucărie. În obrajii mici, subt fruntea palidă, ochii ei mari, lunguieţi, ardeau parcă nefiresc.

Cine erau? De unde veneau? Cu ce gânduri?

Ţigănimea de din jos se frământa şi nu cuteza să se apropie nici unul de străini.

Ei şedeau şi se încălzeau la soare, pe muchea unui deluşor, la marginea ţigăniei. Păreau osteniţi de drum. Priveau trişti, drept înainte, ca în mari depărtări. Părea că nu văd şi nu aud nimic.

Şi, pe mai departe de ei, se perindă toată ţigănimea să-i vadă. Uitară să dea la porci, şi godacii începură să guiţe în coteţe.

— Sunt din vreo laie de corturari, ziceau unii.

— Se vor fi rătăcit, ori poate aşteaptă aici căruţele.

— Trăbă c-au scăpat dintr-o încăierare! N-aţi văzut cât sunt de zgâriaţi pe obraji?

— Dumnezeu ştie! Dar par nenorociţi.

— Ai văzut şerparul? E de corturar bogat, e ţintuit cu nasturi de argint.

— E un neam frumos de oameni.

— Femeia are ochi de vrăjitoare.

Înaintea bordeielor larma creştea. Părerile împărţite despre străini iscară şi câteva certuri.

Străinii şedeau nemişcaţi şi se prăjeau la soare. De la o vreme, femeia desfăcu din desagă o legătură cu demâncare. Abia îmbucară de câteva ori, şi ochii lor iar se pironiră în depărtări.

Ziua întreagă stătură nemişcaţi, ca şi când ar fi înlemnit acolo. Puţine vorbe schimbară.

Bărbaţii şi femeile din ţigănie, după ce-şi hrăniră godacii, plecară la lucru pe la oameni. Nu

mai rămaseră decât puradeii şi câteva bătrâne neputincioase, câţiva bătrâni gârboviţi, care şedeau pe podmoalele din jurul bordeielor, cu pipele roşii, de pământ ars, în gură.

Copiii se apropiau în grupuri de străini, apoi, deodată, se întorceau speriaţi, fugind de le sfârâiau tălpile. Erau aproape goi, în cămăşuţe spintecate, murdare.

Pe înserate, Ţancu zise:

— Aici vom rămâne.

Femeia oftă:

— N-avem nici un adăpost; n-avem straie, n-avem scule! Parcă ne-a luat Dumnezeu minţile. În loc să plecăm cu căruţa, cu tot ce avem, am plecat călări.

— Cum puteam pleca cu căruţa fără să prindă de veste tabăra? Şi cum ne-am fi pierdut urma dacă o luam cu noi? N-a trebuit să ne despărţim şi de cai?

— Mai aveam dăsagi. Puteam aduna în ei multe lucruri din căruţă. Dar parcă ne-a luat Dumnezeu minţile.

— Nu trebuia să fugim! Trebuia să rămânem cu ei, zise deodată copila.

— Tu ştii că pentru tine am fugit, răspunse tatăl. Ai fi dorit să ajungi pe mâna lui Ilie, să te măriţi cu el?

Ochii copilei se aprinseră şi privi cu ură la părinţi.

— Nu m-aş fi măritat cu el!

— Dar te-ar fi luat cu puterea!

Copila duse mâna la sân şi făcu să sclipească, în razele soarelui ce apunea, vârful ascuţit al unui jungher.

— Ce treabă ar fi avut cuţitul ăsta? întrebă ea cu ochii mari, negri, înflăcăraţi.

Mamă-sa o îmbrăţişă şi o sărută.

Noaptea dormiră într-un bordei. Dimineaţa voiră să-şi facă şi ei unul. Dar n-aveau uneltele de săpat,

n-aveau lemne, n-aveau scânduri, n-aveau paie de acoperit.

Cât ce înţeleseră faraonii dorinţa lor, trecu ca o flacără prin ţigănie. Unii aduceau hârleţe, alţii sape şi târnăcoape, alţii bucăţi de grinzi şi caferi.

Toată lumea se îmbulzi să le ajute. În patru zile bordeiul era gata. Ţancu dădu bani pentru scânduri, pentru uşă, pentru fereastră, şi ţiganii cumpărară din sat materialul pe care nu-l aveau ei. Au cumpărat şi paie proaspete, de la îmblătitul din vară, căci cele ce le aveau ei erau vechi şi afumate.

Plecară apoi toţi trei, cu o căruţă din sat, în orăşelul cel mai apropiat şi se întoarseră cu ea încărcată: două pături, o masă, câteva scaune şi mărunţişuri de care aveau nevoie.

Faraonii erau acum şi mai încredinţaţi că străinii sunt avuţi, sunt din neam mare, şi sfiala faţă de ei crescu.

Nu se mirau că afară de numele lor nimic nu mai aflară de la ei. Erau mândri că-şi făcuseră bordei alături de ei şi fericiţi că le ajutaseră. Se uitau la străini cu respect, iar la copilă, la Rusalina, ca la o stea căzută din cer. Niciodată nu se prăsise în ţigănia lor o fată ca asta! Erau mândri de frumuseţea şi gingăşia ei şi simţeau de pe acum că ar face moarte de om pentru ea, dac-ar ajunge în primejdie.

După câteva zile, în urechile Rusalinei străluceau doi cercei care îţi luau vederile. Şi, deodată, respectul faţă de străini se îndoi. O mută admiraţie le încălzea inimile, ce băteau cu putere sub zdrenţele de pe trup. Se simţeau cu toţii mai săltaţi de la pământ, mai mândri.

Iată că şi din neamul lor se pot ridica oameni deosebiţi! Poate sunt os de voievozi! Vezi bine! Cum nu s-au gândit de mai demult? Nu se poartă toţi trei drepţi, cu capul sus, cu privirile slobode şi mândre? Nu avea bărbatul şerpar bătut în bănuţei de argint? Într-o duminică Rusalina purtă şi o salbă de bani de argint, în care strălucea soarele. De

atunci ţiganii de din jos nu ar mai fi schimbat cu cei de sus. Li se părea că a sosit în ţigănie un neam împărătesc.

Din două în două săptămâni Ţancu pleca de-acasă. Se ducea până departe, la prietenul vechi al tatălui său, Mina, fierarul din Lugoj, după ştiri. Pe aici îşi aveau drumul multe caravane de corturari, încă din vremea de demult. Bătrânul îi făgădui să ştiricească, să fie cu ochii în patru, poate va afla ce s-a ales din laia lui Ţancu.

În sat, în Vlădeni, nu ajunsese nici o ştire despre bătaia din tabără, nici despre judecata lăieşilor. Satul era departe, în inima ţării, şi nenorocirea aceea se petrecuse la graniţă, către ţara ungurească.

La o lună, Ţancu nu mai trimise nici o veste lui Miloş, ci se urcă în tren şi se duse la el. Nu atât pentru banii de pe cai, cât mai mult să afle noutăţile care îl frământau zi şi noapte.

Miloş vânduse caii, cu destule greutăţi, fiindcă nu avea hârtii. Îi vânduse unui geambaş, cu un preţ mai scăzut decât erau vrednici.

Ţancu puse banii în şerpar, fără să-i pese. Mai avea încă bani destui.

Ce ştia mai nou Miloş? Judecata nu se isprăvise. Oamenii erau ţinuţi încă în închisoare. Ce s-a ales de căruţe, de tabără, de copii şi de câini? Nu ştia nimic.

Chiar la urmă, când să plece, îi spuse:

— Te-au căutat şi pe-aici!

— La tine?

— Chiar la mine nu! Dar prin ţigănie, prin sat. Şi încă atunci, îndată, a doua zi după ce aţi plecat. Dracu-i ştie pe jandarmi cum ţi-au luat urma...

— Plouase în noaptea aceea. Se vor fi luat după urmele cailor peste câmpuri.

— Ai făcut bine că m-ai ascultat şi aţi mas înlăuntrul ţării. Fii cu răbdare şi aşteaptă. Nu-i bine să te plimbi prin ţară. Te caută mereu. Pentru ce nu mi-ai trimis adresa în loc să vii tu?

Ţancu gemu.

— Nu mai pot aştepta! Nu mai pot trăi departe de ai mei!

— Hm! făcu Miloş, la asta trebuia să te gândeşti de la început. Trebuia însă să-ţi mântui fata. Acuma trăbă să stai ascuns în pământ şi-n piatră sacă vrun an-doi.

— Vrun an-doi?! E cu neputinţă!

— Dacă nu, poţi ajunge repede unde nu doreşti: în spânzurătoare. Trăbă să ştii că lângă cortul tău au aflat jandarmii trei pistoale descărcate proaspăt. Iar unul din morţi era găurit de gloanţe. Era omul de încredere al lui Dinu. În oraş se vorbesc multe. Judecătorii care pun întrebări bărbaţilor şi femeilor nu tac din gură. Nimeni n-a descărcat vro armă în noaptea aceea, după spusa tuturora, decât de lângă cortul tău.

Ţancu se gândi. Într-adevăr, nici el nu auzise alte împuşcături.

— Apoi ceea ce apasă greu asupra ta e împrejurarea că toţi au fost de faţă când i-au oprit jandarmii — vii, morţi ori răniţi, — numai tu şi cu femeile lipseaţi. Judecătorii mai întreabă: Pentru ce n-au fugit şi alţii dacă şi alţii sunt ucigaşi? Deşi ceilalţi morţi sunt junghiaţi, nu împuşcaţi. Ori poate i-ai înjunghiat tu pe toţi, Ţancule?

Miloş îl privi cercetător şi cu un fel de admiraţie.

— Nu ştiu. Se poate! Dar în întunerecul acela ce puteam vedea? Ce puteam şti? Când îţi sar cu zecile pe cap, mai poţi număra loviturile? Dacă i-am ucis eu, mă căiesc şi îmi pare rău. Nu pe ei voiam să-i omor. Iar câinele pe care am vrut mi-a scăpat. Întâi a voit să-mi ia mireasa, a împuşcat din leş noaptea după noi, când ne întorceam de la cununie. Acum a voit să-mi răpească fata pentru mucosul ăla de ficioru-său, un urât şi un nătăflete să-i pui din trecere piedecă şi nici să nu te uiţi la el. Să mi-o pângărească cu neamul lui!

— Zadarnică e acum mânia, Ţancule.

— Ba nu-i zadarnică! E viaţa mea! Când nu mă gândesc la răzbunare, nu mai sunt viu, sunt o mortăciune. Numai de nu l-ar judeca la temniţă pe viaţă, ori la spânzurătoare! El m-a răzleţit de ceata mea, după ce mai întâi mi-a furat moştenirea cea după lege. De-ar scăpa cu viaţă, ca să nu mai scape viu de mâna mea!

— Te linişteşte, Ţancule, vorbi înviorat Miloş. Ştiu eu ce sânge fierbe-n tine. Dar acum trăbă să lucrezi cu mintea, nu cu inima.

— Dar ştii tu că nu mai pot sta pe loc, că-mi vine nebunie? Mi-am făcut un bordei... Ce-aş putea face eu în el decât să putrezesc? Dar nu vreau să mor până nu dau faţa cu duşmanul! În noaptea aceea credeam că el se va năpusti mai întâi asupra mea, cum s-ar fi căzut, el, ori ficiorul lui. Dar au împins pe alţii înainte! Se poate că eu să-i fi rănit de moarte pe oamenii aceia nevinovaţi. Să port blăstămul lor şi al copiilor lor!

Ţancu-i făgădui totuşi că, la Miloş, aici, în apropierea oraşului unde se face judecata, nu va mai veni în curând.

— Nu aşa! Nu vei mai veni până-ţi voi trimite eu vorbă.

— Fie şi aşa! Dar pe Dinu să ştii că-l împuşc ca pe un câine, de la spate, când nici nu va gândi. Nu-i vrednic de altă moarte! Ce s-a ales de mine? lată, un dezrădăcinat din neamul meu!

— Dar dacă-l condamnă la închisoare pe viaţă?

— O să ajung eu şi în temniţă!

— Şi dacă-l spânzură?

Ţancu rămase cu gura căscată.

— Nu-I spânzură! Un glas îmi spune mereu că-l mai întâlnesc încă.

Ţancu se ţinu de cuvânt. Nu mai veni pe la Miloş. Dar, în schimb, nu treceau două săptămâni şi se ducea pe la Mina, fierarul cel bătrân din Lugoj.

— De, tabere mai mici, două-trei căruţe, până la cinci, au mai trecut pe-aici, nu zic ba. Trec mereu,

că pe aici li-e drumul. Dar nu-s oamenii pe care îi cauţi tu.

Aşa-i spunea aproape de fiecare dată fierarul cel bătrân.

De la corturarii care treceau el afla frânturi din povestea celor petrecute în tabăra cea mare. Caravana aceea era cunoscută de toţi nomazii care cutreierau ţările din centrul Europei şi cunoşteau mai multe limbi. Pe Ţanco cel bătrân îl cunoscuseră mai mulţi, unii în Sârbia, alţii în Ungaria, alţii în România. Erau unele judecăţi în taberele mai mici care nu se sfârşeau decât în judecata lui Ţanco acela.

Dar ce ştiau aceste cete răzleţe? Îi mai spuneau că s-a isprăvit judecata şi că Dinu a fost spânzurat. Că laia a plecat mai departe, cu alt conducător. Alţii, că tabăra s-a rupt în două şi că au plecat pe drumuri potrivnice. Alţii, că sunt încă toţi la închisoare.

Ba se aflau unii care spuneau că au fost expulzaţi cu toţii în Ungaria, de unde au venit, după ce li s-au luat căruţele, caii şi întreaga avere.

Era hotărât lucru pentru Ţancu că drumeţii aceştia nu ştiau nimic. Informaţii mai apropiate de adevăr nu-i putea da decât Miloş. El era mai aproape de locul celor petrecute. Dar se jurase înaintea lui Miloş să nu mai meargă la el până nu-i va trimite vorbă.

Dar vorba asta nu mai venea. Trecură toamna, iarna şi primăvara, şi de la negustorul cel de porci nici o veste.

În vremea asta Ţancu, cu toate drumurile lui la Mina, nu mai avea o clipă de hodină. Ştirile cu care venea păreau că-l mai stâmpără o vreme, apoi iar începea să fiarbă, să ardă mocnit. Trebuia să facă ceva pentru a-i trece vremea. Slăbise, se făcuse şi mai palid, şi ochii începuseră să-i ardă fosforescent, ca la un strigoi. Nevasta nu-i era de nici un ajutor. De câte ori i se opreau ochii asupra

ei, îşi aducea aminte de toate. Pentru ea suferea, şi simţea c-o iubeşte tot mai pătimaş.

Da, trebuia s-o aşeze în cinstea ce i se cuvenea! El era moştenitorul de drept al voievoziei, pe ea i-o dăduseră soţie pentru acest lucru... dacă nu s-ar fi întâmplat nenorocirea aceea cu tată-său! Pe Dinu l-ar fi înlăturat el repede, dacă nu ar fi fost umilit şi micşorat de păţania tatălui său. Dacă nu ar fi scăzut în ochii taberei...

lată, nu s-a întrebat niciodată: cum de-a alunecat tată-său la falsificare de bani? Şi mai ales: cum s-a lăsat să fie prins? În obida şi nenorocirea lui de moştenitor, nu avusese vreme să se gândească la asta.

Dar acum avea prea multă! Cu ziua de cap nu lucra nimic. Bani avea încă destui. Apoi unde şi cu ce ar fi lucrat? Nu avea scule, nu avea material pentru lucru.

Astfel îl băteau gândurile, şi uneori îi venea să-l blăstăme pe tată-său.

...Şi iată că din negura anilor, din amintirile copilăriei, i se limpezi în minte o dimineaţă în cortul lor. Trăia pe atunci maică-sa. Tată-său, de cu seară, nu fusese acasă. Adormise fără el, iar în zorii zilei se trezise într-o ceartă, pe cuţite, între părinţii lui. Îşi mai aducea aminte şi acum înfruntările înfuriate ale mamei sale şi cum sărea, cu ghearele, să-i sfâşie obrajii: «Iar ai fost la ea! Nu minţi, câine bătrân! Iar ai fost! Unde sunt cele două părechi de cercei din punga cea roşie? Unde sunt cei trei galbeni? I-ai dus ei, porc bătrân ce eşti! Furi cortul tău şi duci neruşinatei aceleia! Cu ce te-a legat? Cu ce te-a fermecat? Dac-ar fi mai tânără şi mai frumoasă decât mine, n-aş zice nimic!»

Auzea limpede înfruntările înveninate ale mamei sale.

...Oare pentru femeia aceea va fi falsificat bani tată-său? Ce alta ar fi putut să-l scoată din minţi? Nu avea bani destui? N-avea inele şi cercei de aur

cu pietre preţioase? Nu era avut? Pentru ce lăcomea la bani falsificaţi?

Ţancu îşi aduse aminte că uneori se întâmpla ca vreun meşter făurar din tabără să se îndeletnicească cu astfel de meserie, dar n-a auzit să se fi întâmplat vreodată ca însuşi voievodul să alunece până acolo. Nu a bătut chiar tată-său pe un şetrar cu biciul de curele muiat în saramură, pe pielea goală, pentru o astfel de blăstămăţie?

Da, aşa trebuia să fie! Pentru femeia aceea a căzut conducerea neamului lor în tabără, pentru ea a ajuns bătrânul la muncă silnică pe viaţă, ori poate la spânzurătoare. Pentru ea va fi murit maică-sa aşa de tânără!

El îşi aducea aminte că maică-sa a tot slăbit şi că a muţit ca pământul în vremea din urmă. Nu-i mai răspundea nici lui. Avusese totdeauna credinţa că mamă-sa a murit nenorocită.

Dar gândurile şi frământările nu-i ajutau lui Ţancu la nimic. Cu atât mai puţin la scurgerea vremii. Zilele erau nesfârşite, şi nopţile înveninate.

Nu mai venea nici o ştafetă de la Miloş.

În gură de vară, prin iunie, într-o dimineaţă, Ţancu zise:

— Trăbă să fac ceva! Trăbă să mă apuc de lucru. Altfel mi-e frică să nu înnebunesc.

— E greu şi pentru mine, şi pentru fată, dar încă pentru tine! Nu ai mai aflat nimic?

— Nimic. Mina bătrânul nu ştie decât zvonurile ce umblă. Dar am încredere în Miloş. El l-a ajutat şi pe tata. Nu mai pot sta însă cu braţele încrucişate. Trăbă să mă apuc de lucru!

— N-ai făurişte, n-ai unelte! zise cu sfială femeia.

— Mai am încă bani. Îmi voi cumpăra. Îmi voi ridica şi o baracă de făurişte.

În două săptămâni făurişteа fu instalată aici, lângă bordei. Ţancu se mai lumină la faţă. Cumpără material şi începu să bată căldări de

aramă. Dar nu se ferea să potcovească şi un cal, să ferece o roată, să ascută un fier de plug.

Sătenii auziră că ţiganul din capul satului din jos e meşter mare. Că-i întrece pe toţi fierarii din sat. Întâi veniră cu de lucru locuitori din apropiere, apoi de pe toate uliţele satului.

Cântecul ciocanului răsuna în fierăria lui Ţancu din zori până seara târziu.

III

Ţiganii din sălaşul din capul din jos al satului se mirară şi, la început, parcă se descurajară. Cum, îşi ziceau ei, omul ăsta, pe care îl crezuseră din neam mare, nu-i mai mult decât unul din capul satului din sus? E un meşter faur şi atâta tot? Adevărat, mai bun ca ceilalţi, mai priceput, ştia face şi căldări, şi sfeşnice de aramă, şi alte scule, dar atâta tot? Poate şi-a isprăvit banii? Adevărat că la asta nu se gândiseră până acum. Erau de aproape un an în sat, şi nimeni nu i-a văzut lucrând, nici pe el, nici pe nevastă, nici pe fată. Ba ele tot mai coseau uneori, la soare, în uşa bordeiului.

Nimbul din jurul străinilor începu să se destrame şi, în aceeaşi vreme, faraonii simţiră că distanţa dintre ei şi străini s-a scurtat. Începură să îndrăznească a se apropia de ei şi a le vorbi.

Cu cât treceau zilele de când începuse să lucreze, cu atât Ţancu simţea cum îi revine încrederea în sine, curajul, pofta de viaţă. Mai înainte se hrănea cu nimica toată. Acum mânca cu o foame de lup şi bea câte un sfert de rachiu la zi. Faţa şi ochii i se luminaseră.

Şi, într-o după-amiază, cum bătea cu ciocanul fierul înroşit, în vreme ce nevasta şi fata coseau înaintea barăcii, un zâmbet îi flutură pe buze. De la nenorocirea cu tatăl său era întâiul zâmbet.

Nevasta, care mai mult era cu ochii la el decât cosea, simţi un junghi de fericire, sări de la locul ei şi, din câteva salturi, fu lângă bărbat, îmbrăţişându-i grumazii cu braţele.

— Ioane, Ionaşe, sufletul meu!

— Stăi, că mă înăbuşi, nebuno, zise vesel bărbatul.

Continuă să lucreze şi, în grabă, începu un cântec cadenţat după bătaia ciocanului.

Fata, Rusalina, de-afară, rămase împietrită, cu răsuflarea oprită. Tatăl său cânta frumos, şi nu-şi mai aducea aminte de când nu-l mai auzise. Simţi cum o căldură dulce îi inundă întreg trupul, pornind de la inimă. Se opri din cusut şi ascultă. Dar iată că şi mamă-sa pune mâna pe un ciocan şi începe să izbească în fierul înroşit, alternativ cu tatăl său, şi glasul ei se amestecă cu al bărbatului.

Ce cântau? Melodia-i era prea cunoscută Rusalinei. Dar acum nu auzea cuvintele. Cuvintele se topeau pentru urechea ei, pentru inima ei, în melodia aceea. Mai văzuse ea, mică, pe părinţii ei lucrând amândoi la ilău şi înfrăţindu-şi cântecul. Dar acum nici nu se gândea, nici nu dorea să înţeleagă cuvintele, să le prindă. Avea senzaţia unei mulţumiri, a unei fericiri care nu se mai apropiase de ea de multă vreme. I se ridicase de pe piept o lespede grea, care n-o mai părăsise de când plecase de la cort şi care o înăbuşea ziua şi noaptea. Îi părea că fusese într-o prinsoare întunecată şi acum era slobodă: bucuria părinţilor îi lumina sufletul.

Fără să-şi dea seama ce face, puse cusătura la o parte, intră în făurişte, luă şi ea un ciocan în mână şi începu să izbească în fierul înroşit. Şi îndată glasul ei fraged se contopi cu al părinţilor. Cuvintele melodiei îi veniră de la sine pe limbă:

Haidaţi, şapte fraţi,
Din ciocane daţi!
Bateţi pe ilău
Cu ciocanul greu,
Bateţi pe ilaie,
Tot scântei să saie
S-alunge duşmani
Peste mări şi ani,
Peste smârcuri rele,
Să se-nece-n ele!
Piară-le sămânţa,
Viţa poroliţa!

Toţi duşmanii mei,
Între devla-n ei:
În pustii să-i poarte,
Flămânzi pân' la moarte!
Haidaţi, şapte fraţi,
Din ciocane daţi!
Daţi şi zi şi noapte,
Până-n miazănoapte.
Ziua-i zi
Şi noaptea-i noapte,
Cine poate
Facă zi din miez de noapte.
Strălucească
Şi ţâşnească
Iuţi scântei
S-alunge zmei!
Până la cer
Suie stingher
Cântec de fier!
Ţiuie toate
Până la moarte:
S-alunge din lume
Duşman-al cui nume
Nu se poate spune:
Balaur urât
Iesă din mormânt,
N-are nas, ci rât.
Urâciunea lumii,
Bărbăţelul ciumii!
Haidaţi, şapte fraţi,
Din ciocane daţi,
Departe-alungaţi
Umbra de strigoi,
N-are loc la noi!
Locul I-a greşit
Şi a nimerit
La neam de clăcaşi,
Ţigani băştinaşi
Cari ne-au dat sălaş.
Meargă la şătrari,

Lăieşi corturari,
Unde stăpâneşte
Şi se învârteşte
Cuţit ucigaş,
Bun pentru vrăjmaş!
Noi suntem fierari,
Suntem meşteri mari,
Din baroase dăm,
Fierul frământăm.
De-l vom înroşi,
Iute te-om pârli
Şi te-om potcovi —
Potcoave de foc,
Să nu ai noroc,
Duşman neîmpăcat,
Drac împeliţat,
Strigoi sugrumat.
Haidaţi, şapte fraţi,
Din baroase daţi,
Duşmani alungaţi,
Scântei împroşcaţi.
Că din buni-străbuni
Şi din vremuri tari
Noi suntem fierari,
Fauri meşteri mari,
Meşteri pricepuţi,
De nimeni bătuţi.
Lucrăm zi şi noapte
Cu sculele toate.
Ci nu-i pace, nu-i,
Ci duşmani destui.
Pace dac-ar fi,
N-am mai fi pe-aci!
Am pleca în noapte
Cu şetrile toate,
Rătăcind prin ţară
În iarnă şi-n vară,
Printre munţii suri,
Prin lunci şi păduri,
S-ajungem departe,

Cătră miazănoapte,
În jos ne-am grăbi,
Cătră miazăzi.
Ţiuie-n urechi
Cântece străvechi,
Cântece de laie,
Cântec de bătaie
Când jindari ne taie;
Cântece cu şoapte
Când întrăm în noapte
Cântec prelungit,
Bun de libovit,
Fete de iubit!
Haidaţi, şapte fraţi,
Din ciocane daţi,
Ghioage ferecaţi,
Oţel să căliţi,
Săbii s-ascuţiţi,
Limba lor să taie
Ca o vâlvătaie
Pe flacără mare
Ce din jar răsare,
Se învineţeşte,
Apoi se topeşte.
Din baroase daţi,
Bateţi şi cântaţi
Pân' vă deşteptaţi
Din somn şi din moarte,
Din crâncenă soarte,
Mai rea decât toate!
Vă cheamă din noapte,
Din vremile mari,
Bătrâni corturari,
Vechi cumu-i pământul,
Viforoşi ca vântul,
Cum i-a lăsat Sfântul!

Din după-amiaza aceea, munca spori în făuriştea lui Ţancu. Îi cuprinsese pe toţi trei o înverşunare de lucru, încât adeseori uitau şi să mai mănânce.

Femeile ajutau lui Ţancu, dovedindu-se îndemânatice. Făurişteа răsuna acum de cântecul armonios al fierului şi de cântecul celor trei suflete.

Părea că-şi varsă în muncă toată energia adunată în ei vreme de un an, o varsă cu nesaţ, cu sălbăticie. Părea că abia acum au aflat leac la singurătatea şi nenorocirea lor şi se aruncau nesăturaţi asupra lucrului. Părea că au descoperit mijlocul uitării şi erau îngroziţi să nu-l piardă. Cămeşile li se lipeau de trup. Cei trei erau palizi, grei de osteneală, dar nu slăbeau lucrul. Cântecul înceta uneori, dar la buna cadenţă a ciocanelor începea iarăşi, parcă de la sine.

Tiganii din vecini se mirau cu gura căscată. Cutezau să vină acum până-n uşa covăciei. Mulţi ascultau de afară. Părea că înviase întreaga covăcie. Sunetul cadenţat, metalic, o sporea, creştea deasupra ei, şi abia se pierdea în înălţimi când alt val îl ajungea. Era un cântec sănătos, un cântec de viaţă, cântecul fierului.

Sătenii veneau cu drag să-şi dreagă uneltele de fier, să-şi potcovească vitele, să ascută plugurile, să îmbrace în fier carăle nouă. Ţancu era meşter mare. Şi nu era mai scump ca ceilalţi fauri din sat. Apoi, în făurişteа lui nu rămâneau lucrurile cu săptămânile. Chiar adeseori nici cu zilele. Lucra repede, şi acum avea şi două ajutoare: nevasta şi fata.

De la o vreme, îşi potriveau glasurile, fiecare pe vocea lui. Şi cântecul se ridica puternic şi armonios în văzduh.

Melodia începură să o înveţe dancii cei mărunţi, care ascultau, sara, grămădiţi ca ulcelele în spatele făurişteі. Alţii, mai răsăriţi, vlăstare de ceteraşi, încercau melodia pe vioară. Întâi o melodie, apoi alta şi alta. Ţiganii de din jos nu se puteau mira destul de hărnicia şi voia bună a străinilor. Ce-i apucase? Pentru ce munceau cu atâta furie?

Ei nu ştiau că, lucrând şi cântând, cei trei îşi uitau unde sânt, îşi uitau înstrăinarea şi nenorocul şi se visau «la ei acasă», în tabără. Că trăiesc din nou, ca nişte somnambuli, viaţa de altădată.

Şi rumâni, şi ţigani, ziceau uneori:

— Înţăleg să lucre pe răpuşte bărbatul şi femeia. Dar copila? Nu-i păcat? E prea crudă!

Rusalina era într-adevăr prea puţin împlinită la trup chiar pentru vârsta de patrusprezece ani. Osteneala i se citea pe faţă. Când ridica ciocanul, sânii ei abia însemnau doi muguri sub cămaşă.

Fecioraşi şi feciori care veneau cu de lucru în covăcia lui Ţancu nu-şi mai puteau lua ochii de la ea. Când ridica braţele subţiri, palidă şi puţintică la trup, simţeau o lihodeală la inimă. Ii se părea uneori că e un înger palid, cu aripile ridicate spre cer, aşa cum au văzut zugrăviţi în biserică, şi pe care ţiganul acesta înnebunit de hărnicie îl ţine toată ziua lângă foi şi lângă ilău.

Le era milă de ea. Iar unii începură să o viseze noaptea.

Vreo trei cântece cântate mai des în făurişte, adică melodiile lor, fură învăţate de ţiganii de din jos, ba şi de băieţi şi de fete de rumâni. Cuvintele însă nu le înţelegeau, nu numai rumânii, dar nici ţiganii localnici. Unii dintre ei întăreau că nici nu-s în limba ţigănească. Cine ştie? Poate aveau dreptate. Poate erau sârbeşti, ori ungureşti, ori într-o limbă veche ţigănească.

Munca asta înfrigurată ţinu patru săptămâni.

Într-o luni dimineaţa covăcia nu-şi mai reîncepu cântecul. Se mirară ţiganii, se mirară rumânii. Uşa bordeiului, ca şi uşa făurişteI, se aflară încuiate. Nici urmă de cei trei străini.

În noaptea de sâmbătă spre duminică venise, în sfârşit, ştafetă de la Miloş, negustorul acela de porci din apropierea graniţei spre Ungaria. Omul le trimitea numai trei vorbe: «Veniţi toţi trei!». Îşi luaseră traistele de piele cu tot ce aveau preţios în

ele, se îmbrăcaseră în haine bune şi porniseră încă în aceeaşi noapte.

Tot drumul se gândiră la un singur lucru: pentru ce-i cheamă Miloş pe toţi trei? în toate convorbirile avute cu Miloş fusese vorba ca numai Ţancu să vină.

Cei trei vorbeau rar, în şoaptă. Bărbatul şi femeia schimbau uneori priviri, când de teamă, când de însufleţire. În compartimentul de clasa a treia era lume multă şi larmă mare. La gările dese unii se coborau, alţii se urcau, cu poverile în spate.

Ţancu era bucuros că nimeni nu le are grija. Oamenii povesteau despre năcazurile lor, despre recolta din anul acela în diferitele regiuni ale ţării.

Numai feciori şi copilandri aţinteau din când în când cu privirile când pe Rusalina, când pe Salomia.

Adeseori, cei trei rămâneau cu ochii închişi vreme îndelungată. Tinerii din vagon credeau că dorm. Dar de cei trei somnul fugi toată noaptea.

Răsărea soarele când Ţancu băgă de seamă, după numele unei gări, că abia au făcut drumul jumătate. Îi părea nesfârşit de lung, şi uneori sărea speriat la geam, să vadă ţinuturile, locurile: nu cumva a greşit trenul? Dar apucase pe drumul cel bun, nu se putea îndoi. Cunoştea unele regiuni şi-şi mai aducea aminte de numele unor staţii.

Doamne! Ce avea să le destăinuiască Miloş acela, chemându-i pe toţi trei? Era poate vorba să ajungă în fruntea taberei, să o conducă el mai departe?

De câte ori se oprea la gândul acesta, i se încălzea inima, şi o furnicare îi trecea prin tot trupul. Ar fi semn că Dinu a fost judecat la temniţă lungă, ori poate la spânzurătoare. Ori că tabăra, scârbită de nenorocirea ce a adus-o el asupra ei, nu mai vrea să fie sub conducerea lui. Va fi aflat Miloş de aşa ceva?

Se oprea încremenit, adeseori, şi la alt gând: poate Miloş a aflat că s-a dat de urma lui, de urma

lor, că jandarmii au şi pornit în căutarea lor, şi de aceea-i cheamă pe toţi trei?

Din când în când Ţancu schimba câte-o vorbă în ţigăneşte cu nevasta. Nu mai era nici un alt ţigan în vagon. Femeia răspundea în şoaptă şi-şi trăgea mereu năframa pe faţă, simţind privirile aprinse ale tinerilor din vagon, deşi nu şi-a ridicat niciodată ochii asupra lor.

Uneori se neliniştea şi copila, Rusalina. Simţea şi ea arsuri în obraz, şi mânia i se grămădea în ochii cu pleoapele plecate.

La o staţie se urcă un nădrăgar, un fel de scriitor de la vreo cancelarie notarială de pe sate. Era înalt, albineţ, destul de spălat şi frumuşel, c-o mustăcioară blondă, pe care se tot silea s-o răsucească.

Nu mai era nici un loc liber, şi nimeni nu se ridică să-i facă. Rămase în picioare, cu umărul răzimat de-o poliţă, după ce-şi purtă zadarnic privirile întrebătoare şi mustrătoare pe la călători. Dar aceia nu-l luară în seamă, ca şi la intrare.

Nădrăgarul îşi răsuci o ţigară şi fuma părând nepăsător de indiferenţa călătorilor.

Deodată, ochii lui se opriră în fundul compartimentului, unde şedeau cei trei. Rămase uimit privind la fată. Mamă-sa îşi trăsese năframa neagră peste faţă, aşa că puţin se mai vedea din ea: nasul, o muche de frunte, ochii cu pleoapele lăsate.

Ţancu văzu privirea întinsă a nădrăgarului, care nu-şi mai dezlipea ochii de la fată. Tânărului îi părea acum chiar bine că nu aflase loc să şadă: aşa o putea vedea în dragă voie.

Nu mergea departe. Spuse un nume de staţie apropiată când conductorul îi viză biletul.

Tânărul se apropie de banca celor trei, cu faţa râzătoare. Le dădu bineţe în ţigăneşte şi privi încântat prin vagon. Dar oamenii aveau vorbele lor şi nu băgară de seamă.

— Lacidar dives! spuse el.

— Lacidar dives! răspunse Ţancu mirat.

Dar altă vorbă ţigănească se păru că nu ştie. Îl întrebă în rumâneşte:

— Mergeţi departe?

— Mergem, răspunse ţiganul cu neplăcere.

Ce avea să intre în vorbă cu el? Şi apoi, vorbea cu el, dar ochii-i erau mereu la Rusalina.

— Şi de unde veniţi?

— De departe!

— Păi da! Voi cutreieraţi lumea. Dar puişorul ăsta e al vostru?

Şi tânărul cel bălan puse mâna pe faţa Rusalinei, s-o mângâie.

Voise s-o pună, poate nici n-o atinse, pentru că fata sări ca o viperă şi-i arse o palmă peste obraz. Trebuie să i-o fi dat din vârful picioarelor pentru a ajunge la obrazul domnesc.

Palma răsună în vagon plină, aspră. Oamenii întoarseră capetele. Când au înţeles ce s-a petrecut, în vagon începură râsete, lărmălaie.

— Aşa-i trăbă!

— A dracului copilă!

— Aşa-i trăbă! Dacă-i domn, de ce se leagă de-o copilă de ţigan?

Lumea râdea. Toţi se bucurau. Tuturora le părea bine şi priveau obraznici pe tânărul a cărui faţă ardea de ruşine şi care nu cuteza să se mişte din loc.

Ţancu slobozi o înjurătură în ţigăneşte. Nevastă-sa apropie pe copilă, care şedea în capătul băncii, mai tare de ea şi-i duse un braţ pe după grumazi, trăgându-i şi ei năframa pe faţă.

Trenul fluieră şi începu să-şi încetineze mersul. Tânărul cel blond, ştiind că-i staţia la care se cobora, se dezmetici din ruşinea ce-l ţintuise pe loc şi începu să se apropie de ieşire.

— Poate voi sunteţi cei trei pe care i-a urmărit jandarmeria înainte cu câteva luni, strigă el furios şi întunecat, oprindu-se din mers şi întorcând capul spre ei. Aveţi noroc că trăbă să mă cobor aici, altfel v-aş căuta actele, cioare spurcate ce sunteţi!

Trenul opri. Funcţionarul coborî furios, având senzaţia că scapă dintr-o baie înăbuşitoare.

Lumea din vagon îl judeca:

— Ce mai om! Ce mai domn!

— Tot el de cătră pădure!

— Se leagă de nişte bieţi călători. Rumân, ţigan, fie ce-o fi, omul e tot om.

— Şi nici nu-i fată! E abia o copilă. Să-i fie ruşine!

Oamenii priveau cu bunăvoinţă la cei trei.

— Pentru că-s ţigani, după cât se pare, corturari, trăbă numaidecât să-i urmărească jandarmeria? Dar sunt ei toţi hoţi? Nu sunt destui meşteşugari buni între ei, care îşi agonisesc viaţa cu lucrul mâinilor?

— Şi nu-s destul de nenorociţi că umblă cu casa-n spate, ca melcul, mai e nevoie să-şi bată lumea joc de ei?

Îl judecară în fel şi chip pe tânărul acela. Cei trei ascultau, dar nu prea auzeau cuvintele bune ce se spuneau pe seama lor.

Ţancu înţelegea un lucru: urmărirea lui, urmărirea lor se făcuse în toată ţara. Călătorii întrebară pe conductor, după ce se coborî tânărul acela blond, cine era. Din întâmplare, conductorul îl cunoştea. Ţancu trase cu urechea: era un subnotar dintr-un sat din apropiere. Se pare, deci, că ei au fost curentaţi pe la toate primăriile din ţară. Cum se poate că în Vlădeni nu le-a avut nimeni grija?

Ţancu mai înţelese că ei au fost căutaţi înainte cu câteva luni. Poate de-atunci s-a isprăvit procesul cu cei din neamul lui. Poate s-au limpezit lucrurile şi de aceea îi chema Miloş pe toţi trei.

Era bine că s-a coborât subnotarul acela! Cine ştie, dacă mai rămânea, poate ar fi început să le ceară actele! Adevărat că Ţancu ar fi putut să le dea pe cele din Sârbia, ori din Ungaria. Avea cinci rânduri de acte, pe nume deosebite. Numai pe cel din România şi din Ungaria avea numele de

Ţancu, sau Czanko, în ungureşte. Dar, în sfârşit, bine că s-a dus. Cine ştie ce întrebări i-ar mai fi pus!

Începu să se însereze când trenul opri în orăşelul acela din apropierea frontierei cu Ungaria. Un suspin de uşurare scăpă din pieptul celor două femei. Drumul parcă ţinuse cu anii. Mai făcură pe jos două ceasuri de drum până la satul unde locuia Miloş. Era întuneric beznă, dar geamurile de la locuinţa negustorului de porci erau luminate. Ţancu bătu uşor în geam, şi Miloş deschise uşa.

— Voi sunteţi?

— Noi!

— Bună-sara, Miloş! zise Ţancu intrând în casă.

— Bine-aţi venit! Bună-sara, Cicoş! răspunse vesel Miloş.

Ţancu înălţă capul întrebător. Era un nume de pe unul din actele lui, cu care umbla prin Ungaria. Gazda cunoştea hârtiile lui, cum le cunoscuse şi pe ale lui Ţancu cel bătrân.

— De-acum nu mai poţi fi nici Ţancu, nici Czanko! Omul care purta numele acela s-a înecat în Tisa, cu cai cu tot, cu nevastă şi cu fată.

Femeile înălţară acum şi ele capul.

— Da, s-a întâmplat aşa cum îi spuneam lui Ţancu mai demult că se poate întâmpla. S-au aflat martori care să jure că i-au văzut înecându-se. S-a aflat şi leşul unui cal, hăt-departe, pe malul Tisei. Meşter e dracul, află, când vrea, şi astfel de martori, încheie, cu faţa luminată de un zâmbet, Miloş.

Ţancu îl privi lung, apoi, apropiindu-se de el, îl îmbrăţişă şi-l sărută pe frunte.

— Mulţămesc, Miloş. Totdeauna ai fost bun cu neamul nostru. Şi când s-a auzit vestea şi s-a dat dovada înecului?

— La vro trei săptămâni după ce ai plecat tu mai pe urmă de la mine.

— Hm! De-aceea am avut pace în satul acela, în Vlădeni.

Miloş zâmbi vesel.

— Când fac un lucru, îmi place să-l fac întreg. Dar acum şădeţi şi cinaţi. Veţi fi osteniţi de drum şi veţi avea în curând lipsă de toate puterile.

— Ce este? întrebă Ţancu nerăbdător.

— Mâncaţi întâi, v-am spus. Iată şi sticla cu rachiu.

Le-o puse pe masă, şi el ieşi.

Cei trei se uitară unul la altul, apoi şezură la masă şi începură să ospăteze. Fata nu gustă din rachiu.

Isprăviră. Aşteptară. Abia întru târziu intră şi Miloş în casă. Dar nu intră singur. Mai venea un bărbat.

Ţancu şi Salomia strigară:

— Iată-l pe Daina!

Săriră de pe scaune şi se repeziră asupra lui. Îl îmbrăţişau, îl pipăiau.

— Tu eşti?

— El este!

Daina era unchiul după tată al Salomiei. Era căpetenia corturarilor care ţineau la tradiţie şi care nu se putuseră împăca în ruptul capului cu voievozia lui Dinu. El înjghebase şi ceata care luptase pentru Ţancu în noaptea aceea.

— Ce este? îl întrebă Ţancu.

— Bine! răspunse acela.

— Cum nu se poate mai bine, zise şi Miloş. Şetrele vă aşteaptă.

— Da, vă aşteaptă, întări Daina.

Cei trei se luminară ca şi când i-ar fi bătut în faţă nu lumina unei lămpi, ci sfântul soare.

— Nu-nţăleg nimic! zise în urmă Ţancu. Povestiţi-mi! Ce s-a întâmplat?

Daina îşi aprinse pipa. Şi-o aprinse şi Miloş. După ce stinseră lampa, şezură pe lăviţi, şi Daina începu să povestească.

...Când i-au oprit în drum, i-au înconjurat nu o patrulă, ci douăzeci şi patru de jandarmi. Era cu

neputinţă să mai încerce scăparea, deşi ştiau că morţii din căruţe vor fi descoperiţi.

Fură duşi grămadă cu toţii, cu bărbaţi, cu femei, cu copii, în temniţă. Rămaseră numai câinii, legaţi sub căruţe, să urle.

Peste trei zile, femeile şi copiii fură sloboziţi: caii nechezau de foame, începuseră să roadă coviltirele, care erau de papură ori de nuiele.

Fură ascultaţi cu toţii: vina omorurilor o puneau în sarcina fugarului şi a nevestei. Dinu era în fruntea pârâtorilor. Îşi pierduse minţile: învinui în faţa judecăţii şi pe Daina, şi încă pe zece inşi, cu numele, tot oameni cunoscuţi ca apărători ai lui Ţancu. Daina îi înşiră pe toţi şi, la fiecare nume, Salomia şi Ţancu se mişcau pe scaune ca pe jar.

Între cei zece erau şi doi bătrâni care nu se mişcaseră din corturi în noaptea aceea. Ei întăriră sub jurământ. Jurară şi două bătrâne bolnave că oamenii n-au ieşit din corturi.

De-atunci judecătorii nu mai ascultau la ce spunea Dinu. Îl duseră în pivniţă, şi jandarmii i-au dat o bătaie să-l chilăvească. Pârile lui, purtarea lui l-au înduşmănit cu toţi faraonii. Vorbise de rău şi aruncase bănuieli şi asupra prietenilor săi înaintea judecătorilor, ba chiar şi asupra acelora care, între bătăi groaznice, mărturisiră că au dat cu cuţitele, puşi la cale chiar de Dinu.

Unii dintre aceştia, puşi la cale de voievoda, nu mai putură mărturisi nimic: erau morţi. Pomenindu-i cu numele, Ţancu înţelese că erau doi bărbaţi tineri, care fuseseră îndrăgostiţi de Salomia în fetia ei. Asculta crâşnind din dinţi. Dacă pe ei i-a atins cu cuţitul unde trebuie, bine a făcut! Şi-au luat răsplata, ticăloşii! Dacă nu-i putuseră necinsti logodnica, au vrut să-i ducă fata la necinste!

Purtarea lui Dinu amărâse şi înverşunase pe toţi faraonii împotriva lui. Voievodă era acesta? Când s-a mai pomenit unul ca el! În loc să apere, ca un tată, întreaga gloată, el, laş şi josnic, nu se gândea decât la apărarea capului său.

Oamenii trăiră în întunericul beciurilor câteva săptămâni, cu groaza-n suflet. Nimeni nu ştia ce-i aşteaptă.

Apoi s-a adus judecata: bătrânii fură iertaţi să grijească de cai, de femei şi de copii; ceilalţi fură judecaţi la temniţă grea, în fiare, între două şi şapte luni.

Nimeni nu putu fi dovedit de ucidere. În noaptea aceea, în bătaia orbilor, cine putea şti cine a lovit de moarte şi cine a rănit uşor? Numai Dumnezeu din cer! Apoi fugarul uşură soarta tuturora: sentinţa pe el îl arăta ca ucigaş. Altfel, nu ar fi fugit.

Faraonii, scăpaţi aşa de uşor, blagosloveau în gând şi cu vorba fuga lui Ţancu, a nevestei şi a fetei. Ura şi dispreţul faţă de Dinu creşteau. Şi începură să se audă glasuri tot mai multe:

— Ne-a bătut Dumnezeu că n-am ţinut legea din bătrâni!

— Ne-am uitat la sărăcia în care i-a rămas neamul după ce au ridicat bogăţiile bătrânului.

— De l-am mai afla pe ficior, pe Ţancu cu Salomia, cum ar mai zbura Dinu!

Dar, pe urmă, judecătorii fură înştiinţaţi că Ţancu şi toţi ai lui, cu cai cu tot, s-au înecat în Tisa. Un cal a fost aflat departe, la ţărm. Au venit şi martori, care au întărit sub jurământ.

— Despre asta ar şti povesti mai multe Miloş, nu-i aşa, bătrânule? întrebă Daina oprindu-se din vorbă şi aprinzându-şi din nou pipa stinsă.

— A ştiut, răspunse acesta. Acum nu mai ştie nimic. A uitat tot. Numai voi să nu uitaţi că Ţancu a murit şi că cel ce stă înaintea noastră poate fi Cicoş, poate fi oricare altul din celelalte patru nume din hârtii, dar Ţancu nu mai este. Cu numele ăsta a fost aflat vinovat, cu numele ăsta a murit.

Daina îşi urmă povestirea: Oamenii erau în închisoare, condamnaţi, când au auzit ştirea cu înecul celor trei. S-ar fi putut uşor întâmpla. Robii crezură, unii de tot, alţii pe jumătate, iar alţii nici

atât. Aceştia din urmă, între care şi Daina, spuneau:

— Cum să se înece un înotător ca Ţancu? Nu mai credeţi prostii!

— Mai multă gură că s-a înecat, de bună seamă, făcea Dinu. De, ar fi dorit el! Şi, fără să-şi dea seama ce face, omul ajunse şi mai urgisit între faraoni.

După ce scăpară din închisoare, refăcură tabăra şi porniră pe cale întoarsă. Fură expulzaţi în Ungaria, de unde veniseră. Dar bătrânii fură de părere să apuce drumul spre ţara sârbească. Poate că în vremea procesului se făcuseră cercetări şi în Ungaria.

Când ajunse Daina cu povestirea aici, Ţancu-i fu îndatoritor că nu pomeni nimic de bătrân. Ascunsese şi el adevărul lui Miloş. Îi aruncă, prin întuneric, o privire recunoscătoare lui Daina.

De formă, se mai supuneau încă poruncilor şi îndrumărilor lui Dinu, după ce caravana o luă la drum. O poruncă, la atâtea căruţe, trebuia să fie. Dar în inima lor nu-l mai recunoşteau de conducător.

După ce coborâră adânc spre miazăzi, după povaţa bătrânilor, către graniţa sârbească, trecură şi pe lângă Lugoj.

— Atunci mi-am adus aminte, continuă Daina, că bătrânul Ţanco avea aici un prietin. Şi ce m-am gândit în mine? Poate pe unde s-a abătut tatăl, va fi trecut şi fiul, dacă mai este încă în viaţă. Şi într-o sară m-am furişat la potcovarul Mina. De la el am aflat că eşti în viaţă, că trăiţi toţi trei şi că fratele Miloş încă ştie de urma voastră. Am adunat în cortul meu, încă în aceeaşi noapte, zece oameni şi le-am spus vestea cea bună. Într-un ceas află toată tabăra, afară de Dinu. Credeai că au prins pe Dumnezeu de picior. M-au însărcinat să viu să te caut, să te iau în tabără. Ne aşteaptă lângă Dunăre, la graniţa sârbească.

Ţancu sări de pe scaun.

— Sculaţi, să mergem! strigă el.

— Oho! aşa nu se pleacă din casa unui prietin, râse Miloş. Dormiţi, vă odihniţi, şi, în crăpatul zorilor, cu Dumnezeu la drum!

— Un singur lucru îţi cerem cu toţii, Ţancule: să nu-l omori! După câte am păţit în anul din urmă, după câte am pătimit, un nou omor ne-ar putea aduce mari nenorociri pe cap.

— Nu-l voi ucide, dar va trebui să fie pedepsit.

— Îl vom pedepsi! L-om pune să se târască în coate şi-n genunche la cortul tău, să sărute ţărâna şi să se roage de iertare.

— Pe el şi pe necălitul acela de ficior.

— Dacă se va face sănătos până atunci. Poartă încă o rană nevindecată din încăierarea aceea. Oamenii spun că s-a luptat vitejeşte. Poate seamănă cu mamă-sa, cu Veta. Aceea-i din alt neam, n-a fost Dinu vrednic nici de ea, dar încă de Salomia ta!

Se culcară, şi cei trei dormiră în friguri până în crăpatul zorilor.

Atunci îşi luară rămas bun de la gazdă, de la Miloş. Când Ţancu îi strânse mâna, îi lăsă în palmă cinci galbeni. Miloş nu zise nimic: avusese şi el cheltuieli cu ştafeta, cu martorii aceia care juraseră pentru înecul lui Ţancu, cu calul ucis şi aruncat în Tisa.

Făcură drum de-o săptămână mai mult pe jos. Numai rareori se întâmpla să poată folosi o căruţă care mergea o bucată de vreme acelaşi drum.

Era-n amiaza-mare când ajunseră la corturi şi căruţe, şi vestea se lăţi ca fulgerul. Toţi care erau în tabără le ieşiră întru întâmpinare cu chiote, cu urale. Câţiva bărbaţi erau duşi cu căldări şi cu ciure prin satele vecine. Câteva femei, cu ghiocul, cu arnici, cu ace. Dar cei mai mulţi erau acasă. Toţi voiau să se apropie de cei trei, să le atingă veşmintele. Unele femei plângeau. Fetele şi fetişcanele se uitau pieziş la Rusalina: prea crescuse şi se făcuse frumoasă!

Se porni o lărmălaie din care nu mai puteai înţelege nimic.

Deodată, un bărbat se întoarse spre ţărmul Dunării şi zbieră:

— Iote mo! Iote mo!

Toţi ochii se întoarseră într-acolo. Cineva fugea cât îl ţineau picioarele spre Dunăre.

Fugea voievoda, fugea Dinu!

Numai el nu ştiuse că Ţancu e în viaţă şi ce se pregăteşte în tabără. Când auzi larma şi află de pricina ei, o clipă îngheţă de spaimă. Apoi o luă la fugă. Simţise el demult că tabăra îl părăsise!

Faraonii începură să râdă pe socoteala fugarului şi să-l batjocorească.

— Omul ăsta trăbă judecat, nu poate scăpa aşa! strigă Ţancu.

Îşi aruncă pălăria şi porni, cu pletele negre fluturând în vânt, după Dinu.

Fugarul era cu mult înaintea lui Ţancu.

— Nu-l mai poate ajunge!

— Ba-l ajunge!

— Nu! I-a apucat cu prea mult înainte!

— Veţi vedea.

Dar şi urmăritul, şi urmăritorul ajunseseră departe. De la o vreme abia se mai zăreau în câmpia dunăreană.

Salomia şi Rusalina începură să alerge. Şi după ele, altele şi alţii. În curând fugea răzleţită întreaga tabără, încercând să se întreacă unul pe celălalt. Dar pe nevastă şi pe fată nu le putu întrece nimeni.

— Numai de nu l-ar înjunghia! zicea din când în când unchiul Daina, care alerga şi el, să-şi verse sufletul.

Când ajunseră la ţărmul Dunării, mama şi fata scoaseră un ţipăt de groază: în apă, departe de la ţărm, Ţancu nu mai era decât la un metru de picioarele lui Dinu. Îl înhăţă în curând şi îndată se scufundară amândoi.

Apoi trupurile lor ieşiră la suprafaţă şi se încleştară din nou.

Lumea privea de pe ţărm îngrozită. Ţipa, urla.

De trei ori valuri mari înghiţiră pe cei încleştaţi, şi de fiecare dată ieşiră la suprafaţă. Ţancu ţinându-l de plete pe celălalt. Când se iviră şi-a patra oară din adâncimi, Ţancu începu să înoate trăgând după el, de plete, pe Dinu.

— S-a înecat!

— L-a omorât!

— Ce să-l omoare?! L-a înecat Dunărea.

Pe ţărm, lumea aştepta cu răsuflarea oprită.

— Dacă l-ai sugrumat, rău lucru ai făcut, Ţancule! oftă Daina venind lângă omul leoarcă de apă, care căzu frânt pe nisipul malului.

— Nu l-am sugrumat!

— S-a înecat el?

— Nu-i înecat. Trăieşte, ticălosul!

Unchiul Daina sări înviorat de lângă Ţancu şi se apropie de trupul întins pe spate al lui Dinu. Plecă urechea, i-o lipi de piept şi ascultă prelung.

— Oameni buni, trăieşte! strigă el din răsputeri, ca şi când ar fi fost singur acolo. Veniţi aici!

Cu ajutorul tovarăşilor, Daina ţinu pe înecat cu capul în jos şi scoase apa din el după metode mai bune ca cele din cărţi.

Întru târziu, Dinu deschise ochii.

— Iată-l că învie! strigară faraonii veseli. Patru inşi îl luară pe sus, şi toată laia se întoarse la corturi, lărmuitoare lucru mare.

Abia acum se puteau bucura de tot ce se petrecuse ca-ntrun vis. Se bucurau de fuga lui Dinu, de spaima lui, de urmărirea lui Ţancu, de lupta pe viaţă şi pe moarte din valuri. Râdeau să leşine de priveliştea când Ţancu îl trăgea de plete la mal, înotând. Se bucurau îndeosebi că Ţancu-l dovedise pe Dinu în faţa tuturor.

— Spuneau că Ţancu s-a înecat în Tisa! Dar el trece Dunărea ca pe-un părău!

— Al dracului înotător!

— Om tare! Să-l mai poată el aduce la mal pe celălalt pe astfel de valuri!

Tabăra a lărmuit până noaptea târziu.

— De-acum trăbă să-l aleagă voievodă pe Ţancu!

Vorba asta se auzi în toate corturile.

— Să-l aleagă, şi încă mâine! Nici o zi să nu mai întârzie!

Unchiul Daina puse doi paznici în cortul lui Dinu. Să nu-i vină pofta să mai fugă. Nu putea scăpa de judecată. Nu numai pentru felul cum s-a purtat după ce au fost prinşi, şi în închisoare, ci şi pentru măcelul din noaptea aceea blestemată, de când li se trăgeau toate suferinţele. El l-a pregătit şi el l-a poruncit.

Daina era acum liniştit. Ştia că Ţancu se va ţine de cuvânt: nu-l va ucide pe Dinu! Dacă nu l-a sugrumat câtă vreme l-a ţinut subt apă, nu-l va ucide de-acum încolo!

Dar aveau dreptate toţi cei care vorbeau prin corturi: încă mâine îl vor alege voievodă pe Ţancu. Şi, după alegere, Dinu va veni, târându-se în coate şi în genunche, să-şi ceară iertare, aşa cum e datina din bătrâni, după mari greşeli.

Cei trei dormiră în noaptea aceea un somn greu ca pământul. După câtă vreme se culcară iar în cortul lor, sub cortul cel mare al cerului, în toată slobozenia, scăpaţi de orice gânduri?

IV

Ziua următoare era o duminică. Nimeni nu pleca din tabără. Dis-de-dimineaţă, feciorii aduseră crengi verzi din lunca Dunării, iar fetele adunară flori şi făcură cununi. Împodobiră cu ele cortul lui Ţancu.

Apoi fetele se pieptănară şi-şi împletiră cozile negre. Câteva — cum vor fi răsărit aici — erau blonde, şi împletiră cozi aurii. Toată laia se îmbrăcă în hainele cele mai bune. Şerpare ţintate cu argint, cu bănuţi de argint, se văzură vreo zece. Pieptare ungureşti, de postav negru, cu flori roşii şi cu nasturi albi, erau destule. Aproape toţi bărbaţii purtau pantaloni vineţi, strânşi pe picior, înfundaţi în cizme ungureşti. Femeile îmbrăcară rochii scumpe, unele de mătase, şi tot de mătase erau cele mai multe năfrămi de diferite culori, dar mai ales verzi şi roşii. Mai toate fetele purtau la grumazi salbe din bani de argint, din diferite ţări. Unele erau mai mici, în altele se puteau număra şi până la cincizeci de piese albe, strălucitoare, de diferite mărimi. În urechi purtau cercei de argint, de aur, cu pietre preţioase adevărate. Erau giuvaiere moştenite din mamă în fată, din vremuri vechi. Altele erau câştiguri proaspete. Nu era femeie care să nu aibă în deget un inel sau mai multe.

Salomia şi Rusalina se gătiră şi ele. Tabăra putu vedea atunci cercei, inele şi o salbă mare, pe care nu le mai văzuseră decât cei mai bătrâni, la cununia mamei Salomiei.

Din traistele acele mari de piele, pe care le-au scăpat la fuga din tabără, scoaseră şi năfrămi scumpe de mătase, şi rochii preţioase.

Nimeni nu se împodobi cu atâtea lucruri scumpe ca ele. Dar nimeni nu le pizmuia: se cădea să fie cele dintâi, nevasta şi fata voievodei! Şi apoi, cine nu ştia în tabără că perechea voievodală se trăgea

din cele două familii mai fruntaşe şi mai bogate dintre toate?

Ţancu se îmbrăcă numai în catifea albastră. Într-o ascunzătoare din căruţa lui, pe care nu o putuseră descoperi nici când căutaseră după banii falsificaţi de tatăl său, nici după lucrurile rămase de la el după ce fu dat ca ucigaş, el pusese, demult, rândul acesta de veşminte, să-l îmbrace numai în ziua când va fi urmaşul tatălui său. Încă înainte de arestarea bătrânului.

Haina era o bluză croită milităreşte, cu şinoare ungureşti peste piept, cu un fel de epoleţi pe umeri. Mai încălţă şi cizmele de lac, scoase tot din lada aceea. Îşi puse patru inele, cu pietre mari, în degete.

Era un bărbat voinic şi frumos. Să fi avut treizeci şi şase de ani. Cum se plimba, îmbrăcat aşa, pe dinaintea cortului, părea un om născut să poruncească şi să conducă.

Ziua era senină. Cerul, curat ca lacrima. Rândunici zburau prin văzduh încrucişându-şi liniile negre.

Tabăra întreagă era îmbrăcată de sărbătoare. Şi aştepta.

Deodată un glas de trâmbiţă răsună în văzduh, cântând o chemare străveche. Nu semăna cu nici o goarnă militară. Faraonii îşi descoperiră capetele. În soare luminau plete negre şi sure, altele albe ca zăpada, căzând în inele pe spate.

Femeile se înşirară pe-o parte, bărbaţii pe alta. Nevestele tinere, fetele, copilele purtau rochii şi bluze în culori tari, bătrânele erau îmbrăcate în negru. Podoabele lor străluceau în soare la orice mişcare.

Între femeile tinere şi fete erau unele de o mare frumuseţe: zvelte, cu ţinuta dreaptă ca la domniţe, cu liniile feţei fine, cu ochi mari negri, cu sprâncene bogate, cu gene lungi; păreau coborâtoare dintr-o rasă nobilă, de milenii.

În sunetul acela arhaic al instrumentului de aramă, care semăna şi a chemare, şi a rugăciune, dintr-un cort ieşiră şapte bătrâni, doi cu doi, iar al şaptelea singur, în urmă, purtând un obiect învăluit cu o mică ţesătură în fire de aur.

Ei trecură printre rândurile bărbaţilor şi ale femeilor, cu pas domol, legănat, privind, cu capetele drepte, înainte.

Ţancu, nevasta şi fata aşteptau în faţa cortului lor. Bărbatul şedea pe un scaun înalt, cu spetează, un scaun de stejar lustruit de vremuri, acoperit cu postav roşu. Salomia stătea în picioare de-a dreapta, fata, Rusalina, de-a stânga.

Bătrânii se opriră în faţa scaunului. Cele două rânduri de bărbaţi şi de femei rămaseră nerupte, într-o linişte desăvârşită.

Bătrânul cel de-al şaptelea, care ţinea în mână lucrul acoperit cu ţesătura în care juca soarele, păşi înainte. Glasul trâmbiţei amuţi. El începu cu voce sărbătorească:

— Cu ziua de azi, cu voia şi hotărârea tuturora, Dinu încetează de a mai fi voievodul nostru. El a adus nenorocire asupra taberei şi s-a purtat cu noi ca un mişel, nu ca un părinte. Nici nu a fost o căpetenie legiuită. Conducerea şi porunca se cuveneau, după legi străvechi, fiului voievodului Ţanco.

— Aşa este! mărturisiră cei şase bătrâni de la spatele lui.

— Aşa este! strigară cele două rânduri de oameni.

— Noi am greşit, şi stăpânul din cer ne-a pedepsit destul. Noi trăbă să îndreptăm greşala.

— Aşa este! spuseră în cor bătrânii.

— Aşa este! repetă gloata.

Ţancu şi cele două femei stăteau în neclintire.

— Dacă-i aşa, şi aşa este — şi vorbind moşneagul începu să ridice coperitoarea aurită de pe lucrul ce-l ţinea în mână, — iată, ridic coroana

străveche şi o aşăz pe capul lui Cicoş, noul voievod.

Un murmur de nedumerire trecu prin mulţime:

— Cicoş?

— Cu numele acesta nou ne va conduce. După cum s-a dovedit cu jurăminte la judecată, Ţancu s-a înecat în Tisa. Cicoş nu mai are nici o răspundere pentru condamnarea lui Ţancu la spânzurătoare.

Un oftat de uşurare scăpă din piepturile bărbaţilor şi ale femeilor de pe cele două rânduri.

Bătrânul se apropie şi, ajutat de alţi doi, puse coroana pe capul lui Ţancu.

— Să trăieşti şi să ne stăpâneşti! ziseră cei şapte bătrâni în cor.

— Să trăiască şi să ne stăpânească! strigară cele două rânduri.

Trâmbiţa începu să sune din nou. Cânta acum altă melodie, de bucurie şi de biruinţă. Uralele nu mai conteneau în gloată.

Cicoş se ridică de pe scaun, privi peste mulţime şi zise cu glas puternic, înălţând dreapta la cer:

— Jur să vă fiu căpetenie şi tată!

Toată gloata, în frunte cu cei şapte bătrâni, ridicară în soare braţul drept.

— Jurăm să te ascultăm ca pe un poruncitor şi tată!

— Jurăm! repetă întreaga gloată.

Glasul de aramă răsună din nou. Apoi se făcu linişte.

Cel de al şaptelea bătrân vorbi iar:

— Cicoş ne-a făgăduit să nu-l omoare pe Dinu, şi ieri s-a ţinut de cuvânt: putea să-l sugrume în apă, şi nu l-a sugrumat. El se va ţine de cuvânt şi acum, când Dinu va fi adus să se roage de iertare, în coate şi genunche, după datina ispăşirii greşalelor grele.

Instrumentul de aramă dădu un semnal, şi îndată ieşiră dintr-un cort patru bărbaţi tineri, şi în mijlocul lor, Dinu.

Era îmbrăcat şi el de sărbătoare. Lumea din cele două rânduri simţi o înfiorare rece la vederea lui: era să nu-l mai cunoască. Ochii îi căzuseră adânc în cap, iar faţa-i era suptă, mică — doar un pumn — şi vânătă. Ochii lui nu se uitau la nimeni şi păreau adormiţi acolo, în fundul capului, unde se ascunseseră. Părea un diavol ieşit acum din iad.

Ajuns înaintea cortului, voievodul trebui să îngenunche şi, în coate şi genunche, să se apropie de scaunul pe care şedea noul voievodă. Cei patru trebuiră să-l îngenunche cu puterea: întreg trupul se împotrivi, ca şi când ar fi fost plin de corzi tari de oţel.

Toată lumea aştepta fără suflare. După legea din bătrâni, cel greşit, când ajungea la picioarele stăpânului, trebuia să le îmbrăţişeze, să-şi plece capul pe genunchele lui şi să aştepte mut.

Dar când fu să îmbrăţişeze picioarele lui Ţancu, Dinu scoase fulgerător un pumnal din sân şi sări ca un tigru asupra lui Ţancu.

Nimeni nu avu vreme să dea un ţipăt, să facă o mişcare. Numai Salomia, care nu pierduse o clipă din ochi pe Dinu, sări între el şi bărbat.

Şi femeia, şi bărbatul se prăbuşiră înjunghiaţi într-o clipă.

Până a nu se dezmetici gloata, Dinu luă coroana ce se rostogolise de pe capul mortului, şi-o puse pe cap şi răcni:

— Nimeni nici un pas! Eu sunt voivoda vostru! Nici jandarmi, nici judecată, dacă nu voiţi să umpleţi spânzurătorile! Pe cel judecat la moarte în lipsă voi nu numai că l-aţi adăpostit şi l-aţi ascuns, ci l-aţi făcut voievodă! Tâlharilor! Mişeilor! Sunteţi în mâna mea de-acum! Sunteţi ai mei!

Faraonii se trezeau încet la realitate. Îl vedeau pe Dinu cu coroana pe cap, cu junghierul însângerat în mână şi vedeau cele două trupuri rostogolite şi sângele ce se adunase în baltă, şi totuşi li se părea că visează. Tăceau toţi ca mormântul. Părea că cel ce stă în picioare cu

coroana pe cap, cu cuţitul însângerat în mână nu era Dinu, ci însuşi diavolul, ieşit pe neaşteptate din iad.

Când începură să se trezească, simţiră că erau în mâna lui. Ţancu fusese condamnat la moarte, în lipsă. Ei îl aduseseră în tabără, în loc să-l predea judecăţii, şi îl aleseseră voievod. Avea dreptate diavolul: dacă suflau o vorbă despre cele întâmplate, ar fi umplut spânzurătorile!

— Adunaţi corturile, prindeţi caii la căruţe! Într-un ceas plecăm. Cele două stârvuri le aruncăm peştilor în Dunăre şi trecem în ţara sârbească! se auzi întru târziu porunca necuratului.

Deodată tresări, îşi luă coroana din cap şi strigă:

— Cele două stârvuri! Dar unde e fata, unde e Rusalina?

Gloata rămase mută.

— Unde-i Rusalina? urlă Dinu scos din minţi. Să mi-o aduceţi din pământ, din piatră sacă!

Dar nimeni nu se mişcă din mulţimea mereu împietrită.

Dinu porni ca o vijelie prin tabără. Cercetă corturile goale, căruţele, scotoci prin fân, printre zdrenţe, prin haine, prin lăzi.

Nu era!

Se năpusti în cortul lui, prinse pe feciorul sau — bolnav greu încă de rana ce nu se mai vindeca — de păr, îl trase afară din cort, îl puse în picioare, răcnindu-i:

— Caută pe Rusalina, ticălosule! E mireasa ta! Porneşte!

Dar tânărul, care rămăsese întins cu lunile, se clătină pe picioare şi căzu cu faţa la pământ.

Dinu sari în spinarea unui cal, cutreieră împrejurimile.

Părea c-a înghiţit-o pământul. Nu cuteză să meargă mai departe: trebuia să pornească tabăra. Trebuia să scape de morţi.

Se întoarse între corturi ca o furie. În vremea asta faraonii, muţi, îşi strânseră corturile, înhămară

caii, aşezară în căruţa lui Ţancu trupurile celor morţi, le acoperiră.

Erau gata de plecare. În curând caravana porni sub cerul senin, limpede, nepăsător în strălucirea lui, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat pe pământ.

Caravana înainta în tăcerea de moarte a faraonilor. Se auzea numai scârţâitul roţilor şi, din când în când, urletul câinelui legat sub căruţa lui Ţancu. Era câinele lui.

Rusalina, când văzu pe părinţii ei prăbuşindu-se şi sângele ţâşnind din răni, fu luată de-un vârtej şi, în încremenirea generală, ţâşni în fugă spre ţărmul Dunării şi se aruncă în valuri. Nu-şi mai putu da seama ce se întâmplă cu ea. Ştia numai că, în clipa în care era să se înece, o putere peste fire parcă, ţâşnind din ea, o ridică la suprafaţă, şi ea începu să înoate. De copilă mică înota ca peştele. Dar acum o îngreuiau hainele, salba de la grumazi, cizmuliţele din picioare. Totuşi, făcea sforţări deznădăjduite să rămână la suprafaţă. Nu-şi putea da seama de nimic. În faţa morţii se trezise în ea, brutal şi orb, instinctul de conservare. Numai el mai trăia în ea.

Valurile o duseră departe. Făcea sforţări să se apropie de ţărm: dar curentul o îndepărta mereu.

Valurile o purtară aşa până la hotarul celui de al patrulea sat. Era târziu, poate trecuse de amiază, când îi reuşi să iasă la ţărm. Dar abia făcu trei paşi pe uscat, şi căzu leşinată în prundişul malului.

Pe înserate veniră câţiva copii cu vitele la adăpat. Ei se mirau că vacile, când ajung la un loc, se opresc şi se uită într-o parte, zmâncesc din cap şi înconjură locul acela. Se apropiară cu grijă şi aflară pe Rusalina întinsă pe spate, cu hainele de pe ea ude leoarcă. Numai banii de argint din salbă şi pietrele cerceilor din urechi luminau în soarele asfinţitului.

— S-a înecat cineva!

— Uitaţi-vă! E o copilă!

— A aruncat-o apa la ţărm!

— Apa n-o putea aduce până aici, la trei paşi de ţărm, zise unul mai răsărit.

Copiii o înconjurară cu teamă, de departe. Nu cutezară, până-ntru târziu, să se apropie. Vitele băuseră şi se întorceau acum de la Dunăre.

Cel mai mare se apropie, în sfârşit, cu paşi mărunţi, uşori. Se uită la fată, se aplecă asupra ei.

— Nu-i moartă, măi băieţi! Răsuflă... zise el prinzând curaj. Doarme. Poate e leşinată!

Copiii se apropiară, ascultară şi ei respiraţia uşoară.

— Să-l chemăm pe badea Nichifor, zise unul.

Nichifor, paznic de câmp, avea în apropiere o colibă. Omul, un bătrânel uscat, veni aducând o sticlă cu rachiu tare, de care-i plăcea lui.

Se aplecă asupra copilei, o pipăi, o mişcă. Era caldă, deşi hainele de pe ea erau ude.

Dar copila nu se trezea.

Nichifor o ridică încet de spate, îi ţinu rachiul, tare ca spirtul, sub nas, şi după o vreme fata deschise ochii, dar picoapele-i căzură îndată. Omul îi descleştă dinţii şi-i turnă în gură câteva picături. Apoi, pe rând, tot altele.

La o vreme, Rusalina deschise ochii şi nu-i mai închise. Începu să privească la om, la copii, împrejur, cu ochii rătăciţi. Nu înţelegea nimic, nu ştia ce se petrece cu ea, nici ce s-a petrecut.

Începu să fie scuturată de friguri.

— Începe să se răcorească, şi hainele ei sunt încă ude. Trăbă s-o ducem undeva să şi le usuce. Până-n sat e departe, iar eu în colibă n-am nici o haină femeiască. Ptii! drace! Numa ieri şi-a dus nevasta de-acolo un rând de haine...

— O să aduc eu o ie ş-un şorţ, moş Nichifor, zise un prichindel de copil, cu bâta mai mare decât el.

Şi cât ce vorbi, au şi început să-i sfârâie picioarele peste câmp.

Când ajunse Nichifor cu Rusalina la colibă, ţâncul acela se şi înfăţişă cu o ie şi un şorţ ale unei surori.

Nu aflase pe nimeni acasă şi le şterpelise în grabă.

— Bravo, băiete! îl lăudă paznicul.

El ducea pe Rusalina sprijinind-o de subsuoară. De când începuse s-o ajute, simţise cum se încordează trupul copilei să se ferească de el.

— N-avea nici o teamă, ai dat de oameni buni, îi zicea Nichifor.

Copila nu spunea o vorbă. Din când în când se uita, mirată mai mult decât speriată, la om. Dar trupul ei rămase mereu încordat, într-o ţinută de respingere, până intrară în colibă.

Copiii plecară. Vitele erau demult înaintea lor, în drum spre casă. În cale întâlneau lanuri de porumb. Dar şi fără asta, ei ardeau de nerăbdare să povestească în sat ce s-a întâmplat.

Nichifor, ieşind din colibă, zise fetei:

— Vezi şi te schimbă. Pe urmă aprind focul, să-ţi uşti straiele.

Aşteptă o vreme afară, apoi intră. Dar străina stătea ghemuită pe vatră, cum o lăsase, cu hainele uscate lângă ea.

— Nu fi proastă, tu copilă! Vezi şi schimbă-te, să-ţi uşti hainele.

Şi iar o lăsă singură.

Dar şi când se întoarse în colibă a treia oară, o află în aceeaşi poziţie. La stăruinţa omului, copila zise:

— Nu mă dezbrac. Aprinde focul, mi se vor usca şi stând lângă foc.

Omul se miră de atâta încăpăţânare la o fetişcană crudă cum era străina din faţa lui. Dar nu avu încotro: văzu că orice stăruinţă e zadarnică.

Aprinse focul în vatră. Luă o cratiţă, turnă în ea lapte dintr-o oală de pe poliţă şi-l puse la fiert.

Rusalina începu să se pârjolească la foc, când pe-o parte, când pe alta. Hainele se uscau într-

adevăr. Salba de argint, cerceii din urechi străluceau tare în vâlvătaia focului. După ce încălzi laptele, Nichifor puse pe vatră un blid, un bruş de mămăligă rece şi zise:

— Acum să mânci ceva!

Copila clătină din cap.

— Nu! Nu mânc!

— Vai de mine, cum să nu mânci, tu nebuno?! Eşti sleită de puteri!

— Nu mi-e foame!

— Comedie ca asta! Nu-ţi pare bine c-ai scăpat de la moarte?

— Nu-mi pare bine. ... răspunse ea cu o voce aspră, întunecată. Tu m-ai scos din apă?

Şi ea se uită pentru întâia oară drept în ochii lui Nichifor. Ce privire rea, ucigaşă! Paznicul se înfioră.

— Nu te-am scos eu.

— Dar cine? Copiii?

— Nici ei. Te-au aflat leşinată la câţiva paşi de la apă şi, speriaţi, au venit să mă cheme pe mine.

— Atunci, cine m-a pescuit?

— Dumnezeu ştie! Poate ai ajuns singură la mal, între moarte şi viaţă, şi ai mai putut face câţiva paşi pe pământ. Poate Dumnezeu ţi-a ajutat.

— Ba celălalt! zise fata cu mânie.

— Care celălalt?! întrebă omul cu mirare. Eu nu ştiu să fi umblat încă un om pe ţărm în ziua de azi.

— Diavolul! oftă fata.

Nichifor se miră. Străina asta, după trup, după înfăţişare, nu putea avea mai mult de paisprezece ani. Dar vorbea ca un om mare. Îmbrăcată în haine scumpe, cu salba de argint la grumazi, cu cercei scumpi în urechi, cine putea fi? Era de-un negru îndulcit, palid; putea fi şi o fetişcană din vreun sat, putea fi şi o ţigancă mai înstărită. Nu cumva e mai vârstnică decât o arată înfăţişarea şi a lovit-o nenorocirea din dragoste? Au mai fost nebune care s-au aruncat în Dunăre. Nu cumva «celălalt», diavolul de care pomeni, să fie un fecior? Poate de

dragul lui s-a aruncat în apă, şi tot el va fi scos-o din Dunăre.

Dar uitându-se mai bine la străină, se ruşină de gândurile lui. Era un copil încă! Nu putea fi vorba de o nenorocire din dragoste!

El întări totuşi din nou că în ziua aceea nu s-a apropiat nici un străin de Dunăre în părţile acelea.

— Dar ăla nu se vede! zise fata.

— Cine?

— Ţi-am mai spus o dată: diavolul! Dacă era Dumnezeu, m-ar fi lăsat să mă înec, el mi-ar fi voit binele. Dar a fost celălalt, şi m-a scos pentru nenorocire!

Vocea ei era profundă, părea că vine din adâncuri. O tristeţe de moarte i se zugrăvi în ochi, pe faţă.

Paznicul se cutremură: putea vorbi un copil de paisprezece ani ca un om mare, din fundul unei prăpăstii?

— Aşadar, ai voit să te îneci? întrebă el întru târziu, necutezând să tulbure împietrirea în care căzuse copila.

Ea înclină din cap.

— La vârsta ta? Ce minuni se mai întâmplă în lumea asta, Dumnezeule mare!

— Trăbă să mor! Nu mai am pentru ce trăi! şopti străina cu ochii închişi.

Flăcările focului luminau faţa ei mică, de-un negru-palid, şi împrăştiau luciri metalice şi din salbă, şi din părul negru-vineţiu, uscat acum.

Paznicul se credea om în toată firea. Niciodată nu s-a temut de vedenii şi înşelăciuni ale diavolului. Străbătea lanurile întinse, noaptea, ca şi ziua.

Şi iată, acum, privind la străină, îşi zise deodată: «Poate nu-i decât o nălucire a diavolului! Fiinţă pământeană nu poate fi aşa de frumoasă ca cea ce stă chircită pe vatră, scăldată în lumina arămie a flăcărilor.»

Îşi făcu semnul crucii, dar arătarea de pe vatră nu dispăru.

— Şi nu vresi să mânci nimic? o întrebă el, prinzând din nou curaj.

— Nu! Nu mi-e foame! N-am să mai pun de-acum încolo nici o bucătură în gura mea!

Vorbi cu glasul acela pătruns de zdrobitoare suferinţă. «Ce copil va mai fi ăsta, Dumnezeule sfinte!» se miră iarăşi Nichifor.

— Poate ţi-e somn şi vrei să te culci? zise el, nemaiştiind ce să facă cu străina.

— Nu voi mai dormi până nu m-or pune în mormânt!

Paznicul îi arătă pătucul cu fân.

— Eu ies să mai dau o raită pe hotar. Să nu-ţi fie frică! Nu mă duc departe.

EI ieşi pentru a o lăsa pe străină să se culce. Nu avea de gând să dea nici o raită pe hotar. Se temea să nu fugă, să sară iar în Dunăre.

Se învârti prin apropiere până osteni. Noaptea era târzie. Stelele — puzderie. Luna asfinţise.

Trecură ceasuri, şi din colibă nu ieşi nimeni.

Omul răsuflă uşurat. Ascultă la uşă şi-i păru că aude o respiraţie adâncă şi regulată.

— A adormit şi fără voia ei, zise omul, vesel.

Trase un braţ de fân la spatele bordeiului şi se lăsă într-un cot, cu urechea întinsă. Nici un zgomot, nici o mişcare în colibă.

— A biruit-o slăbiciunea şi osteneala... zise el mângâiat, şi-l luă dulcea toropeală a aţipirii.

Dormi greu până la răsăritul soarelui. Când văzu sfântul pe cer, se frecă la ochi şi sări drept în picioare, ca un fecior tânăr.

Uşa colibei era închisă.

EI răsuflă uşurat.

— Doarme încă.

Dar peste un ceas se nelinişti şi deschise încet uşa. Coliba era goală.

Zadarnic o căută ca pe un vârf de ac. Nu erau pe vatră decât ia şi şorţul aduse de băiat, neatinse.

— Curată minune! strigă el.

Apoi, deodată, gândul i se lumină:

— Se va fi aruncat în Dunăre!

Şi cu o nelinişte ca şi când ar fi fost copilul lui, Nichifor începu să alerge spre apă. Nu era nimic! Nu se vedea nimic! Alergă o vreme pe ţărm în jos. Nu se vedea nimic, numai negurile uşoare ce pluteau deasupra marelui râu, vânjos şi tulbure.

Începu să caute, întorcându-se, urme pe nisip. S-ar fi cunoscut urmele proaspete. Dar nu putu descoperi nici o urmă.

Îşi lăsă capul în piept şi-şi luă drumul spre colibă.

Fusese lucru curat? Cum adormise el atât de greu? Cum de se trezise numai în răsăritul soarelui, când el, la crăpatul zorilor, era veşnic în picioare? Nu i s-a părut lui nălucă, nu fiinţă vie, când stătea ghemuită pe vatră, cu ochii închişi, în flăcările arămii?

Când ajunse la colibă, îl întâmpinară copiii cu vitele, femei, bărbaţi. Ba şi primarul se ostenise să vadă pe înecată şi să încheie procesul-verbal, căci jandarmii lipseau din sat, erau duşi în patrulare.

— Unde-i străina? întrebă capul satului.

— Mă întreb şi eu ca şi dumneata, domnule primar.

— A plecat?

— A fugit. S-a făcut nevăzută.

— Unde?

— Păi, chiar asta-i!

Şi omul povesti din fir în păr cele petrecute de la plecarea copiilor în seara trecută.

— lată aici ia şi şorţul pe care le-a adus asară copilul lui Păcuraru. Nici nu s-a atins de ele.

Primarul începu să-i pună o mulţime de întrebări:

Cine era? De unde era? Cum o chema? Ce-a făcut-o să sară în Dunăre?

Voia să scrie tot. Dar nu avu ce să scrie! Străina nu spusese nimic despre ea. Atâta doar că, la

întrebarea lui Nichifor dacă a voit să se înece, ea a dat din cap, spunând că nu mai avea pentru ce trăi.

Primarul, tot muindu-şi tocul în călimară, trecu pe hârtie ce putu: ce spuseră copiii şi paznicul.

— Ce vârstă putea să aibă?

— După înfăţişare, după trup, era o copilă: o fetişcană. După vorbă, putea fi şi femeie sau om în vârstă.

— Cum înţălegi asta? întrebă primarul.

— Vorbea cuminte şi purta suferinţă de om mare, nu de copil!

— Vorbea bine rumâneşte?

— Ca mine şi ca dumneata.

— Nici numele nu ţi l-a spus?

Nichifor începu să se supere.

— V-am povestit o dată tot ce am avut de spus!

— Bine, bine! Dar avem şi noi legea noastră. Martorul trăbă să răspundă la ce e întrebat.

— D-apoi doar am răspuns, păcatele mele, domnule primar!

— Spuneai că avea la grumazi o salbă scumpă din bani de argint şi cercei cu nestemate în urechi.

— Avea!

— Nu cumva va fi lăcomit cineva la salba şi cerceii ăia?

— Cine să lăcomească, domnule primar? N-a fost pui de om pe-aici. Cine să lăcomească la lucrurile cuiva, care abia a scăpat de la moarte?

Primarul văzu că dăduse greş şi că femeile din jur începură să murmure. Nu mai stărui.

— De, zise el. Ar trebui să ştim mai multe. Cazul ar trebui curentat. Poate a fost o încercare de crimă. Cum vine o copilă cu salba la grumazi, îmbrăcată de praznic, să se arunce în Dunăre? Dar ştim prea puţin pentru a putea curenta întâmplarea. După ce se vor întoarce jandarmii, o să caute să afle ei mai multe.

— D-apoi, ce să mai cerceteze! suspină o bătrână. Iată, va fi fost o copilă nenorocită, de aceea va fi vrut să moară. Poate a înşălat-o vrun

ticălos de ficior! Sunt necuraţi care se agaţă şi de fetişcane. Ele sunt nevinovate, nu ştiu nimic şi cad în cursă! Poate-ar fi fost mai bine de ea dacă se îneca!

Dar Nichifor, ascultând şi închipuindu-şi pe copila aceea cum şedea ghemuită pe vatră, îşi zise: «Nici poveste! Era o copilă nevinovată!»

V

Trecură săptămâni şi luni. Sfârşitul toamnei era aproape. Copacii ridicau în văzduh braţe goale, negre. Vânturile de la răsărit şi miazănoapte se înteţeau. Începură să fluture prin văzduhul sur întâii fulgi de zăpadă.

Într-o dimineaţă, faraonii din ţigănia de jos din Vlădeni se treziră cu Rusalina dând târcoale bordeiului şi făuriştii. Nu putea intra. Lacătele erau încuiate.

Veniră în grabă femei şi bărbaţi. Un meşter descuie lacătul bordeiului şi al covăciei.

Copila, vânătă de frig, intră în bordei şi-şi puse pe laviţă o legăturică ce adusese în mână. Purta haine subţiri şi zdrenţuite.

— Singură? o întrebară faraonii înconjurând-o şi privind-o cu mirare şi cu milă.

Ea înclină din cap.

— Unde ţi-s părinţii?

— Au murit!

— Amândoi?

— Amândoi!

— Doamne fereşte şi apără!

— Au murit demult?

Fata ridică din umeri.

— Demult va fi, poate de-un veac!

Oamenii se priviră.

— Cum, de-un veac? Aţi plecat doar de câteva luni.

Rusalina ridică din nou din umeri.

O ţigancă aduse o ulcică de lapte şi un bruş de mămăligă.

— Mâncă, fată! Eşti toată îngheţată.

Rusalina nu se lăsă îmbiată. Mâncă cu lăcomie, era flămândă. Alte ţigănci aduseră brânză şi slănină. Şi fata mânca mereu, nemaiînvrednicind cu nici o privire pe cei din jur.

În bordei era un miros greu de pământ, de aer închis. Era frig.

— Trăbă să vii să te încălzeşti la noi, zise o ţigancă mai înstărită, care avea oleacă de căsuţă în loc de bordei.

Rusalina, după ce mâncă, se sculă de pe laviţă.

— Acum nu mai am pe nimeni. Rămân aci la voi.

Privi prin bordei, văzu câteva lucruri rămase de la părinţi, şi ochii ei se umplură de lacrimi. Dar le zbici îndată, îşi înălţă capul şi se întoarse spre ţiganca care o chemase la ea să se încălzească.

— Vin cu tine. Mi-e frig!

Nimeni nu mai cuteză să o întrebe ceva. Din fiinţa ei se desprindeau un pustiu greu şi o jale de moarte.

Mai crescuse, dar era slabă şi nespălată. Din ceea ce fusese mai nainte nu-i mai rămăsese decât statura dreaptă şi ochii mari. Dar ei erau acum înecaţi în tristeţi grele.

— Săraca fată! oftau oamenii.

— Ce nenorociri or fi dat peste ea!

Rusalina era slăbită şi ostenită de moarte. Abia o pătrunse căldura în casa ţigăncii şi căzu în somn greu, dormind ziua întreagă şi noaptea următoare. Abia o putură deştepta să mănânce un blid de fiertură.

Dimineaţa următoare se deşteptă devreme. Dar abia deschise ochii, văzu unde se află şi-i închise din nou.

Între vis şi trezvie, ea văzu drumurile pe care le-a făcut de când fugise din coliba lui Nichifor.

O luase atunci razna, la întâmplare. Nu avea nici o ţintă, nu-i lumina în cap decât un singur gând: să moară! Dar nu mai cutezase să meargă spre Dunăre! Îi era scârbă şi groază de apa care n-a voit s-o înece. Îi era groază mai ales că nu se va putea îneca: iar se va ridica din ea puterea aceea care a scos-o atunci la suprafaţă. Ce putere, ce mână străină fu aceea care n-a lăsat-o să moară?

Dar va muri acum! Nu va mai pune mâncare în gura ei!

Cu hotărârea asta sălbatică o luase peste câmp şi se pierduse în porumbişti. Nu-i păsa unde va ajunge, nu-i păsa unde va cădea şi nu se va mai ridica! Se va ghemui la pământ şi va închide ochii pentru totdeauna?

Rătăcise astfel trei zile, ferindu-se de oamenii la lucru, de copiii cu vitele, ca o sălbătăciune. Adâncurile din ea o frigeau, puterile-i slăbeau şi adeseori cădea leşinată. Când se trezea, pornea din nou. Nu-şi dădu seama: a luat-o într-o direcţie oarecare, ori se învârtea pe loc, în aceleaşi porumbişti?

În seara zilei a treia a căzut, sleită de orice putere, într-o porumbişte. Un răstimp locul se învârtise cu ea, apoi simţise cum începe să se cufunde. Părea că scoboară în adâncul pământului, într-o prăpastie neagră, fără fund. Atunci simţise o putere ca în clipa când era să se înece, care o aruncă la gura prăpastiei.

Deasupra capului ei atârna un ştiulete de porumb în lapte, cu boabele abia înfiripate.

Întinse braţul, îl rupse cu sălbăticie, îl desfăcu şi începu să mănânce cu lăcomie, ca o fiară. Laptele boabelor îi curgea din colţurile gurii, se prelingea pe bărbie. Când isprăvi, rupse alt ştiulete, apoi altul. Ochii împăienjeniţi i se aprinseră. Din când în când scotea, în neştire, un geamăt.

Sătulă, se lăsă la pământ şi adormi ca un buştean.

Cel dintâi gând ce-i veni în minte dimineaţa fu ospătarea aceea de seara. Rupse iar un tuleu de porumb. Întâi se-nvolbură în subconştientul său, apoi i se limpezi gândul: „Nu pot muri nici de foame! Sunt blăstămată! Cine m-a blăstămat?”

Şi numai după ce i se limpezi acest gând, Rusalina putu să-şi plângă şi să-şi bocească părinţii.

Ziua întreagă nu s-a mişcat din porumbişte. Plângea smulgându-şi părul, zgâriindu-şi obrajii şi pieptul până leşină. Apoi, deşteptându-se, începea din nou.

Nu era pui de om în apropiere. Cerul se boltea deasupra senin şi neclintit. Porumbul foşnea domol subt adierile fierbinţi, iar bocetele ei creşteau în văzduh, învălurindu-se şi mistuindu-se în înălţimi, peste câmpuri.

În dimineaţa următoare porni la drum. Simţea ca o leşie amară în tot trupul. Gândul, simţirea mai tare decât ea că trebuie să trăiască, o făcu să nu-i mai pese de lume, de oameni, de legile lor. Ajunsă într-un sat, cerşi de la cea dintâi casă o bucată de pâine. Şi apoi alta, azi, mâine, poimâine. Îşi rupse o parte dintr-o fustă şi învălui în ea salba de la grumazi şl cerceii din urechi. Prea o împiedicau în noua ei viaţă. Toată lumea de la care cerea de pomană o întreba de unde a furat salba şi cerceii.

Trecu prin sate, prin oraşe, dormea unde apuca; simţea parcă o plăcere să fie înfruntată, batjocorită, alungată. Toate acestea o făceau să uite cine este. Îi plăcea să nu mai facă nimeni nici o deosebire între ea şi alte copile de ţigan de seama ei. Dormea de-a valma cu ele prin bordeie. Simţea sila oarbă de-a cădea tot mai adânc.

Într-un oraş mai mare ajunse în tovărăşia unor hoţi şi hoaţe de buzunare. Învăţă uşor meseria, ba ajunse curând între conducătoarele de echipă.

Dar într-o zi fu prinsă, cu altele, pe peronul gării, chiar când şterpeleau o pungă, şi fu dusă la poliţie.

Ea nu putu da nici numele ei, nici al părinţilor. Dar spuse numele satului Vlădeni. Şi fu trimisă la urma ei. Între visare şi trezie, toate acestea îi trecură Rusalinei, în dimineaţa aceea, prin minte. Rămase încă multă vreme deşteaptă, cu ochii închişi.

Gazda credea că doarme şi se purta uşor prin casă — să n-o trezească. Uneori ieşea în uşă şi

vorbea încet cu cineva de-afară. Era bărbatul, stăpânul.

— Sărmana copilă! Nu se mai trezeşte. A fost ostenită de moarte.

— Cine ştie ce blăstăm! Cum i-or fi murit părinţii amândoi? Cine ştie? În corturi multe se-ntâmplă altfel decât în sat...

— Ce va face ea singură în lume? N-a fost învăţată, ca noi, să sape, să secere.

— Va învăţa! Năcazul şi lipsa te-nvaţă la toate, răspunse bărbatul. Ş-apoi, creşte şi ea. Acuş va fi fată-mare.

Rusalina, cu ochii închişi, trăgea cu urechea.

— Ce va face cu covăcia? întrebă femeia.

— Dac-ar fi de măritat fata, s-ar găsi şi cine să lucreze în covăcie. Nu ştii că tuturor ficiorilor li se scurgeau ochii după ea? Va încuia-o şi va păstra-o până la măritiş. E o bună zestre! Tatăl său a cumpărat scule nouă şi scumpe.

— De, îi va purta Dumnezeu şi ei de grijă.

— Dumnezeu şi oamenii! Noi i-am dat un adăpost. Dacă vrea, poate rămânea la noi. Va lucra şi ea, îşi va agonisi pâinea cea de toate zilele, ca orice om şi orice vietate. Dar iată că se gândesc şi alţii la ea, nu numai noi. Uit-te, lângă bordeiul ei s-au şi adunat câteva braţe de lemne.

Ţiganca privi. Chiar atunci, un puradeu desculţ, numai în cămăşuţă, ducea şi el un brăţişor de găteje.

— Ei, oameni suntem şi noi! Ne vom ajuta, ca să ne ajute şi tatăl din cer!

Rusalina asculta cu ochii închişi, din nou între vis şi trezie. Despre ea vorbeau gazdele sale? Despre covăcia tatălui său, despre bordeiul lor? Acolo au adus oamenii braţe de lemne?

În sufletul ei se frământa, încă nedesluşită, o viaţă nouă. Se bucura că a scăpat de banda aceea de hoaţe de buzunare. Se bucura că nu mai hoinăreşte, că nu mai cerşeşte, că a ajuns între oameni cunoscuţi.

De cum a intrat în bordeiul şi făurişte a rămase de la părinţi, de cum văzu haine şi lucruri care au fost ale lor, simţi cum i se îndreaptă trupul şi i se ridică semeţ capul, deşi era ruptă de osteneală. Contactul cu rămăşiţele vieţii de altădată părea că o pătrunde cu o putere curăţitoare, şi pentru întâia oară simţi cât de jos căzuse de când pornise de la coliba lui Nichifor.

Vorbele pe care le adulmeca acum păreau că-i vin în ajutor să se spele de ceva necurat pe dinăuntru, în suflet, şi să înceapă o viaţă nouă. Ce-ar spune părinţii ei, dacă ar trăi şi ar şti cât de jos căzuse? Da, avea dreptate glasul bărbătesc de afară! Va lucra şi va trăi! Va învăţa să sape, să secere... Dar nu va mai cerşi! Şi nu va mai fura! Nu! S-a isprăvit!

La gândul şi hotărârea asta, ea sări sprintenă de pe vatră, se spălă, se îmbrăcă, mulţumi gazdelor şi porni spre bordeiul ei.

Gazdele nu-i putură zice nimic, nu o putură opri. Nu cutezară să-i spună să rămână în casa lor cât va voi. Nu mai era Rusalina de la sosire. Era aceea care a dispărut într-o noapte cu părinţii ei. Mai înaltă însă, mai frumoasă şi mai mândră în mers, în ţinuta capului.

— Uite-o, soro! N-o mai cunoşti! zise bărbatul.

— A fost ostenită rău, săraca. Cine ştie de câte zile bate drumurile!

Rusalina intră în bordei. În legăturica aceea, afară de salbă şi cercei, avea şi câţiva bani. Luă o oală, o traistă dintr-un unghe şi porni în sat. Ştia unde e prăvălia şi de unde putea cumpăra şi pâine, şi lapte, şi slănină. Se întoarse încărcată cu de toate. Două zile nu mai ieşi din bordei.

În noaptea aceea, cu plecarea la repezeală după sosirea ştafetei de la Miloş, lăsaseră aici încă multe lucruri. Desaga era plină. Erau haine de-ale mamei sale şi ale ei, pânză, ştofe. Erau două pieptărele negre, înflorate cu flori roşii, ungureşti. Mai află o pereche de cizmuliţe de-ale ei.

Hainele cu care venise erau zdrenţe. Rochiile ce le află în desagi erau subţiri, pentru vară. Dintr-o rochie mai groasă de-a mamei sale îşi croi una pentru ea. Nu croise încă niciodată, dar în copilărie, iarna, şi până în primăvară, nu slăbea niciodată din ochi pe mamă-sa când croia şi cosea. Ea era meşteră mare, cu renume în toată tabăra, moştenind meşteşugul de la bătrâna, iar aceasta, de la înaintaşele sale.

În cele două zile făcu rânduială în bordei, copleşită de amintirea părinţilor. Uneori parcă-i simţea lângă ea, întorcea capul şi privea înfiorată.

Îşi aduse aminte, umblând cu lucrurile rămase de la părinţi, că într-o noapte nu putuse dormi şi că-l văzuse pe tatăl său îngenuncheat, părând că sapă la piciorul patului. Va fi săpat mai multă vreme, pe ea o prinsese somnul, şi întâmplarea aceea îi ieşise cu desăvârşire din amintire până acum. Singură, după întâmplările prin care a trecut în vremea din urmă, deşi abia împlinise paisprezece ani, judecata ei nu mai era nici de copilă, nici de fetişcană, ci de om mare. Mai ales după ce înţelese că trebuie să trăiască şi că va trebui să trăiască muncind, iar nu din cerşit ori din furat, ea băga de seamă la orice lucru, cumpănind întrucât i-ar putea fi de folos. Cumpănea mereu şi chibzuia.

Aducându-şi aminte de noaptea aceea când văzuse pe Ţancu săpând la piciorul patului, Rusalina începu să chibzuiască şi îşi zise că, de bună seamă, a ascuns ceva acolo, ferindu-se şi de Salomia.

Cercetă cu de-amănuntul locul, dar nu putu descoperi nimic. Pământul era neted, bătucit, în aceeaşi linie cu restul padimentului. Luă o secure din covăcie şi începu să taie pământul lângă piciorul patului.

Va fi săpat până la o adâncime de o jumătate de metru, când fierul izbi în ceva tare. Începu să răscolească pământul şi, în scurtă vreme, putu

scoate o cutie pătrată de aramă, închisă cu capac. O deschise cu mare grijă, şi, la lumina ce pătrundea prin geamul mic al bordeiului, văzu că înlăuntru erau bani de argint şi bani de aur, galbeni. Mai erau şi câteva brăţări vechi, inele, cercei, lucruri pe care nu le-a văzut niciodată între podoabele mamei sale.

Nu vor fi bani rămaşi din cei falsificaţi de Ţanco cel bătrân? Ea nu putea şti, după cum nu ştia care din ce ţară sunt. Vedea că-s de felurite forme şi au chipuri de împăraţi felurite.

La început îi fu teamă, dar mai târziu un simţământ de siguranţă puse stăpânire pe ea. Nu ştia cântări preţul comoarei ce aflase, nici nu era cutia prea mare, dar instinctiv simţi că-i mai curajoasă, mai tare decât înainte. Ba şi simţământul de mândrie, care nu se mai apropiase demult de ea, o făcu acum să se ţină mai drept, cu capul sus.

Luă un ban de argint dintre aceia care ştia că umblă în ţară. Ceilalţi fură vărsaţi în cutioara de aramă şi puşi la loc în gaura aceea de la piciorul patului.

Când, după două zile, ieşi din bordei, era îmbrăcată ca o jupâniţă. Ţiganii se mirară şi se întristară: ceva nu-i mai lăsa să se apropie de ea nestingheriţi, ca în dimineaţa când s-a întors în ţigănie. Se pusese iar distanţa dintre ea şi ei ca o punte nevăzută. Chiar şi gazdele ei de la sosire nu mai îndrăzneau să o întrebe ce a făcut în cele două zile.

Se înşelară însă cu toţii. Rusalina începu să meargă din bordei în bordei, să vorbească cu toţi, să râdă cu copiii. Niciodată nu o văzuseră atât de senină şi veselă.

Faraonii rămaseră încântaţi. Iar însufleţirea lor creştea din zi în zi. Rusalina era mereu printre copii, se juca cu ei şi adeseori le cumpăra şi le împărţea bomboane.

Nu respingea nici o vorbă bună, nici un sprijin. Toată iarna, feciorii şi bărbaţii tineri îi aduseră sarcini de lemne din pădure. Se făcură grămezi mari în jurul bordeiului.

Rusalina mânca adeseori prin bordeiele faraonilor, chemată când de-o ţigancă şi când de-un moşneag.

Era spălată şi pieptănată de strălucea şi umplea de lumină sufletul oamenilor. Părea ca le intră soarele în bordei. Deşi nu mai simţeau distanţa dintre ei şi ea, faraonii o respectau şi ţineau mai mult la ea.

Când începu să coase rochiţe înflorate, la copile, ba şi rochii nouă ţigăncilor tinere care îi aduceau ştofa, Rusalina ajunse un fel de idol al ţiganilor de din jos din Vlădeni.

Se mirară când, primăvara, începu să umble la lucru la rumâni, ca şi celelalte ţigănci.

— Aşadar, se face o apă şi-un pământ cu noi!

— Trăbă sa muncească şi ea, în rând cu lumea, ca să trăiască.

Ţigăncilor, unora mai tinere şi mai frumoase, le părea bine. Dar tuturor bărbaţilor le părea rău: pentru ce se cobora în rândul tuturora? Nu mai avea bani? Nu mai avea din ce trăi? Pentru ce nu le spune lor? Ar împărţi cu ea câştigul zilnic! Prea era gingaşă şi frumoasă să lucreze cu ziua de cap în rând cu celelalte ţigănci! Bărbaţilor li se părea că sunt oarecum micşoraţi, coborâţi în vrednicia lor ei înşişi! Dacă Dumnezeu le-a trimis o floare rară ca Rusalina, nu erau vrednici ei, o laie întreagă, să muncească şi pentru ea? Ea era o floare care trebuia să rămână în fereastră! Să se joace cu copiii — da! Să coase câte-o hăinuţă — meargă! Dar să sape şi să secere, cu ei în rând, asta nu s-ar cuveni! Şi dacă totuşi face aşa, numai ei, bărbaţii, sunt de vină! Li se părea că ţigănimea lor din capul de jos al satului şi-a pierdut din preţ. Alta era când Rusalina şi părinţii ei nu se amestecau cu nimeni din bordeie şi abia vorbeau cu ei! Alta era

chiar când Ţancu se apucase de covăcie şi lucrau toţi trei ca nebunii! Ieşeau lucruri frumoase din mâna lor, şi oricine vedea că sunt oameni deosebiţi! Nu ca acum, când Rusalina lucra în rând cu ţigăncile lor! Nu i-ar mai lipsi decât să înceapă şi a cerşi, pentru a se împrăştia tot farmecul şi tot misterul pe care neamul ei l-a adus în ţigănia lor!

Astfel de frământuri treceau prin sufletul bărbaţilor tineri, al feciorilor.

N-o mai înţelegeau pe străină!

Dar Rusalina însăşi nu se mai înţelegea pe ea. O nouă viaţă se zămislea în sufletul ei, cu izbucniri neprevăzute. Nu avea nevoie să muncească: mai avea bani destui! Lucra cu hărnicie, învăţând la repezeală orice lucru, de groază să nu cadă iar în prăpastia din care abia s-a ridicat? Să nu se apuce iar de cerşit şi de furat? Muncea pentru a scăpa de gânduri şi a-i trece vremea? O cuprinsese o furie de lucru, o descărcare nervoasă, ca în capul verii, când lua şi ea ciocanul în făurişte, bătând cu furie fierul înroşit? A cuprins-o o sete nouă de viaţă, ori urmărea un scop anumit? Se întreba uneori şi ea, şi nu se putea lămuri. Atâta ştia, atâta simţea, că munca îi face bine, o însănătoşează şi o întăreşte zi de zi şi parcă-i varsă în minte o judecată tot mai limpede. Simţea că traiul de-a valma cu ceilalţi o apropie mai tare de sufletul lor şi simţea că are nevoie de această apropiere, de această prietenie şi ortăcie, pentru mai târziu.

VI

Munca în soare, în libertate, departe de aerul închis, de pământ, al bordeiului, mâncarea cu poftă, poveştile, râsetele lucrătorilor făcură într-un an din Rusalina aproape o fată-mare. Erau acum destui feciori de ţigani, ba şi de rumâni, care se opreau din lucru şi rămâneau cu ochii la trupul zvelt şi mlădios ca o coardă, cum se aşternea lucrului.

Rusalina lucra cu patimă, cu tot sufletul, nu vedea pe nimeni, nu auzea nimic. Adeseori se trezea cântând cântece străvechi ţigăneşti, din tabără. Când, în răstimpuri, secera ei înceta să vâjâie prin holdă şi fulgera ca de argint atârnată pe umărul fetei, iar ea se înălţa dreaptă ca o cruce, şi din firele aurii făcea o legătură pentru un nou snop, multe răsuflări se opreau în piepturile tinerilor. Şi adeseori secerau într-acelaşi lan şi ţigani, şi rumâni.

Obrajii ei erau acum de-un palid-ruginiu; ochii mari, aprinşi, şi buzele pline; braţele goale până din sus de cot; pieptul împungea uşor prin ie — era o frumuseţe de care în curând vorbeau şi satele vecine. De s-ar fi rătăcit între mii şi mii, oricine ar fi arătat-o cu degetul: «Asta-i Rusalina!»

Când secera în lanuri pe lângă drum, se opreau drumeţii în loc, şi domni şi ţărani, numai pentru a o vedea. Câte un nădrăgar mai obraznic — călător călare, cu căruţa, ori cu puşca în spate — încerca să intre în vorbă cu ea. Auzea ori nu, Rusalina nici nu ridica ochii, secera ei fulgera înainte în lanul de grâu, şi omul trebuia să-şi vadă de drum bombănind.

Deşi ţiganilor nu le plăcea cufundarea aceasta în gloată a Rusalinei: câţiva feciori dintre fruntaşi i se aţineau demult pe urme, luându-şi îndrăzneala chiar din acest amestec al ei cu toată lumea.

Într-o seară aduceau cununa la un rumân, gazdă mare. Seceraseră din zori patruzeci şi cinci de bărbaţi, femei, fete, feciori, mai mulţi ţigani decât rumâni.

Se-ntorceau veseli cu toţii, în frunte cu cununa de spice împletite în cruci. Cântau cântecul cununii:

Stăpâne, stăpâne,
Gată cina bine,
Că cununa vine.
Şi nu te-ntristare
Că la spic e mare...

În hărmălaia care se năştea de câte ori, de pe la portiţe, ţâşneau femei, bărbaţi, copii, cu doniţe pline de apă şi le aruncau peste cel ce aducea cununa, un fecior de ţigan fruntaş se tot strecură în apropierea Rusalinei, până când, la intrarea pe poartă în curtea gazdei, reuşi să-şi ducă braţul pe după mijlocul fetei.

Rusalina se opri ca arsă, şi numaidecât două palme aspre şi pline răsunară pe obrajii feciorului.

Lumea începu să râdă, să chiuie şi să strige:

— Bravo, Rusalina!

Întâmplarea asta lumină dintr-o dată pe Rusalina: dacă feciorul ăsta a cutezat s-o îmbrăţişeze, însamnă că oamenii nu o mai preţuiau ca mai demult. Prea se făcuse o apă şi un pământ cu ei! lată la ce nu se gândise ea niciodată!

— Bravo, Rusalina!

— Bine i-a făcut!

— Ce obrăznicie!

Erau mai cu seamă bărbaţi tineri feciorii care strigau aşa. Femeile, fetele nu prea înţelegeau cum de s-a mâniat Rusalina pentru atâta lucru.

Dar ea rămase nemişcată, dreaptă ca o statuie, în locul în care pălmuise pe fecior. Secerătorii treceau înainte, îşi căutau loc pe laviţele întinse de-o parte şi de alta a meselor din curte, înaintea blidelor, goale încă.

Ea rămase singură în poarta deschisă, ca un prapor.

Începu să se împartă rachiul, şi muncitorii o chemară la masă. O chemă şi gazda. Dar ea părea că nu aude şi nu vede nimic.

Deodată se învârti în călcâi şi porni. Zadarnic o chemară stăpânii. Nici mâncare, nici plată nu-i trebuiau. Dispăru pe uliţă la vale, la o cotitură.

Lucrătorii mâncau şi se mirau. Bărbaţii s-au bucurat de purtarea Rusalinei, şi vaza ei crescu dintr-o dată în ochii lor. Distanţa dintre ei şi ea se puse iarăşi, deşi nu în strălucirea de altădată. Dar nu înţelegeau o supărare pentru care cineva să lase cina şi plata.

Vorbiră mult, în timpul cinei, de fată, de părinţii ei, de moartea lor. După ce băutura li se sui la cap, — gazda, bucuros de cunună, nu cruţa rachiul, — câţiva se şi încăierară pentru palmele date de Rusalina. Dar fata intră în bordei bolnavă de întristare. Se simţi din nou singură, fără nici un ajutor de nicăieri. Se frământă să pătrundă în adâncul impulsurilor ce o condusese de-un an, dar sufletul ei era gol. Nu putu citi nimic în el.

În seara aceea nu cină nimic, nu-i trebui mâncare nici în ziua următoare. Nu ieşi din bordei, deşi trebuia să meargă la secere la un alt rumân, căruia îi făgăduise.

Şezu frântă pe laviţă multă vreme, cu coatele pe genunche, cu capul rezemat în palme. Părea, în semiîntunericul bordeiului, un mic sfinx palid.

Se gândea la viaţa ei, cu gânduri de om mare. Ce mai aştepta de la viaţă? Nu era mai bine să se fi înecat în Dunăre? După trecere de multă vreme, Rusalina se apropie iar de lucrurile rămase de la părinţi, le atinse pe fiecare, le mângâie. Cu fiecare atingere chipurile lor înviau mai calde în sufletul ei.

— Săracii! suspină ea. Săracii! Cum le-a fost scris să sfârşească!

Târziu, când împătură cea din urmă haină şi o puse la loc, îi veni repede, ca un vânt îngheţat, gândul: «Şi, poate, numai din pricina mea! N-au voit să ajung nora lui Dinu!» Rămase înlemnită la gândul ăsta. Niciodată nu-i venise în minte până acum!

O durere amară îi umplu întreaga fiinţă, ca o baltă de venin, şi multă vreme nu mai putu face nici o mişcare.

Apoi simţi o dorinţă arzătoare să dezgroape cutia aceea de aramă. Nu mai umblase la ea de când o descoperise. Nu mai avusese trebuinţă de bani. Câştiga cu lucrul cât îi trebuia. Se ghemui lângă piciorul patului şi începu să sape. Deodată, săpând, o năpădiră sudori reci: avu senzaţia că sapă la mormântul părinţilor şi se opri încremenită.

Mormântul lor! Dar au ei un mormânt? Diavolul acela nu-i va fi aruncat în Dunăre, mâncare peştilor?

Rusalina se cutremură, dar, dusă de-o forţă oarbă, continuă să sape. Scoase cutia, o deschise, vărsă conţinutul ei pe pat şi rămase cu ochii la el. Pentru ce ascunsese tatăl său această mică comoară în noaptea aceea? A pus-o deoparte presimţind duşmănia viitorului? Se gândea de atunci la primejdia ce va veni? Voia — în caz de moarte a lui — să-i rămână ceva femeii şi fetei? Voia să le descopere taina numai cu limbă de moarte, fiindcă avea alte planuri cu banii aceia dacă rămânea în viaţă?

Nu-şi mai putea lua ochii de la bani. Îi păru că încep să se atingă încet unii de alţii şi să dea glasuri subţiri...

Ce? Începea ea să înnebunească, ori înţelegea glasurile acelea metalice? Nu! Banii erau nemişcaţi şi muţi, dar glasurile porneau din ea. Părea că începe să înţeleagă taina ascunderii lor. Părea că reprezentau un testament al tatălui său, şi nu numai al lui, ci al neamului întreg, al viţei lui Ţanco! Viţă străveche, din care numai ea mai era

în viaţă! Comoara aceea părea o pecetă lăsată în lume, o pecetă a neamului. O simţi arzându-i pe inimă!

Deodată i se năzăriră chipurile prăbuşite, însângerate ale părinţilor la uşa cortului lor, şi ea ţipă de spaimă. Ele o priviră o clipă, mustrătoare, apoi dispărură, prin ungherul bordeiului, în pământ.

Rusalina sări ca o coardă de pe pat, de lângă comoară, şi răcni:

— Da! Acum înţăleg! Am să vă răzbun!

Şi dintr-o dată începu să i se limpezească toată viaţa ei de-un an încoace; frământarea nedesluşită a vieţii celei noi ce o simţea în ea urmărea o singură ţintă: răzbunarea! Să se întărească şi să se pregătească pentru răzbunare! Să-şi întărească trupul prin muncă, să-şi afle şi să-şi câştige tovarăşi prieteni, laia lângă care era bordeiul ei; să nu fie singură, să aibă ajutor în răzbunarea ce trebuia să vină!

Acum simţea limpede că noua viaţă ce se plămădea în sufletul ei, setea ei nouă de-a trăi porneau din dorinţa asta de răzbunare, ce mijise în adâncurile fiinţei încă, poate, de când o scăpase de la înec.

Da! Acum pricepea! Viaţa ei avea încă un rost în lume!

Peceta lăsată de comoară îi ardea pe inimă, o umplea de căldură, şi ea se simţea puternică şi hotărâtă ca un zeu!

Scormoni în comoara vărsată pe pat, îşi alese un rând de mărgele roşii, pe care le legă la grumazi, luă o pereche de cercei vechi cu piatra verde şi-i puse în urechi, luă un ban de argint, apoi vărsă comoara în cutia de aramă şi o astupă la locul ei, bătucind pământul.

Se îmbrăcă într-o rochie de mătase verde, îşi puse un şorţ înflorat, pieptul şi-l strânse într-un pieptărel roşu cu şnururi verzi.

Era o zi de duminică. Toată laia era acasă. Era senin şi cald. Dancii se trânteau prin bătătură; bărbaţi şi femei, stârciţi pe podmoale lângă bordeie, colbăiau din pipele mici, roşii, de pământ ars. Fetele şi feciorii, îmbrăcaţi de sărbătoare, se hârjoneau în grupuri sau perechi.

Când ieşi Rusalina din bordei, toate privirile se îndreptară asupra ei.

Rămaseră înmărmuriţi. Era ea? Era alta? Niciodată nu o văzuseră aşa de frumoasă, aşa de împodobită! Părea o arătare, o fată de Crai, rătăcită în partea locului.

Se apropia cu paşi mărunţi, dar hotărâţi. Era mai înaltă, mai crescută, mai împlinită de cum li se păruse lor văzând-o la lucru, îmbrăcată în rochie de rând.

— Doamne sfinte! Vine aici! ziceau bărbaţii.

— Oare ea să fie?

— Ea este!

— Oare nu ne-a înşălat diavolul? Cea care a lucrat la rând cu noi a fost Rusalina?

La apropierea fetei se petrecu un lucru ciudat. Fără să-şi dea seama, instinctiv, bărbaţii şi femeile care şedeau pe podmoale se ridicară şi-i dădură bineţe ca unei stăpâne.

Se desprindea din fiinţa ei, din ţinuta ei ceva măreţ şi poruncitor, aşa cum simţiseră ei, în câteva rânduri, la apropierea lui Ţancu. Fata parcă şi semăna acum cu tatăl sau, deşi ei ştiau că era leită mamă-sa.

— lată ce este, oameni buni şi vecinilor! Azi e duminică. M-am gândit că eu nu am ospătat cu voi în sara aceea când am adus cununa. Să meargă cineva să aducă trei vedre de rachiu. Vreau să închin cu voi. Vreau să fac un legământ cu voi. Dar vreau să închinăm şi pentru despărţire. Eu trăbă să plec pentru o vreme. Nu ştiu cât voi lipsi. Copil orfan, am şi eu drumurile mele de năcaz.

Faraonii rămaseră cu gura căscată. Era Rusalina? Glasul nu era al lui Ţancu? Şi despre ce

legământ vorbea? Şi unde voia să meargă?

Abia după al treilea cuvânt al Rusalinei se urniră doi bătrâni să pornească după rachiu.

Fu o duminică neuitată!

Fata a închinat cu toţi pe rând. Răsări în ţigănie al doilea soare. Petrecania ţinu până pe la ojină. Mulţi se ameţiră şi se înflăcărară. Se jurau c-ar face moarte de om pentru Rusalina.

Atunci fata se ridică în mijlocul lor. Glasul ei arginţiu avea acum un ton închis, vibrător.

— Oameni buni, zise ea, eu sunt o fată orfană. N-am în lume pe nimeni, numai pe Dumnezeu. Vă legaţi voi ca într-o primejdie să-mi ajutaţi, să mă apăraţi ca pe una dintr-ale voastre?

Faraonii începură să urle, ridicând braţele spre cer.

— Jurăm!

— Jurăm cu toţii!

Îşi smulseră braţele şi le aruncară spre cer şi femeile:

— Jurăm şi noi!

Părea că s-a aprins tabăra întreagă. Era o înflăcărare în ochi, pe feţe, în gesturi, ca într-un delir. Unii plângeau.

— Vă mulţămesc, oameni buni! De-acum ştiu că nu mai sunt singură. Să ştiţi un lucru: deşi sunt din neam de corturari, am acelaşi sânge ca şi voi. Să fim fraţi şi surori, în bine şi în rău!

Nu mai încăpea nici o îndoială: era glasul lui Ţancu! Oamenii, femeile săriră înnebuniţi în picioare şi începură să se îmbrăţişeze, plângând. Câţiva câini începură să urle.

Rusalina se învârti într-un călcâi, ca acolo în poartă după ce pălmuise pe feciorul acela, şi-şi luă drumul spre bordei. Când se mai dezmeticiră faraonii din însufleţirea ce le luase minţile, fata nu mai era nicăieri.

În bordei rămase multă vreme pe gânduri: la cine să meargă mai întâi: la Mina fierarul, sau la

Miloş, negustorul acela de porci? Ştiri despre tabără nu putea avea decât de la ei.

După gândire şi chibzuire îndelungată, se hotărî pentru Miloş: ochii ei căzură asupra locului unde era îngropată cutia, şi deodată-i veni gândul că de banii aceia poate va avea lipsă şi că numai Miloş o poate desluşi care sunt umblători în ţară, iar pe cei străini tot numai Miloş îi putea schimba.

Îşi luă podoabele de la grumazi şi de la urechi, se dezbrăcă de hainele de sărbătoare, luă altele, de purtat, dezgropă cutia, puse pământul la loc şi-l bătuci. Aruncă într-o trăistuţă de piele, care îi mai rămăsese, lucrurile de drum, cutia de aramă şi, după ce se înseră, încuie uşa bordeiului şi a covăciei şi dispăru în noapte...

Cât ce apucă pe drumul dintre lanurile de porumb, fu cuprinsă ca de-o ameţeală: era slobodă, era iarăşi hoinară. Părea că lumea întreagă este a ei... Unde o duceau paşii? La staţie? Pentru ce la staţie? Să meargă, să nu se mai oprească! Înainte, tot înainte! Cerul era senin şi înstelat; porumbul foşnea domol din frunzele de-un verde-închis, drumul se aşternea neted. Câte-o pasăre întârziată fâlfâia în văzduh. Licurici se aprindeau şi se stingeau pe marginea drumului în iarbă, greieri ţârâiau în marginea şanţurilor de lângă cale.

Inspira cu nesaţ aerul nou, aerul pribegiei şi al rătăcirilor prin lume, sorbit atâtea generaţii de neamul său! Îşi aducea aminte de anii copilăriei, când sub coviltirul căruţei, sau, uneori, mai mărişoară, pe jos, înapoia carului larg, petrecea nopţile în drumurile nesfârşite. Îi părea că se întoarce acasă, şi mai mult înota decât mergea în singurătatea şi libertatea nopţii.

În după-amiaza zilei de marţi sosi la Miloş. Negustorul de porci nu o recunoscu numaidecât. Fata crescuse, se făcuse mai frumoasă. Dar când înţelese cine-i, Miloş bătu din palme, cu mirare mare.

— Cum?! V-aţi şi întors?! Nu mă aşteptam la asta, zise el stânjenit, nemulţumit. Cred că aţi făcut rău. Cred că v-aţi înapoiat prea devreme!

Rusalina şezu pe laviţă, puse trăistuţa lângă ea. I se muiaseră deodată picioarele: înţelese că Miloş nu ştia nimic de ultimele întâmplări.

— Unde e Ţancu, sau mai bine Cicoş? întrebă gazda.

— Am venit singură.

Omul o privi înfricat.

— Ce s-a întâmplat?

Fata oftă şi-şi îngropă obrazul în palme.

— Ce s-a întâmplat s-a petrecut demult, nu acum. Dumneata se vede că n-ai auzit nimic.

— Dar ce s-a întâmplat, pentru Dumnezeu? Spune odată! Când?

— Îndată după ce-am plecat atunci toţi trei de la dumneata, cu unchiul Daina.

Ea fu silită să povestească, în vreme ce Miloş o întrerupea cu întrebări tot mai furioase şi se purta prin casă ca un turbat.

Rusalina istorisi tot, până la fuga şi aruncarea ei în Dunăre.

Urmă un răstimp de linişte grea. Miloş împietri privind pe geam. Apoi deodată se auzi un hohot de râs:

— Ha! Ha-ha! Ha-ha-ha!

Un râs spart şi crud. Părea că hohoteşte diavolul însuşi.

— Hei, copila mea! oftă el apoi. Soartea-i ca moartea! Se vede că nu o putem întoarce din drumul ei. Am încercat şi eu şi am crezut că am biruit-o. Şi iat-o că s-a înfipt şi mai tare pe picioarele-i de piatră.

Şi el izbucni din nou în hohotul acela sângeros.

Se încrâncenă carnea pe Rusalina.

— Hei! copila mea! Dac-am putea sugruma lângă leagăn ursitoarele rele! Acuma eşti singura rămăşiţă din neamul lui Ţanco şi al Cernoieştilor. Da, nu vei şti! Maică-ta era Cernovici, din neamul

Cernoieştilor. Din vremuri bătrâne, voievozii se perindau, după cum aveau ficiori sau fete, din aceste două neamuri: Ţanco şi Cernovici. Acum tu eşti cea din urma rămăşiţă. Eu n-am nevastă, n-am copil, şi-s trecut de şaptezeci de ani.

— Dumneata?

— Da, eu nu mai pot fi numărat între urmaşi. Sunt ciot uscat.

— Cum între urmaşi? întrebă Rusalina mirată.

— Vezi bine, tu nu vei şti. Nu ai fost ajunsă la vârsta să cunoşti tainele neamului. Află dar că eu am fost văr cu maică-ta. Sunt şi eu un Cernovici. Cu moşii tai am ţinut multe legături... chiar cu tatăl tău... Dar eu acuma sunt un ciot uscat!

Rusalinei i se frânse capul în piept, îi năvăliră lacrimi în ochi şi-i era ruşine. Aşadar, mai avea pe cineva în lume, avea o rudenie apropiată! Pentru aceea o adusese inima aici şi nu plecase întâi la fierarul Mina, pe care de altfel nici nu-l cunoştea.

Omul se apropie de ea şi-i puse mâna pe cap.

— Nu ştiai?

Rusalina clătină domol din cap.

— Soartea mi s-a pus demult de-a curmezişul! Acela pe care mi l-a scos mai pe urmă în cale trăbă să fie însuşi diavolul. De omul care-i primejdios prin vitejia lui te mai poţi apăra. De cel tare numai prin viclenie şi laşitate, nu te poţi apăra aproape niciodată. Dinu-i diavolul gol...

— Dumneata n-ai auzit nimic din ce s-a întâmplat? E cu putinţă? N-au ieşit zvonuri? Nu s-a auzit nimic?

— Nimic, copila moşului! Dacă a lucrat diavolul, a ştiut cum să lucre să nu s-audă nimic! Dacă zvonurile nu erau în mâna lui Dinu, era cu neputinţă să nu aflu. Dar el şi-a luat toate măsurile. El oftă, şezu pe laviţă lângă fată şi zise: Nici Daina n-a avut ce face! Dacă ar fi fugit şi ar fi dat de veste, Dinu ar fi pârât întreaga tabără că pe cel judecat la moarte l-au ales voievodă. Ar fi ajuns în spânzurători. Diavolul acela ştia că-i are în mână.

— Şi ce crezi dumneata? Unde vor fi acum?

— Au trecut, de bună seamă, încă în acea zi în ţara sârbească, şi pe ai noştri i-au aruncat peştilor, să stingă orice urmă.

— Da! M-am gândit şi eu. Dar nu crezi că de-atunci s-au putut întoarce?

— Să se întoarcă? Nici peste zece, poate nici peste douăzeci de ani nu-i mai aduce diavolul acela în ţară! E ticălos şi laş, nu cutează. Se teme să nu se fi aflat totuşi ceva! Se teme, mai ales, fiindcă ştie că tu ai scăpat, că ai rămas mărturie şi... răzbunare! O, ticălosul! Pe mâna lui să ajungă moştenirea noastră! Tăcu un răstimp, frământat şi muşcat de durere. Să se întoarcă! Te-aş duce eu în cortul lui, în cortul lui Ilie, fiul său! Păstrez o otravă care nu iartă. Un fir în păharele lor de ospăţ — şi s-ar fi isprăvit cu ei... căci te-ar fi cununat cu ficiorul lui! Dar nu se mai întoarce, diavolul! Se şi teme, şi mai vrea să-şi întărească stăpânia printre străini, unde nu-l cunoaşte nimeni. Îi va purta prin Sârbia, prin Bulgaria, prin Grecia, prin Ungaria. Când va mai veni la noi, eu voi fi de mult oale şi ulcele, iar tu vei fi bătrână. Ce n-ar fi dat să te poată păstra pe tine vie! Azi ai fi nevasta lui Ilie. Pentru că trăbă să ştii, copila mea, că voievodatul lui nu se poate întări până ce sângele neamului său nu se va amesteca cu sângele nostru. E prorocit aşa din bătrâni, şi diavolul cunoaşte proorocia... Poate să vină vreodată el, sau ficiorul, ori poate şi nepotul să caute după tine ori după copilul tău. Să vină singur! Dar despre el nu aş crede, că e prea laş şi ticălos! Poate ficiorul, ori poate nepotul. Dar să ştii, copila mea, de la mine un lucru: neamul lui, urmaşii lui nu se vor odihni până nu vor încerca să-şi amestece sângele cu al neamului nostru. Dacă tu vei avea pace de ei, fiind duşi într-alte ţări, nu vor avea copiii tăi, fetele tale!

— Fetele mele? se miră Rusalina.

— Nu eşti măritată, dar nu vei rămâne tot aşa. Moşul meu s-a răzleţit de tabără între primejdii

mari. Nu mai trăbă să le mai ştii şi tu. Nu mai e nevoie. Cu el a venit şi tatăl meu, cu logodnica lui: mama mea. Eu, neaflându-mi păreche potrivită, nu m-am însurat. Dar ştiu ce însemnează să trăieşti o viaţă singur! Nu! Tu te vei mărita! Am şi eu avere, cui să o las?

Vorbiră până târziu noaptea. Uitară de cină.

VII

Cum i se vor fi frământat gândurile lui Miloş peste noapte, cum nu, dimineaţa el zise Rusalinei:

— Tu rămâi aici, eu plec la drum. Poate nu mă întorc două-trei săptămâni. Plec cu negoţul meu: cumpăr şi vând.

Fata-l privi întins, apoi cuvântă:

— la-mă şi pe mine cu dumneata!

Omul o privi mirat.

— De ce folos mi-ai putea fi? Nu te pricepi la negustoria asta!

Văzu în ochii aspri ai bătrânului împotrivirea şi nu mai stărui. Nici nu era chiar sigură de ceea ce bănuia.

— Dacă nu mă pricep, ia şi banii mei şi pune-i în negoţul dumitale. Ori cel puţin să mi-i schimbi în bani care umblă aici.

— Ce bani, tu fată?

Ea scoase cutia de aramă din trăistuţă, o deschise şi o vărsă pe masă înaintea lui Miloş. Alese cerceii, inelele, brăţările şi zise:

— Banii ăştia.

Bătrânul îi cântări dintr-o ochire.

— Nu eşti săracă, zise el. Dar e adevărat, banii sunt din mai multe ţări prin care a colindat neamul nostru.

— Aş vrea să am bani care umblă la noi, zise fata. Mereu îmi spune inima că odată voi avea mare lipsă de ei.

Miloş puse deoparte pe cei de aur şi pe cei de argint care umblau în ţară.

— Voi încerca să-i schimb pe ceştialalţi, zise el, începând să-i numere. Cu negoţul meu de porci, am legături cu negustori din ţările vecine. Cred că-i voi putea schimba. Hm! dar sunt şi taleri din Grecia şi Turcia. Cu ei va fi mai greu.

Când fu gata de plecare, Rusalina se rugă din nou:

— Ia-mă şi pe mine cu dumneata!

— Ţi-e frică să rămâi singură? N-are pentru ce să-ţi fie frică. Toata lumea va şti că eşti o nepoată de-a mea. O să mă îngrijesc eu să afle.

Se feri de privirile rugătoare ale fetei, bănuind parcă la ce se gândea ea, şi ieşi în curte. Porni la drum cu traista de piele, ţintuită în copcii de argint, după grumazi.

Trei săptămâni rămase Rusalina singură. Îi părură trei veacuri.

La întoarcere, Miloş aducea vreo douăzeci de porci, pe care îi cumpărase, însă, abia înainte cu două zile, la un târg mare. Până atunci, după cum bănuise Rusalina, iscodise ce s-a ales de tabăra aceea de ţigani corturari. Îşi pierduse zile întregi întrebând şi ştiricind. Trecuse apoi în ţara sârbească, pe unde mai trecuse clandestin şi altădată, deşi avea paşaport pentru negustoria lui de porci. Trecuse, tot aşa, în Ungaria, şi de-acolo din nou în Sârbia. Pătrunsese acum până adânc în ţară. Aflase o caravană mai mică, din cinci corturi, care îi putuse da unele lămuriri. După spusele corturarilor, caravana după care căuta ar fi fost trecut demult în Bulgaria, ori poate în Grecia. Diavolul acela de Dinu apucase în şa şi-i călărea acum după voia sa. Bănuise Miloş!

Rusalina nici nu se uită la turma de porci ce intra în ogradă, ci se repezi la bătrân, îl prinse de piept şi-l întrebă, uitându-i-se în ochi:

— Ai aflat ceva?

Miloş înţelese că fata bănuise ţinta adevărată a călătoriei lui.

— Nimic, fata mea! Ca şi nimic!

— Totuşi, ai aflat ceva!

După ce-i povesti cum a ştiricit, cum a umblat prin ţări străine, încheie cu presupunerea că poate au trecut în Grecia ori în Bulgaria.

— Aşa bănuiau, în Sârbia, unii dintr-o tabără mică, după sămnele date de mine. Dar nu erau siguri. N-am rămas sigur nici eu. Dacă eram încredinţat, aş fi mers mai departe.

Fata oftă.

— Ce rău că nu m-ai ascultat şi nu m-ai luat şi pe mine cu dumneata! Acum aş fi pe urmele lor!

— Ce vorbeşti copilării, fata moşului?! Unde nu izbutesc eu, vei izbuti tu?! şi, apoi, singură, ce ai fi făcut? Lucrurile trebuiesc pregătite, fata mea.

Miloş pleca şi venea cu căruţa. Ducea şi aducea porci. O parte din banii daţi de Rusalina îi schimbase încă în primul drum, pe alţii îi schimbă acum.

— Poate nu-i rău să-ţi pun o parte din bani în negoţul ăsta. Se câştigă destul de bine.

Rusalina rămânea mai mult singură. Bătrânul era mai mult dus.

De câte ori se întorcea Miloş, îşi afla casa tot mai curată, în tot mai bună rânduială, dar pe Rusalina tot mai tristă şi îngândurată. Într-o zi fata-i zise:

— Dă-mi otrava aceea şi lasă-mă să plec. Nu mă mai rabdă pământul!

— Văd eu bine că nu te mai rabdă, deşi tăria cea mai mare a omului în viaţă e răbdarea, când nu poate face altceva. Şi tu nu poţi!

— Voi putea!

— Nu ştii, copila mea, ce spui. Alta-i a voi, şi alta-i a putea!

— Dacă e viu, îl voi afla şi în fundul iadului.

Miluş se întrista greu de câte ori Rusalina se apropia de el cu cererea asta. Dar treceau săptămânile, treceau lunile, şi ea nu-l mai slăbea. Ajunsese numai umbra Rusalinei de mai nainte.

Înţelese că dacă ar mai opri-o, ar duce-o în mormânt. Dar ce se va alege de ea plecând în lume? Chiar dacă ar afla tabăra, cum va lupta ea, o fata nepricepută, cu viclenia şi răutatea unui diavol? Totuşi, nu o mai putea opri.

— Văd, iarăşi, că în calea sorţii nu te poţi pune. Te trage şi pe tine soartea ta, Rusalino, zise Miloş, la o nouă stăruinţă a fetei. Nimic nu te mai poate opri?

— Nimic!

Bătrânul oftă din adâncuri şi, supărat de moarte, zise:

— Bine! Fie voia ta!

Rusalina începu să-şi adune lucrurile. Îşi luă şi banii.

— Dă-mi otrava de care ai vorbit!

— Nu-mi prea vine să ţi-o dau. În loc de otravă poţi folosi şi un pumnal ori un pistol. Mă tem că, neaflând ce cauţi, să nu înghiţi tu veninul.

— Nu mă voi otrăvi!

— Juri?

— Jur! Mi-e scârbă de moarte de când era să mă înec. Şi apoi, dacă nu voi afla acum ce caut, poate să aflu mai târziu, peste un an, ori poate peste o sută!

— Săracă fată, nu mai ştii ce vorbeşti! Parcă viaţa ar fi nemuritoare ca setea de răzbunare!

Nu avu încotro: îi dete şi otrava, închisă într-o mărgea de lemn.

— Ascultă, Rusalino, începu Miloş, văzând-o gata de plecare. Cine poate şti cât vei lipsi tu şi câte zile mai am eu de trăit... sunt trecut de şaptezeci de ani. S-ar putea ca la întoarcere pe mine să mă afli plecat pentru totdeauna.

Fata tresări şi se uită, mirată, la bătrân.

— Cu mine se va duce în mormânt cea din urmă rudenie a ta dinafara taberei. Acolo mai ai pe Daina şi pe alţii. Dacă la înapoierea ta vei afla uşa asta încuiată, ori pe alţii locuind în casă, tu să nu mai zăboveşti pe-aici. Vei pleca la Lugoj şi vei întreba de făurişteа lui Mina. I-a rămas numele aşa, dar bătrânul a murit. Nu mai vedea în vremea din urmă. A încheiat nouăzeci de ani. În locul lui, în făurişte, de mulţi ani, lucrează feciorul său,

Ionaş, şi nepotul, Marco. A împlinit şi Marco douăzeci şi doi de ani.

Rusalina asculta nerăbdătoare. Pentru ce-i înşira întreg neamul lui Mina?

— Când voi simţi că mi se scurtează aţa, vând tot ce am, adaog la banii gata şi-i duc la făurişte şi-i dau în sama lui Ionaş. Între ei vor fi şi banii tăi, cei băgaţi în negoţul cu porci, şi câştigul lor. Dar şi tot ce am eu îţi va rămânea ţie. — Miloş tăcu un răstimp, privind întins în pământ. — Drept spunându-ţi, îmi vine greu să mă despart de tine. Şi pentru că mă tem de viaţa ta, şi pentru că m-am obişnuit cu tine — aveam şi eu un sprijin la bătrâneţe, — şi pentru că e greu să mori singur şi părăsit. Dar de ce-i hotărât, omul nu se poate feri, fie împărat, fie ţigan.

Rusalinei începu să i se moaie inima.

— Dar o să vin curând, şi o să te aflu în viaţă! Dumneata eşti încă sănătos şi voinic!

— Să dea Dumnezeu să mai trăiesc, să te mai văd! Dar zestrea ta, când n-oi mai fi, o afli la fierăria lui Mina. Sunt oameni cinstiţi: nu se vor atinge de nimic. Îi cunoştea şi voievoda cel bătrân, Ţanco. Nu am încredere decât în neamul ăsta, pentru că şi strămoşii lui au trăit odată în corturi şi au vânturat lumea. Tu nu-i cunoşti. Nu i-ai văzut. Sunt oameni voinici şi frumoşi. — Tăcu iar, oftă din greu, privi în pământ îndelungat. Apoi deodată se apropie de fată, îi puse mâna pe umăr şi-i zise: Dacă-ţi va plăcea de Marco acela, mărită-te cu el. Asta am mai avut de spus!

Apoi o îmbrăţişă şi o sărută. Lacrimi se iviră între genele-i sure.

VIII

Se scurseseră trei ani, şi nici o veste de la pribeagă. În ţigănia de la Vlădeni lumea începuse s-o uite. Faraonii o aşteptaseră cu săptămânile, cu lunile. Ţigănia rămăsese mai pustie şi mai săracă fără ea. Bărbaţii parcă-şi pierduseră din vlagă şi din dragostea de viaţă. Se purtau mai tăcuţi şi mai umiliţi. Începuseră iar sfezile şi bătăile în ţigănia de din jos.

Bordeiul şi covăcia începeau să se ruineze. Ploua prin acoperiş. Faraonii le mai dreseră un an doi, dar de la o vreme nu le mai avură grija.

Mai vorbiră un răstimp despre străină. Cine ştie ce griji ori întâmplări o ţin departe! Poate s-a întors la matca ei, unde va fi aceea! Poate, cu părinţi cu tot, au fost nişte fugari. Poate s-au ascuns aici, urmăriţi pentru cine ştie ce păcate! Din neam bun şi mare era! Avea lucruri preţioase, avea bani! Şi o vădea frumuseţea ei, nemaiîntâlnită în partea locului! Asta o întăreau şi rumânii din Vlădeni. Şi lor le părea rău că fata nu se mai întorsese.

Pe la sfârşitul anului al patrulea de la plecarea Rusalinei din Vlădeni, într-o după-amiază, se opri înaintea bordeiului lui Ţancu o căruţă trasă de un cal. Căruţaşul, un evreu cu barba sură, cu nasul ascuţit şi încoroiat, ajută să se coboare din căruţă unei femei bolnave. Jos, pe pământ, străina abia se ţinea pe picioare.

Veniră, de mirare, câţiva bătrâni, câteva hărănci, care nu mai puteau munci la câmp, şi se apropiară de căruţă.

Căruţaşul era grăbit. Adună din căruţă câteva lucruri — o pătură, un şal, o traistă de piele ţintată cu argint — şi le puse pe podmol, lângă bordei, unde şedea şi femeia. El cercetă lacătul, dar lacătul era încuiat. Străina, la vorba lui, duse cu mare silă

mâna în sân, scoase o năfrămuţă, o dezlegă şi-i dădu o cheiţă.

— Veniţi şi descuiaţi voi; duceţi lucrurile în casă şi ajutaţi-i şi femeii să intre. Zice că-i de-aici din Vlădeni; spune că bordeiul ăsta e al ei. A plecat din staţie pe jos, dar a căzut pe drum, şi pe mine m-a hotărât primăria s-o aduc la casa ei.

Străina mai dezlegă o dată năfrămuţa, scoase un ban de argint şi-l puse în palma căruţaşului.

— Eşti bolnavă şi săracă. Nu e de lipsă să-mi plăteşti. Îmi va plăti primăria, care m-a trimis în slujbă.

Dar femeia, mereu mută, nu mai voi să ia banii înapoi.

Căruţaşul porni, şi cei din jur încă nu cutezau nici să descuie bordeiul, nici să se atingă de lucrurile străinei.

— Nu mă mai cunoaşteţi, oameni buni? zise întru târziu, cu glasul stins, femeia, ridicând puţin pleoapele.

După glas, după ochi, faraonii o cunoscură.

— Sfântă Maică Precestă! E străina noastră, e Rusalina! zise o bătrână crucindu-se.

— Doamne fereşte şi apără! Să n-o mai cunoşti? Nu se putea şti dacă străina era la începutul unei boli rele, sau la sfârşitul uneia îndelungate. Obrajii-i erau căzuţi înlăuntru, făcând gropi; nasul se lungise, buzele erau crăpate şi uscate ca de arsuri mari. Braţele — numai osul, şi pielea zbârcită pe ele. Părul încâlcit ieşea de sub năframa veche.

Sub privirile iscoditoare ale oamenilor, care căutau asemănări cu frumuseţea ei de altădată pentru a se încredinţa că nu se înşelau, Rusalina se simţi umilită şi înfrântă.

— Eu sunt, oameni buni, eu, Rusalina, fata lui Ţancu... Am fost bolnavă greu, vreme îndelungată. Era să mor.

— Săraca fată!

— Uite ce-a mai rămas din ea!

— Boală primejdioasă a canonit-o!

Descuiară uşa bordeiului, îi duseră înăuntru lucrurile, o ajutară de subsuori şi pe ea.

Dar în bordei era un aer de mormânt, şi Rusalina începu să se înăbuşe. O scoaseră iarăşi pe podmol, deschiseră fereastra bordeiului, lăsară uşa deschisă.

Prin acoperişul spart pe alocuri plouase în bordei; smocuri de iarbă creşteau ofilite ici şi colo.

— Poate ar fi bine să vii la noi două-trei zile, până vom pune în rând bordeiul. Ce vrei! De patru ani stă închis, şi nimeni nu se mai gândea că te-ai mai putea întoarce.

— Nici eu nu mai nădăjduiam. Am bolit multă vreme. Era să mor.

În trei zile faraonii îi reparară bordeiul, îl curăţiră, îl lipiră, îl văruiră pe dinlăuntru, îmbulzindu-se cu toţii să dea o mână de ajutor.

O ţigancă bătrână, văduvă, fu aleasă de obşte să se mute în bordei cu Rusalina, să o îngrijească, să-i facă demâncarea.

Rusalina se întrema încet, cu mare greutate. Luni întregi a stat mai mult în pat.

Uneori, noaptea, îi revenea febra care o mistuise, şi vorbea într-aiurea. Vorbea, uneori, în limbi străine, neînţelese, încât haranca se crucea. Pomenea de Ţancu, de Miloş, de mamă-sa, de Daina şi de diavolul. Pe diavolul acesta spunea că are să-l otrăvească.

Faraonii o înconjurau cu toată dragostea şi îngrijorarea. Iarna, i-au cărat lemne din pădure. Nu făceau larmă în jurul bordeiului, ba se lăsară iarăşi de certuri şi de bătăi. Toată iarna au vorbit despre ea. Unde fusese atât amar de vreme? Ce taină a dus-o departe? Care era diavolul pe care voia să-l otrăvească, după cum spunea îngrijitoarea? Cine era Dinu? Cine era Miloş, despre care vorbea în aiuririle ei? Ce boală a putut da peste ea încât se întremează atât de încet?

Spre primăvară Rusalina se putu coborî singură din pat şi ieşi la soare, pe podmol. Rămânea cu ziua de cap în adierile calde, inspira cu lăcomie mirosul ierbii crude ce răsărea în jurul bordeiului sau era adus de mai departe, pe aripile vântului. Se bucura ca un copil de ciripitul vrăbiilor în streaşina bordeiului sau grămădite pe-o tufă îmbobocită. I se părea că e iarăşi copilă mică: miresmele de-acum ale pământului şi ale primăverii păreau că sunt acelea de atunci.

Privea, pierdută, ceasuri întregi, în văzduhul senin, urmărind zborul rândunicilor ce se înapoiau la cuiburi. Începu să umble în jurul bordeiului, apoi mai departe.

Mânca din zi în zi cu mai mare plăcere, dup-o vreme chiar cu un fel de lăcomie.

În câteva săptămâni se înzdrăveni binişor. I se părea că, încet-încet, leapădă de pe ea o piele uscată şi zbârcită, ca a şarpelui, şi se îmbracă în piele nouă.

Învia şi revenea în puteri, simţind o bucurie nouă de viaţă. Încet-încet începu să semene cu Rusalina de altădată.

Să semene? se întrebau faraonii. Dar se făcea mai frumoasă ca aceea de atunci! Acum era trecută de nouăsprezece ani. Era înaltă ca tată-său. Şi încă abia începuse să-şi vină în fire!

Se bucura de nimica toată. Se juca din nou cu puradeii din ţigănie, şi uneori se uita la ei prelung, ca şi când i-ar fi văzut pentru întâia oară.

Cu cât se întrema, cu atât trecutul se întuneca. I se părea că toate s-au petrecut într-alt veac, ori că a uitat. Boala aceea îndelungată şi grea parcă a pus o punte de netrecut între ce a fost şi ziua de azi. Chiar silindu-se să se gândească la ce a fost, nu mai putea stărui asupra întâmplărilor. Şi de o lăsau rece, ca şi când nu ea ar fi trecut prin ele. Părea că un văl al împăcării şi al uitării se lasă tot mai des peste sufletul care se avânta iarăşi către viaţă.

Se gândea uneori cu capul deplin limpede şi-şi zicea că a încercat tot ce i-a fost în putinţă să-şi ducă la îndeplinire ţinta vieţii sale. A îndurat chinuri şi osteneli nesfârşite prin cele ţări străine să-l descopere pe diavolul acela. A dormit pe câmpuri, în ploi şi-n vânt: a flămânzit, urmărind o urmă sau alta; a fost prinsă şi închisă, bătută de multe ori pentru vagabondaj; s-a luptat cu unghiile împotriva ticăloşilor care se apropiau de ea cu gânduri necurate; a degerat iernile de frig subt poduri, prin ganguri pustii, în oraşe; i-au sfâşiat hainele câini ciobăneşti; a auzit urletul lupilor...

Toate au fost zadarnice! N-a putut afla nimic de urma acelei caravane, nu s-a putut apropia de ucigaşul părinţilor săi. Miloş avusese dreptate! Dacă n-a putut descoperi el nici o urmă, cum va putea o fată?!

De câte ori nu i-a venit să-şi calce jurământul făcut bătrânului şi să înghită otrava din mărgeaua aceea de lemn pe care o ţinea mereu în sân, legată în năfrămuţă! De ce nu l-a călcat? De ce nu a descoperit nici o urmă? Iarăşi bătrânul Miloş a avut dreptate: împotriva sorţii nimeni nu se poate pune! Conştiinţa ei începu să se uşureze şi să se liniştească în preajma închiderii din nou într-o temniţă de prin ţara grecească sau nici nu mai ştie în ce ţară — unde a luat boala aceea grea.

Se gândea acum cu capul limpede şi înţelegea că nu mai are ce căuta, nu mai are ce aştepta! Soarta ei era pecetluită: nu putea ajunge să-şi răzbune părinţii!...

Trecutul se pierdea tot mai mult în neguri, iar o dată cu sănătatea şi puterea trupească, simţea un dor de viaţă neîncercat până acum. Poate că asta i-e soarta: să trăiască, să se bucure de viaţă!

Gândul, pornirea asta, i se limpezi de tot într-o dup-amiază senină de la sfârşitul lui mai.

Aduna buruieni de pe marginea drumului pentru un purceluş pe care ţiganca îngrijitoare îl cumpărase încă din iarnă. Sucul pişcător al

verdeţii, cum rupea ştir, lobodă şi troscoţel, îi pătrundea prin nări în toată fiinţa ca o aromă îmbătătoare. O boare călduţă adia dinspre un lan de grâu din apropiere. Culegea, harnică, buruieni în poală şi cânta, abia auzit, un cântec vechi din corturi. O înfiora propriul ei glas şi simţea cum îi arde inima, cum îi ard obrajii.

Pe drum venea încet un car cu boi. Pe ceaglău şedea un fecior de rumân şi cânta cu glasul scăzut, îndemnând, din când în când, vitele. Rusalina asculta cântecul, care-i pătrundea fiinţa ca o mângâiere. Se opri din cules, îşi îndreptă trupul ca un prapor şi privi îndelung după car, după fecior, până-l pierdu din vedere. Un oftat îi scăpă din piept. Cu poala plină porni spre casă şi vărsă buruienile în coteţ. Apoi intră în bordei, căută în desagă, scoase o oglindă, ieşi cu ea afară şi începu să se privească.

Ochii mari negri îi străluceau, obrajii, de-un palid-închis, se împurpurară. Se uită cu patimă la cea din oglindă.

— Sunt frumoasă! zise ea tare. Şi o bucurie caldă i se revărsă în întreaga fiinţă.

Săptămâni de-a rândul se simţi zăpăcită de puternicul dor de viaţă ce-i biciuia sângele. Uneori avea izbucniri de copil zburdalnic şi răsfăţat: alerga, cânta, îmbrăţişa pe bătrâne, lua în braţe pe copilaşii ce se jucau printre bordeie, îi azvârlea sus, deasupra capului, îi prindea şi-i săruta cu răsunet pe obraji. Alteori petrecea nopţile cu lună pe podmol, sub streaşina bordeiului, cântând c-un glas domol cântece străvechi, învăţate în tabără. Uneori, mai rar, cădea în tăceri grele din care nimeni nu o putea scoate.

Adeseori rămânea cu ochii duşi după tinerii ce treceau pe drum, pe lângă bordei.

Înşelaţi de noua ei purtare, de zburdălnicia ei, de privirile-i lungi, stăruitoare, câţiva feciori încercară să se apropie de ea. Dar îndată ce se apropiau prea mult şi încercau să treacă de glumă,

Rusalina se învârtea într-un călcâi şi pleca. Păţiră aşa şi feciori de ţigan, şi de rumân.

Rusalinei îi părea uneori că are de făcut un lucru de mare însemnătate, dar nu-şi putea aduce aminte ce anume. Valul de viaţă nouă o împingea să zburde, să lucreze, să intre iar în rând cu faraonii la sapă, la secere. Ba, uneori, descuia fierăria, aprindea cărbunii, punea în foc, la gura focului, bucăţi de fier rămase de la tatăl său şi începea să bată ritmic cu ciocanul şi să cânte.

Dar tot mai des se oprea din zburdare sau din lucru, îşi ducea vârful degetelor la frunte, ca şi când ar fi vrut să-şi aducă aminte de ceva şi nu putea.

Până când, într-o seară cu lună, cum şedea pe podmol şi cânta încet, gândul i se lumină: «Trăbă să merg la Ionaş, la fierăria lui Mina bătrânul!»

Boala aceea grea şi îndelungată care aruncase văl greu peste trecut, dorul de viaţă nouă ce fremăta în fiinţa ei cufundaseră în uitare şi pe Miloş, şi pe Ionaş cu feciorul lui, Marco, şi ceea ce-i lăsase, ca o poruncă, Miloş, la despărţire: să meargă la fierăria aceea din Lugoj. Acolo-şi va afla zestrea şi-l va mai afla şi pe Marco acela...

După o clipă de mirare, Rusalina îşi zise: «Da, aşa este! Dar pentru ce m-a luat gândul pe dinainte? După porunca lui Miloş, trăbă să merg întâi la el, şi numai dacă va fi mult pân-acuma, să plec mai departe!» Cum a putut să nu-şi mai aducă aminte nici de Miloş atâta vreme? Mai trăieşte? Murise? Va afla casa încuiată, ori alţi locuitori în ea?

Limpezindu-i-se gândul ce o pironea de multe ori pe loc, voind să ţâşnească la lumină, Rusalina ştiu că nu mai poate rămâne în Vlădeni. Simţea acum că noua viaţă ce clocotea în ea trebuia s-o ducă la casa lui Miloş, la fierăria lui Ionaş. Poate era drumul sorţii despre care Miloş i-a spus că nu i te poţi împotrivi.

Dar îi părea rău să-şi lase bordeiul, să părăsească ţigănia. De când trecutul căzuse în uitare şi ea pornise pe drumul unei vieţi noi, către viitor, îndrăgise şi sălaşul ei sărac, şi ţigănia, cum îndrăgise şi cerul, şi câmpurile, şi lanurile din jur. Îşi simţea fiinţa legată de locurile acestea, ca şi când aici s-ar fi născut.

Nu era sigură, totuşi, dacă se va mai întoarce aici.

Faraonii o petrecură până departe. Erau trişti şi tăcuţi. Pentru ce pornea din nou? Nu s-a întors din drumul celălalt ca din ghearele morţii? Ce taină sau ce blestem o duce mereu dintre ei? Acum era fată-mare, bună de măritat. Dacă nu-i plăcea de nici un fecior din ţigănia de din jos, nu era ţigănia din sus, cu meşterii satului? Nu erau acolo feciori frumoşi şi meşteri harnici? Ea avea gata covăcia rămasă de la tatăl ei. Care fecior faur nu s-ar fi mutat bucuros în bordeiul ei şi în făurişteа cea părăsită?

Faraonii se frământară cu gândurile tot drumul cât o petrecură pe Rusalina. Apoi se întoarseră, părindu-le din nou ţigănia lor mai săracă şi mai pustie.

IX

Casa lui Miloş nu era încuiată. Rusalina văzu însă schimbările din curte şi se temu că nu-l mai află pe bătrân.

Îi ieşi înainte un copilaş cu părul bălan.

— Cine locuieşte în casa asta, băieţaş?

— Noi, cine să şadă?

— Aveţi pe cineva acasă?

— Avem, pe mama.

Ieşi în curte o femeie voinică, tânără încă. Rusalina dădu bună-ziua.

— Mulţămim dumitale, răspunse femeia, privind-o mirată. Nu mai văzuse o ţigancă aşa de frumoasă. Cauţi pe cineva? întrebă ea.

— De-acum nu mai caut. Asta a fost casa lui Miloş, negustorul de porci.

— A lui a fost. De la el am cumpărat-o, zise femeia.

— Pe el îl căutam, dar acum văd că-l caut în zadar. A murit demult?

— De vreo trei ani.

— A bolit mult?

— N-a zăcut în pat. S-a uscat aşa, pe picioare. Parcă nici n-a murit de boală, ci de supărare... Nu cumva tu eşti nepoata lui?

— Eu sunt.

— Cât te-a aşteptat bătrânul! După cum vezi, ai venit prea târziu.

— Da... prea târziu!

— Dar ştii unde trăbă să mergi acum? Ne-a lăsat şi nouă, cu limbă de moarte, să-ţi spunem.

— Da, la Lugoj, la fierăria lui Mina.

— Aşa ne-a spus şi nouă. — Apoi, după ce o privi din nou pe fată adaose: Dumnezeu să-l ierte pe bătrân. A fost un om de omenie, nu-l puteai deosebi dintre rumâni. Şi ce bucurie mare ar fi avut să te vadă aşa mare şi frumoasă! El se temea

mereu, cât a mai trăit de când l-ai părăsit, că ai păţit vreo nenorocire, că poate nu te mai întorci.

— Dumnezeu să-l ierte şi să-l hodinească! N-am putut veni mai degrabă.

— De! după cum ni-e scris la fiecare! oftă femeia, văzând că Rusalina îşi zbiceşte o lacrimă.

Fata mulţumi, îşi luă rămas-bun şi porni. Din drum se mai uită o dată la casă, la curte.

Cât ce ieşi din sat, sufletul i se însenină din nou. Părea că supărarea i-a luat-o vântul ce-o bătea în faţă, lanurile întinse de grâu ce se legănau de-o parte şi de alta a drumului, zborul rândunicilor ce tăiau linii ca suveici negre prin văzduhul senin. Înainta uşoară pe drum şi începu să murmure un cântec. Dormi într-un sat, apoi într-altul. Oamenii îi spuneau că drumu-i lung şi că, dacă are bani, mai bine ar fi să meargă la o staţie să ia trenul. Şi trenul trebuia schimbat, mai de multe ori, până la Lugoj.

Dar Rusalina nu ascultă. Îi plăcea să meargă pe jos, singură, prin locurile acestea necunoscute, toate noi şi pline de farmec pentru bucuria de viaţă ce-o simţea în suflet. Îi părea că se revarsă şi ea în lumina şi aroma văzduhului.

Nici nu-şi mai putea da seama de câtă vreme era pe drum, când, într-o seară, ajungând într-un orăşel, intră într-o crâşmă mărginaşă să caute sălaş peste noapte.

În curte erau câteva căruţe, iar înlăuntru, la mese, lume amestecată mânca şi închina din pahare. Părea că fusese în ziua aceea târg în oraş şi, la hanul acesta, vânzători şi cumpărători se mai cinsteau încă pentru târgurile încheiate.

— Hai noroc! Ai cumpărat o pereche de cai pentru care îmi vei mulţămi cât vei trăi!

— Nu-s scumpi! Să nu-ţi pară rău.

Rusalina se aşează într-un ungheţ, pe-o laviţă, înaintea unei mese murdare de brad. Începu să-şi poarte privirea pe la oameni, când, deodată, ochii ei se opriră asupra unui fecior tânăr, cu mustaţa

neagră abia ajunsă la răsucit, cu părul lung, pieptănat pe spate, negru ca pana corbului, cu ochi de păcură. Era mai mult alb decât palid la obraz. Din mânecile largi şi albe ale cămeşii ieşeau braţe vânjoase. Şedea, drept, după masă, cu un rumân în faţă. Nu se ajungeau la târg din zece zloţi. Nu se ştia care vinde şi care cumpără. Rusalina auzea numai frânturi de vorbe. Ea nu-şi mai putea lua ochii de la fecior.

Deodată, cei doi bătură palmele şi se ridicară. Ieşiră în curte. Tânărul era înalt, vânjos, cu trupul subţire.

Fără să-şi dea seama ce face, Rusalina zvâcni de pe laviţă şi se opri în prag. În curte rumânul dezlegase de la o căruţă un cal sur şi-l aducea la alta.

— Mai uită-te o dată la el! L-ai cumpărat pe nimica, zise el către tânăr. Să n-ai nici o grijă! Tatăl tău te va lăuda pentru târgul ăsta!

Feciorul zâmbi, netezi, mângâie calul pe grumazi. Îl legă la spatele unei căruţe la care era înhămat un alt cal sur, cam de aceeaşi mărime.

— E o pereche minunată! În tot târgul n-ai fi aflat unul mai potrivit!

Tânărul scoase din şerpar bani şi începu să numere în palma celuilalt. Bătură din nou palmele şi intrară în crâşmă să bea aldămaşul.

Rusalina abia avu vreme să se ferească din prag: înlemnise acolo, cu ochii la străin.

Cei doi o văzură cum sare la o parte. Rumânul zâmbi.

— Să ştii că ai noroc! Uite ce drac de fată a fost mărturie la târgul nostru!

Feciorul se îmbujoră la faţă şi-şi feri ochii de privirile arzătoare şi mirate ale Rusalinei.

Ea se duse din nou în colţul ei. Uitase şi de mâncare şi de sălaş. Crâşmarul o întrebă de câteva ori ce doreşte, dar ea nu-l auzi.

Călătorii începură să plece. Se însera. Rumânul, după ce dădu peste cap ultimul păhărel de rachiu,

se ridică şi el. Era grăbit.

— Hai noroc! zise el strângând mâna feciorului.

În curând nu mai rămăseseră în birt decât Rusalina, feciorul şi un ţigan bătrân cu o ceteră subsuoară. Nu găsise între oamenii aceştia grăbiţi pe nici unul care să-i ceară un cântec, zadarnic a trecut de la o masă la alta, adiind uşor cu arcuşul pe coarde.

Tânărul îl văzu supărat la o masă. Lăsă crâşmarului să-i dea o porţie de rachiu. Se însera şi ar fi plecat şi el. Dar fata aceea din colţ nu-l mai slăbea din ochi.

Tânărul era vesel. Făcuse un târg bun. Se pricepea la cai. Băuse şi rachiu binişor şi-şi mai ceru o sticluţă. Ceteraşul se apropie de el şi începu un cântec.

Tânărul se nelinişti. Simţi cum încep să-i umble furnici prin trup, şi de privirile străinei, şi de cântec. Dar nu! Nu putea să s-apuce de petrecanie! Se cunoştea şi ştia că, dacă începe, nu prea se ştie când isprăveşte. Îşi încleştă dinţii ca pentru a se stăpâni, chemă pe crâşmar, plăti şi ieşi în curte, aruncând o căutătură fetei. Rusalina se ivi în prag. Feciorul era gata să dea bici calului.

— Ascultă, bădică, nu mă iai şi pe mine? întrebă Rusalina din prag, cu o voce cântătoare, care năvăli în sufletul tânărului ca un val de căldură.

— Ba te iau bucuros! Unde te duci?

— Vin de departe şi-s ostenită. Am făcut drumul pe jos.

— Dar mergi pe o cale cu mine?

— Pe-o cale cu tine! răspunse fata.

Tânărul îi făcu semn să se urce şi apoi atinse calul cu pleazna.

Ieşiră în grabă din orăşel, şi norii de praf ce se ridicau de sub roţile căruţei se mai răriră. Nu peste mult ajunseră pe drum abia zvântat de ploaie. Aerul era curat, răcoros. Cobora înserarea.

Din când în când surul de la spatele căruţei necheza, şi Rusalina ţipa de spaimă: gândurile ei

erau toate la tânărul de pe capră.

— Este loc lângă tine? întrebă ea, după un nou nechezat al calului.

— Este! Dar ce? Ţi-e frică să nu te muşte?

— Nu mi-e frică!

Şi ea se căţără sprintenă pe scândura de lemn, lângă fecior.

Peste câmp răsuna trapul cailor. Luna răsărea deasupra unei păduri ca o seceră de argint.

Rusalina se aduna, se lipea încet de trupul bărbatului. Îi duse un braţ după mijloc.

— Îmi place de tine! zise ea cu vocea plină de cântec.

Tânărul începu să ardă. Îi venea ameţeală la cap. Cine să fie fata asta? Nu cumva diavolul s-a schimbat în cea mai frumoasă femeie ce a văzut el în viaţă? Întoarse ochii spre ea. Îl privea înfrigurată.

— Sunt frumoasă! N-o să-ţi pară rău... Şopti ea şi-şi rezemă capul de umărul lui. Apoi, văzând că el nu răspunde, îl zmânci de braţ: Ori, poate, eşti însurat?

— Nu sunt însurat, zise feciorul.

Acum îşi petrecu şi el braţul în jurul mijlocului fetei.

— Şi mie-mi placi. Eşti frumoasă, poate eşti chiar prea frumoasă.

Rusalina oftă.

— Dacă nu eşti însurat, vino să plecăm în lume amândoi.

— În lume?

— Dacă vrei, trage căruţa din drum pe luncă, uite acolo, între lanuri. Dormim la noapte aici, apoi dimineaţă pornim mai departe.

Tânărul zâmbi.

— Cum să plecam în lume, cu căruţa şi cu caii tatii? Mai bine te duc acasă la noi!

— Du-mă! zise fata, rezemându-se iarăşi de umărul lui.

— Dar spuneai că ai acelaşi drum cu mine! Am trecut prin două sate şi nu te-ai coborât.

— Nici nu mă cobor. Vin cu tine. Mi-eşti drag. N-o să te mai las!

— Asta-i bună! râse feciorul. Duc tatii acasă nu numai un cal sur din târg, ci şi o noră! — Apoi, după un răstimp de gândire, întrebă: Dar cine eşti tu? De unde vii?

— Vin de departe. Sunt ursita ta.

— Numai să nu fii diavolul, să-ţi baţi joc de mine.

— Pentru ce aş fi diavolul?

— Eşti prea frumoasă să fii om.

— Şi pentru ce să-mi bat joc de tine?

— Diavoliţele totdeauna îşi bai joc de oameni.

— Fii pe pace! Sunt botezată şi sunt curată!

Feciorul începu să respire greu. Căldura din trupul ei, farmecul din ochii ei îl făceau să vadă înhămaţi doi cai în loc de unul.

— De însurat, m-aş însura eu bucuros, zise el cu un oftat. Mi-a venit vremea. Dar iată mă tot amână, mă tot împiedecă. Zice că trăbă să mai aştept.

— Să aştepţi? De ce?

— Nu ştiu, nu vrea să-mi spună.

— De-acuma n-o să mai aştepţi. Îi duci căruţa şi caii acasă, şi noi plecăm în lume amândoi.

— Nu zic ba! Dar nici nu ştiu cum te cheamă!

— Îţi spun eu mai târziu! Nici eu nu ştiu cum te cheamă. Şi nici nu vreau să ştiu. Ne vom pune noi nume după ce vom pleca în lume, să nu ne mai ştie nimeni!

Căzuse demult întunericul. În depărtare se vedeau luminile unui oraş. Merseră multă vreme în tăcere. Trapul larg al surului înhămat şi al celui legat de căruţă răsuna cadenţat în noapte. Cei doi, pe scândura ce slujea de ziţ, stăteau alipiţi, cu câte-un braţ pe după mijlocul celuilalt.

Feciorul se trezise de tot din uşoara ameţeală a rachiului băut în crâşmă. Dar nu se putea trezi din

noua ameţeală ce-l cuprinsese de când Rusalina se aşezase lângă el.

Uneori i se părea că visează, şi atunci strângea mai bine braţul în jurul mijlocului subţire... Dar era cu putinţă? De unde răsărise mândreţea asta de fată, şi cum s-a legat de el? Era cu putinţă să fie viitoarea lui nevastă? Una la care nu se gândise, una pe care nu o văzuse niciodată?... Şi cum s-a hotărât aşa de repede, gata să plece cu ea în lume? Şi-aduse aminte de alte două-trei fete cu care s-ar fi însurat dacă nu i-ar fi pus piedică tată-său. Hei! acum nu s-ar mai însura cu ele! Ce mai erau ele pe lângă străina asta care-i intra în viaţă ca o volbură aprinsă, ca o vâltoare? Putea să nu se hotărască dintr-o dată? Ar merge cu ea până la capătul lumii.

Căruţa intra în oraş. Case mici, cu ferestre luminate, străjuiau drumul.

— Unde suntem? întrebă fata. Să poposim aici, la o crâşmă, peste noapte.

— Ba acum nu ne mai oprim până la casa noastră.

— Dar ce oraş e ăsta? Cum îl cheamă?

— Ăsta e Lugojul, şi aici locuim şi noi!

Fata tresări. Îşi trase mâna din jurul mijlocului feciorului.

— Opreşte! Trăbă să întoarcem, zise ea înfiorându-se.

— Parcă ţi-e frică. Cunoşti oraşul? Ai mai fost aici? Te temi de ceva?

— Nu! îl cunosc după nume. Aveam o treabă aici, dar de când te-am văzut pe tine nu mai am aici nimic de lucru. Haida să plecăm înapoi!

Feciorul opri calul, apoi îl struni din nou la drum.

— Trăbă să duc căruţa şi caii acasă. Nu-ţi fie frică! N-ai de ce să te temi. Nu-s eu cu tine?

— Dacă e Lugojul, mi-e frică să nu mă întâlnesc cu un om.

— Ce om?

— Acela cu care aveam o socoteală.

— Poate vrun drăguţ de mai demult?

Rusalina îi arse o palmă.

— Prostule! Eu n-am avut încă drăguţi. Văd că trăbă să-ţi spun! Trebuia să mă-ntâlnesc aici cu un meşter fierar căruia un unchi al meu, care a murit, i-a lăsat ceva în păstrare pentru mine.

Tânărul se nelinişti.

— Ce tot îndrugi? N-ai mai fost pe-aici, şi unchiul tău te trimite la un om necunoscut!

— Unchiul l-a cunoscut bine pe bătrânul, pe unul Mina. În locul lui, acum, e feciorul său meşter în făurişte, unul Ionaş.

— Ce tot spui, tu fată?! Cine ţi-a vorbit de numele ăsta?

— Unchiul meu!

— Şi cine a fost unchiul tău? o întrebă, fierbând de nelinişte, tânărul.

— Un negustor de porci, unul Miloş.

Feciorul trase scurt de hăţuri, şi calul se opri. Omul se întoarse cu faţa spre Rusalina.

— Miloş acela a fost unchiul tău?

Fata citi mirarea adâncă din ochii lui.

— Da, unchi!

— Păi... eu l-am cunoscut pe Miloş acela. Venea uneori pe la noi, când trăia bătrânul Mina, moşul meu.

Rusalina îşi pierdu răsuflarea. Abia întrebă:

— Mina ţi-a fost moş? Se poate?

— Pai, cum să nu se poată, dacă-i aşa? Pentru ce te sperii aşa?

— Nu mă speriu, ci-mi vine să mă înec. Atunci tatăl tău e Ionaş?

— Da, mi-e tată.

— Dacă-i aşa, apoi pe tine te cheamă... te cheamă Marco!

Omul se luă, mirat, de cap.

— Marco, ori Marcu, mă cheamă! strigă el aproape înspăimântat. Am bănuit eu că tu trăbă să fii dracul gol! O ghiavoliţă! De unde ştii toate acestea?

Glasul de răspuns îi lipsi Rusalinei multă vreme. Apoi îi aduse iar braţul pe după mijloc şi şopti:

— Ce minune! Să mă întâlnesc eu chiar cu ficiorul lui Ionaş, cu Marco! La Lugoj îmi era drumul, la Ionaş. Şi mi-ai răsărit tu în drum, ca un soare! Iată că dreptate mare avusese unchiul Miloş când mi-a spus că în calea sorţii lui nu se poate pune nimeni.

Tânărul o privi încă zăpăcit. Inima-i bătea să-i spargă pieptul.

— Despre ce soartă vorbeşti?

— Despre a mea şi a ta. Când am plecat de la el, Miloş mi-a spus că dacă la întoarcere el va fi mort, să vin la Lugoj, la ficiorul prietinului său Mina, la fierarul Ionaş, căruia îi va da ceva în păstrare pentru mine, şi că, dacă-mi va plăcea, să mă mărit cu ficiorul lui, cu Marco. Întâlnirea noastră nu însămnează soartă?

Marco, de când trăsese scurt de hăţuri şi oprise calul, îşi uitase să-l mai pornească. În jurul căruţei, oprită în mijlocul drumului, începură să se adune oameni curioşi. Calul, după ce se hodini, porni singur la drum spre casă, spre grajd. Nu mai era departe făurişte a lui Mina.

— Iată împlinită dorinţa bătrânului Miloş, zise el întru târziu. Dar tu trăbă să fii fata lui Ţancu, dacă Miloş ţi-e rudenie.

— Sunt fata lui!

— Şi cum te cheamă?

— Nu ştii? N-ai auzit pe tatăl tău niciodată pomenindu-mi numele?

— Nu! Pe Ţancu l-am cunoscut. A fost de câteva ori pe la noi. Dar numele tău nu l-a pomenit nici el, nici tata, nici Miloş. Şi totuşi tu a trebuit să fii piedica pentru care tata m-a amânat mereu cu însurătoarea. Pe tine te aştepta, de bună seamă. Va fi fost înţăles cu Miloş. Cum te cheamă?

— Rusalina!

— Nu! N-am auzit de numele ăsta în casa noastră. Era pomenita uneori o femele cu numele

Salomia.

— A fost mama!

— Şi unde-ţi sunt părinţii?

— Au murit!

— Amândoi?

— Amândoi!

Marco tăcu. Braţul Rusalinei îşi slăbi pe-o clipă strânsoarea în jurul mijlocului lui, apoi se încordă şi mai tare.

— A murit şi Miloş. Nu mai am acum pe nimeni, numai pe tine, Marcule! Mă iei de nevastă?

— Te iau!

— Şi dacă s-ar împotrivi tatăl tău?

— Şi! Dar cum crezi că s-ar putea împotrivi? O floare ca tine nu se culege decât poate o dată la o sută de ani. Va fi şi soarta, cum zici tu. Dar dacă asta e soarta, s-o tot deie Dumnezeu omului!

Calul se opri înaintea unei porţi pe-o uliţă întortochiată, într-o suburbie a oraşului. Era slab luminată. Un felinar cu pete aburea mai mult decât lumina, la o cotitură.

Marco sări şi deschise poarta. Din casă ieşi un bărbat voinic, cu capul gol, cu cămaşa smolită. Geamul dinspre curte era luminat. Rusalina se coborî în partea întunecată.

Ceea ce văzu Ionaş mai întâi fu calul legat la spatele căruţei. Veni lângă el, îl cercetă cu de-amănuntul, i se uită în gură la lumina ce venea din geam, îi ridică pe rând fiecare copită, părea că vrea să citească în ea. Îl trase apoi de urechi, îl netezi şi zise:

— Ai nimerit cal bun şi tânăr. Scump?

Marco îi spuse preţul.

— Potrivit! Nu-i prea scump! Ai făcut un târg bun. Da' de ce-ai întârziat atâta?

Abia acum zări fierarul femeia de partea cealaltă a căruţei.

— Bună-sara! zise Rusalina.

— Bună-sara! Dar asta cine-o mai fi?

— E mărturie de la târg, zise Marco vesel. A fost de faţă când am numărat banii în palma vânzătorului.

— Ei, comedie! Ce mărturie?

— E o fată străină, tată. Am întâlnit-o pe drum, am luat-o în căruţă, că era ostenită, şi acum se roagă să-i dăm sălaş de noapte.

Bătrânul nu o putea vedea în umbră. Se uită mustrător la fecior.

— Sălaş, cum să nu dăm la o călătoare? Vii de departe, fată?

— De departe!

Când intră în lumina din casă, o dată cu Marco, Ionaş nu-şi putu ascunde uimirea: ce pereche ar mai fi!

Pe Rusalina o înconjurară îndată mama lui Marco, două surori mari, trei fraţi mai mici. Toţi rămaseră cu ochii duşi la frumuseţea ei.

Rusalina răspundea zâmbind la întrebările ce plouau asupra ei. Ochii ei râdeau, plini de lumină şi de foc.

Când se făcu o clipă linişte, Marco zise:

— Tată, fata asta are ceva dat în păstrarea dumitale Nu mi-a spus ce şi nici nu ţi-a dat ea nimic, ci altcineva,

Ionaş tresări, se uită mai bine la fată. Unele linii ale feţei semănau cu ale lui Ţancu.

— Doar nu vei fi Rusalina, tu fată? zise el, dându-se un pas înapoi, ca pentru a o vedea mai bine.

— Eu sunt! răspunse fata cu bucurie. Şi am ascultat de cuvântul unchiului Miloş: m-am logodit cu ficiorul tău, cu Marco. Aşa mi-a lăsat Miloş la dăspărţire.

Dintr-un salt fu lângă fecior, îl îmbrăţişă pe după grumazi şi-l sărută puternic pe gură.

O clipă rămaseră zăpăciţi toţi cei din casă. Numai Ionaş zicea mereu:

— Cum se poate una ca asta? Unde v-aţi cunoscut? Unde v-aţi întâlnit?

Tinerii fură siliţi să povestească întâmplările acelei zile.

— Asta nu-i numai întâmplare. Asta-i voia lui Dumnezeu! zise bătrânul.

— Asta-i soarta! răspunse Rusalina.

— De când te-am aşteptat să vii! Te-a aşteptat şi săracul Miloş! El mi-a spus dorinţa lui că, dacă-ţi va plăcea Marco, să te măriţi cu el. De aceea l-am tot amânat cu însurătoarea. Acum nu ne mai rămâne decât să-ţi dăm zestrea şi să facem nunta.

Urmă o săptămână de pregătiri înfrigurate pentru nuntă. Rusalina voia să se cunune încă a doua zi. Dar bătrânul se împotrivi.

— Trăbă să urmez întru toate porunca lui Miloş. El mi-a lăsat cu limbă de moarte că, dacă vă căsătoriţi, să fac o nuntă cum se cuvine neamului din care ai ieşit. Mi-a spus şi ce sumă să cheltuiesc în cele trei zile de nuntă. El zicea că e nevoie de-o încununare cum se cuvine unei fete de voievodă.

Vestea se lăţi printre ţiganii din oraş şi din satele vecine ca o flacără ascunsă subt vreascuri.

La ospăţ se adunară vreo patruzeci de bărbaţi şi femei. Trei zile a fost masa întinsă, a curs băutura. Trei zile Rusalina străluci ca soarele la masă, la joc, în ochii însufleţiţi ai nuntaşilor.

Şi lui Ionaş i se păru, de la o vreme, că nunta asta de trei zile nu mai este întru cinstirea neamului, ci pentru slăvirea frumuseţii nurorii sale. Ce noroc a avut feciorul său!

În săptămâna în care se făcură pregătirile de nuntă, vorbiră şi despre viitoarea făurişte a lui Marco. Părinţii erau de părere să-şi facă una în capătul celalt al oraşului, la intrarea drumului de ţară. Rusalina ţinea morţiş să se ducă în Vlădeni, unde ea avea o făurişte cu toate uneltele. Ionaş nu cunoştea satul, nici Marco. Bătrânul îi arătă fetei că într-un sat un fierar priceput ca Marco nu avea de lucru. El e nu numai faur, ci şi mecanic. La oraş trebuie să se aşeze.

Dar Rusalina nu se învoia. Toata fericirea ce o simţi la trezirea vieţii celei noi, de după boală, o trăgea spre bordeiul ei şi împrejurimile lui. Nu era pe lume colţ mai frumos ca acela! Aerul, cerul, pământul, vântul şi toate minunile firii nu erau nicăieri copleşitoare de viaţă şi de fericire ca acolo. Şi, apoi, voia să lucreze şi ea în făurişteа lui Ţancu, alăturea de bărbat.

Când văzură că nu i se pot împotrivi, hotărâră după voia ei. Cine i-ar fi putut sta împotrivă? Ea era neamul, ea era bogăţia, ea era frumuseţea!

Mai rămaseră la părinţi o săptămână după cununie. Ionaş lăsă preotului să facă o slujbă cu parastase, după obiceiul creştinesc, pentru toţi cei morţi din neamul Rusalinei, din neamul lui Ţancu şi al Salomiei. Luară cu toţii parte la slujbă, şi aşa, făcându-şi datoria şi pentru cei morţi, se puse o piatră grea pe trecut.

— Morţii cu morţii, viii cu viii, asta-i legea vieţii şi a lumii, zise Ionaş, închinând el mai întâi de sufletul celor duşi, la pomana de după slujbă.

Rusalina nu se putu coborî în trecut nici cât s-a slujit parastasul şi s-au făcut pomenirile. Numele părinţilor, ale neamurilor răsunau aşa de străine în inima ei! Nu mai înţelegea nimic din moarte: bucuria vieţii, bucuria iubirii o inundase. I se părea că din sufletul ei cresc rădăcini noi şi se implântă în seninătate şi în lumină.

X

Trecură ani după ani în scurgerea vremii, şi toate cele trecute căzură în uitare. La marginea ţigăniei de din jos din Vlădeni era aşezată, de multă vreme, o gospodărie cu o făurişte ca la oraş. Marco şi Rusalina, mutându-se aici, după voia ei, cumpărară un loc de la un român, chiar lângă drum. Zidiră o casă de piatră, acoperită cu ţiglă, grajd, şoproane, o fierărie nouă. Marco voia să ridice toate acestea în mijlocul satului, unde ar fi aflat un loc mai strâmt spre cumpărare. Dar Rusalina nu se învoi. Zadarnic stărui el că aici nu e la îndemâna oamenilor, că e prea departe. Ea nu se putea despărţi de locul în care s-a trezit la fericire.

Se dovedi în curând că depărtarea nu era o piedică. Marco era meşter mare şi se pricepea la multe. Nu mai răzbeau cu lucrul, deşi Rusalina lucra adeseori la făurişte în rând cu bărbatul.

Începu să-i vină de lucru şi din satele vecine, ba, uneori, primea comenzi şi de la oraşul din apropiere. Ţinea o căruţă cu doi cai, aducea cărbuni şi material de fier de la oraş. Nici pomeneală să meargă cineva de la fierăria lui, cu sacul negru în spate, în pădure, să facă din trupini cărbuni, cum era obiceiul meşterilor din ţigănia din sus.

Ţineau şi gospodărie, ca oricare român din sat. Rusalina se făcu o femeie voinică, păstrându-şi întreagă frumuseţea din tinereţe. Era însă acum frumuseţea asta mai aspră, mai bărbătească. Era mereu cu cântecul pe buze. Mai ales de când, la trei ani după cununie, i se născuse o fetiţă. O botezară şi îi puseră numele Florica.

Înălţându-se din an în an, faraonii îşi aduceau aminte de copila Rusalina, când mai întâi a venit în sat cu părinţii ei. La vârsta de paisprezece ani, Florica era leită mamă-sa. Mulţi dintre ţiganii şi

ţigăncile care o ştiau pe Rusalina de la vârsta asta credeau uneori că li se năluceşte, că văd tot pe Rusalina. Alţii din vremea aceea căzuseră în mormânt. Lumea se împrospăta mereu. Alţi tineri cu ochi de foc rămâneau acum cu ochii la Florica.

Cu cât creştea copila, patima mamei sale o învăluia cu tot mai mare putere. O strângea la piept şi plângea. De la o vreme ar fi dorit să nu mai crească, să nu ajungă fată-mare. Pentru a fi veşnic lângă ea, ori pentru că se ridica uneori în sufletul ei un presimţ înnourat? De unde venea, din ce adâncuri întunecate, presimţul acela? Rusalina nu-şi putea da seama. Dar cu cât creştea fata, cu atât se trezea mai des cu el, cum îşi ridică capul şi şuiera îngheţat, ca un cap de şarpe. Hei, nu putea fi decât grija ei că fata creştea, că se va mărita şi nu va mai fi întreagă a ei, îşi zicea Rusalina. Şi fericirea ei alunga mereu pe pustii locuri imboldul veninos ce încerca uneori să-i tulbure viaţa. Ea intrase într-o lume şi într-o viaţă nouă, deschisă înaintea ei după boala aceea grea şi îndelungată. De multe lucruri din trecut nu-şi mai putea aduce aminte.

Niciodată, de la boală, Rusalina nu se mai gândise, nu mai ştiricise de caravanele de corturari care cutreierau ţara şi lumea şi care treceau mereu şi prin partea locului. Nici când faraonii din vecini vorbeau despre ei şi despre întâmplări de ale lor, nu-i asculta sau nu-i auzea.

Astfel, nu înţelese nimic când, într-o vară, începu să se vorbească, vreo două săptămâni, în ţigănie, că un străin, un corturar tânăr, se arată de multe ori în fapt de seară în jurul gospodăriei lui Marco. Uneori se arăta singur, pe jos sau călare, alteori erau trei-patru. Totdeauna se apropiau cu grijă, ca nişte spioni. Apoi, deodată, nu mai veniră.

Rusalina auzi vorbindu-se, dar nu se opri asupra veştilor, nu le înţelese. Auzise ceva şi Marco, şi el fu o vreme mai îngândurat. Ce căutau străinii aceia în jurul gospodăriei lui? Mai auzi că o mare

caravană de corturari a trecut zilele acelea prin apropiere; mare, de vreo douăzeci de corturi, cum nu s-a mai văzut demult prin partea locului. Dar după ce străinii aceia nu se mai arătară, se linişti şi el.

Într-o seară de la sfârşitul lui iulie, Rusalina şi Florica erau singure acasă. Marco cu două calfe se duseseră cu căruţa la oraş să aducă fier nou, şine lungi şi cărbuni. Porniseră pe la ojină şi se puteau întoarce până la căderea nopţii: orăşelul acela nu era departe.

Dar în seara aceea noaptea căzu mai devreme. Încă de la apusul soarelui începură să izvorască norii grei de la apus şi să se rostogolească grăbiţi, ca nişte balauri, îngreunând în curând cerul întreg. Fulgere, rare la început, apoi tot mai dese, despicau, vinete, întunericul. Începu să huruie în depărtări şi durduitul. Fusese ziua întreagă năduf cumplit. Faraonii, cât ce începură fulgerele, se ridicară de pe podmoale, cu pipele roşii, de pământ ars, între dinţi, făcându-şi cruci largi, şi intrară în bordeie. Simţeau că vine furtuna. Câinii, jerpeliţi, se ghemuiră în culcuşurile lor.

Rusalina şi Florica aşteptau în casă. Masa era pusă, cina era gata. Aşteptau pe Marco şi pe calfe. Pentru ce întârziau atâta? O să-i apuce povoiul pe drum!

Florica — avea acum şaptesprezece ani — începu să se neliniştească.

Fulgerele erau tot mai dese, bubuiturile tot mai apropiate.

— Pentru ce nu mai vin? întrebă fata, tare îngrijorată.

— Trăbă să sosească îndată, răspunse Rusalina cu glas schimbat, simţind neliniştea Floricăi.

Ea se stăpânea: neliniştea ei era şi mai mare. De când porniseră fulgerele şi tunetele, Rusalina începuse să se neliniştească. Ceva, ca o amintire, tot încerca să-i despice mintea şi nu putea. Parcă o vreme ca asta a mai văzut ea o dată, îşi zicea. Dar

tot ea se întărea, ca în faţa unei ameninţări: Cum să nu mai vadă? Nu o dată, de câte ori!

În curte se auziră întâii picuri grei şi rari izbind, ca nişte alice, pământul. În curând, un ropot se descărcă şi pe acoperişul de ţiglă. Rusalina simţi iarăşi că o amintire vrea să-i ţâşnească în minte. Presimţul acela rău, care uneori încerca să-i şuiere în adâncuri ca un cap de şarpe, de când îi crescuse fata, o înjunghie acum ca un pumnal. Şi amintirea birui! Da, a mai apucat ea o vreme tare ca asta! A fost în noaptea în care Dinu a vrut să o răpească pentru feciorul lui, pentru Ilie!

Îngheţă de spaimă şi abia putu merge până la fereastră să privească în noapte, să-şi încordeze urechea: nu cumva se auzea căruţa lui Marco?

Dar un fulger îi luă vederile. Trăznetul căzu undeva în apropiere. Neliniştea fetei crescu şi mai tare.

— Pentru ce nu mai vin?

Rusalina răspunse, silindu-se să pară liniştită:

— Acum, până nu înceată puţin potopul, nu pot veni. Se vor fi adăpostit undeva de ploaie.

Ea luă blidele şi le puse pe masă. Dar blidele tremurară şi se izbiră unele de altele în mâna ei. Vărsă şi din fiertura din oală când o aduse la masă.

— Să cinăm, Florico! Poate vor mai întârzia.

Ea gândea să potolească astfel neliniştea fetei. Dar glasul ei era schimbat, şi fata încremeni cu lingura la gură. Se uită speriată la mamă-sa: nu mai cunoştea faţa Rusalinei.

Afară ploaia cădea cu găleata. Tunetele şi trăsnetele surpau cerul. Rusalina se sculă şi ieşi în tindă să pună zăvorul.

Dar în clipa aceea uşa se deschise cu putere, răsturnând-o la pământ, şi intrară trei bărbaţi. Rusalina ţâşni în picioare: crezu că-i Marco şi cele două calfe. Pe-o clipă, spaima o părăsi. Din întunericul din tindă intră în casă cu vorbe de înfruntare:

— Mult aţi mai întârziat! zise ea, necunoscând în clipa cea dintâi, în lumina lampei, cine erau cu spatele către ea, pe cei trei străini.

— Mult! zise cel mai tânăr dintre ei, întorcându-se toţi trei cu faţa spre Rusalina.

Fata încremenise pe scaun, după masă. Rusalina răcni ca înjunghiată:

— Ce căutaţi aici? Cine sunteţi voi?

Trupul ei se îndreptă ca un prapor; ochii-i fulgerau; linii aspre, întunecate ca nişte dungi de fier, îi brăzdau faţa.

— Oricât ai răcni, nu s-aude, răcneşte mai tare cerul, zise tânărul, un ţigan voinic şi frumos, cu privirile tari de oţel. Nici Marco şi calfele n-o să te audă.

— I-aţi ucis? răcni din nou Rusalina.

— Nu! S-au oprit de ploaie subt un şopron, în curtea unui român dintr-un sat vecin. Dar nici nu-i nevoie să te înspăimânţi. Noi n-am venit cu gânduri rele!

Rusalina, dintr-o săritură, fu lângă masă. Dar cei doi îi smulseră cuţitul din mână.

— Ce căutaţi aici? zbieră femeia, schimbată acum în furie. Ea simţise, de când îi văzuse, ce căutau.

— Am venit în peţite, Rusalino. Cer pe Florica de nevastă. Ăştia doi sunt peţitorii mei. Ochii Rusalinei îi ieşiră din cap.

— Eşti... eşti din neamul lui..., dar nu putu spune numele.

— Da, sunt din neamul voievodei, din neamul lui Dinu. Sunt nepotul lui, feciorul lui Ilie, Costa.

Pe-o clipă se păru că Rusalina îşi vine în fire. Dar şi-a revenit numai câtă vreme auzi, limpede, vorbele lui Miloş, pe care i le spusese cândva, la despărţire. Părea că bătrânul e aici lângă ea şi-i vorbeşte: «Poate să vină, odată, el, sau ficiorul său, ori poate şi nepotul, să caute după tine ori după copilul tău... Să ştii de la mine acum un lucru: neamul lui, urmaşii lui nu se vor odihni până nu

vor mai încerca să-şi amestece sângele cu al neamului nostru. Dacă tu vei avea pace de ei, duşi într-alte ţări, nu vor avea copiii tăi, fetele tale».

Cel mai tânăr dintre ei, Costa, nepotul lui Dinu, crezând că Rusalina se linişteşte, adăogă:

— Eu voi fi viitorul voivodă. Eu voi moşteni pe tata. Neamul nostru e tare acum în tabără. Îţi cer fata, os din neam de voievozi, tot pentru un voievod. E o cerere cu cinste.

Dar cuvintele bătrânului Miloş încetară să răsune clare în urechile Rusalinei, şi ea se aruncă, orbită de furie, ca o fiară, în grumazii lui Costa.

— Niciodată! Niciodată! zbieră ea răguşit.

Costa, ajutat de cei doi, abia putu să-i scoată ghearele din grumazi. Sângele începu să-i curgă pe haină.

— Legaţi-o! porunci, gâfâind, înăbuşindu-se, căpetenia cea tânără.

În vremea asta nimeni nu băgă de seamă pe Florica.. Ea era pe laviţă, după masă, în ungheţul casei, unde încremenise când întrară cei trei. Când începu furia mamei sale, ea voi să ţipe. Dar ţipătul i se opri în grumazi, o sufocă, şi ea căzu pe spate în ungheţul dintre pereţi, leşinată.

— E mai bine aşa! zise Costa, apropiindu-se de ea.

Feri la o parte masa, se aplecă, luă fata cumpănită pe amândouă braţele, cu capul atârnând, cu părul despletit, şi porni spre ieşire. Din grumazii încolţiţi sângele îi curgea şiroaie pe piept şi se prelingea şi pe ia albă, pe sânii Floricăi.

Pe Rusalina o legară de mâini şi de picioare şi o aruncară jos lângă cuptor.

— Scoate-mi cuţitul din cizmă şi dă-mi-l în dinţi! porunci Costa.

Cu fierul alb lucind între dinţi, cu fata pe braţe, el mai făcu un pas spre ieşire. Dar Rusalina, adunându-şi puteri peste fire, se ridică pe-o clipă în picioare şi se prăvăli asupra fetei. O clipă fu de ajuns să vadă cuţitul clipind între dinţii

corturarului şi sângele de pe ia fetei sale. Omul, cu povara în braţe, se feri la vreme, şi Rusalina se prăbuşi, urlând, pe faţă. Bolborosea:

— Ucigaşule! Ucigaşilor! Neam de ucigaşi!

Apoi începu să urle aşa de cumplit, încât, prin ploaie şi tunete, se auziră răcnetele ei în toată ţigănimea.

— Puneţi-i un căluş în gură şi haidaţi repede, zise Costa, ieşind cu Florica pe braţe în noapte.

În câteva minute, cei trei dispărură. Pe câmp, ascunşi în porumbişte, îi aşteptau trei cai priponiţi.

În câteva minute năvăliră şi faraonii, răscoliţi cu toţii de prin bordeie, ca de foc, spre casa şi fierăria lui Marco.

Pe Rusalina o aflară zvârcolindu-se, cu faţa în jos, pe podea. Ochii-i erau ieşiţi din orbite, înnebuniţi de spaimă. Faţa i se înnegrise cum e ţundra. Îi scoaseră repede căluşul din gură, îi dezlegară mâinile şi picioarele. Abia slobozită, ea se repezi într-un perete, voind să alerge în curte.

— Repede, oameni buni! Au înjunghiat-o pe Florica, au furat-o!

Glasul ei nu mai avea nimic omenesc. Era ca răgetul unei sălbătăciuni nemaiîntâlnite.

Unii din cei de faţă îşi aduseră deodată aminte că ei au jurat odată să-i sară cu toţii în ajutor când va ajunge în primejdie. Zbierătul Rusalinei le îngheţă sângele în vine, totuşi, în clipa următoare, începură să alerge în noapte, prin ploaia care se mai rărise. Ar fi alergat şi fără jurământul de demult. Durerea Rusalinei făcu viteji şi pe cei mai fricoşi. Apoi, era ruşinea lor să omoare pe cineva ori să fure de lângă ei pe Florica, la care se uitau ca la soare, cum se uitau altădată la Rusalina. În grabă dădură de urmele cailor în porumbişte, peste ţelini. Pământul era muiat de ploaie, şi urmele copitelor se cunoşteau bine. N-au fost decât trei! Iar ei erau câteva zeci de bărbaţi şi de feciori.

Rusalina, urlând mereu, scăpă din mâinile ţigăncilor şi iar se izbi într-un perete, vrând să

alerge în noapte.

— Uşa! Unde-i uşa? începu să ţipe. Iată sângele! A înjunghiat-o! Unde-i uşa?

Ţigăncile se priveau înspăimântate. Rusalina începu să pipaie cu mâinile pereţii, ca orbii, să afle uşa. Se uitară pe jos, pretutindenea prin casă, dar nu văzură nici un picur de sânge. Cât a curs din grumazii sfâşiaţi ai lui Costa se oprise în hainele lui şi pe ia fetei. Jos, pe faţa casei, pe masă, pe laviţă, nu se vedea nici un strop.

Zvârcolindu-se mereu în braţele femeilor care o ţineau, Rusalina scăpa uneori, se izbea cu capul de pereţi să iasă afară. Într-un rând nimeri uşa, se năpusti în noapte şi în ploaie, urlând. Femeile ţipară şi se avântară după ea. Rusalina lunecă, ori se împiedică în curte şi căzu în tindă.

— Uitaţi-vă aici! Sânge! Sânge cald... gemu ea, pipăind cu mâinile tina caldă după ploaia de vară.

Câteva ţigănci se plecară, priviră, pipăiră: nu era decât tină moale şi bălţi.

O duseră pe sus în casă.

Ea începu să strige:

— Cine-a stins lampa? Aprindeţi lampa!

— A orbit... oftă o harancă.

Şi se cutremurară toate. De aceea se izbea de pereţi şi vedea sânge!

— Aprindeţi lampa! E roşu, e roşu pe jos. E sângele ei! Au prins pe diavolul?

— Îl vor prinde, de bună seamă. Toţi bărbaţii şi ficiorii sunt pe urmele lor.

Rusalina se lăsă pe vine, aşa cum făcea în copilărie în uşa cortului. Stătu un răstimp nemişcată, apoi se îndoi şi atinse cu fruntea podeaua. O atinse de trei ori. Apoi îşi ridică fruntea, privi la dreapta şi la stânga cu ochii închişi, şoptind:

— Soarta!

Dar în clipa următoare sări drept în picioare, începu să urle din nou, să-şi sfâşie obrazul, să-şi smulgă părul.

— E roşu tot pe jos! E sângele ei! E sângele neamului nostru!

Ţigăncile trebuiră să-i lege mâinile: îşi implânta ghearele şi în ochi.

În vremea asta, ploaia trecu. Marco şi cele două calfe aflară, încă la intrarea în sat, ce s-a petrecut. Lăsară căruţa în drum şi porniră alergând în direcţia în care spuneau oamenii că au fugit şi ţiganii, descoperind urmele celor trei cai.

Goana, căutarea, pe jos şi călare, ţinură trei zile. În ziua a treia aflară că urmele copitelor ieşeau într-un drum pietruit pe unde nu plouase. Nu se mai cunoşteau. Nu se mai putea şti încotro au apucat cei trei fugari. Unii dintre faraoni se întoarseră, întristaţi de moarte, la bordeie. Alţii nu se înapoiară vreme de două săptămâni. Pătrunseseră până în adâncul ţării. Dar fugarii pieriseră ca şi când i-ar fi înghiţit pământul. Căutară şi după tabere de corturari. Îşi aduseră aminte că s-a vorbit de o tabără mare ce ar fi trecut prin apropiere mai demult. Îşi amintiră şi de străinii care au dat târcoale, vreme de două săptămâni, gospodăriei lui Marco. Erau încredinţaţi că au trebuit să fie corturari cei care au răpit-o pe Florica. Dar nu întâlniră decât caravane sărace, de patru-cinci corturi.

Se întoarse, după vreo lună, îmbătrânit de deznădejde şi de durere, şi Marco. Rusalina nu-l mai cunoscu.

El cercetă pretutindenea, dar nu descoperi nicăieri urme de sânge.

— N-au fost nici în noaptea aceea, ziceau ţigăncile, plânse şi îmbătrânite. Numai Rusalinei i s-a părut. Ea vede şi azi numai roşu, numai sânge...

XI

Trecură anii, îngropând în uitare şi fericirile, şi nenorocirile muritorilor. Tăvălugul vremii se rostogolea nepăsător peste toate. Lumea se primenea mereu: bătrânii apuneau în morminte, iubirile tinereţii înfloreau, zbuciumul celor mari după bucata de pâine nu contenea nici o clipă, jocul copiilor neştiutori râdea în soare.

Prin Vlădeni şi prin satele din jur, pe-o rază de vreo treizeci-patruzeci de kilometri, pe hotarele lor, printre sămănături, se vedea, când ici, când colo, o femeie înaltă, uscată ca o scândură, încovoiată de spate ca o cârje, cu obrazul negru, supt, plin de dungi mari, tari ca la cizmă, cu părul sur ieşind prin năframa ruptă, cu o desagă în spate, cu un băţ luciu în mână. Păşea încet, pipăind mereu cu băţul. Nu vedea bine, sau căuta ceva? Copiii, când o vedeau, de departe o luau la fugă, lăsându-şi vitele pe câmp, fără pază. Câinii o lătrau cu înverşunare, prin curţi, când intra la vreun creştin. Femeile, când o vedeau, îşi ascundeau copiii în casă, ori, la repezeală, le acopereau faţa cu şorţul. Cele însărcinate se învârteau într-un călcâi şi închideau uşa după ele.

Prin sate intra numai când o răzbea foamea, sau, iarna, frigul. Umbla mai mult pe hotare, tot pipăind cu băţul luciu din mână.

Îi mersese vestea în vreo douăzeci de sate că deoache ori pe cine îi cade uitătura, prelungă, ascuţită, tare ca de oţel. Ochii i se cufundaseră adânc în cap şi, intre ei, nasul se lungise, se ascuţise şi se încovoiase, ca la o pasăre de pradă ciocul.

Întreaga ei înfăţişare semăna cu a unei vulturoaice bătrâne. Nu era creştin, bărbat sau femeie, care să i se uite în faţă şi să nu se cutremure. Din întreaga ei înfăţişare simţea oricine

că sunt suferinţe pământeşti care distrug şi îmbătrânesc pe om înainte de vreme. Şi oamenii se înfiorau de peceta acelor suferinţe când se uitau la femeie. Intra rar prin curţi dup-o îmbucătură. Câinii o lătrau cu furie, zmucindu-se în lanţ; cei slobozi se aruncau până la o zvârlită de ea, dar mai aproape nu.

— Soro, lele, soro! Dă ceva pentru sufletul moartei!

Aşa era salutul şi cerşitul ei pretutindenea. Femeile n-o lăsau niciodată cu mâna goală. Dar ea mai mult aduna în desagă decât mânca. Şi după ce ieşea pe câmp, şedea în locuri pe unde se ţineau multe vrăbii. Scotea din desagă mămăliga, pâinea sau brânza, mesteca puţin, drept mâncare, apoi sfărâma rămăşiţa şi arunca păsărilor.

— De sufletul moartei! şoptea femeia.

Vrăbiile se învăţaseră cu ea. Abia se aşeza în locurile ştiute şi-şi lua desaga din spinare, că şi zburau din tufişuri, din streaşini, în jurul ei.

Uneori, câte-o femeie îi zicea:

— Vezi tot mai rău, lele Rusalino; de ce nu stai acasă? Mormântul acela pe care-l cauţi dumneata cine ştie unde-i!

— Să fie la marginea lumii, şi tot îl voi afla, nu cu ochii, că ei mă ajută tot mai rău, dar cu băţul ăsta! Băţul e fermecat, şi când voi nimeri cu el pământul sub care doarme Florica, el va tremura în mâna mea şi voi şti. Mă voi culca acolo şi vom durmi împreună.

Răspunsul ei era veşnic acelaşi. Îl cunoşteau toate satele.

La început erau şi femei şi bărbaţi care învinuiau pe bărbat că nu-i poartă grija, că nu o ţine acasă. Dar mai târziu nu-l mai învinuia nimeni.

Încercase el în toate chipurile! Dar Rusalina, de când nu mai vedea roşu, de când nu mai vedea sânge, nu mai putea fi ţinută acasă. Era încredinţată că acum Florica se odihneşte subt

pământ, de aceea nu mai vedea ea roşu. Soarta semplinise! Acum nu mai rămânea decât să afle mormântul, să se culce lângă el, să moară şi ea acolo.

Rămase cu vederea slăbită de tot. Fură răstimpuri în care nu vedea nimic. Dar când nu mai văzu roşu, ea trebui să plece. Împotrivirea lui Marco o aducea în furiile nebuniei şi trebuia să o ţină mereu legată. I se rupea sufletul, nu mai putea răbda. Atunci o dezlega şi-i dădea drumul.

Într-un rând o duse într-un sanatoriu de alienaţi. Şi-ar fi dat întreaga avere nu s-o vadă sănătoasă, ci numai liniştită. Să ştie că are şi ea pace într-un loc.

Dar după două luni fu chemat să o ducă acasă. Şi acolo trebuiau să o ţină mereu legată ori să-i dea drumul. «Nu-i nici un leac, spuseră doctorii. I-a intrat în cap gândul ăsta, să afle mormântul, şi nimeni nu i-l mai poate scoate.»

Rusalina era abia trecută de patruzeci de ani, dar părea de şaptezeci. Părul îi albise încă în noaptea aceea de groază.

Patru ani rătăci în raza aceea de treizeci-patruzeci de kilometri. Ea nu-şi dădea seama că bate aceleaşi hotare, aceleaşi sate. Uneori spunea femeilor care o miluiau că nu mai are mult şi ajunge la capătul lumii. Şi că, dacă într-alt loc nu-i, acolo va afla de bună seamă mormântul Floricăi.

Dar într-o zi de pe la sfârşitul iernii, i se pierdu urma. Oamenii nu băgară de seamă, cum era mereu într-alt loc, în alte sate, pe alte hotare. Nu auzi nimic nici Marco de dispariţia ei.

În primăvară, când începură vânturile calde şi se topea zăpada, un român, venind cu carul de la pădure, zări ceva negru într-un troian de zăpadă care se topea. Opri carul în drum şi văzu cu groază că-i un trup omenesc, îmbrăcat în zdrenţe, cu faţa la pământ.

Era într-un sat vecin cu Vlădenii. Ieşi lume multă şi recunoscură pe ţiganca aceea, sperietoarea copiilor, pe Rusalina.

— A apucat-o viscolul az-iarna, măi oameni buni, şi au astupat-o troienele.

Fusese o iarnă aspră, cu multă zăpadă, cu viscole mari.

— Cine ştie! zise o femeie. Poate a descoperit cu băţul ei trupul fetei subt pământ şi s-a culcat şi ea aici. Nu v-aduceţi aminte că tot aşa spunea?

Fu înştiinţat bărbatul, Marco, în satul vecin, în Vlădeni.

Fierarul, îmbătrânit şi el, uscat, cu faţa ca arsă, cu ochii căzuţi în cap, îi făcu o înmormântare cum nu s-a mai pomenit în tot jurul acela, cu şapte preoţi, cu un car mortuar adus de la oraş şi o pomană pentru trei sute de inşi.

Ce nu putuse cheltui din zestrea Rusalinei, bani, şi cercei, şi inele, şi salbă, le ascunse în sicriul nevestei, înainte de a-l scoate oamenii din casă.

Săraca! Mai era aceasta Rusalina lui? Ascunse lucrurile subt vălurile albe, scumpe, şi acoperi, cu foaia de pânză, faţa descompusă a femeii.

Când ridicară patru inşi sicriul pe umeri, Marco izbucni în plâns. Încă nu-l văzuse nimeni plângând, nici înaintea nenorocirii, nici mai târziu. Dar acum plângea, şi lacrimile nu-i încetară cât ţinu înmormântarea, pentru că-i veniră în minte întâlnirea lui cu Rusalina şi drumul acela, noaptea, până la Lugoj, cu fata lângă el.

Ce de frumuseţe şi fericire macină viaţa fără să-i pese! Gândul ăsta amar îl plângea bărbatul.

Apoi îşi aduse aminte şi de Florica. Nu voia să se gândească la ea. De câte ori se gândea, punea mâna pe plăselele cuţitului din şerpar să se junghie. Pentru ce ar mai trăi şi fără fată?

Dar nu voia să moară. Poate va afla odată ceva despre Florica. Nu voia să mai ştie decât un lucru: că trăia!

Când începu pomana, îşi şterse lacrimile şi începu să împartă băutura la cei zece feciori care trebuiau să-i omenească pe ceilalţi. Nu încăpură în curte mesele pentru câtă lume era. Bătură scânduri

noi pe pociumbi şi dincolo de gard, pe pajiştea din faţă.

Cei şapte preoţi, coriştii de la oraş, gospodarii satului, faraonii, cu mic, cu mare, toţi şezură pe laviţe de scânduri noi, înaintea blidelor din care aburea fiertura, în faţă cu colaci şi colăcei de grâu curat. Se ridica în văzduh mireasma pâinii proaspete, a fierturilor, dilatând nările puradeilor şi ale hărăncilor.

Preoţii făcură o rugăciune, şi ospătarea începu cu închinarea din păhărele şi din sticle.

— Dumnezeu s-o ierte!

— S-o ierte Dumnezeu!

Un răstimp nu se auziră decât închinările acestea şi zgomotul lingurilor în blide.

Dup-amiaza era călduţă. Prin apropiere nu se mai vedeau nici dungi sau pete de zăpadă. Era feţie bună aici, iar vântul de la miazăzi aducea mereu răsuflet călduţ.

Văzduhul era senin, albastru, curat ca lacrima. Avea rezonanţe de clopot de argint. Larma vorbelor ce începură a se înfiripa pe la mese se înălţa fără pierderi până sus, departe.

Oamenii se ospătau în tihnă. Mâncare şi băutură erau din belşug. Când ajunseră numai la băut, unii începură să se înduioşeze. Amintirile din copilăria şi fetia Rusalinei începură să răsară şi să crească şi-ntr-un suflet, şi în altul. Mulţi ochi de femei şi de bărbaţi se înlăcrimară.

— Ca ea n-o să mai răsară alta nici într-o sută de ani.

— A răsărit fata ei, Florica. Dar cine ştie ce s-a ales de ea!

— Hei! Florica-i sămăna la trup, la faţă. Dar nu mai era în ea duhul Rusalinei! Rusalina, cu sufletul, era şi bărbat. Era făcută pentru a porunci. Florica era mai blândă la fire. Sămăna cu tatăl său, cu Marco.

— Ce soartă a mai avut şi bietul om!

— Nu-i nimic de făcut! Ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus!

— N-o pot uita pe Rusalina din ziua aceea când ne-a ospătat pe toţi. Cum era îmbrăcată cu podoabele ei, cum îşi ţinea trupul şi capul, cum păşea de hotărât, era o adevărată împărătească!

— Hei! Era atunci un soare pe cer, şi altul lângă bordeiele noastre, jos pe pământ!

Amintirile erau numai din zilele bune. Nimeni nu vorbi de anii nenorocirii sale, când rătăcea să afle mormântul Floricăi.

Tot înnodând amintirile luminoase, părerea de rău după trecut înduioşă tot mai tare inimile, muiate şi de băutura pomenii.

Câteva ţigănci care şedeau una lângă alta înfiripară un bocet, şi vaierul lui se ridică îndată deasupra meselor. În nici un glas omenesc vaierul durerii nu-i mai plin şi mai profund, mai cald, mai viu ca în cel ţigănesc.

Bocetul îl cântară la început vreo cinci ţigănci, dar el porni tot mai multe glasuri femeieşti, şi nu peste mult, toate ţigăncile cântau.

Ochii oamenilor se umplură de lacrimi. Oftări şi suspinări se amestecau cu melodia caldă şi adâncă a bocetului. Ce text era îmbrăcat, ţesut, în acest cântec de grea melancolie? Cuvintele erau ţigăneşti, părea un text arhaic, pentru că uneori ţigăncile priveau în ochii celor mai bătrâne pentru viersul următor, ori se corectau în cuvinte una pe cealaltă.

Marco, de când începuse să împartă băutura, n-a mai avut o lacrimă. N-a mâncat, n-a băut, ci a vegheat mereu ca toată lumea să fie mulţumită. De când începuse să se ridice vaierul bocetului, el îşi muşca buzele şi strângea din dinţi, să nu plângă.

Începu să-i picure în auz şi în inimă glasul Rusalinei, clar, plin, cald şi cu rezonanţe adânci. Îşi aminti că pe el l-a robit de la început, în curtea birtului, în drumul acela de noapte, pe-o formă frumuseţea ei, ca şi cântecul vocii sale.

Nu voia să-i mai vadă cineva lacrimile. Intra mereu în casă, să le zbicească.

Dar bocetul rupse şi stăpânirea altora, şi multă lume, luată şi de băutură, începu să plângă, întâi încet, apoi în hohote. Nu se mai putu stăpâni nici Marco.

Apoi, deodată, începură şi bocete rumâneşti. Bătrâne, cu capul învelit în ştergare albe, ca-ntr-un fel de cunună, începură să se mişte ritmic, la dreapta şi la stânga, cum şedeau pe laviţe, pornind pe melodii străvechi, bocete care jelesc femeia măritată şi pe bărbatul rămas văduv.

Parcă simţeau că aici era o împrejurare deosebită, la care nu se potrivesc în toate viersurile cunoscute, şi unele făceau improvizaţii anume pentru Marco şi Rusalina, strecurându-le printre cele cunoscute.

Începu să coboare înserarea. Lumea se ridica de la mese cu colacul subsuoară, cu colăceii în mână, mulţumind şi zicând:

— Dumnezeu s-o ierte şi s-o hodinească!

Iar Marco, în portiţă, răspundea fiecăruia:

— S-o hodinească Dumnezeu!

În razele din urmă ale soarelui luminau argintii mâţişorii din răchiţile din apropiere. Mireasmă de verdeaţă, de suc tânăr adia şi din pământ, şi din crengile răchiţilor. Viaţa nouă stătea gata să ţâşnească, nepăsătoare de durerile omeneşti, atotputernică şi nemuritoare. Mireasma primăverii, ce umplea văzduhul, îi striga biruinţa...

* * *

S-au prăbuşit ani după ani în nefiinţa ce stă la spatele clipei şi-nghite, ca într-o veşnicie, toate. Durerile şi bucuriile au înviat şi s-au ofilit în tot alte rânduri de oameni, care au crezut că sunt noi, numai ale lor.

Satul Vlădeni a mai crescut. Uliţe noi s-au croit la marginea lui. Numai pământul şi dealurile şi şesurile sunt aceleaşi.

Chiar şi ţigănia de la capătul din jos al satului s-a mai schimbat. Nu mai sunt atâtea bordeie ca mai demult, şi faraonii-s mai săraci, cu porci mai puţini la îngrăşat, cu godaci mai rari care scurmă pe lângă bordeie, cu câini mai jerpeliţi.

Doar umbrele măgurilor mari de la apus coboară şi acum, ca nişte valuri fine, peste sat şi peste ţigănie. Răcoarea învietoare şi miresmată a înserării e tot aceeaşi de altădată!

Peste zi, în toiul verii, aceeaşi linişte pluteşte peste sat, sfâşiată uneori de vreun cucurigat de cocoş sau de lătratul răguşit şi somnoros al unui câine.

Aproape de ţigănia de din jos cresc şi acum lanuri de porumb. Printre ele, drumuri folosite numai de câteva ori pe an sunt înecate în buruieni grase. Dacă întrebi pe cineva pentru ce nu le pasc vitele, că-i păcat se le lase să îmbătrânească, omul îţi răspunde:

— Dar cine să le pască? Nu vezi dumneata că în margine e ţigănia? Ţiganii ce să ducă la păscut? Poate câinii bătrâni, care nu mai năpârlesc! Da' ei, săracii, nu pasc iarbă, nici buruieni!

— Dar ţin şi ei câte-un godac, câte-un purcel!

— Ţin, şi pe vreme de lucru guiţă toată ziua în coteţele lor şubrede. Nu-i rabdă satul la păscut, printre cucuruze, pentru că puradeii fură tuleii de fript, ba şi înainte de-a ajunge în lapte.

— Îi tot învinuiţi dumneavoastră că fură.

— Ba fură, vai de capul lor! zice omul. Când se apropie jitarul, să vezi cum sfârâie talpele dancilor prin porumbişte. Fură, că aşa se mai îndulcesc şi ei, prăpădiţii! Aşa i-a lăsat Dumnezeu pe ei, neam sărac şi de ocară, de când s-a izvodit lumea. Apoi, cucuruz de fript cine nu fură?

Ţiganii din Vlădeni, din ţigănia de din jos, s-au mai împuţinat şi au mai sărăcit. Cei din ţigănia de din sus se ţin încă bine. Demult n-a mai rămas nici urmă de făurieştea lui Marco şi a gospodăriei lui.

După moartea Rusalinei, şi-a luat lumea-n cap, şi nimeni n-a mai auzit vreo veste despre el.

Ţiganii meşteşugari din capul satului din sus au iarăşi de lucru. Cei din jos lucrează şi acum la rumâni, de primăvara până cade iarna. Iarna iau de la rumâni bucate împrumut pentru lucrul de vară, cum fac de când s-au pomenit în partea locului. Sunt muncitori harnici şi pricepuţi, mai ales la sapă şi la seceră. Peste iarnă cerşesc un număr mai mare de hărănci ca mai demult.

În serile de vară, în ţigănia de din jos se pot vedea aceleaşi scene ca şi-odinioară. Latră câinii flămânzi, furioşi, încolţindu-se încăieraţi în grupuri. Faraonii, desculţi, în cămăşi, cu capul gol, sar cu gura mare şi cu parii, să-i despartă. Peste zi, după rânduiala satului, câinii sunt legaţi. Numai seara şi peste noapte îi slobozesc. Cum sunt înrăiţi de foame, faraonii abia-i pot împrăştia. Purceii, cât ce simt că s-au întors stăpânii de la lucru, încep să guiţe cu deznădejde. Rar se aude şi câte-un grohăit mai gros. Şi de-aici şi de-acolo se ivesc, la uşa bordeielor, ţigănci lucrând ciubăraşe cu lătură. Puradeii se ţin după ele, în cămăşuţe murdare şi spintecate, uneori abia câteva fâşii. Sunt nespălaţi, cu trupşoarele pârjolite, dar luminând din ochii negri, mari, aprinşi de bucurie. Rămân cu mamele lor înaintea trocilor, din care flămânzii lumii sorb şi înfulecă să se înece. În ţigănie se răspândeşte mireasma cunoscută de fiecare seară şi de fiecare dimineaţă: de buruieni opărite cu tărâţe.

Câinii aşteaptă ciubăraşele goale şi încep să le lingă cu lăcomie. Câte o femeie mai lasă o lingură-două de lătură şi pentru ei. Şi, tot ca mai demult, bărbaţii sătui, întorşi de la cinele stăpânilor la care au lucrat, ies seara pe podmol, sub streaşina bordeielor, cu pipa în gură. Din când în când, bărbaţii întind pipele flăcăiaşilor, ba chiar şi copiilor mai răsăriţi, care zgăură lângă ei cu ochii ţintă la drăciile afumate, să tragă şi ei un fum. Printre bărbaţi colbăiesc şi câteva hărănci bătrâne.

Uneori vreun flăcăiaş, sătul de aşteptare, smulge fulgerător pipa din gura bătrânului şi o ia la fugă printre bordeie. Sare omul păgubit, sar şi alţii, să-l prindă pe hoţ. Se avântă şi câinii lătrând. Când îl prind, omul se răsteşte la el, ridică pumnul, dar nu izbesc.

Dacă cineva intră între ei şi stăruie vorbă despre întâmplările de demult, vede că amintirea Rusalinei trăieşte încă vie în ţigănie. Povestea ei a crescut din tată în fiu. Cu scurgerea vremii, unele întâmplări s-au uitat, şi în locul lor intră închipuirea, fapte care nu s-au petrecut niciodată. Sunt mai multe versiuni în legătură cu întâmplările de căpetenie din viaţa Rusalinei, toate încercând să o ridice în lumea supranaturală. După unii, pe Florica o răpise diavolul însuşi. Şi tot el a schimbat-o pe Rusalina în cerşetoarea aceea nebună. După alţii, cerşetoarea nici nu fusese Rusalina, ci o arătare de groază, pe care a pus-o diavolul în locul ei, de ciuda că femeia, fugind în noaptea aceea cu mâinile şi picioarele legate, dusă prin văzduh de un duh bun, şi-a găsit fata şi, ocrotite amândouă de duhul cel bun, au trecut în altă ţară.

Unii spun că Rusalina, de copilă mică, a fost furată dintr-o casă boierească de către corturari şi că, târziu, părinţii i-au dat de urmă şi au pus oameni s-o fure, dimpreună cu fată-sa.

Alţii ştiu că Ţancu a fost voievodul unei tabere mari şi că Rusalina cu Florica au ajuns iarăşi în tabără.

Mai vie decât întâmplările a rămas în pomenirea faraonilor din ţigănia din Vlădeni frumuseţea Rusalinei. O arată şi acum, în vorbe şi culori, aşa cum fusese în vremea fetiei şi ca nevastă.

Sunt şi ţigănci încredinţate că Rusalina n-a fost femeie, ci o zână, şi că ea ocroteşte până azi ţigănia lor. Şi că în nopţile spre praznice mari, ea se şi arată fetelor şi flăcăilor care sunt îndrăgostiţi de moarte şi le varsă în inimi dragoste şi mai mare.

Oricât au schimbat-o, cu vremea, legendele într-o fiinţă peste fire, nimeni nu se teme de pomenirea ei. A rămas, în credinţa faraonilor, ca o ocrotitoare a ţigăniei lor. O pomenesc cu drag şi se simt mândri că odată a trăit în apropierea lor. Şi dancii mărunţei ştiu arăta unde a fost casa, făurişteа lui Marco, ba chiar şi locul unde a fost bordeiul lui Ţancu.

Numai mormântul Rusalinei nu-l mai ştie nimeni, nu se mai cunoaşte, ca toate mormintele din vechime.

1961

Table of Contents

I	5
II	12
III	22
IV	31
V	45
VI	54
VII	61
VIII	67
IX	72
I	84
II	92
III	99
IV	107
V	117
VI	126
VII	136
VIII	146
IX	153
X	161
XI	166
XII	174
XIII	180
I	185
II	195
III	206
IV	226
V	241

VI 251
VII 263
VIII 268
IX 276
X 289
XI 298